

DIE HOLLANDSE TAALBEWEGING
IN SUID-APRIKA

deur

Anna J.D. de Villiers.

DIE HOLLANDSE TAALBEWEGING IN SUID-AFRIKA.

INHOUD.

	bls.
INLEIDING	1
HOOFSTUK I. HOLLANDS VOOR EN ONMIDDELIK NA 1795.	
1. Hollands voor 1795.	5
2. Hollands na 1795.	10
HOOFSTUK II. DIE VERENGELINGSPROSES.	
1. Gestadige Verdringing van Hollands.	15
2. Die Skole.	28
3. Ander Aangeleenthede.	34
4. Die Administrasie.	39
HOOFSTUK III. EERSTE TEKENS VAN VERSET.	
1. Die Ontstaan van die Hollandse Koerante.	50
2. Joseph Suasso de Lima.	62
3. Charles Etienne Boniface.	67
4. Antoine Nicolas Ernest Changuion.	73
5. Die Ontwikkeling van die Koerantewese.	91
6. Die Betekenis van die Groot Trek.	103
7. Die Kerk en die Hollandse Taal.	109
HOOFSTUK IV. DIE HOLLANDSE TAALBEWEGING.	
1. Die Ontstaan.	119
2. Die Taalstryd van 1880.	114
3. De Zuid-Afrikaansche Taalbond.	156
HOOFSTUK V. DIE VEREENVOUDIGING.	203
HOOFSTUK VI. DE ZUIDAFRIKAANSE AKADEMIE VOOR TAAL, LETTEREN EN KUNST.	239
HOOFSTUK VII. BESLUIT.	258.
BYLAE I.	
I. Brief van A.N.E. Changuion 1848, en rapport van „Commissie voor Taal- en Letterkunde“, Leiden, 1849.	265
II. Konstitusie van die Afrikanerbond.	269
III. Die Petisie van 1880.	271
IV. Open Brief van prof. De Vos.	272
V. Statute van die Suidafrikaanse Akade- mie vir Taal, Letterkunde en Kuns.	277
BIBLIOGRAFIE.	279
PERSONEREGISTER.	284

DIE HOLLANDSE TAALBEWEGING IN SUID-AFRIKA.I N L E I D I N G.

Die Hollandse taal het aan die Kaap die oorhand gehad oor alle vreemde elemente van die begin van die volksplanting in 1652 tot in die neëntiende eeu. Die Hollanders het die verversingstasie begin en was dus ver in die meerderheid, hoewel daar reeds binne die eerste kwarteeu enkele Duitsers en Skandinawiërs hul intrek in die land geneem het.¹ Nog voor die einde van die eerste halfeeu van die volksplanting het 'n taamlik sterk Franse element bygekom, en gedurende die agtiende eeu is ook die Duitse element geleidelik versterk. Hoewel die bloedmenging van die koloniste dus vroeg al taamlik heterogeen was, was die Hollandse element nooit minder as die helfte nie.

Die taal van die Dagverhaal van Jan van Riebeeck, Commandeur aan die Kaap de Goede Hoop, was dié waarin alle amptelike bevels gegee is, proklamasies uitgevaardig is en kennisgewings geskied het, en tegelykertyd was dit ook die omgangstaal van die oorgrote meerderheid van die koloniste. Selfs vir die twee sterkste vreemdelingelemente was die Hollandse taal nie geheel en al onbekend toe hulle hier voet aan val gesit het nie. Eersyds het die meeste Hugenate, na die herroeping van die Edik van Nantes in 1685, enkele jare in Holland vertoef en daar daaglik die Hollandse taal gehoor, voordat hulle hul hier kom vestig het.² Andersyds het die Duitsers grotendeels van die grensgebied tussen Holland en Duitsland gekom. Laasgenoemde was van Neder-Teutoonse herkoms, en het hoofsaaklik die Calvinistiese geloof angehang, en reeds in hul vaderland veelal die Hollandse Bybel gebruik.³ Daarby kom nog dat hul spreektaal, Plat-Duits, heel nouverwant was aan

...../dié

1. Vgl. G. McC. Theal: "History and Ethnography of South Africa before 1795", Vol. 3. 3de druk, bls. 284. Londen, 1910.

2. Vgl. J.J. Smith: "Die Herkoms van die Afrikaanse Volk" in die Populair-Wetenskaplike Leesboek Deel 1, bls. 137. Vgl. B.P.E. Bosheff: "Volk en Taal van Suid-Afrika", bls. 20.

3. Vgl. G. McC. Theal: "History and Ethnography of South Africa before 1795", Vol. 3. Derde druk, bls. 284. Londen, 1910.

did van die provinsie Holland, waarvandaan die meeste Hollandse koloniste oorspronklik gekom het, en dus was dit betreklik maklik om hul by hul nuwe tuiste aan te pas. Die Franse het reeds gedurende kontak met die Hollandse element heel gou die taal geassimileer, en DE LA CAILLE vertel dat daar sewentig jaar na hul aankoms g'n een, gebore in hierdie land, die Franse taal moer magtig was nie. Die Hollanders het dan ook nie die voortbestaan van die Franse taal aangemoedig nie,¹ sodat dit 'n natuurlike dood gestorf en oelfo geen opere van enige betekenis op die taal van die ander koloniste nagelaat het nie. Hoewel daar dus in die tyd van die Hollands-Indiese Kompanjie vreemde ras-elemente in die kolonie ingekom het, het die Hollandse taal nooit teen 'n vreemde taal, wat stryd uitgelok het, gestuit nie.² Buiten dat dit die taal van die regente en amptenare was, was dit ook dié van die staatskerk, die regopleging, die handel en die onderwys; dit was die enigste offisiële taal van die land, asook die sproektaal van die burgers.

Hierdie sproektaal het egter vroeg al begin afwyk van die sproektaal van Holland, wat lank nog as die moederland beskou is, en het 'n eie vorm ontwikkel waarvan die vernamste kenmerke vereenvoudiging en afolyting van buigingsvorme was. In hierdie verband vertel OTTO FRIEDRIK MENTZEL, die Duitse soldaat wat van 1733 tot 1741 aan die ^{vertaal het} ~~Kraal~~ ^{Wag} dat „die vrouens van die platteland die mond heel vol neem en ong in plaas van uy sê”.³ Daar bestaan ook enkele geskrifte in sterk verafrikaanste Holland, by. die reisverhaal van HENDRIK JAKOB WIKAR (1773-1779) en ou briewe wat geneegeeame bouys lewer dat die Afrikaanse taalvorm

...../roede

1. Die plaaslike Raad skryf 3 Februarie 1702 aan die Kommer van 17: „Wy sullen zorg dragen, dat door middel van de Hollandsehe taal in de kerk en school te Brakenstein, de Fransche taal in onbruik sal raken onder de leden der gemeenten, en dus in den loop des tyds zal worden uitgeroeid; en dit sal een te gerader geschieden; dewyl er goede Fransche scholen moer syn.” Aangehaal uit Redoewering van Meester J.H. de Villiers, op die 13 Mei 1875 gehou. „Die Geskiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging”, bl. 97.

2. Vgl. Doornan: „Afrikaans en Malais-Portugees”, bl. 124

3. J.J. Smith: „Die Ontwikkeling en Erkenning van die Afrikaanse Taal”, bl. 2.

reeds gevontig was teen die tyd dat die Engelse in 1795 die Kaap in besit geneem het.¹ Die erkende skryftaal het egter lank nog Nederlands gebly, en alle lektuur was eweneens in hierdie taal gesetel.

Daar word gewag van die sewentiende en agtiende eeue as die „donker eeue” in die geskiedenis van Suid-Afrika.² Dit is seker ’n bewering maak, het misgetas, want geen ander tydperk van ons geskiedenis is so helder belig deur reisboekrywinge van buitestaande persone nie. Partydige en onpartydige individue het hulself die relaas van hul waarneminge en ondervindinge ten doel gestel, en ’n vergelyking van hul verskillende getuionisse bring ons tot ’n klare beeld van die lewensomstandighede van hul tydgenote in Suid-Afrika. Hierdie ryke verskeidenheid van feitemateriaal is tot dusver alleen gebruik deur geskiedskrywers en die agtergrond van historiese gebeurtenisse te skilders,³ of deur enkele taalkundiges om die omdorpen of bestaansoeg van een of ander woordvorm te bepaal. Die Afrikaanse letterkundiges het nog nie hierdie vroeë boekrywinge van ons land, volk en karakter uit ’n literaire standpunt behoerlik ondersoek nie, maar ’n studie van hierdie aard sal hooplik binnkort voltooi word.⁴ Geneemde studie gaan oor die letterkundige waarde of andersins van sulke geskrifte soos die Daarvoorhaal van Jan van Rieboek, Commandeur van de Kaap de Goede Hoop, 1652-1662, die oudste pennevrug van hierdie land, Imhof des Heuvelyken deur PIETRA DE HEYE, 1697, waarin die huweliksoegtigheide van verskeie nasies in Asië, Europa, Afrika en Amerika beskryf word; Reis-voorhaal van SIMON VAN DER STEL, Het Dagboek van ADAM BLOEMHART, „Reis-voorhaal van SIKAR; verder uittreksels uit reisboekrywinge uitgegee deur GODÉ-MOLBERGEN in „Reisen in Zuid-Afrika in de Hollandische Tijd”, die werk van CATERINA ALLGONDA VAN LIER, wat

...../die

1. Prof. J.J. Smith in „Gedonkboek ter ere van die Genootskap van Regte Afrikaners”, bl. 36.

2. E.G. Malherbe: „Education in South Africa”, bl. 19.

3. V. Blommert en S.S.H. Olo: „Uit On Reisboekrywinge.” In die voorwoord is die besprekers: „Die doel van hierdie uitgawe is om dele van die Suid-Afrikaanse Geskiedenis in ’n meer direkte en aanspreeklike vorm aan skole en die lesende publiek te gee.... Verder het ons egter veral aan die kultuurhistoriese waarde van die uittreksels gedink.”

4. Ek verwys hier na die proefskrif van Mej. E.J. Conradie wat haar bepaal by die Hollandse geskrifte oor en in Suid-Afrika gelees.

die 28ste gesang geëig het,¹ en HILPERIUS BITHLIA VAN LIER, H.C. VOJ se „Merkwaaardige Verhaal“, om maar enkele uit die tyd van die Hollands-Goedindiese Kompanjie te noem; benevens die werk van persone uit die neëntiende eeu soos LELIET BORGHERDS, J. SUASSO DE LIMA, C.H. BONIFACE, dr. A.H.L. CHANQUION, eersw. ERASMUS SMIT, pres. T.F. BURGLING, die di. PAUL ^{asook} LILLET BRINK en D'ARELL, om alogo enkele van die voornaamste persone te noem; en uit die twintigste eeu, soos dr. W.J. VILJOEN, HUBERTUS ELSTERS e.o. Die massaproduksie van goddiensitige literatuur van die neëntiende en twintigste eeue word buite boekhouing gelant.

Genoemde persone het hul van die Hollandse taal bedien, maar dit beteken hoegenaam nie dat hul werk aan die Neder-landse letterkunde behoort nie; intoeendel, die meeste van hulle, met uitsondering van die reisigers, was saagte Afrikaners, wat die erkende skryftaal van hul tyd gebruik het en ouwer Afrikaans onderwerpe behandel het; dit gaan hier dus oor geskriete wat op die Afrikaanse bedien ontstaan het maar in 'n vreemde taal gestel... en tog glad nie vreemd nie, want die meeste Afrikaners het die Hollandse taal op een of ander tyd geleer of behoort sulke te go-deen het, die taal wat hul voorouers uit hul Nederland gebring het en wat onder veranderde omstandighede in die mond van 'n nuwe volk tot 'n nuwe taal gegroei het. Nee, vreemd is die Hollandse taal in Suid-Afrika hoegenaam nie, want tot onlangs is dit nog die Bybeltaal gewees,² en dit word nog elke week van die kansels van baie Hollandse Kerke gelees, terwyl die Hollandse Psalm- en Gesange-boek nog oral gebruik word. Trouens, tot 1925 was Hollandse en Engels die offisiële tale van die Unie van Suid-Afrika, en is die meeste offisiële stukke in die Hollandse taal vertaal, want in daardie jaar eers is artikel 137 van die Suid-Afrika-Act se gewy-sig dat Afrikaans naas Nederlandse tot offisiële taal verhef kon word.

1. Vgl. Dagboek van Catharina Allegonda van Lier, 4de uitgawe, bls. 52-53.

2. Die Afrikaanse Bybel het in die loop van 1933 verskyn. In hierdie verband is dit interessant om te weet „dat Afrikaans maar sowat die 30ste Suid-Afrikaanse taal is waarin die Bybel beskikbaar kon. Die ander is natuurlik natuurlike-tale“. Die Vaderland, 6 Mei 1933, bls. 5.

H O O F S T U K 1.

HOLLANDS IN SUID-AFRIKA VOOR EN ONMIDDELLIK NA
1795.1. Hollands voor 1795.

Toe die Engelse die Kaap die eerste keer in besit geneem het, was die Statebybel die boek wat vrywel die meeste deur die koloniste gebruik is; daarmee is die „Psalmen, Lofzangen en de Geestelycke Liedekens“ van Wilhelm Sluiter, asook die „Uitspanningen“ van Jodocus van Lodensteyn en ander stigtelike liedere, baie in die huise gesing, terwyl die berymde Psalme in die erediens 'n groot rol gespeel het. Sommige van die ou mense het hele kapitels van die Bybel van buite geken, en was ook goed op die hoogte wat Bybelgeskiedenis betref;¹ trouens, die Bybel was hul vernaamste en in baie gevalle hul enigste lektuur, en in enige geskiedenis van ons volk, het sy uit 'n historiese, kulturele of letterkundige oogpunt opgestel, moet daar behoorlik rekening gehou word met die beskawende invloed wat hierdie Boek op die ontwikkeling van die Afrikanernasie uitgeoefen het. Op die boereplaas was die oggend- en aandgodsdienste feitelik 'n deel van die roetine van die dag, en waar daar op afgeleë plekke geen kerke was nie, het die bure Sondags by een huis saamgekom en 'n diens gehou. By die huisgodsdienste is nie alleen 'n stuk hardop uit die Bybel voorgelees nie, maar ook 'n predikasie van SMYTEGELT, á BRAKEL of 'n ander „Auteur“², en daarna word 'n gebed (in Bybeltaal, of so na moontlik daaraan soos die bidder kon kom) gedoen en die verrigtinge gesluit met 'n psalm wat almal harte-lik saamsing. Hierdie Bybelstudie het meegebring dat die mense voortdurend in kontak met die Hollandse taal gebly het. Dit kan ook aangeneem word dat op die platteland, waar die huismoeders hul kroos self moes leer lees, Bybeltekste uitgespel is, waar die algemene leerboek, die „Trap der Jeugd“, nie beskikbaar was nie.

1. Theal: „History and Ethnography of South Africa before 1795. Vol. 3. Vierde druk bls. 369. Londen, 1922.

2. „Auteur“ is 'n volksuitdrukking vir 'n ou godsdienstige skrywer (S.P. Engelbrecht).

Van hierdie tydperk ongeveer sê P.B. BORCHARDUS in sy Memoirs : „-----Toen ik den leeftijd van zeven jaar bereikt had, werd ik naar een Hollandsche school gezonden onder meester George Knoop, den voorlezer van het Kerspel, gewoonlijk genoemd de Donino, en bleef onder zijn leiding tot mijn tiende jaar. Ik ontvang van hem onderwijs in lezen, schrijven, cijfers, den Heidelberg-schen Catechismus en „Hellenbroek“, een boek dat vragen en antwoorden bevatte omtrent het geheele godsdienstige stelsel, zooals dat in onze kerk onderwezen wordt en in gebruik is als aanstaande lidmaten van de kerk aangesloten willen worden.“¹ Hieruit blyk dat die godsdienstonderwys 'n verneme plek op die rooster in die skole ingeneem het. Hoe nou die onderwys en die kerk in hierdie tyd met mekaar verbind was, sien ons waar BORCHARDUS vertel van die eerste kerkgeboue wat by Hoedezand en Zwartland oppgerig is, en van twee voorlesers („parish clerks“) wat benoem is en „ook dienst moesten doen als schoolmeesters.“ (bls.135). Vordor sê hy :

„Een achtenswaardige familie werd zonder Bijbel gezien; sommigen hadden daarbij gebeden-, gezangen- en andere godsdienstige boeken, die met aandacht en ontzag gelezen werden. Ook DAVIDUS JOSEPHUS en het boek der Martelaren kwamen veel voor. Het was volstrekt niet vreemd 's morgens in de vroege en 's avonds voor het avondeten psalmen te hooren zingen. Voor en na de maaltijden werd geregeld geboden en gedankt door vader, moeder, één van de kinderen of een schoolmeester en ik herinner mij niet ooit een familie te hebben aangetroffen, waar dit verzuimd werd. Ik weet, dat toen ik nog jong was, 's avonds godsdienst onderwijs gegeven werd, zelfs aan de slaven tot het gezin behoorende,“ (bls.174).

BORCHARDUS kla in sy Memoir dat die koloniste heel weinig lees. 'n Man soos sy vader wat predikant was en ook pedigte geskryf het, en „altijd plucht voorzien te zijn van vrijveel Hollandsche, Engelsche, Duitsche en Fransche boeken“ was 'n persoon met akademiese opleiding en moet dus tot die uitsonderlinge gereken word. Hy sê egter : „Zij, die veel van lezen hielden, onthaalden het gezelschap op hetgeen zij uit hun eigen boekerij hadden geput of wat zij uit de nieuwsbladen en in onloop zijnde pamfletten had verzameld“ (bls.182). Volgens hierdie getuigenis lyk dit asof daar tog persone was wat van lees gehou het, maar wat hulle juis gelees

1. An Autobiographical Memoir of Petrus Borchardus Borchards, Esq. Die aanhaling is egter uit die vertaling van Fred H. Olland; Bladen uit de Memoirs van Petrus Borchardus Borchards, bls.17.

het, is moeilik om na te gaan, behalwe dat 'n mens kan aflei dat hulle miskien tydskrifte en aanslaan uit Holland kon kry het. Aander stigtelike lektuur wat in hierdie tyd bekend was, is die preekbundels van WILHELMUS A. BARKER, CORNELIUS DEEL, en BERNHARDUS MEYER, en die digwerke van JACOB GIBB. In die tweede helfte van die agtiende eeu was die liederbundel van JOHANNES G. OUDERVELD ook al taamlik algemeen.¹

Hier dien egter melding gemaak te word van die boekery wat JOHANNES VON DESSIN, 'n Kapenaar van Duitse herkoms, in sy testament aan die gemeente van Kaapstad bemaak het, en wat van 1762 tot 1824 onder die sorg van die Kerkraad van die Nederduits-Hervormde Kerk van Kaapstad gepluss was. VON DESSIN het ook 'n som van duisend ryksdaalders as 'n kapitaalfonds nagelaat, waarvan die rente aangewend moes word tot instandhouding en aanvulling van hierdie versameling boeke. 'n Gebou is naby die kerk opgerig en die koster is gelas om as bibliotekaris op te tree. Theel sê dat daar nie veel gebruik van die boeke gemaak is nie, maar dat sommige van die interessantste tog in die loop van tyd verlore geraak het.²

Opvallend is die godsdienssin van die Afrikanervolk heel van die begin af. Benewens die feit dat die Bybel en ander godsdiensstige leesstof so 'n groot rol gespeel het, het die Kerk ook in noue verband met die Staat gestaan. Dominicus sê:

„De Kerk werd altijd zoo zeer als een deel van het geheel van 's Compagnies bestier alhier beschouwd, dat aan de Predikanten of Leeraars daarvan even als aan alle beampten hun standpunt in de toen aangenomen klassen of rangen, onderscheiden in opkerkooplieden, kooplieden en onderkooplieden door de wet werd aangewezen! Ieder Predikant zou gemeten worden naar den rang van onderkoopman en als zodanig gerechtigd zijn tot de voorrechten aan die rang verbonden.“³

...../ In

1. G. L. Boshoff: „Volk en Taal van Suid-Afrika“ bls. 59.

2. G. McC. Theal: „History and Ethnography of South Africa before 1795“ Vol 3. bls. 108-9. Londen, 1922.

3. G. C. Dominicus: „Het Huiselik en Maatschappelik leven van de Zuid-Afrikander in de eerste helft der 18de eeuw.“ bls. 68.
(Aangehaal uit: „Beknopte Geschiedenis van de Neerduitsche Hervormde kerk aan de Kaap de Goede Hoop enz.“ deur J. de Wet 1888.
(volgens nagelaten manuskript bezorgd door D. J. J. Kotzé.)

In die begin het die Kerkeraad die grootste seggenskap oor die skool gehad; dit het applikante ondersoek om hul geskiktheid as onderwysers vas te stel; skole ondersoek (veral om te verhoed dat 'n valse leer verkondig word) en kon skole sluit waarmee hulle nie tevrede was nie.¹ Die School Order van CHAVONNES in 1714 het die pligte van die onderwyser nader bepaal en geskei van die van die sieketrooster, maar een van die vereistes was dat hy godvresend moes wees. Hierdie Ordonnansie het die raad van Skolarge, (d.w.s. die eerste onderwysraad) in die lewe geroep, en een van die lede was die predikant.² So kan 'n mens die onderrysgeskiedenis van Suid-Afrika doorgaan, en oral sien watter verneme rol die Kerk en sy predikante in die ontwikkeling van ons skoolwese gespeel het.

Die veragterde toestand van ons onderrysstelsel tydens die ondergang van die Hollands-Oosindiese Kompanjie is hoofsaaklik te wyte aan die feit dat die Kompanjie die handel^{as} die hoofdoel van sy bestaan beskou het, en hom nie diep kon inset met die belange van die mense toe die volksplanting begin uitbrei het nie. Toe die Kaap alleen voorversingstasie was, was dit nie so moeilik om in die behoeftes van die mense te voorsien nie; dog die bevolking het vroeg al 'n kompleksiteit getoon, wat veel meer as die aandag van 'n blote handelsmaatskappy sou geverg het om behoorlik geadministreer te kan word.

In 1795 het die kolonie reeds so ver uitgebrei dat die koloniste nie alleen 'n voorspoedige lewe kon ly, weg van die heerskappy van die Hollands-Oosindiese Kompanjie nie, maar ook 'n onafhanklikheidsin ontwikkel het, soos blyk uit die woedinge onder die Kaapse patriotte in die jare 1779-1793. Van 'n bewuste nasionaliteitsgevoel was daar egter^{nog} geen sprake nie; daarvoor het die koloniste hul nog te vasgekoppel aan Holland gevoel, soos duidelik spreek uit die aanhef van die memorie van 1779 wat die depu-
...../tasie

1. E.G. Lelherbe: "Education in South Africa" bls.33.
2. Dieselfde : Vgl. bls. 35-38.

deputasie van vier Kaapse vryburgers aan die Hore XVII voorgelê
het:¹

Door heegon need geperst, neemmen wy ondergetoekenden soo voor
"ons selven, als uit naam onse van weegens den gantschen Burger-
staat aan Cabo de Goede Hoop en den resorte van dien, oetmoedig
de vryheid, om onse regmatige klagten over den quynonden staat
der Burgers en vrye Colonisten aldaar, als meede de billyke be-
swaren, die wy en onse Moederburgers teegen de onderdrukking en
ongepermitteerden particulieren Handel door diverse Uwer Vol-
Edele Groot Achtbaare Bediondens aldaar geploegt wordende heb-
ben in te brengen, mitogeders conige versoeken, die ons (onder
oerbiedige correctie aan U Vol-Ed. Groot Achtb. uycor en vorlig-
ter oerdoel) als de beste en noodwendigste middelen tot redres
in al het selve waeren voorgokomen, met allon verschuldighden
oerbied en onderdanighoid in den schoot van U Vol-Ed. Groot
Achtb. Vaderlyke sorg en gunstige beschorming noeder te leggen.

Die toen van die hele monerie bouys dan ook dat, hoewel Suid-Afrika
die geboorteland van die koloniste was, hulde nog altyd Holland as
hul noederland beskou het, en hul heil op ekonomiese gebied vandaar
verwag het.² En op goestelike en kulturele gebied was hulle stol-
lig nie minder afhanklik van die stanland nie.

Die Nederduits-Hervormde Kerk was die Staatskerk
van Suid-Afrika, en die predikante moes uit Holland hierheen inge-
voer word, aangesien daar deertyds geen kweekskool in die land was
nie. Die Hollands-Romeinse Reg is in die regspleging toegepas, en
geskoelde diensare van die gereg moes hul opleiding in Holland ont-
vang. Die Hollandse taal was die offisiële landstaal, en hoewel
die sproektaal van die koloniste al taamlik ver daarvan afgewyk het,
het hulle die Hollandse taal as skryfvorm gebesig, al was baie van
hulle nie in staat om hul korrek daarin uit te druk nie. Hoewel
die koloniste dus weens die uitgestrektheid van die land en die no-
madiese lewe wat baie van hulle gely het, nie juis in voeling met
Holland gewoes het nie, was daar tog belangryke bande wat tussen
hulle en die stanland ongekende gebly het.

1. C. Beyers: "Die Kaapse Patriotto" Book 1. hoofstuk 1
bls. 8. Book 2 hoofstuk 1.

2. Thal: "History and Ethnography of South Africa before
1795" Vol. III (vierde druk bls. 393). Londen, 1922.

2. Hollands na 1795.

Toe kommissaris Sluysken in 1795 die Kaap aan die Engelse oorgegee het, het die Hollandse taal reeds 'n gevestigde bestaan van vyf en onderhalf eeu in die kolonie gehad. Soos beryklik is, was die koloniste hoogswaardig en goddiend met die gedagte en onder 'n vroeëre leedheid te staan nie, en deur het groot ontevredenheid onder hulle ghevoel. Die Engelse opperbevelhebbers het dan ook probeer om die burgers te kalmeer, deur so weinig verandering moontlik in die bestaende toestand te bring. 'n Proklamasie is uitgevaardig wat al die regte en voorregte van die burgers soek hul goddiens vryheid.¹ In hierdie verband vertel Theol dat die inwoners van Kaapstad behandel is op 'n manier wat hul onrus meer vermeer, en dat die versoeking aan hulle geges is dat hulle spoedig oedernige vryheid en welvaart sou geniet as hulle nooit te ver gegaan het nie.² Volgens 'n verklaring van die Britse Regering was dit dan ook geensins hul beoefing en Holland van haar kolonie te bereef nie, maar om dit vir die Krins van Oranje, wat na Engeland gevlug het, in beskerming te neem.³

Teen hierdie tyd het die volkplanting reeds tot 'n bloeiende kolonie ontwikkel waar daeromde Europese families in betreklike welvaart geleef het. 'n Omtrenting van die bloedmenging teen dat ongeveer 53 persent van Hollandse herkoms was, 28 persent Duits, 15 persent Frans en 4 persent van ander nasionaliteite;⁴

...../die

1. Eybers: „Select Constitutional Documents' bls. 3.
2. Theol: „History of South Africa since 1795" 880 I, bls. 1. (London, 1915)
3. A. Linné: „De Betrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika na de verovering van de Kaapkolonie door de Engelsen."
4. A. Boonen: „Over die afkoms van die Boere", artikel in die „Vredeskrif vir Wetenskap en Kunst" Jaargang 1801 4 bls. 213; vgl. H. T. Colenbrander: „De afkoms der Boeren" bls. 111, waar die oylers so volg aangegee is: Hollandse 50 persent, Duits 27, Frans 17, ander nasionaliteite 5 persent. Theol gee dit aan as Hollandse 7-1/2%, 2-1/2% Frans, 2-1/2% Duits, en 1-1/2% Duitse, Skandinawiese, ens. Sien J. J. Smith: „Die herkoms van die Afrikaner Volk" in „Populair Wetenskaplik Leenspek" bls. 131.

die Engelse wat hul voor die eerste oorgawe aan die Kaap bevind het, moet dus onder laasgenoemde syfer gereken word. Die eerste blyk van tegemoetkoming van die Engelse aan die koloniste was dan ook dat hulle die eed van getrouheid in Hollands ewel as Engelse ken aflê; want hoewel die Engelse die Kaap alleen uit willoendheid en/of beskerming geneem het, moet die eed van getrouheid daarom deur die burgers afgelê word.¹ Die Hollandse, Duitse, Franse en ander elemente van die volk het teen hierdie tyd al genoegsaam inmekeer gesmelt en 'n saamhorigheidsgevoel en eenheidsbesef onder die burgers te skep, en dit het gemaak dat hulle des te duideliker die verskil tussen hulself en die veroweringskolonistengevoel het. Hoewel daar egter nog geen skerp-omlynde nasionaliteitsbewussyn te bespeur is nie, ontstaan die botsing van die Hollandseprokende koloniste met 'n vreemde kultuurelement van 1795 af.

In hierdie tyd het ook oorspronklike produkte van letterkundige aard die eerste keer in druk verskyn. Die eerste persoon wat die drukkeravok aan die Kaap beoefen het was JOHAN CHRISTIAN RITTER, 'n Duitser geboortig uit Hof in die markgraafskap van Beyrouth. Sy hele familie was betrokke in die boekhandel of boekbindery, en hy het in 1784 as boekbinder in diens van die Hollandse-Oosindiese Kompanjie getree en 'n klein drukpers met hom na die Kaap gebring; hierop het hy waarskynlik stroeibiljette en advertensies gedruk, en later ook drie jaar lank 'n klein almanak. Hieromtrent skryf Lady ANNE BARNARD^{OP} 25 Junie 1800 aan Henry Dundas:

"This page is like a newspaper. That reminds me - the Governor is resolved to have one here. If it answers as the printing of an Almanac in the Dutch time, it will be droll. The printer made a fortune of two shillings by it: each of the four districts took one at sixpence - all the inhabitants read or copied out of that one."²

Hierdie almanak moet dus vir die jaar 1795 of vroeër

...../uitgegees

1. G. McC. Thiel: "Records of the Cape Colony" 1796-1799 Vol. 2, bls. 5. Instruksies aan Earl Macartney. 30 Desember 1796.

2. Lady Anne Barnard: "South Africa, a Century Ago", bls. 304. 4de druk.

uitgegees gewees het; in die Asia-Afrikaanse Openbare Bibliothek in Kaapstad is daar 'n fragment van die van 1796. Ek twyfel eertot of NITZEL sou aangehou het met die uitgee van die Almanak en wat NITZEL se volkome juis was. Ek weet wat nooit 'n geleentheid laat glij het om iets onaangenaams oor die koloniste op te rakel nie, vertel van die van 1797 dat die almanakmaker sy reputasie skande aangedoen het deur te vertel dat daar die dag voor volkome maanverduistering in die dag sou plaasvind en onsigbaar sou wees, terwyl dit in werklikheid op die gewone tyd gebeur het en volkome sigbaar was. Behalwe genoemde fragment is egter niks van NITZEL se vroeë drukwerk bewaar gebly nie. In die Kaapse Argief is daar 'n militêre proklamasie in Hollands en Engels en onderteken deur majoor-generaal BONDERS, gedateer 26 Februarie 1799, wat meentlik op NITZEL se drukpers gedruk is, aangesien daar geen bewys is dat 'n ander pers voor 1800 die land binnegekom het nie. ¹

Op 16 Augustus 1800 het die eerste nuusblad, die Kaapse Stads Courant en Afrikaansche Berigter, uitgegee deur die here MULLER en ROBERTSON, wolverende en vooruitstrewende hennelare van Pleinstraat 35, Kaapstad, verskyn. Dit was 'n tweetalige blad en op die Engelse bladsy wat tweede geploeg is, heet dit: The Cape Town Gazette and African Advertiser. Dit was eintlik die offisiële staatsorgaan van die tyd en op die eerste bladsy in die eerste kolom het altyd die proklamasies van die regeringshoof die voorrang geniet. Dit was egter nie na die sin van die toenmalige regering dat die staatskoerant onder private beheer moen staan nie en op 10 Oktober is 'n proklamasie uitgevaardig waarin die regering sy besluit bekend maak om die drukpers te koop. Tussen genoemde datum en 19 Oktober is die drukpers dan ook na die Kasteel oorgebring, en meer as twintig jaar is alle drukwerk daar gedoen. Allerlei advertensies en kennisgewings het in die blad verskyn en verder ook nuusberigte uit die buiteland. Dit was juis die tyd-

...../ persk

1. A.C.G. Lloyd: "The Birth of printing in South Africa" (reprinted from "The Library", January 1914.) bls. 1-6.

(12)

tydperk van die Napoleontiese oorlog, en as 'n mens hierdie oudste
 keurant van die land oorblied, treed uit jou dus die joernalistiek
 van daardie tyd veel jareen het met die van teenwoordig; die Napo-
 leon het teen Napoleon oorlog gevoer, en dit was in hul die belang en
 enige voordeel wat hulle op die oorlogsterrein behaal het, prominent
 in die nuusblaaie verkondig moet word, terwyl die groot oerwinnings
 van Napoleon in 'n enkele oia of paragraaf vermeld word - dus die en
 joernalistieke taktiek om Engeland te prentige te handhaaf.

Dit bring ons tot die vroegste oerprosklike werk van
 letterkundige aard wat in die land verkyt het. Die oudste werk
 wat in en oor die land gekryt is en in die buiteland verkyt het,
 soos „Beschreef voor de Guld de Gode hoop“, 'n gedig van J. J. B.
 LINDS in 1746¹, val buite die bestek van hierdie beskouing. Die eer-
 ste persoon wat die digkuns beoefen het was 'n predikant van Stel-
 lenbosch, de. LINDS B. B. LINDS, wat in 1800 ongeveer 'n gedig aan die
 opgestigte „Genootskap ter aanmoediging van den Landbouw, Kunsten,
 en Wetenschappen“ gely het. Daar word vermeld dat dit die eerste
 literaire produksie van die aruipore was, maar daar bestaan geen ex-
 emplaar van die digwerk nie en selke die naam is verlore gegaan.²
 Die tweede verspreed, ook uit die pen van de. L. BUCHHEIM, heet
 „Strooetezijk gesprek tusschen den heere Jesus en de Heedolose Ziel“
 (1801)³ en die derde „De Linn“ wat in vier dele in die jere 1802-
 1803 verkyt het. Hiervan is daar 'n eksplaar in die Suid-Afri-
 kaanse Openbare Bibliotheek in Kaapstad.⁴ Die onderneming het die
 digter ogter geen vermeerderd of geldelike bate gebring nie, want
 sy sou vertel daarvan in sy Levens dat „selke het papier voor den
 druk benodigd niet bekostigt sera.“ Boudens genoemde ponnovrug-
 te van LINDS was noch Lloyd nog die volgende publikasies wat ogter

...../voinig

1. J. J. LINDS : „Die Ontwikkeling en Erkennung van die Afrikaan-
 se Taal“ Offisiële Jaarboek no. 8 bladz. 1. ookie b blz. 19.
2. A. G. G. Lloyd: „The Birth of a Nation in South Africa“ blz. 9.
3. „Ibidem“ blz. 13.
4. : Die inhoud van hierdie werk sera in die proefskrif van de J.
 J. Conradie behandel.

wenig aanspraak op letterkundige betekenis kan maak:

1803. Wetten van het Departement der Maatschappij tot nut van het
Algemeen aan Cabo de Goede Hoop.

1804. RYMEVELD (J.S. van) Aannemingen over de verbetering van het
vee aan de Kaap de Goede Hoop.

1805. Lijst van alle de Collogien.
Ordonnantie van de Buiten districten.

1806. Lyst van alle de Collegien.

1807. African Court Calendar (wat onuer verskeie titels tagtig jaar
lank verskyn het.)

Reglement voor de Societeit der Logo de Goede Hoop.

1808. HALLORAN (L.) Sermon on Dishonesty.

" " Redoeroering (gesprek aan boord S.H.S. „Brit-
tannia" op see na die slag van Trafalgar.

Hier dien ook melding gemaak te word van 'n digwerk
wat 8 Desember 1804 aan die „Edele Zuid-Africanen" gerig word om
hulle te beweeg om gifte ten behoeve van oorlogsgeteisterdes te
gee. Hiervandaan dateer die aanvang van die tydperk dat die kunst
ingespan is om liefdadigheid uit te lok - iets wat nog steeds be-
oefen word.

Hieruit blyk dat die letterkundige oes uit dié tyd be-
sonder skraal en onbeduidend was. Die „Kaapsche Courant", soos die
blad in die omgang geheet het, was die enigste nuusorgaan en het
dus 'n goeie sirkulasie gehad.¹ Behalwe geboorte- en doodberigte,
markverslae en nuusbrokkies uit die buiteland, proklamasies, ordon-
nansies en kennisgewinge van die Owerheid, het daar weinig van alge-
mene belang, wat nog te se van literaire waarde, verskyn. Die
blad het tweetalig gebly tot 1826, met uitsondering van die De
Niet-tussenpoos (1803-1806) toe dit alleen in die Hollandse taal
verskyn het.

1. F.C.L. Bosman: „Hollandse Journalistiek in Suid-Afrika" bls. 1.

BOUWSTUK II.

DIE VERENGELSINGSPROSES.

1. Oostelike Verengelsing van Hollands.

Met die eerste oorgawe van die Kaap in 1795 het die Hollandse koloniste die eerste keer teenoor 'n groot genagtevoerde kultuurmoedheid te staan gekom. Die ander vreemde elemente wat in die tyd van die Hollando-Oosindiese Kompanjie die land binne gekom het, was onderworpe aan die guns van die Kompanjie en het geen regtige beskerming in die buiteland geniet nie. Nou het die ook ogter verander. Hier was betreklik weinig Engelse in die land. Prof. Smith sê daar was maar twee Engelse stamvaders hier te vind voor 1607.¹ Daar het ook hoogstens geen invloed van hierdie Engelse uitgesaai nie.

Soos die Kaap ogter meer Engelse bestuur gekom het, is 'n aantal Engelse amptenare hierheen gestuur om die administrasie van die land in hante te neem en 'n aantal Engelse troepe het voorlopig in die garnisoen intrek gemaak. Verder het Engelse skole geroeld in Tafelbaai gestaan en die oellende het dikwels lang vertoef voordat hul seereis voortgeit is. Dit alles het 'n geweldige verandering in die samelewing veroorsaak. Hierdie nuwe bevolkingselement het dan ook heeltemal anders teenoor die koloniste gestaan as die Franse en Duitsers wat hul in die loop van die tyd in die kolonie gevestig het, want die Engelse het gekom as verowerers, deur 'n groot vreemde moedheid genagtig en gesag uit te oefen, en sou dan nie so maklik 'n eenheid met die res van die bevolking kon word nie. Hul posisie as verowerers, of beskermers teen dit geheel het, was op sigself genoeg en hul 'n houding van meerderwaardigheid teenoor die koloniste onder hul reg, of beskerming, ~~was ook~~ ^{te laat aanmatig} en hierdie gasteskuldigheid het

...../ VAN

1. J. J. Smith : „Die Herkoms van die Afrikaner Volk" in Populêre Wetenskaplike Leerboek, Deel 1. bl. 139.

van die begin af 'n kloof tussen die twee gesagvoerders en die ou ingesetenes geskep.

Die eerste eis wat die Engelse aan die Kaapse patriotte gestel het, was dat hulle die eed van getrouheid aan Engeland en die Engelse koning neu aflô. Op 30 Desember 1795 word aan graaf Macartney, die eerste Engelse goewerneur, opdrag gegee om te sorg dat die burgers die eed van getrouheid in Holland of Engelo, en eie keuse, aflô.¹ Daar was natuurlik heel weinig persone gewes het wat iets aan verstaan het, en hulle die eed nie in Holland kon aflô nie. Met P.B. BUCHANAN in hierdie verband uit die aantekeninge van sy vader, dr. HENRY BUCHANAN, aanhaal, gee 'n goeie beeld van die omstandighede:²

16 September 1795. Evenals een reiziger die onverwachte een hem onbekende vreemdeling" voor zich ziet, in twijfel staat wat te doen en den ander blijft aanstaren en te weten, wat hij te hopen of te vrezen heeft, zoo schied de verstandhouding en gemeenschap tussen de Engelschen en de Kolonisten gaurende de eerste dagen van deze politieke verandering.

"Spoedig evenwel kwam er tekening tussen de antwoorden van de vroegere regering en de Engelschen en het ongeoordeeld vond eveneens plaats. De loop der gebeurtenissen in het oopronkelijk Nederland Holland, de onzekerheid aangaande de positie daarvan, en die van de Hollandsch Oost-Indische Compagnie voornamelijk, waren oorsaak, dat men uit een oegpunt van noodzakelijkheid en gemak samen ging werken. Met Stellenbosch betref, daar had hoegenaamd geen verandering in de regering plaats. In een beneede landdrecht deelde slechts mede, dat wij nu stonden onder de bescherming van den vijand, die wij vroeger zoo vroegen; en overmoonterd door zijn wapenen, waren wij verplicht zoolang wij alom beoeherd waren, trouw jegens hem te zijn en voerde dat hij, de landdrecht, daartoe door de hooge autoriteiten gezagtig, den eed van trouw aan Zijne Britsche Majesteit zou doen overeenkomstig degen vorm:

"Ik zweer trouw en gehoorzaam te zijn aan Zijne Majesteit George den Derde, bij de gratie Gods Koning van Groot Brittanien, Frankrijk en Ierland, Beschermers van het Geloof, enz. enz. enz. zoolang zijne Majesteit in bezit zal blijven van de Kaap de Goede Hoop, Zoo waarlijk helpe mij God almachtig!"

"De eed werd door allen, die aanvraag waren, ongeveer 50 - afgelegd, en hun namen werden opgeteekend in het boek van de Resolucies van Heeraden, deel 12, bladz. 5, en op de gescebindeerde vergadering werd de opdracht aan den landdrecht gelosen: in zijn ambtvervulling te handelen overeenkomstig de wetten, gewoonten en gebruiken van de kolonie, soos die bestonden vóór de overgave en tot dat verreore schikkingen worden gemaakt. Deze commissie van gericht en in een afzonderlijken brief genonden aan den raad van heeraden, militie-officiëren en kerkvoegden van de Kolonie Stellenbosch.

.....Dat

1. George McGill Pleas: "Records of the Cape Colony" Vol 2, blz. 5.
2. P.H. Olland: "Dielen uit de Memoirs van P.B. Buchanans" blz. 103.

Dat die burgers van Stellenbosch einters nie so inskiklik was soos die van Kaapstad nie, blyk uit 'n brief van lady ANNE BARNARD aan Henry Dundas, die Koloniale Sekretaris in London, gedateer 29 November 1797:^I

It is the first time since we arrived, now seven months ago, that "Mr. Barnard has taken the indulgence of a little country air. I should hardly mention this as an indulgence granted to himself, he having been sent to Stellenbosch by Lord Macartney to enforce the Oath of Allegiance, which has been constantly evaded by certain malevolent subjects who live there, in number about a dozen.

Friday the 10th of this month being the last day granted by the second Proclamation, it was necessary for Mr. Barnard to leave Cape Town on the 9th.....

Next morning, being Friday, I thought I would take a peep at the Langroest and the ill-affected faces that were come to take the Oath Out of the twelve Deers who meant to evade swearing allegiance, I found that eight had now taken the Oath and were gone: the others had made various excuses, and had not appeared at all. This being the case, it only remained for Mr. Barnard to give orders for them to be laid hold of. But he thought the more moderate way better, of giving them still two days more, and of going back to the Cape to receive Lord Macartney's further orders. He concluded, however, that he should find it necessary to appoint a party of soldiers to be in the neighbourhood on Saturday evening, and to have very express orders sent to the parties to enforce their attendance on Sunday morning."

Toe die eerste moelikhed verby was en die burgers almal die eed afgelo het en almal onderdane van Groot Brittanje geword het, het die Engelse amptenare dit die regte tyd geag om die koloniate te probeer versoen met die nuwe omstandighede waaronder hul verkeer het. Dit is die beste om die woord aan lady ANNE BARNARD te gee, want sy is die een wat hier die voortou geneem het, en by wie die idee waarskynlik sy oorsprong gehad het. Aangesien die Goewerneur nie sy vrou meegebring het nie, het lady Anne by alle offisiële funksies as ² gevrou opgetree:

12 September 1797. "Since I got our house in order I have been very busy carrying out a desire which I know you have at heart, that we should conciliate as far as we could the Dutch here, which cannot be accomplished by any other means than by mixing them as much as possible in our society. To fulfil my position here as the woman in the absence of Lady Macartney, at the head of the Government it is my duty to show civility and hospitality to all the women, Dutch or English, who live on good terms with their husbands, and to all the Dutchmen who have taken the oath of allegiance to his Majesty, and are of sufficient respectability to visit the Castle. Mr. Barnard has invited the heads of the Departments to dinner, and

...../dinner

1. Lady Anne Barnard: "South Africa a Century Ago" bls. 43.
2. Ibid. bls. 26.

dinner went off in excellent style.....The balls and parties were left for me to settle as I then at best. Mr. Bernard, however, wished me to consult the Fiscal as to the proper mode of inviting the Dutch ladies. I did so, but found that, though an honest man, he was prejudiced, and if I followed his advice I should keep the friends the Government had already, 't was true; but I should never make any new ones. When I went down the list with him he threw in so many objections to persons whom he called 'disaffected' that I feared none would be left, and said so, 'Oh' he said, 'leave it to me, and you shall have at your parties true friends of the Government.' 'But remember', said I, 'we are come out here not to call the righteous but sinners to repentance, if I may say so without being profane.' 'Well' he said, 'if you are determined to bring the sheep and goats together in one fold you must take the chance of your party becoming a bear-garden.' 'But I am going to give a ball', I said, 'non ami; and music both charms to soothe the savage breast.' He laughed and gave way, and so I had things as I wished.

The result is that I have given a most capital party on the 3rd of this month, and shall have one the first Thursday in every month. It is true, some of the Dutch fathers of families were sulky and stayed at home, being lukewarm, I suspect, to the English Government; but the mothers and the daughters came, and to plough with hoifers has always been reckoned a good means to improve reluctant soil. By-and-by I shall get the fathers, you will see".

Dit het Lady ANNE ook nie heeltemal misluk in haar poginge om die Engelaars te koncilieer nie; nes meer - deur haar innemendheid en genialiteit het sy hul harte gestool, en sodoende die grond gebruik waarin die vroegste saadjies van verengelsing ontkiem het. Soos uit bestaande aanhaling duidelik blyk, was die Fiskaal, die heer WILLEM STEPHANUS VAN KYNVELD, reeds heeltemal in 'n Engelse rigting georiënteer, en dit het ook nie lank geduur nie, of eenige van die ander amptenare van die voormalige regering, wat deur die Engelse in hul betrekkinge aangehou is, het soortgelyke nuiginge getoon.

Wat Lady ANNE KENNEDY goedgesind teenoor die mense was, dit goed met hulle bedoel het, en hierdie konciliasie-beleid uit 'n onigains nalowe pligbetref aangevoer het, blyk origons duidelik uit haar briewe. Tipies van haar houding is 'n opmerking in 'n brief gedatoom 15 Oktober 1797:²

"I now go on with my monthly ball, and have had all the respectable Dutch families round in turn to dinner. I believe I

...../day

1. W.S. van Kynvelde, na sy mening die eerste renouër.
2. Lady Anne Barnard : „South Africa a Century ago." bls.27.

They tell you very honestly that in our different departments Mr. Barnard and I are very great favourites of the Dutch inhabitants. We are both very civil, and never despise anybody, which I can perceive has been one great error in some of the English."

Lucy Smith erken dus oerlik dat hoewel sy en haar man uiters voorkomend in hul houding teenoor die burgers was, maar ander Engelse was wat hul met minagting behandel het. Hierdie onuitstaanbare sammatiging van die Engelse is dus van die begin van die Engelse ^{af} bewind in die land geopenbaar, en dit is dan ook geen wonder dat die rasscheit wat daaruit gebore is so welig getier het nie.

Daarom sê dat daar in 1797 'n Engelse appélhof aan die Kaap ingestel is.¹ Dat die Engelse van die begin af, wilsa voor- dat die Kaap hul wettige besit geword het, geen steen onaangetroef geleef het nie om dit so spoedig moontlik 'n suiwer Engelse kolonie te maak en die burgers tot verengelsing te dryf, blyk uit 'n proklamasie van lord Macartney in verband met genoemde hof, waerin die volgende voorkom:²

"In all matters of appeal the Appellant and Respondent shall twenty-one Days at least before the hearing furnish the Court of appeals with briefs and statements of their case in the English language and certified by the Secretary of the Court appealed from that they are true briefs, and contain nothing different from what appeared in the proceedings before the said Court.

Given under my hand and Seal at the Castle of Good Hope the 26th Day of July 1797.

(Signed) Macartney.

Die Engelse invloed het onmiddellik diep ingegryp in die verskillende instellings van die samelewing. Benewens die regspleging en die landsadministrasie wat regstreeks onder hul beheer gestaan het, was daar nog die kerke en skole waarvan die opdraers vroeër onder die Hollando-Goelindiese Kompanjie gestaan het en deur laasgenoemde aangestel en besoldig was. Hierdie pligte van die Kompanjie het nou oorgegaan in bande van die Engelse gesagvoerders, met die gevolg dat die predikante van die Nederduits-Hervormde Kerk (soon die Nederduits-gereformeerde Kerk deesdae genoem) en die onderwysers van die Hollandse kerkkolle almal feitlik leëstoene van die Engelse regering geword het. Die privaatkolle was natuurlik in 'n ander posisie. In dié opsig

...../het

1. John Darrow: "Travels in Southern Africa" Vol.2. bls.92.
2. Arch.: "Records of the Cape Colony" Vol.2. bls. 128.

het die mag van die Engelse Opperbestuurder hom vroeg laat geld, want op 7 Januarie 1799 rig die Regeraad van Kaapstad hom in 'n brief aan majoor-generaal Dundas, met die versoek om die vakature wat ontstaan het weens die dood van dr. Kuys, deur sy bemiddeling by Sy Majesteit se Ministers, te laat vul.¹ Dundas antwoord op 28 Januarie dat hy hoop dat 'n geskikte persoon spoedig aangestel sal word, ens. Verder merk hy op:

The present unfortunate and generally distressed situation of Holland, under the severe yoke of unrestrained licentiousness, having obliged all men of property or character, who had it in their power to do so, to fly for refuge to countries where liberty is under the restraint of salutary laws for the general safety of the person and property of every individual, it appears to me very probable that a Dutch Reformed minister may be found in London as a proper successor to Dr. Kuys."

Hier was dus voorlopig nog geen sprake van 'n Engelsprekende predikant nie, maar die oeggenskap in verband met die aanstelling het by die Engelse berus. Dit moet egter erken word dat die eerste Engelse bevelhebbers beoefende en takvolle persone was wat in alle opsigte probeer het om die agting van die burgers te wen. Persone soos BARNES, wat alleen hatelikhede oor die koloniste mee te deel gehad het, het gelukkig geen mag besit nie.

In Maart 1799 het die Londense Sendinggenootskap dr. J.T. VAN DER KAMPE en enkele ander persone as sendelinge na Suid-Afrika gestuur. Hierdie genootskap het ontstaan tydens die filantropiese beweging wat gedurende die laaste kwart van die agtiende eeu op tou gesit is, en veral die verheffing van die barbaer, en nie die verheerliking, te sê nie, beoog het. Die vertoewdigers van hierdie genootskap in Suid-Afrika het van die begin af hul doeltjie bygedra om die karakter van die Hollandsprekendes te beklad, en minverstand en vervreemding tussen lewende en die Engelse in Engeland sowel as in hierdie land te bewerkstellig.²

Die burgers van Swellendam en Graaff-Reinet wou hul nie onmiddellik van die genag van die Engelse onderwerp nie. Die mense van Graaff-Reinet het selfs van Batavië

...../hulp

1. Theal: "Records of the Cape Colony" Vol. 2. bls. 334.

2. Vgl. Eric Stockenström: "Vernamo Persone" bls. 252.

hulp ontbied, maar Hot Hoangie, die skip wat die hulp sou bring, is in Delagoabasi deur die Engelse gevang, en dus moes die troepo hul oorgee. Sommige burgers het toe geweier om die eed van trou af te lê, waaronder PETRUS JACOBUS DALPORT, die kommandant van Swellendam. Hy is egter later gevang geneem, uit die land verban en met 'n skip weggestuur. Hierdie daad van geweld het die koloniste van die begin af afkerig van die Britse gesag gemaak, en was een van die oorsake wat later tot 'n georganiseerde opstand geleid het.¹

Aan die begin van 1803 is die Knaap weer aan die Hollanders terug gegee. Lady ANNE BARNARD meld verskeie kere in haar briewe dat die burgers nooit geglo het dat die Engelse die Knaap sou hou nie. Daar was dan ook groot blydskap toe die land aan die Hollanders, d.w.s. aan die Bataviaanse Republiek, teruggegee is. In die Kaapsche Courant van 5 Maart 1803 lees ons dat die Kommissaris-generaal op 1 Maart 'n dankuur in die kerke voorgestel het, wat hy self bygewoon het, en dat die Opperwese gedank is vir die

herstelden Vreede en het terug keeren dezer Colonie aan het Moederland.....Des avonds gaf de Gouverneur en Generaal en Chef een prachtig Soupé en Bal.....Zeer veelde Huison in de Stad waren deezen avond geillumineerd, en de algemeene vroegde welke overal sichtbaar was, zal, heopen wy, de gelukkige voorbode zyn van den volvaart dezer Colonie en haare bewooners."

JANSSSENS en DE MIST het in die drie jaar wat hul gesig was, veel probeer doen om die volvaart van die koloniste te bevorder. Laangeneende het die land deurreis om vertroud te raak met die heersende toestande, en het daarna verotandiglik te werk gegaan om verbeteringe in te voer. Hulle het 'n Skool-order opgestel wat baie nodige veranderinge in die onderwysstelsel sou tevoeg bring. In die eerste plek sou die onderwys sekulair word en die beheer daarvan uit die hande van die Kerk in dié van die Staat oorgaan. Dit het ook werklik gebeur, maar al die ander verbeteringe moes hersonskinne bly, want in 1806, voor hierdie onderwysstelsel toegepas kon word, het die land weer van regering

...../verander

1. Theal: "History of S.A. since 1795" vol. 1. blc. 30. Londen, 1915. Vgl. D. Kannovolt: "Oetrokkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika", blc. 8-9.

(11)

verander, en het die Angelse nogmaals die heerskappy aanvaar, wat in die suide nooit weer onderbreek is die. Natuurlik sou die predikante veral van die Nederduitse-Hervormde Kerk, goed verteenwoordig wees op die raad van Skolafge wat goeurende die tydperk 1795-1837 die beggenskap oor die onderwys gehad het, en wat van 1813 die Bybel-en Skoolkommissie genoem is.¹ Die kerk het dus altyd 'n groot invloed op die onderwys bly uitoefen. In 1805 het die Raad in die konsistorie van die Hollandse kerk byoorgekom, om planne beraam om die onderwys uit te brei, ^{en} algemene toesig oor al die skole in die kolonie te hou, maar in administratiewe sake sou die goeug by die goewornear beru. Bevoegde onderwyers sou uit Holland ingevoer word tot tyd en wyl daar 'n opleidingskool in die Kaap gestig kon word.² Hierdie liggaam se werksaamhede is feitelik uit vrywillige bydraes geded, en alleen waar daar 'n tekort was, het die regering hulp verleen.³

In Januarie 1805 is daar 'n posdiens tussen die Kaap en die binneland ingestel, sodat die Kaapse Courant van hierdie tyd af gereeld aan die verskillende drosdye gestuur is; hierdeur het die platteland dus regstreeks in verbinding met die Kaap gekom.

In Januarie 1805 is die Kaap formeel aan die Engelse oorgelewer, en toe het laangenoemde die administrasie van die land weer in hande gekry. In die „Artikelen van Capitulasie“ wat 25 Januarie 1805 in die Kaapse Courant verskyn het, staan daar in art. 8.: „De In- en Opgesetenon, meer byzonder noer Capitulasie begrepen, zullen reede jouissoren van alle Rechten en Voorrechten, aan die van de Kaapstad en Environs by Capitulasie van den 10 deser toekend.“ In die kolom naaraan staan maar: „Voorestaan - het uitzondering van geene Inquartiering; also het platte Land niet dezelfde hulpmiddelen, als de Stad, heeft, en dit Recht steeds een prerogative van het Batavisch Gouvernement is geweest.“

...../Onder

1. G. L. L. Herbe: „Education in S.A.“ bls. 62.

2. Theul: „hist. of S.A. since 1795“. Vol 1. bls. 173 *London, 1916.*

3. E. Eybers: „Opvoeding en Onderwys in S.A.“ in Tydskrif vir Wetenskap en Kultuur. bls. 63.

Onder hierdie regte en voorregte het die koloniste natuurlik hul taal en godsdiens verstaan. Sonder die nodige wetgewing sou die Engelse dan ook nie die latere taalverdringing bewerkstellig het nie. Generaal JANSSENS het die kolonie op die mees eerbare voorwaardes, onder die omstandighede moontlik, aan die Engelse oorgede, en sy laaste daad voor hy aan boord skip gegaan het, was 'n brief aan generaal Baird, die bevelvoerder van die Engelse troepe, waarin die volgende paragraaf voorkom:^I

"Allow me, Sir, to recommend to your protection the inhabitants of this colony, whose happiness and welfare ever since I have been here were the chief objects of my care, and who conducted themselves during that period to my highest satisfaction. Give no credit in this respect to Mr. Barrow or to the enemies of the inhabitants. They have their faults, but these are more than compensated by good qualities. Through lenity, through marks of affection and benevolence, they may be conducted to any good." 1.

Lat die vertrek van generaal JANSSENS is die politieke band tussen Holland en die kolonie dus verbreek, maar in die harte van die burgers het die ou stand 'n plek behou wat aan geen ander vreemde land afgestaan sou word nie. Die latere betrekking tussen die Transvaalse Republiek en Holland is 'n uitvloeisel van die sterk simpatie en gevoel van verwantskap wat stil near kragtig in die gemoedere van die Afrikanervolk voortgeleef het. Dat 'n Engelsman hierdie sentiment nie kan begryp nie, blyk uit die naiewe woorde van Theal, wat seker een van die eerlikste geskiedskrywers denkbaar was:²

"Nearly all of the Dutch colonists naturally regretted being brought again under the dominion of another power, and failed to appreciate the advantage of being connected with a realm vastly more powerful than their own fatherland."

Verder vertel hy dat die burgers hul sender enige teenstribbeling aan die nuwe gesag onderwerp het. Uiterlik was alles vreedzaam, en dat die Engelse gesagvoerders geen benul van die gevoelens van die koloniste gehad het nie, blyk uit 'n brief van die graaf van Caledon aan William Wyndham, die Engelse Koloniale Sekretaris van daardie tyd, gedateer 30 Mei 1867.

...../ It

1. "Theal: Hist. of S.A. since 1795" Vol I. bls.208. Londen, 1915
2. "Ibidem" bls. 210. Koroivering van ry.

"It gives me Sir particular satisfaction to inform you that it is the opinion of Lieutenant Governor Grey as well as of those Gentlemen with whom I have conversed and who from their relative situations are likely to be well informed that the strongest attachment and respect toward the British nation is the prevailing sentiment of the Dutch Inhabitants." 1.

Dit is bes begryplik dat Grey en Caledon albei onder die indruk kon verkeer het dat die burgers 'n groot ontsag vir die nuwe bewind gevoel het, want daar het voor hierdie tyd nog niks voorgeval wat die eintlike gevoelens van die burgers kon openbaar nie; dat hulle vreedsaam in hul gedrag en hoflik in hul optrede teenoor die amptenare van die nuwe regering gewees het, klop goed met die algemene aard van die Afrikanervolk, maar van die groot aanhanklikheid vir die Engelse wat hulle in die begin werklik sou openbaar het, is daar geen bewys nie.

"Wel lees ons in die Kaapsche Courant" van 20 September 1800 dat die Engelse inwoners van Kaapstad byeengekom het om Sy Majesteit George III geluk te wens weens die mislukte aanslag op sy lewe op 15 Mei. "De Hollandsche ingezetenen," vervolg die koerant, "hebben mede hun gevoelighyd over dit geval betoond, waar van de blyken by de eerste bekwaame gelegenthyd na Engeland zullen worden verzonden." Dit was 'n mooi gebaar van die kant van die Hollandse koloniste, en paslik onder die omstandighede.

Theal vertel dat daar in Kaapstad aanhangers van die Oranje-party was wat nie jammer was dat die regering weer in die hande van die Engelse oorgegaan het nie, en dat hulle bereid was om die nuwe regering te steun;² uit hierdie persone is amptenare gekies om vakatures te vul waar dit nie nodig was om die betrekings aan Brits-gebore onderdane te gee nie. Daar was natuurlik teen hierdie tyd, as gevolg van die konsiliasiepoginge van lady Anne Barnard, etlike Engels-georiënteerde Kapenaars wat bly was om in diens van die nuwe regering te tree. Dit sal miskien interessant wees om enkele van die name van hierdie Kapenaars in oënskou te neem; by sommige is dit eenvoudig ontstellend, as 'n mens

...../na

1. Theal: "Records of the Cape Colony" Vol 6. bls. 124. Kursivering van my.

2. Theal: "History of S.A. since 1795" Vol 1. bls. 210. Londen, 1911

na hul afstammelinge lyk, om te dink dat hierdie name eens aan die Hollandse geslenskap van die Kaap behoort het.

PHILIP BOROERD. Sir BOROERD was een van die eerste onder die renogate. In sy Memoir vertel hy ons naief hoe hy as jong seun onmiddellik na die Engelse die Kaap in 1795 in teenit gecom het, na Kaapstad gery het om die Engelse offisiere van naderby te sakkou. Hy het naamlik verneem dat die offisiere by sy grootvader, mr. De Wit, wat van Engelse herkoms was, hul intrek geneem het. Hy vertel ook met trots hoe sy grootvader se huis deur die vernaezste Engelse offisiere en selfs deur lord Macartney en sy gevolg besoek is. Die goes wat in sy ouderlike huis geheers het, nees ook taanlik simpatisch teenoor die veroverers gevees het, nees blyk uit wat hy se ^T en dan krogen wij besoek van Engelse families en de predikant (sy vader) en de zijnen raakten neer en neer by de vreemdelingen bekend.

Hy gebeurde toen iets, dat mij onverwacht een gelegenheid bood om de beginselen van de Engelse taal te leeren. Admiraal Sir Hugh Christian, die bevel over der vloot had, had zijn oudsten nees om een neef, den heer Rushworth, bij zich aan boord. De oude heer wonschte dat hij bij onze familie sou komen wonen. Dit word afgesproken, en te naman met den kapitein, Dr. Delling, als Gouverneur, Korol, een broeder van Sir William Clarke, en Osborne, een nees van Brigadier-Generaal Procor, jongens van mijn leeftijde, kwamen se bij ons aan huis. Se werden spoedig maats. De vriendelijke Dr. Delling het mij toe tot de lessen als een van zijn leerlingen en hij onderwees mij de beginselen van de Engelse taal." 1.

Boroerds het den ook sy leve-lank maats met die Engelse gebly, om hul taal se lief gekry dat hy op sy ou dag sy Memoir dearin opgestel het; die werk is van die Kaap, opgedru. ^{by George King, seker een van die beste goewerners} Dat BOROERD se origons op die beste voet met die veroverers gebly het, bewys sy loopbaan, want hy het se staatsamptenaar in hul diens getree, en het later allerlei belangryke betrekkinge beklee, totdat hy dit uiteindelik tot regter gebring het.

In die Kaapse Courant van 16 Januarie 1866 kom daar 'n lys van Hollandse amptenars voor wat deur sir David Baird in ha betrekkinge berotol is, o.a.

...../ il-

Willems Steenhuis van Lyneveld word aangestel as „Oppor-Regis-
traat van het Britsch Gouvernement.“
Abraham Bloch as derde lid van die „Raad van Justitie.“
Petrus Johannes Kruter as vierde lid van die „Raad van Justitie.“
Willems Middling as sesde lid van die „Raad van Justitie.“
Daniel Frederik Gerrangō as „Adjunct Fiskaal.“
Jan Frederik Ferrurier as lid van die „Deputate Bewoelkamer.“
Christoffel Brand as „Ontvanger van Tribuuts.“
Jacobus Vos as „President van den Raad der Gemeente.“
Alexander Kennant as lid van die „Graan-Commissie.“

Hierdie lys sou later nog baie langer word. Dit moet
onthou word dat die nuwe administrasie van die goewerneur af onder-
toe deurgans Engels was, en hierdie persone het ons solank hul
hierdie betrekkinge behou tot daagliks met die Engelse amptenare
saamgewerk, en noon hul dus so gou moontlik by die nuwe omstandig-
hede aanpas. Daar baie van hulle reeds van die begin af simpatiek
toemoor die veroweneers gevoel het, het hulle dus gouer as die an-
der burgers die wêreldbeskouing van die Engelse geassimileer en al
wat Engels was as comme il faut aangecien. Ook in die samelewing
het hulle vry omgang met die Engelse gebou en ondertrouing het daar-
uit voortgespruit, soos blyk uit die briewe van lady ANNE BARRON
en ook uit die feit dat JOHN DARROW, wat as sy eerste verblyf aan
die Kaap soveel lasterlike dinge van die koloniste geskryf het, in
die huwelik getroe het met die dogter van P.J. Kruter. BARRON se
boek: „Travels in Southern Africa“ het reeds in 1803 verskyn en is
die eerste van die laetgeskryfte wat oor die burgers van hierdie
land in die Engelse pers verskyn het. As sy houding, soos dit uit
sy reaksie blyk, tipies was van die Engelse amptenare, dan in dit
ook g'n wonder dat daar so vroeg reeds bewyse van rasseneent aangeg-
tref is nie.

Dr. HALLORAN,¹ 'n Engelse predikant in Kaapstad, rig
25 September 1810 'n brief aan die graaf van Liverpool, die Engelse
Minister van Kolonies, waarin hy sê dat die belangrykheid van die
Kaap as Britse besitting en hul handel met Indië te beveilig elge-
neen erken word, en dat dit onverklaarbaar is dat daar so weinig
gedoen word om die geluk en welvaart van hierdie waardvolle besit-
ting te bevorder. Hy skryf o.a. :

...../lts

1. Theul vertel dat Halloran geen predikant was nie, en dat hy die
getuigskrifte wat sulke bewyse het, verskaf het. Toe sy bedrog uit-
kom, moes die huwelik wat hy voltrek het deur 'n spesiale wet gel-
dig verklaar word. (Hist. of S.A. since 1795) Vol 1. bls. 239.
Londen, 1915.

"Its present state is truly deplorable; and, while the System now acted upon is followed, neither amelioration, nor Content can be generally expected among its different Inhabitants, whose Habits and pursuits, & principles are widely distinct.

The Dutch, or rather Africo-Dutch Inhabitants; (for there are but few native Hollanders in the Colony) are very generally, and strongly attached to the French, & equally averse from the English;" (In die voornoot gee by die volgende verduideliking: "As a proof of this Assertion, when at a French Comedy, the Commanders of the British Forces entered the Theatre, and the band, belonging to the English Regiment struck up the Tune of "God save the King", the Music was interrupted and stopp'd by a Dutchman, who informed the Leader of the band," that the Tune was displeasing to the Audience?" These circumstances, tho' apparently trifling, - "Speak Voluntas!") and this Sentiment has been little shaken notwithstanding the vacillating System of Conciliation, and Concession which has been adopted by the present Governor, even to a degree of preference, & favouritism, highly disgusting to the feelings of the English!"

Wat die speel van "God save the King" betref, teen gemelde gebeurtenis dat die vreed belogiste minder godloos was en daerdie oel-terpoude lied aan te hoor as hul verslapte nakemollige, wat so gevond in daaraan dat hulle selfs nie eens daaraan dink en daartoen te protesteer nie.

HALLORAN hie ook nog dat die meeste betrekkinge in verband met die regopleging deur Hollandse koloniste beklee word, en dat die Engelse erg ontevred is oor die arbitraire manier waarop die wette uitgevoer word en omdat alle geregtelike procedures deur 'n geregtshof bestaande uit soss "Dutchmen" besleg weru.¹ So ons ogter onthou dat die hollands-Hollandse Reg wat gedurende die Hollandse bewind toegepas is, nog steeds die vorm van regopleging in beoefening was en dat alleen aptenars van die voormalige administrasie, wat vertrou was met hul werk, hul betrekkinge teruggetry het, lyk hierdie klages saanlik onbillik. Voorts moet onthou word dat die koloniste geen Engelse geken het, en die Engelse geen Hollandse nie, en daaraan souit groot verwarring veroorsaak het, en die regopleging van die begin af in die hante van Engelse aptenars sou oorgesien het. Hierdie verwarring en die onregverdigheid teenoor die koloniste wat daaraan gepaard gaan, sou egter nie baie lonk sigbly nie.

1. Theol: "Records of the Cape Colony" Vol.7. bls.380-381.

2. Die Skole.

Die eerste Engelse okkupasie het geen merkbare invloed op die onderwysestandaard van die Kaap gehad nie. Al die staatsondersteunde skole was kerkeskele onder beheer van die Raad van Skelargo, waarop die predikante en lede van die Nederduits-Hervormde Kerk die sterkste verteenwoordig was, en die voertaal was dourgaans Hollands.

Tot HEMERSBURG en FRYKHEIUS in 1791 voorslag gedoen het oor die landtoestand, en voorstelle vir verbeteringe gedoen het, het hulle ook melding gemaak van die wanteentande op onderwysgebied, en die Raad van Skelargo het 'n nuwe skema opgetrek; voor hierdie skema eger in beoefening gebring kon word, het die Engelse gekom en is alle poginge tot verbetering onderbroek.

Die Kaapse tak van die vereniging „Tot Lut van 't Algemeen“, wat in 1784 in Holland gestig was met die doel om die publieke onderrig van alle klasse van die samelewing te bevorder, het in Augustus 1803 sy eerste vergadering in die stadhuis in Kaapstad gehou. Die voorsitter, die heer J.A. Vermaak, het die doel van die vereniging verduidelik, nl. die opleiding van die jeug, die bevordering van die landbou en die aanmoediging van wetenskap en kunst. Dat daar goedrif in die vergadering geneers het, blyk uit die feit dat daar etlike toesprake gehou is en selfs 'n verso vir die geleentheid godig is.²

„Dit is dan d' eerste proef en groei, blaeljen, leven
Aan kunst en wetenschap ook in dit land te geven,
Onttrek uw hulp haar niet, bewoners van dit land!
Dan siet gij eens de landbouw bloeijen,
Uw kroost en wetenschappen groei,
Terwijl verligting hier het onverstand verband.“

In 1805 het hierdie vereniging 'n skool „Tot Lut van 't Algemeen“ opgerig, wat jaarlank 'n bloeiende bestaan gevoer het; die stroom van die skool was modern en daar is onderrig in Hollands, Frans,

...../Duits

-
1. Vgl. Malherbe: „Education in S.A.“, blc. 30-301.
 2. P.B. Borchers: Memoir blc. 248.

Duits en Engels gebied. Sommige van die grootste Afrikaanoffisiers van die republieke het hul eerste onderrig daar ontvang; onder hierdie mense was o.a. sir Andries Stockenstron, Onse Jan, prof. J. J. Harris o.a. Die skool is in 1670 gesluit.

Die Nederlandse „Lantschappij tot Nut van 't Algemeen" (pro bono publico)-bet het sonder twiifel op die publikasie van sekere skoolboeke toegelê, en weens die afwesigheid van 'n drukkerij aan die Kaap is die boeke van ^{die} Lantschappij tot in die republieke ook in die skole met die Nederlandse oorspronklike gebruik. Die eerste boekie het „Spel en Leen-Boekjen voor Eerst Beginnenden" geheet, en het sowat twintig bladsye bevat waarin die alfabet, die getalle, spelling en uitpraak behandel is; verder het daar 'n paar sedekundige lesse voorgelê, 'n boek kort gebode en gedigte. Die tweede boekie is die bekende „Trop der Jeugd" wat reeds van 1650 in Nederland ^{was} in gebruik. Hierin het daar 'n reeks gegradeerde lesse, waarin die sedekundige sy van die inhoud nie verwaarloos is nie.¹

SURCHLIPS vertel dat daar tussen 1803 en 1806 'n Latynse skool, 'n Franse skool, 'n skool vir jong dames en nog 'n gewone (Hollandse) skool in die kolonie was. Hier mag ook terloops gemeld word dat daar in die veelbelovende Skoolorder van DE LIJST spesiale voorsiening vir die opvoeding van meisies genas was. Hulle het onder andere die gewone elementêre onderwerpe die nuttigste lewenswete, musiek, dans en tekenkuns, en ander beskeiwende kunste, onderrig.² Die tweede onderbreking van die Hollandse bewind het ogtor die uitvoering van De Lijst se planne belet.

Die tweede koms van die Engelse was 'n teken vir die voortsetting van die vereengelykingsbeleid, wat nou meer doeltreffend word en voorhoon. Daar bestaan tal van briewe wat bewys dat dit 'n essensiële deel van die Engelse program was om die koloniste se spes-

...../die
1. J. Eybers: „Opvoeding en Onderrig in S.A." Tydskrif vir Kerk en Geselskap bl. 66-67.

2. Dalbergh: „Educatie in S.A." bl. 69.

spoedig moontlik te verengels. 'n Voorbeeld hiervan vind ons in 'n brief van majoor COLLIN wat in 1809 die land deurgetrek het om die Kafferstamme in die Oostelike Provinsie te besoek, waar hy skryf: „Invert English teachers and the next generation will be Englishmen.”¹ Majoor COLLIN was te optimisties, soos die latere geskiedenis bewys, maar sy mening is opvallend in sover hy godiuk het dat dit moontlik sou wees om binne een geslag mense van die staal van die koloniste hul noodertaal te laat verlos.

Hier volg 'n brief van 'n meer gesaghebbende persoon wat in sy voorgesagde naxwiteit gemoen het dat by die jong 'n diens bewys waarvoor hulle hom ewig dank veronuldig sal wees, as by gesag las dat die skoolkinders so gou moontlik die nuwe administrasie-taal op die tong gedruk moet word; die brief is gedateer 8 Desember 1812² en geskryf deur sir JOHN CRAVDOCK, goewerneur van die Kaap, aan 'n sekere skoolhoof, P.M. Turr.

I have now, Sir, to convey to you a particular point of instruction on my own part, which, in my opinion, were I to dispense with, I should neither do my duty to the English Government nor provide for the future interests and advancement of this Colony.

It is to promote and establish the cultivation of the English language to the greatest extent among your pupils of the highest rank, as the foundation upon which they will in their future life best make their way, not only within this Territory, but beyond its limits, in the general range as common subjects of His Majesty's Dominions.

Were I even to confine myself to the narrow view of this Settlement alone, and the transaction of the various business, I think it my duty to say that from the rising generation I must exact a perfect knowledge of the English language, as indispensable in the admission to offices; but when I indulge in the warmest expectation that this Colony will ever remain inseparable from the British Crown, and that one common lot will attach to the subject in Africa or England, I cannot conceal the ardent wish that every young Gentleman of family or promise should understand that language which prevails in the parent country, and will best open the road to his future advancement and distinction.

From these reasons I candidly confess that I originally wished to have placed an English Gentleman in your situation, but I am now equally ready to allow that I incline so much to the persuasion of your merit and qualifications for the honourable appointment you fill, that I feel nothing but satisfaction and assurance that in no one respect I shall have cause to repent the collection.

I have &c.

(Signed) J. S. Craddock.

Dit spreek van self dat as die Goewerneur, d.i. die

..... /stunte

1. Lulherbe: „Education in S. .” bls. 57 - voetnoot 8.
2. Theal: „Records of the Cape Colony” Vol.9. bls.39.

staatschoof, so'n guns aan iemand bewys, en daarby nog oê dat dit in sy mag was om iemand anders aan te stel, hy van die begunstigde sul verwag en uit dank sy wens uit te voer. Hierdie brief is verder ook 'n bewys dat, hoewel die meeste skole in hierdie tyd nog volkome Hollands was, die hoogste beggenskap nou by die Engelse goewerneur berus het, wat die mag gehad het om enige verandering na wens in te voer en aanstellings na sy goeddanke te maak, sonder dat daar enige liggaam was wat sy handlings kon toegaan. Die Nederduits-Hervormde Kerk, wat vroeër die grootste invloed en mag oor die beheer van skole gehad het, was nou ook ondergeskik aan die gesag van die goewerneur.

In 1813 is daar 'n buitengewone skool vir daardie tyd in Kaapstad opgerig; die insigting het twee hoofonderwysers gehad, die een Hollands- en die ander Engelseprekend. Die kinders was ook geskei, hoewel in een gebou gehuisves, en het nooit dourmoekaar geloop nie - dus 'n egte tweestroom-skool. [Die skool het soveel opgang gemaak dat daar in 1824 'n tweede van die soort opgerig is. Aangesien daar egter van 1825 in die skole geen ondertys in Hollands gese is nie, het die skole wat in 1824 teeno 750 kinders gehad het, in 1838 slegs 139 kinders gehad, en die volgende jaar is albei gesluit.]

Hierdie beginsel om die burgers te verenigels het die riganoer van sir JOHN CRAIBOCK se beleid geword. Enige maandolator verskyn daar in die Kaapse Courant (20 Februarie 1813) 'n „Gouvernements Advertentie" in Hollands en Engels, waarin die Goewerneur selfs nolding maak van die dank wat die jeug aan hom in die toekomst verskuldig sul wees:

Zyne Exc. de Gouverneur oordeelt het noodzakelyk, zyne gevoellou ontrent de algemene verkryging der Engelseke Taale bekand te maken, en dat door Ouders & anderen, die belang hebben in de opvoeding der Jeugd in deze Volkplanting en de wezentlyke beoefening onverwyld acht noge worden geelagen.

Zyne Exc. ondervind daggelyk, dat niet alleen de bespoediging van alle zaken in de publieke Bureau's, door gebrek aan bekwaame Translateurs, lydt, maar by veel tevens, zoo als algemeen moet worden erkend, dat 't middel van vertaling, zoo strydig met den geest & on de kracht van 't publick bestuur, slegte eens zeer on-

...../volko-

oewolkende & onbepaalde communitie in alle zaken kan verduidelik
deur die Linné. woorde ook nog plaas gegee aan 't
vermogen van bysondere voorkeure & geskiktheden in sommige be-
langryke gevallen van die dag, sal sy sikh selfs verpligt
oekten, en by het volgende bevestig, dat de geloesheid hoort ge-
hoor, en sulke te verkrygen, de kennis der Ing. taal tot een on-
vermydelike voorwaarde te moeten maken.

Linné. heeft 't veruitligt, dat de Jongelingschap hier
volare mannen maak sal verskuldige oekten, wanneer sy 't voordoe
eener inrigting zullen ondervinden, niet alleen deur 't onmidd-
lyk met deur van in de behereniging der onderskeiden zaken, met
't publiek bestuur in dese Volkplanting verbonden, maar ook deur
deur, dat sy niet bepaald blyven, binne de grense van de Kaap
de Goede Hoop, op die wyse in staat gestaan, en den hring hanteer
begreeptheden & yver uit te breiden, & met alle N. O. Onderdeelen,
overal in doorgedroefde Staten, gemeenschappelyk hanteer belang-
oos te kenne beveruoren.

Antwoord de Goede Hoop, den 19 Feb. 1813.
Ter Ordonnantie van Linné. Ameliantie
den Gouverneur
(get.) M. Blomendal, Sec.

In diesselbe jaer het Graaek ook 'n ander pleidooi

aan die bevolking gericht. The Governor will in future be
style "The Patron of the" Bible and School Commission, the design-
ation hereafter of the establishment, that he may invariably
give the whole weight of Government to the progress of the Insti-
tution, and the aid and support of its finances."

Hierdie maatskappij was ook die Sir John Graaek se ee-
nigste maatskappij en die land in 'n Engelse kolonie te herskop die.
Die hele blanke bevolking het aan die begin van die maatskappij
een iets meer as twintig duisend getal, en majoor Collins het
aan die hand gegee dat daar 'n poging behoort aangewend te word
om die blanke element met Britse emigrante te versterk, en aan
die oorgang van die kolonie, was 'n val teen die Kaffers 'n sterk
Engelse plattelandse bevolking te hou. Graaek was egter nie
bestaan en in sy diactyd hierdie werk uitgevoer te sien nie.
Daar is ook twee ander plannas aan die hand gegee, die een en 'n
konde te stig om 'n aantal Franse onderoekers uit Holland in
te voer, wat teen die Franse bewind gekant was en bly een wees
en hierheen te kom; die ander en onderoekers van die Noordelike
van Skotland in die Jaarvold te vestig; albei hierdie voorstel-
le het skipbreuk gely teen die rotsvaste wens van GRAAEK om die
land te verengels. 3.

...../ J&F
1. E. Snyders: „opvoeding en onderwyse in S.A. „Sydskrif vir
Wetenskap en Kunst,” Jaar 6. bl. 126.
2. Gies: „Geschiedenis van Zuid-Afrika” bl. 139 deel 2.
3. Tsaal: „History of S.A. since 1795” Vol 1. bl. 237.
Londen, 1915.

Sir JOHN CAMPBELL was nogal vindingsryk in oorer dit maetroolle betref het en die kolonio te verengels. Daar ny be- middeling is vrykele vir blankes sowel as kleurlinge, die sogee- naande „Meesterskolen“, met Engels as voertaal in Kaapstad en op die platteland gootig. Se sou die volgende goolag reeds vertrend woen met die Engelse taal, en hierdie skole sou ook as lokkas vir die onbeniddelde klas dien. Thoal so in verband hiermee:¹

„It seemed absurd that such a small body of people should be permitted to perpetuate ideas and customs that were not English in a country that had become part of the British Empire.“

Die koloniate sou hul epter nie produe by hierdie stap neerle nie. Dit uur dan ook nie lank nie of 'n aantal private- skole met Hollands as voertaal maak hul verduyning, en hoef te bied teen die ernstiese verengelsingeboloie. In die stigting van hierdie skole sien ons dan die eerste tekens van veroot teen die Engelse beleid; hoe onbetas hierdie weerstaad dan ook mag woen, die burgers het beoef dat iets van hul taal gadoen woen word en die stroom te keer. In privatekole met Hollands as voertaal, waar die ouers self die rigting van die onderwys kon kontreloer en die onderwysers self kon kies, sou die belemerende invloed van 'n vreemde taal en die oorplanting van 'n vreemde kultuur op die jeug- dige gesedere afwenig woen.

1. G.L.C. Thoal: „Progress of South Africa“ bla. 110 - con- geheel uit Lelherbo: „Education in S.A.“ bla. 57.

3. ANDER AANGELIENHEDS.

'n Ander teenwig teen die doelbewuste vorongelingsproses is te vind in die aansienigheid van die Hollandse lósiens- en sociëteite in Kaapstad, wat die kultuurcentrum van die land was, en waar hierdie lósiens veral 'n groot ledetal gehad het. Daar was in hierdie tydperk twee Hollandse sociëteite in die stad: die Afrikaanse Sociëteits Huis of net Afrikaanse Sociëteit, wat tot 1849 bestaan het en wat besonder gesog was weens die geselskap en vermaaklikhede wat dit gebied het. Dan was daar ook nog: De Vriendschap, 'n Hollandse wat in 1815 gestig is, waarskynlik omdat die Engelse element in die Afrikaanse Sociëteit oerweldigend geword het.¹ Daar was ook nog ander sociëteite soos die Concordia Sociëteit (1797-1810), en die Klupsche Kolonie Klub 1806-1815. Al hierdie sociëteite was nie alleen die middelpunt vir gesellige verkeer van die burgers onderling nie, maar hulle het geleentheid verskaf vir dans, kaartspel, biljart, eet, drink, ens. en dikwels is opvoeringe en ander vermaaklikhede daar georganiseer.

Die lósiens was ook daar en sosiale omgang onder die lede te verseker. Die lósiens De Goede Hoop is in 1772 opgerig en het in 1803 as 'n bleeiende bestaan gemaak dat kommissaris DE WIT 'n nuwe tempel ingewy het, wat in 1814 en 1816 ander bygeboue gekry het en tot 1892, toe dit afgebrand is, onder die aanskoulikste geboue in die stad geresorteer het. In 1833 was daar nog 'n ander Hollandse lósiens De Goede Trouw wat reeds twintig jaar bestaan het. Hierdie lósiens het veel gedoen om die Hollandsprekende gemeenskap nouer aaneen te bind en baie geleentheid geskep vir vriende en 'n genoeëlike uurtjie saam deur te bring. Uniek was een van die aangebode aantreklikhede.

Daar was natuurlik ook Engelse lósiens soos die Union, die

...../British

1. F.C.L. Bosman: „Drama en Toneel in S.A.” blo. 42-44.

British, L'Espérance en The Hope, waar die Engelse deel van die samelewing byeengekom het. Die bestaan van aparte lósies en sociëteite, asook allerlei filantropiese vereniginge vir die twee nasionaliteite, moet uit kulturele oogpunt ^{as} 'n gunstige teken beskou word. Die Engelse het natuurlik gou hul eie gestig, omdat hulle hul in die Hollandse nie tuis sou voel nie en ook nie die omgangstaal van die bestaande sociëteite en losies verstaan het nie; ook omdat die Engelse nasie eksklusief van aard is en nie maklik met vreemdes omgang hou nie. Hierdie nasionale trek van die Engelse volk is deels verantwoordelik vir die groot kloof wat daar gou al tussen die twee blanke elemente van die bevolking gekom het. Aan die ander kant is dit vir die Hollandssprekende gemeenskap juis goed gewees dat dit die geval was, anders was die stryd teen verengelsing en vir handhawing van eie geestesgoedere miskien nog veel moeiliker. Seker is dit ook dat die verwisseling van taal en tradisie veel erger en algemener kon gewees het as dit in werklikheid was. Veral op die platteland was die Engelse invloed betreklik gering. Engels was die regeringstaal en het ook as handelstaal meer en meer op die voorgrond getree, maar die Hollandse taal was oorheersend op die platteland. Kaapstad was feitelik die enigste plek waar die twee dele van die bevolking gereëld met mekaar in aanraking gekom het, en selfs daar het die Hollandssprekende gemeenskap 'n afgeslote geheel gevorm. In die Oostelike Provinsie was omgang tussen Hollands- en Engels-sprekendes in hierdie tydperk seldsaam.

'n Ander gebied waar die Hollandse kultuur 'n houvas gehad het was dié van die toneel, waarvan die oudste geselskap Tot Leering en Vermaak in 1803 ontstaan het. ¹. Soos die naam aandui, was die hoofdoel van hierdie eerste toneelgeselskap om iets van verheffende of altans leersame aard voor die gehoor te bring; die vermaak was hieraan ondergeskik. Die eerste Engelse

...../geselskap

1. F.C.L. Bosman: „Drama en Toneel in S.A.” bls. 56-58.

(36)

geselskap dra die naam All the World's a Stage (1807) on het hoel-
 wat ligter en oppervlakkiger stof ^{as die Hollandse} gelewer. Die verskil in die
 soort van vermaaklikhede wat die twee rasse ondersteun het, weers-
 pieël die verskil in hul goestosgesteldheid. Deug en erns is
 kenmerkende eienskappe van die Calvinisties-gesinde Hollandspre-
 kende bevolking en gevolglik het ernstiger stukke by hulle meer
 in die smaak geval, en is daar ook by hulle kuns van Hoër gehalte
 gelewer. In die loop van die eeu het daar verskeie ander Hol-
 landse geselskappe ontstaan, soos Tot Nut en Vermaak, Honi soit
qui mal y pense, Door Yver bloeit de Kunst en Aurora, wat bewys
 dat hulle goeie ondersteuning geniet, ~~en dat hulle~~ in 'n behoefte
 voorsien het en gewaardeer is. Daar is 'n vaste Hollandse to-
 neeltradisie geërf wat van 1802 af, deur figure soos VILLET, TRE-
 DOUX, BONIFACE, COMBRINK en MELT BRINK, op verskillende tydperke
 gehandhaaf is. Waar die Engelse toneel, soos lady ANNE BARNARD
 vertel, hoofsaaklik deur die garnisoen beoefen is, en die stukke
 veral aan die smaak van die garnisoenslede moes voldoen, en daar-
 om op vermaak afgestuur het, het die Engelse opvoeringe dikwels
 'n variëte-inhoud gehad wat mettertyd invloed op die Hollandse
 uitgeoefen het. Die invloed was egter wederkerig, want laasge-
 noemde het weer met sy ballette 'n voorbeeld gegee wat deur die
 Engelse opvoerings oorgeneem is. Samewerking tussen die twee
 ras-elemente op hierdie gebied was iets seldsaams, maar hulle het
 mekaar so opvoeringe bygewoon, hoewel die Hollandsprekendes die
 Engelse in 'n baie ruimer mate ondersteun het. Die oorsaak hier-
 van is natuurlik dat die Engelse @'n poging gemaak het om die Hol-
 landse taal te leer nie en gevolglik nie die toneelstukke kon ver-
 staan nie, en ook omdat hulle met minagting neergesien het op alles
 wat nie Engels was nie.

Die toneelgeskiedenis in Suid-Afrika het ook sy bloei-
 en kwyn- periodes gehad. Die burgerlike toneel het hom nie tot
 Kaapstad beperk nie, en in 1833-38 word Hollandse toneel in Stol-
 lenbosch beoefen en Engelse in Grahamstad (1837-), en later in
 Port Elizabeth en Kingwilliamstown. Daar was selfs 'n tyd (1803),
 toe die Kaap ook 'n Duitse en 'n Franso toneelgeselskap gehad het
 wat hoofsaaklik deur die Hollandsprekendes ondersteun is. Die

Duitse geselskap is gou deur die Hollandse en Franse verdring, maar laasgenoemde het onder die bekwame leiding van Franse leermeesters soos VILLET en BONIFACE 'n tydlang gebloei, maar in 1808 is alles verkoop ; van 1809 tot 1821 beleef die Franse toneel 'n laaste opbloei.

Die Hollandse toneel het egter gedien om die Hollandsprekende gemeenskap op kulturele gebied te stimuleer en het 'n taamlik hoë peil bereik, veral wat die aard van die opgevoerde ^{stukke} betref. Hierdie toneelbeoefening het ook aanleiding gegee tot poginge van plaaslike persone om hul hand aan die skryf van toneelstukke te waag. Hier neem BONIFACE met De Temperantisten (1832) die voortou.¹

Onder die vermaaklikhede van die begin van die neentiende eeu ressorteer ook die wedrenne wat in 1796 reeds deur die Engelse, d.w.s op inisiatief van garnisoensoffisiere, ingevoer is. Hierdie wedrenne is nogal belangryk, want dit gaan gepaard met die opkoms van die sociëteite, en het seker dikwels die lede daarheen gelok. Die Hollandssprekendes het die wedrenne ondersteun, veral omdat baie van hulle perdefokkers was. Dit duur dan ook nie lank nie of daar word wedrenne op Stellenbosch (1817) en later in die Pêrel, Swellendam, Graaff-Reinet, Cradock, ens. gehou. Die wedrenne het geleentheid vir nouer aanraking tussen die Engelse en Hollandssprekendes geskep, daar hulle dikwels saamgehang het met dinees, bals en dergelyke vermaaklikhede. So het dit ook gebeur dat sekere van die Hollandssprekende families soos die CLOETES, VAN DER BYLS, MYBURGHS, THEUNISSENS, e.a. weens die voortdurende omgang geheel en al verengels het. Hierdie wedrenne was dus een van die middels wat onbewus op sosiale gebied verengelsing in die hand gewerk het.²

Dit is egter nie die enigste gebied waarop die verengelsingskiem bepaalde families aangetas het nie. Op kerklike ge-

...../bied

1. Lees bls. 69-70.

2. F.C.L. Bosman: "Drama en Toneel in S.A." bls. 40-41.

gebied het die MURRAY'S, FAURE'S EN BORCHERDSE verreikende invloed gehad, wat nog steeds voortduur, en op juridiese gebied was sekere persone onder die TRUTERS, VAN RYNEVELDS en BRANDS seker onder die eerstes om die Engelse kultuur te probeer assimileer. Die meeste van hulle is deur die Engelse in sekere betrekkinge aangestel, en een van die doeltreffendste middels was die gebruik om getroue diens met 'n ridderskap te vereer en ^{sodoende ander} te imponeer. Die denasionaliserende invloed van hierdie toekenning van ridderskappe kan nie oorskakel word nie; trouens, ek weet nie van een persoon wat op hierdie wyse beloon is en wie se nageslag ^{aan} die denasionalisering ontkom het nie.

4. DIE ADMINISTRASIE.

Lord CHARLES SOMERSET het die beleid van verengelsing van sy voorganger met ywer voortgesit. Reeds in 1817 is hy met lord BATHURST, die Sekretaris van Kolonies, in briefwisseling oor die moontlikheid om Britse emigrante na die Kaap te stuur. Weens bureaokratiese oponthoud het die emigrante eers tussen April en Junie 1820 in Algoabaai aan wal gestap. Hierdie landverhuisers het uit Engelse en Skotte bestaan en ongeveer drie duisend altoesam getel.¹ Hierdie sterk Britse element in die Oostelike Provinsie is oorsaak dat die aard van daardie dunbevolkte streek heeltemal gewysig is, en daarvandaan is die bevolking daar oorwênd Engels geword. Weens die gedurige omgang met die Engelse het ook baie suiwer Hollandseprokonde gesinne totaal verengels; die omgekeerde is ook wel waar, maar in 'n veel minder mate.

Lord CHARLES SOMERSET sou nog veel meer drastiese poginge in werking stel om die kolonie te verengels. Natuurlik moë onthou word dat hy uitvoering geger het aan bevelo uit Engeland ontvang. Op 6 Julie 1822 verctyn die bekende proklamasie in Engels en Hollands in die Kaapse Courant:

Nademaal men, voor de welvaart dezer Volksplanting, noodig go-oordeeld heeft, de Taal van het Vaderland meer algemeen te doen verspreiden, en er thans een tyd behoorde bepaald te worden, waarin de Engelse taal, by uitsluiting, gebezigd worde in alle judicie-lye en Officiële Actens, Handelingen en Verrigtingen, binnen dezelve. En dewyl de lange en familiaire onderhandelingen, die gelukkig hebben plaats gevonden, tussehen de Entoenders van deze Kolonie en de zeer menigvuldige Britsch geboren Onderdanen, die zich, of reeds alhier ter neder gezet hebben, dan wel zich metter woon hier begeven, alreeds deze maatregel grootelyks hebben bevorderd waardoor dus waarschylyk de getrouwe Onderdanen van hun algemeenen Souverein nog naauer vereenigd zullen worden. En daar het grondbegin-zel, door my aanvankelyk by der hand genomen, in het employeren van Britsch geboren Onderdanen, die wel ervaren zyn in beide Talen, tot waarneming der parochiale diensteoefeningen van den Hervormden Gods-dienst, zoo als die in deze Kolonie is vastgesteld geworden, almede den weg gebaad heeft tot amelioratie van het geen men ten doel had: Zoo heeft het Zyne Majesteit goedgunstig behaagd, deze maat-regel goed te keuren en my in staat te stellen op eene meer uitgebreide wyze daaromtrent te handelen, zoo wel door Kerkediensars van

...../de

1. Gie: Geskiedenis van S.A." bls. 175-176.

de vastgestelde Kerk van Schotland, (wier Godsdienstige Leerstelling en volmaakt ooreenstemmend zyn met die van de Hervormde Kerk hier te lande,) na onderwezen te zyn in de Hollandse Taal in Holland, aantobevolen zich naar herwaards te begoven, ten einde in de vacante Kerken geplaatst te worden, alsmede deskundige en fatsoonlyke onderwyzers, die ten koste van het Publiek, op alle voornamelyke plaatsen in de gehele Kolonie zullen worden nedergezet, ten einde het verkrygen of leren van de Engelse Taal aan alle klassen der zamelooving gemakkellyk te maken, te employeren.

Deze Onderwyzers nu aangekomen zynde, zoo is 't dat ik aan de bevelen van Zyne Majesteit volkomen en geheel voldoen kan; weshalven ik uit hoofde van de magt en autoriteit aan my verleend, by deze ordonnere en gelaste, gelyk geordonneerd en gelast wordt, om de Engelse Taal by uitsluiting in alle Judiciële Actens en Handelingen, het zy in hogere of lagere Haven dozer Volkplanting, te bezigen, van en na den lasten dag van January, in het jaar onzes Heeren, Een Duizend Acht Honderd Zeven en Twintig; en dat alle officiële Actens en Dokumenten in de verschiedene Officien van dit Gouvernement, (de Dokumenten en Notulen van den Raad van Justitie uitgezonderd,) in de Engelse Taal opgemaakt en gepronuntieerd worden, van en na den lasten dag van January, Een Duizend Acht Honderd Vyf en Twintig; en dat alle op het Bureau van den Hoofd Secretaris dozes Gouvernements vervaardigde en uitgereikt wordende Dokumenten, moeten opgemaakt worden in de Engelse Taal, van en na den lasten dag van January aanstaande, Een Duizend Acht Honderd Drie en Twintig; van en na welke hierin vastgestelde tyden, de Engelse Taal by uitsluiting in alle Judiciële en Officiële Actens en Handelingen zal moeten gebruikt worden.

En opdat niemand eenige ignorantie hiervan pretendere, zal deze op de gewoene wyze worden gepubliceerd en geaffigeerd.

God Beware Den Koning!

Gegeven onder myn Hand en Zegel, aan de Kaap de Goede Hoop, den 5 July 1822.

(Get.) C.H. Somerset.

Hierdie proklamatie nit die beleid van die Engelse dui-
delik en onomwonde uiteen, en is die eerste belangryke poging om
die koloniste regetroeke te verengels. Voor hierdie tyd was die
maatredie taanlik indirek, maar van nou af word die anglisering 'n
uitgesproke doel. Aangesien weinig burgers die Engelse taal ge-
ken het, sou alle betrekkinge in die Staatsdiens vir die Afrikaner
gesluit wees. Hoewel lord CHARLES SOMERSET by die idees oor
die beste manier om die koloniste so spoedig moentlik te verengels
gehad het, het hy ook groot steun van oor die water gekry. Op
20 Mei 1822 skryf lord BATHURST a volg aan hom:

"On the whole... the suggested reform in the Colonial Court
would produce greater efficiency in the Members, and would pro-
vide for the contemplated use of the English Language, to be fol-
lowed, as may naturally be hoped, by the gradual assimilation of
Colonial Law to the more liberal and enlightened maxims of Bri-
tish Jurisprudence."

Dit is 'n bewys dat die invoering van die Engelse
taal in die goereghewe maar die beginstadium was van 'n vol

...../grootoor

grootsoor plan, nl. om die Romeins-Hollandse Reg waarop die Kaapse wetgewing gebaseer was so stadigaan uit te skuif en deur die „liberale en vorligte beginsels” van die Britse wetgewing te vervang. Dit is egter nooit bewerkstellig nie.

Van 1818 af is daar reeds Skotse predikante ingevoer om die vakatures in die Hollandse kerke te vul,¹ maar van 1822 af word dit 'n gereelde gebruik, wat deur die altes-vermoende proklamasie van die Goewernour gerogvordig word. Die rol wat hierdie Skotse predikante by die verengelsing van die lede van die Hollandse Kerk gespeel het, is tot dusver nog nie genoegsaam van gestel nie. Hulle was meestal manne van hoogstaande karakter, oerbaar en opreg, en besiel met die godsdienslike belange van hul gemeentes, en daarom het hulle gou die liefde en eerbied van die godvresende burgers verower. Kerksgesindheid was een van die vernaamste trekke van die lede van die Hollandse Kerk, en hulle was besonder trou aan 'n vrome leraar. So het daar 'n geweldige invloed van hierdie Skotse predikante uitgegaan, 'n invloed wat egter nie alleen by die godsdienslike of sedelike welsyn van die gemeentelede beperk sou word nie, maar wat veel dieper in die sedes van die Koloniste sou doordring. Hoe goed en corlik die bedoeling ook was, sou nie alleen die stedelike bevolking nie, maar ook die van die platteland in hierdie Skotse predikante invloedryke persone aantref wat 'n vreemde kultuur gehuldig en 'n vreemde moedertaal gehad het, en dit op hul gemeentelode moes oordra. Weliswaar moes die Skotte 'n deel van hul studie in Holland voltooi, teneinde die Hollandse taal „magtig” te word, maar dit het geensins beteken dat hulle hul eie taal of kultuur sou prysgee nie. Intendeel, ^{hierdie leraars} hulle is juis na Suid-Afrika ontbied om 'n definitiewe rogoringsbeleid uit te voer, en as hulle sulks nie gedoen het nie, sou hulle die misnoe van 'n goewernagtigde goewernour ^{hulle} op die hals gehaal het. Die ^{predikante} was hiervan ook volkome bewus, want as hulle geen bevrediging gegoe het nie, kon hulle ontlaan word;² en omdat hulle dit opreg met hul bekerkheer,

1. Dr.S.P.Engelbrocht: „Geschiedenis van de Nederduits Hervormde Kerk in Zuid-Afrika.” Deel 1. bls. 10.

2. Theal: „Records of the Cape Colony” Vol 14 bls.98.

die goewornour, gemon het, het hulle die taak so goed moontlik verrig. Hierdie predikante is met sorg uitgesoek, en moes aan 'n hoë oedelike en boekavingspeil voldoen. Dr. GEORGE THOM, die Skotse predikant van Caledon, is deur lord CHARLES SOMERSET aangewys om na Skotland te gaan om die regte persone te vind en alle sake in verband met hul studie en onderhoud in Holland, en hul kom na Suid-Afrika, te reël.¹ Uit briewe blyk dat dr. THOM in 1821 in Skotland was en dat die tyd tot sy beskikking selfs te kort was om sy taak te verrig, sodat hy verplig was om een maande langer verlof te kry.

Lord CHARLES SOMERSET was in hierdie tyd self in Engeland, en dr. THOM was hom behulpsaam by die keuse van die oerste ses Engelse of Skotse onderwysers. In die reël is aan laangse voorskouing gegoe, omdat hulle ook kategetiese onderrig moes gee en die Skotse kategetisme in hoofsaak dieselfde as die Hollandse is.²

Op 22 Januarie 1821 het dr. THOM aan lord CHARLES SOMERSET geskryf dat omtrent tweehonderd persone in die Kolonie Engels kon praat en olegs honderd-en-vyftig die taal kon skryf, en dat ongeveer die oorgrote meerderheid van die omtrentig duisend Hollandseprekende koloniate op die platteland woon, hulle die Engelse taal waarskynlik in lange tyd nie al oankoor nie.³ So is daar in Julie 1825 ses Skotse onderwysers ingevoer om onderrig in die Engelse taal te gee. Hulle was James Ross Innes M.A. (na Uitenhage), William Robertson (na Graaff-Reinet), Archibald Brown M.A. (na Stellenbosch), William Dawson (na George), James Rattray (na Tulbagh), Robert Blair (na Caledon). In die volgende jaar is E. Arnold na Swellendam en Joseph Wood na die Paarl⁴ gestuur.⁴ In 1826 is verdere voorsiening gemaak vir die aanstelling van vier-en-twintig Engelse onderwysers, waarvan drie in Kaapstad in skole geplaas is en die res aan die platteland uitbestee. Teen 1830 het die meeste distrikte ook Skotse predikante gehad.⁵

...../In

1. Thom: "Records of the Cape Colony" Vol. 14, bl. 95.

2. L. Lybors: "Opvoeding en Onderwys in S.A.", bl. 30, in Tydskrif vir Wetenskap en Kunst XV.

3. Dieselfde, bl. 30.

4. Thom: "History of S.A. since 1795" Vol. 1, bl. 370-371

5. L. Lybors: "Opvoeding en Onderwys in S.A." bl. 30. XXX IV

In 'n gedrukte brief wat aan meentlike applikante vir die onderwys gerig is, en waarin 'n opgawe van die vereiste onderwysbevoegdhede en karakterhoedanighede gedoen word, verskyn o.a. die volgende:

"The difficulties which the Teachers will have to contend with, are chiefly, the habits and manners of many of the Colonists and Children - the Dutch language which, however, will be easily attained so as to have a sufficient knowledge of it, in order to communicate English, in six or eight months."

Hierdie „sufficient" of „working knowledge" soos dit later genoem is, het 'n ou lank die wagwoord van die Engelse goby en hul onkunde van die landstaal te verbleem en baie bitterheid en onregverdigheid veroorsaak.

Onder die eerste Skotse predikante wat die land ingekom het was: William Ritchie Thomson wat in 1821 na ^{die} Tyumie gestuur is, Andrew Murray in 1822 na Graaff-Reinot, Alexander Smith in 1823 na Uitenhage, Henry Sutherland in 1824 na Worcester, Colin Fraser in 1824 na Beaufort-West en George Morgan in 1826 na Somerset-Oos. Hier dien gemeld te word dat, hoewel hierdie Skotse predikante ingev eer is om die plattelandse bevolking te help verengels, en hulle veel gedoen het om die verdringing en verguising van die Hollandse taal te bewerkstellig, hul nageslag op die duur nie die invloed van hul omgewing kon weerstaan nie, en hoeltemal verafrikaans en hul met die Hollandsewrekonde gemeenskap vereenselwig het. Die MURRAY'S, ROBERTSON'S en MACGREGOR'S het veel goeds in hierdie land tot stand gebring, en hul name asook die van verskeie ander van hul landgenote is ⁱⁿ distriks- en dorpenans verewig.

Die eerste Sinode van die Nederduits-Hervormde Kerk (soos die Nederduits-Gereformeerde of Hervormde Kerk destyde genoem is) is in 1824 gehou en daarin het 11 predikante, waaronder 2 Hollanders en 4 Skotte, sitting gehad. Dat hierdie Skotse predikante in die paar jaar wat hulle in die land deurgebring het, hul invloed reeds wyd laat veel het, blyk uit die feit dat daar reeds in die eerste Sinode 'n warm debat gevoer is oor die vraag

...../of

of dit wenslik is dat die Hollandse Kerk van die kolonie met die Kerk van Skotland sal verbreed, „en ons te stellen onder hare proteksie.” In die notule lees ons: ¹

„Ten aanzien der propositie om eene nadere vereeniging met de Schotse Kerk aan te gaan, is besloten het volgende te noteren: Door de Gesie dezor Volkeplanting aan Zijne Groot Brittannisch Majesteit alle werkdadige betrekking tusschen de Hervormde Kerk in Nederland en die van deze volkeplanting opgehouden zijnde, is in ooverweging genomen, of en in hoeverre de Hervormde Kerk alhier, eene gelijke betrekking met de Hervormde Kerk in Schotland zoude behooren te verkrijgen, en is na rijpe deliberatie unaniem goedgekeurd, dat eene verbredering met deze Kerk van wesenlijk belang zoude zijn voor de Koloniale Kerk, doch zijn togelijk zeer vele zwaarigheden ontmoet ontrent de wijze waarop dit zoude kunnen worden bewerktelligd, daard het Bestuur der Koloniale Kerk gedurende den oorlog, inzonderheid door de Kerkerde onder het Dutaafsche Gouvernement ingevoerd, en thans nog in volle kracht, en op zichzelf en met betrekking tot het Koloniaal Gouvernement eene geartheid heeft verkregen, welke zelfs betrekking met de Nederlandse Kerk, indien de Kolonie nog tot dat Rijk hoerde, ten uiterste moeilijk zoude maken, waarom best gedacht is, dit stuk voor als nog tot geen onderwerp van conclusive deliberatie te maken.”

Dit skyn ook baie predikante heogenaamd nie bevatlik was vir die gevolge van die onderwerping van die Hollandse Kerk aan 'n heeltemal vreemde Kerk met 'n vreemde taal nie. Hierdie poging om die Kaapse Kerk met die van Skotland te verenig, word in die loop van die een telkenmale herhaal „het laaste in 1912, toen een Deputatie uit de Kaapse Kerk onder leiding van zijn moderator Dr. A. J. Stoytlor in de Synode van de Presbiteriaanse Kerk verschoon, en de wenselijkheid van vereniging in de vergadering neerkneerlegde ²”. Dit klink byna ongelooflik, en tog is die bewyse onomstootlik.

Die blote feit dat die Sinode van 1824 besluit het en die aangehaalde paragraaf te noteer, teen dat dit 'n gewigtige kwessie was. Verder is dit ook 'n bewys dat die Skotse predikante heog aangeskroewe gegaan het in 'n Sinode, waarin die meeste predikante Hollandseprokend was. Die Hollandse Kerk was die sterkste vesting van die Hollandse taal, en ook die mees beskermde, want die Kerkerde van DE WIST het dit tot 'n sekere mate en afhankelijk van die staat gemaak. Die oorgrote meerderheid van

...../die

1. „Handelingen der Eerste Vergadering van de Algemeene Synode der Nederduitsch Hervormde Kerk van Zuid-Afrika” bls. 18-19.

2. De Hervormer, 15 Oktober 1912, bls. 6 - Aangehaal in Geschiedenis van de Nederduitsch Hervormde Kerk in Zuid-Afrika deur S. P. Engelbrocht. Deel 1 bls. 12.

die koloniste was lode van die Hollandse Kerk, en 'n poging om die kerk te verengels sou dus die meeste van die burgers raak. Lord CHARLES SOMERSET het 'n aantal vryskole gestig met Engelse as voertaal en Engelse of Skotse onderwysers ingevoer en op die plateland geplaas en sy beleid sou te gouer uit te voer. Vir die godsdiensonderwys in hierdie vryskole moes daar gesorg word, en so lees ons in die notule van die Sinode van 1824 (18 November) die volgende:¹

"Op benoemen advies van opgemelde Hoof Commissaris Politiek, word al verder besloten in de Condueteire Missive, gisteren geprojecteerd, blijkens de notulen daartoe spoeterende, almede Zijne Excellentie te solliciteren, " dat de Acta Synodi, voor zoover dezelve vo publiciteit behooren te krijgen, op het Gouvernements drukpers mogen gedrukt worden; en inzonderheid dat van de vertaling van den Heidelbergischen Catechismus, een annexie, ook een genoegzaam aantal exemplaren gedrukt mogen worden, om in de Engelsche scholen voor kinderen tot de Hervormde Kerk behoorende gebruikt te worden."

Die Kommissaris Politiek, sir JOHN TRUTER, wat teen hierdie tyd die verengelsingebaan so ver betree het dat hy hom 'n sidderskap laat volgeval het, het kragtens die bepalinge van DE NIET so Kerkorder die Sinode bygewoon en 'n verslag oor die verrigtinge aan lord CHARLES SOMERSET voorgelê, waarin die volgende voorkom:³

"On the occasion of the debates in the Synod on the utility of promoting a general knowledge of the English language I must do the Members the justice to say that they unanimously signified their inclination hereto, and acknowledging the liberal protection which the Reformed Church has enjoyed under your Excellency's Government, evinced every possible disposition to assist in promoting your wise and beneficial object in all other respects in their line For the sake of public order and regularity, everyone should be made sensible that the Colony being now under the Government of the British Crown, the English Language is to be considered as the language of the State, which therefore all public Functionaries are obliged and all other inhabitants have an interest to know, in order to its being made use of in all public transactions. The ground is obvious, every individual who continued a subject of His Britannic Majesty after the cession of the colony having voluntarily subjected himself to the inconvenience which might result from the natural consequences of such cession. This obligation however cannot extend to religious worship, in which one cannot conform to circumstances, nor be considered as having subjected himself to inconveniences arising from an imperfect knowledge of a foreign language in matters affecting his eternal welfare. In the church therefore the English language can only be introduced in time by degrees and as it were of itself. It should be considered that it is scarcely ten years since the colony has been ceded. At this very day the Dutch is the domestic language in

...../all

1. "Handelingen der Eerste Vergadering van de Algemeene Synode" ons bls. 21.

2. Die Heidelbergse Kategismus is in 1849 namens die Sinode in Engelse vertaal en by die firma Marais in Kaapstad uitgegee (volgens Hot Volksblad 25 Oktober 1850).

3. Theal: "Records of the Cape Colony" Vol.19 bls.498-500.

all families; even the increase of the English Inhabitants has had less influence than one could have expected, under the circumstances religious instruction cannot be given otherwise than in the Dutch language except at the expense of religion itself, and this will continue to be the case until an encouraged general instruction in the English language added to an increased English population should have enabled the succeeding generation to use the English language with equal facility and advantage as that of their fathers, and when the present manner of extending the knowledge of the English continues uninterruptedly without imposing on any person any other obligation than that the public order and regularity of Government absolutely require, everyone's own interest will prompt him voluntarily and without any humiliating feeling to give up by degrees the domestic use of the language of his ancestors for that of a new and liberal Mother Country.

I should not have taken the liberty thus freely to offer my opinion to Your Excellency, had I not perceived out of the Lynd that an apprehension is fast spreading among the Public that their Children will not be allowed to receive any further instruction in Dutch, and that this language is to be totally proscribed.¹

Erster verbaatoring van edecce as uit hierdie brief blyk is houlike dankbaar. Die Heerregter pleit feitlik vir 'n gestadige verandering van die hoftaal, sodat die gemenste eersaen gewend kan word, en nie afgeskrif nie.

Maar die JOHN SMITH was teen hierdie tyd so besiel met die ideale van die Engelse owerheid, dat toe by die volgende jaar wene swak gezondheid uit die diens van tree, lord CHARLES SOMERSET persoonlik 'n brief aan hem gerig het en hem te versoek en sy betrekking tot 1837 te behou, aangesien die Engelse Regering van plan was en in daardie jaar Engelse regters aan te stel, en sy verantwoordelijkheid voorlopig baie moeilikhede uit die weg oen ruim.¹

Die laaste aangehaalde paragraaf is treffend veral omdat daaruit, ook uit die eerste, blyk dat dit nie die predikante van die Sinode nie, maar die publiek was wat gevrees het dat die Hollandse taal uitersadellik uitgesoen sou word. In hierdie tyd was daar geen kampvegter vir die Hollandse taal in die Sinode nie en 'n die nasionaliteitsbeweging lyk hier nog altesins afwesig. In 1834 was die eersaen reeds so ver gevorderd dat die Kameerling-politiek 'n besluit kon neem dat alle predikante wat daartoe in staat was ook Engelse dienste moes waarnem.²

.....Tee

1. Theal; "Records of the Cape Colony" Vol. 23 bl. 20.
2. Dieraborn; "Die Afrikaanse Taalbeweging" bl. 20.

Toe die Skotse predikante en onderwyers op hul verskillende plekke gevestig was, was alles pragtig in orde en die verengelsingeboloid van die owerheid nie te voer. Op skool was die aanloop van die Engelse taal hoofsaak, en Hollands werd alleen geleer omdat dit by vertaling van Hollands in Engels nodig is. Eenswel daar 'n aantal Hollandse privatskole gestig is, waaronder die „Zuid-Afrikaansee Athenaeum“ (1820) waaruit die Universiteit van Kaapstad later gegroei het, was Engels die enigste officiele taal van die land en daarom was baie Hollandse ouers genees om hul kinders totwille van hul toekomst as burgers van 'n Engelse staat, na die Engelse vryskole te stuur. In die eerste jare van hul ontstaan het die vryskole dus floreer. In 'n skoolrapport van 1826 lees ons:

„The interest which the Parents take to have their children instructed in that Language which, in a short time, will be the prevailing one throughout the whole Colony, and in which every branch of official business will be transacted, is such as to have excited them without any compulsion to place their Children in the English Schools, where an opportunity is offered them to get their Children instructed without incurring any expence.“

Na hierdie stelselmatige voorbereiding het die Engelse taal as officiele landstaal van een stapte na die ander uitgebroei. Die Skotse predikante en onderwyers het ogter nie die wondere ver- rig wat van hul verwag is nie. Op 1 Januarie 1827 sou Engels in die gereghewe ingevoer word, maar op 10 September 1826 het die Graaff-Reinette heerrade 'n resolusie aangeneem waarin hulle protesteer teen die eikelike invoering van Engels, daar hulle voens gebrek aan kennis van die taal nie in staat sou wees om hul ampe- pligte uit te voer nie, en daarom hul bedanking indien. Terselfde tyd het die Afrikaner-advokate en prokureurs in Kaapstad se erg teen die ordonnansie van 1822 te velle getrek dat die Geverneur' verplig was om op 13 Desember 1826 'n nuwe proklamasie uit te vaar- dig en daardie deel van die van 1822 te herroep wat op die gerege- hewe en judisiele aktes betrekking het, „dat al de vereishte schikkingen nog niet waren gemaakt.“ Die Hollandse taal sou dus

...../nog

nog in die houe toegelaat word, dog die goewerneur het die rog bou en by proklamasie te gebied dat dit deur Engels vervang sou word; hierdie proklamasie het een ook nie leek uitgebly nie, want in oetoe dat Engels in 1827 in die houe ingevoer is, het dit in 1823 plaangovind, en is in die „Charter of Justice“ van 1834, punt XXXII, finaai vangelô. ¹

Hierdie maatreële was oersaak dat enige Hollandesprekende wetgeleerde sy verdienste verloor het, en dit het groot verontwaardiging en bitterheid onder die burgers verwek. Die verandering van die taal was egter nie die enigste stoernis wat op administratiese gebied ingevoer is nie. Geëerde en vertroude instellings soos die Burgerseraut, die ou Raad van Justisie en die Landdroste en Heemrade, is in 1828 afgeekaf,² en vroeëde regulasies ingevoer wat deur die burgers gewantrou is. Van nou af word dan ook Engelse regters in die houe aangestel, en die Engelse taal was die enigste waarin 'n goewerne Afrikaner getuening kon aflê of sy rog bepleit in die land van sy Hollandesprekende voorgeslag. Dit is onnodig om hier op die onrog van so 'n regulasie in te gaan.

Al hierdie bewuste poginge om die Hollandse taal so spoedig meentlik uit te roei, het egter nie die goewenste uitwerking gehad nie. Die burgers het hul nie verset teen die aanleer van Engels as tweede taal op skool nie, en waar albei tale gedeeser is, het 'n skool vooruitgegaan; maar 'n skool waaruit die Hollandse taal geban was, was feitelik niks anders as 'n wit olifant nie. Hierdie stand van sake was in 1836 reeds duidelik,³ en in 1837 was dit 'n erkende feit dat die vryskole wat na 1822 gestig is en enige jare in 'n bloeiende toestand verkeer het, almal sonder uitsondering beoig was om dood te bloei.⁴ Die syfers in verband met skole in hierdie tydperk is nie van belang ontbloot nie. In 1827 was daar 17 van hierdie „Government English Free Schools“ met 1,737 leerlinge, maar toe dr. JAMES ROSS LILLS, die eerste Superintendent van Onderwys, in 1839 sy eerste inspeksieris onderneem, het hy slegs 11 skole gevind met 'n skoolbevolking van 603.⁵ Die Afrikanerou-
...../OEB

1. Cron. Godeffo, 12 Feb. 1830.

2. Stockenström: „Vername Personen“, bl. 99.

3. L. Lybors: „Opvoeding en Onderwys in S.A.“ Tydskrif vir Wetenskap en Kunne 3, bl. 39. Vgl. Commercial Advertiser, 5/7/1834.

4. S.A. Commercial Advertiser, 18/1/1837.

5. Malan: „Education in S.A.“, bl. 81.

Afrikaners het dus verhoed en self vir die opvoeding van hul kinders te betaal, hierso as om hul kostelose te laat onderrig in skole waarin daar geen voorsiening vir hul noodtaak gemaak was nie. Alhoewel redes is vir die agteruitgang en mislukking van hierdie vryskole gego, maar ^{van} die rede oerhaal is nooit van geroep nie. Daar is beweer dat die ouers nie die belang van die opvoeding en die nut van die onderrig besef ^{het} nie, maar hierso word in amptelike stukke gemaak van die feit dat die burgermeester ^{het} om hul kinders in skole te stuur waar hul taal nie oorken is nie.¹

Sir GEORGE HAPPEL, 'n ander „Empire builder“, was met hierdie toestand nie tevrede nie en het hom gesondmaak gevoel en 'n verandering bewoeg te bring. Hy het besef dat daar diplomatie toe werk gegaan moes word, en het die taktiek van 'n bietjie goeie en baie neem aangewend. In sy „Government Memorandum“ van 24 Mei 1850 word daar wel vir onderrig in Hollandse voorsiening gemaak, maar alleen en deur vertaallesings „a sound grammatical knowledge of the English language“ in die hand te werk. In die leersplan vir Zesdeklasers („Established Schools“) word bepaal: „a grammatical knowledge of the Dutch language will be communicated to all pupils who require to join the translation classes.“² Met hierdie klemme was van die tafel af toe val, het HAPPEL konsep en die Afrikaanse volk te versadig.

In 'n memorandum onderteken deur dr. JAMES in 1861 word vermeld:

„At all stations where the Dutch language forms part of the course, certain hours are to be set apart for exercise in reading and writing the language correctly and for translating both orally or in writing selected passages from one language into the other.“

Daar word in hierdie tyd veel waarde aan vertaalwerk gegee, maar of daar sulke „stations“ was, ~~was~~ die klemme hierso nie.³ Uit 'n rapport oor 1855 blyk egter dat daar vraag na Engels was; in die omgewing van Wellington, op 'n plek met die naam „Magnum's Valley“ is daar in 1852 'n skool opgerig, waar die kinders goed Engels kan lees en uitroep, en waar die reël onderrig in taalwerk en „fancy work“ gegee het. Hierdie „Magnum's Valley“ en ander dergelyke plekke het gelukkig uit die Afrikaanse aandrifstande verdwyn, maar of die „fancy work“ heeltemal uit die verskeie verdwenen is, is onseker.

¹ E. Eybers: „Opvoeding en Onderwys in S.A.“ Tydskr. vir Wetensk. en Kuns 5, bls. 39.

² G.S. Nienaber: „Die Afrikaanse Taalbeweging“ bls. 34.

³ R. Hoekstra en W.J. Viljoen: „Zuidafrikaanse Proza bundel“ - artikel van G.G. Cillie bls. 254.

HOOFSTUK III.

EERSTE DEEL. VAN NEDERLAND.

1. Die Ontstaan van Hollandse Koerante.

'n Belangryke teenwig teen die geleidelike verengeling van die koloniste van owerheidsteë is te vind in die ontstaan van die Hollandse koerante aan die Kaap. Tot 1824 was die Kaapse Courant die enigste bestaande nuusblad, maar dit was geen koerant in die ware sin van die woord nie, want dit het heel weinige berigte van plaaslike aard bevat. In hierdie jaar het die eerste werklike tydskrif, die South African Journal, 'n maandblad wat beurtelings in Engels en Hollands uitgegee is, verskyn onder redaksie van JOHN FAIRBAIRN, HENRY PRINGLE en dr. ABRAHAM SAUNDERS, en gedruk deur GEORGE BRIDGES. Die Hollandse uitgawe het verskyn onder die naam Het Nederduitsch Zuid-Afrikaansche Tijdschrift en het as enigste tydskrif vir Hollandssprekende onmiddellik groot opgang onder die bevolking gemaak. Die eerste nommer het in Maart 1824 die lig gesien en bevat die Programma van het Nederduitsch Zuid-Afrikaansche Tijdschrift wat vir homself sreek:

Door een zorgvuldige keuze uit de verschillene onderwerpen, welke tot hun plan behooren, hopen de Redakteurs in staat te zyn aan de wenschen van elke klasse te voldoen, die thans eene behoefte aan plaatselyk onacrrikt gevoelen, of die genogen mogten zyn, hetgeen zy weten, door een gereed orgaan bekend te maken. Het plan dat men voor heeft te volgen, zal, over het algemeen, niet heel veel verschillen van die der voornaamste Tydschriften in Europa, welke by velen ook hier te lande niet onbekend zyn. Onderwerpen onmiddelyk met onze Kolonice verbonden, als haren Handel, haren Staatkunde, voortplanting van den Godsdienst, enz. zullen natuurlyk de eerste in aanmerking komen. Niets echter, hetgeen eenigszins zoude kunnen strekken om de tegenwoordige gesteldheid, of den staat van conig land te doen kennen, zal uit het oog worden verloren. Men vervolg der algemeene Geschiedenis, vooral van Engeland en de meer vermogende Staten, zal, aanengeschied in vele artikelen, worden in het licht gegeven. Even zoo is men voornemens, in eene verkorte form, de gronden van die wetenschappen te beschryven, welke op het aangelykch leven toepasselyk zyn, en zoo speciaal moelyk elke nieuwe ontdekking of nieuwe toepassing van wetenschappelyke gronden vermelden. Deze en soortgelyke onacrwerpen, met Engelschriften over letterkundige, wetenschappelyke, en vooral Godsdienstige onacrwerpen, zullen de voornaamste plaats in elk nommer beslaan.

...../Redakteurs

Redakteurs koesteren de aangename hoop, dat die eerste Tydschrift in Zuid-Afrika, niet nutteloos bevonden moge worden in het verspreiden van gezonde kennis en zuivere denkbeelden, en dat hetzelfde strekken moge ter bevordering van zedelyke verbetering en maatschappelyk geluk."¹

Uit hierdie Programma word dit duidelik dat die hoofdoel van Hot Nederduitsch Zuid-Afrikaansche Tydschrift die verskaffing van stigtelike lektuur aan die Hollandssprekende publiek was. Die aard van die tydskrif moet as 'n uiting van die tydges beskou word, want die lesende publiek vir wie se nut dit in die lewe geroep is, was uitgesproke godsdienstig, en die man wat dit predigeer het, was 'n predikant, wie se roeping dit was om in die geestelike behoeftes van alle persone te voorsien. Dat die tydskrif nooit bo die middelmatige uitgestyg het nie, is te wyte aan die tendensieuse inhoud van die meeste bydraes. Hierdie strekkingsliteratuur het egter goed in die smaak van die publiek geval en gou in aansien geraak, want dit was juis wat verlang was. Die blad het ook 'n groot sirkulasie op die platteland gekry, waar die mense baie verkog geword het aan hierdie enigste Hollandse tydskrif in die land.

Die ontstaan van Hot Nederduitsch Zuid-Afrikaansche Tydschrift is 'n baie belangryke mylpaal in die kultuurgeskiedenis van die Afrikanernasie. Hiermee word daar 'n begin gemaak met 'n poging om 'n oorspronklike Dietsse letterkunde op eie bodem tot stand te bring, en om 'n orgaan te skep waarin die Afrikaner met die letterkundige beywering van sy landgenote kan kennis maak. Natuurlik sou die bydraers aanvanklik gering in getal wees en die leesstof tot 'n godsdienstig-sedekundige programma beperk word, maar dit was nietemin 'n belangryke begin. Weliswaar was die taal waarin die bydraes opgestel is nie, die spreektaal van die

...../volk

1. Kursivering van ry.

Hollandsprokonde bevolking was toen hierdie tyd ontrent tienmaal so sterk as die Engelse.¹ In dr. ABRAHAM PAUL wat met 'n Engelse vrou getroud was en, soos uit die blad origine blyk, na die Engelse rigting geneig was, het genoemde twee beambterse op die gebied van die joernalistiek in Suid-Afrika 'n guttige helper gevind, want as predikant van die Nederduitsch-Hervormde kerk in Kaapstad het hy veel invloed onder die Hollandsprokonde gemeenskap gehad. Dat genoemde twee here hierdie Hollandse uitgawe van hul blad gemeensame doen het uit liefde vir die burgers en die wens om die Hollandse taal en kultuur in Suid-Afrika te bestendig nie, word duidelik uit die geskiedenis van die Hollandse blad. Die Engelse blad het geen dergelyke uitgawe beloof nie, want in die tweede het PRINGLE met die goewerneur gebots, en daarna het die blad van die teneel verdwyn.

Die tweede nommer het naamlik 'n artikel bevat waarin in die oorsake van die benarde toestand waarin die Britse Nedersetters verkeer het aan die willekeurige stelsel van regering toegeskrywe is. Soos dan later is 'n sekere bedrag van PRINGLE geëis as sekuriteit dat hy in die vervolg geen politieke of publieke vraagstukke in die blad sou behandel nie. PRINGLE het geweier om aan die eis te voldoen, en ook om verdere leiding aan die blad te gee, alvorens dit deur wetgewing teen willekeurige inmenging van die kant van die regering beskerm sou word. Daar die goewerneur nie op hierdie standpunt van PRINGLE gereageer het nie, het die South African Chronicle nooit weer verskyn nie. Dr. PAUL het egter voorgedra dat hy vrede met die owerheid boudeur het en sy blad het al om die twee maande verskyn.

Liëken is dit nodig om hier die stryd vir die vryheid van die pers van die begin af na te gaan. In 1825 het FAIRBANKS en PRINGLE die noodsaaklikheid om 'n behoerlike nuusblad uit te gee ingesien. Daar was juis in hierdie tyd 'n drukker in Kaapstad, MRS. GEORGE GRIGG, wat tevore aan een van die takke van die Koning se drukkerij in Londen verbonde was en 'n eie drukpers besit

...../het

1. Lybors: „Geschiedenis van Opvoeding en Onderwijs in S.A.“ in Tydskrif vir Wetenskap en Lettere IV bl. 34.

het. In Julio 1823 het hy 'n versoekskrif aan lord CHARLES ROBERT GORIG om sy beroep in die land te beoefen, maar die antwoord was afwysend. GRIG het egter ondernook ingestel en uitgevind dat daar geen wet was om die publikasie van 'n nuusblad te verbied nie en het op 30 Desember 1823 sy „Prospectus“ van die South African Commercial Advertiser uitgegee, waarin hy o.a. meldt¹

“Its columns will be open for advertisements, at a reasonable charge, in the English and Dutch languages”.....

'n Exemplaar van die prospectus is aan die goewerneur gestuur, saam met 'n brief waarin GRIG sy voernoms om 'n keurant uit te gee verklaar. Daar geen antwoord hierop ontvang is nie, het die South African Commercial Advertiser op 7 Januarie 1824 onder 'n lousie aan Johnson ontlaan:

“The mass of every people must be barbarous where there is no printing”

die lig gesien. Die blad is goedvristig ontvang deur 'n wagtende publiek wat reeds vroeg in die môre voor die kantoor vergader het. Op 14 Januarie verskyn die tweede uitgawe, waarin daar in 'n artikel oor die gunstige ontvangs van die blad die volgende vermeld word

“We were gratefully surprised to see so many of the Native (Dutch) inhabitants of this colony amongst our supporters and the numerous inquiries which were made as to our intention in future of translating into the Dutch language the most interesting parts of our miscellaneous intelligence, convinces us of the expediency of making arrangements for that purpose.”.....

Die blad het dan ook daarna meer Hollands bevat. Tot dusver het SAIRBAIRD en PRINGLE nog niks met die redaksionele sy van die blad te doen gehad nie, maar met die derde nommer, wat op 21 Januarie verskyn het, is hulle vir daardie doel verantwoordelik getoed. Op 20 Januarie is 'n brief van owerheidsweë ontvang waarin die poging vir die blad voorgestel is, wat dus as 'n amptelike erkenning van die roeg en daarmee voort te gaan beskou moet word. Enige mandelaak het dit goed gegaan. Daarna het 'n verslag oor 'n hofsaak waarin mr. Charles Blair, die ontvanger van die Deonno en 'n groot vriend van die goewerneur, van gelaverduistering beskuldig is, laanggehoed

...../00

1. Vgl. Courant: „Sixty Years Ago“, bls. 18-21.
2. Diocelfo, bls. 30.

se misnoë verwek, en hy het die fiskaal gelas om dadelik in te gryp 'n hoë bergtog in van GREIG goëis en waarborg dat die blad geen konsensieuse stof sou plaas nie, en hy moes die drukproewe verder vir insage aan die fiskaal voorlê. GREIG het dit gedoen, maar op 5 Mei het die uitgawe 'n kennisgewing bevat dat, aangesien die blad onder sensuur van die fiskaal gestel is, dit voorlopig gestaak sou word, totdat vergoeding van die goewerneur en die Britse Regering verkry is.¹

GREIG het toe die „Facts connected with the stopping of the S.A. Commercial Advertiser” opgestel en laat set om die volgende Maandag in streoibiljette op straat te versprei; in die tušsentyd het die goewerneur die fiskaal gelas om die drukpers te versoël, maar aangesien die bevelskrif geen melding van die netwerk gemaak het nie, kon dit nie versoël word nie, en so is die Facts die volgende oggend oor die hele stad uitgetroei. Die goewerneur was woedend en het GREIG uit die land verban, maar hy het hom later weer bedink en die bevel teruggeroep. Hy het egter GREIG se drukpers gekoop en na die kantoor van die Staatsorgaan laat oorbring waar dit onder die beheer van WILLIAM BRIDEMIRK gekom het; laasgenoemde het op 18 Augustus 'n nuwe koerant, die South African Chronicle and Mercantile Advertiser gepubliseer, wat weekliks in albei tale verskyn het tot die end van 1826. Dit was feitelik ook 'n staatsorgaan en het die goewerneur danig opgevysel. Terloops mag hier melding gemaak word dat L.H. MURANT, toe 'n jong seun, eers by GREIG en daarna by BRIDEMIRK in die leer gewees het, en dat hy in 1831 die Graham's Town Journal, die eerste koerant van die Oostelike Provinsie, die lig laat sien het.

Intussen het GREIG, hoewel sy verbanning ingetrek is, na Engeland gegaan en die saak van die onderdrukking van die Commercial Advertiser aan lord BATHURST voorgelê. Twee petisies wat vir die vryheid van die pers gepleit het, is deur Engelse- en Hollandseprekende burgers van die Kaap onderteken en aan die koning in rede gerig, en hierdie saak het heelwat oppraak in Londen verwek. Vooral is lord CHARLES SOMERSET se arbitrêre optrede teenoor GREIG gelaak. Laasgenoemde het dan ook gewoet

1. Vgl. Mourant: „Sixty Years Ago”, bls. 52.
2. Dieselfde, bls. 65-72.

hoe om sy saak reg te plooi. In 'n brief aan die Sekretaris van Staat sê hy o.a.¹:

"In order to co-operate with His Majesty's Government in the benevolent and useful design of encouraging reading and the study of the English language among the Dutch and the native inhabitants, I have also incurred the heavy charge and great additional trouble of printing the whole of the matter contained in my paper in both languages."

In Februarie 1825 het BATHURST aan GRIG toestemming verleen om terug te keer en ooreenkomstig sy prospektus van 1823 'n koerant uit te gee. Sy drukpers sou teen dieselfde prys wat hy daarvoor ontvang het aan hom teruggee word. Op 31 Augustus 1825 het die South African Commercial Advertiser onder redaksie van FAIRBAIRN weer verskyn en 'n vyandige houding teenoor die bestaande regering ingeneem, totdat dit in 1827 weer verbied is.² Intussen is lord CHARLES SOMERSET egter herroep om verantwoording vir sy handelwyse te doen en het nie weer na die Kaap teruggekeer nie. FAIRBAIRN het toe na Engeland gegaan en daar 'n harde stryd vir die vryheid van die pers gevoer. Dit word beweer dat lord CHARLES SOMERSET nie as 'n sondebek beskou moet word nie, daar hy alleen uitgevoer het wat hom van owerheidsweë opgedra was.³ Uit 'n brief van sy landgenoot, JOHN FAIRBAIRN, aan die nuwe Sekretaris van Staat blyk egter dat lord CHARLES nog veel meer autokraties opgetree het as wat meestal bekend is. FAIRBAIRN sê:⁴

"His Excellency had resolved to oppose as far as he could every attempt to establish a free Press in South Africa. The papers of the South African Literary Society will farther shew how far he was prepared to go in opposing the diffusion of knowledge in the Colony. In one of those papers he declared that he prohibits the formation of a subscription Library by the inhabitants of Cape Town, because however blameless the thing might be, 'it might have a tendency to produce political discussion'. In his view therefore it was not necessary that a newspaper should commit an offence in order to ensure his displeasure, its existence was a sufficient offence."

...../Na

-
1. Theal: "Rec. of the Cape Colony" Vol. 29, bls. 406.
 2. Theal: "Hist. of S.A. since 1795" Vol. I, bls. 417-420.
 3. Gie: „Gesk. vir S.A.“, bls. 184-185.
 4. Theal: "Rec. of the Cape Colony", Vol. 34, bls. 40.

Na veel moeite het FAIRBAIRN eindelijk vergunning verkry om die uitgawe van sy blad te hervat, wat hy dan ook gedoen het. In 1829 is 'n Ordonnansie uitgevaardig waardeur die drukpers van die beheer van die goeternour en sy Raad bevry is en waarin die regte van die drukpers gereël word.¹ FAIRBAIRN se heldhaftige stryd en roemryke oorwinning oor lord CHARLES SOUBERT se autokratiese maatreëls het hom 'n groot aansien by die publiek verworf, en daar hy 'n hoog-ontwikkelde persoon was en sy blad goed geredigeer het, het die South African Commercial Advertiser veel invloed uitgeoefen, en seker ook 'n aansienlike deel gehad in die verengelsing van 'n deel van die Kapenaars. 'n Ander deel van die koloniste het egter weinig daaraan op gehad, aangesien FAIRBAIRN se sienwyse in verband met die inboorlingvraagstuk te uitgesproke negrofilisties was, en hulle ook nie sy mening gedeel het in verband met die besit van slawe nie, iets wat nulle hoegenaamd nie as onbybels kon insien nie. Vir hierdie deel van die bevolking moes daar dus 'n ander blad gestig word.

Lord CHARLES SOUBERT het egter voor sy vertrek op nog 'n plek sy gesag laat voel. Die ou Kapische Courant was algemeen bekend en gewild onder die plattelandse bevolking en is, met uitsondering van die jare 1803-1806 toe dit alleen in Hollandse verskyn het, in albei tale uitgegee. Vanaf 7 Julie 1826 word die naam verander tot The Cape of Good Hope Government Gazette en daarna word dit meer (staatsorgaan as ooit) en steeds meer Engels; dit beteken dat die advertensies en nuusberigte al minder geword het en uiteindelik totaal afwesig was, sodat die blad uitsluitend die bekenmaking van proklamasies, ordonnansies en besluite van overhoidswêë ten doel gehad het.² Hierdie rigting van die ou blad het 'n leemte veroorsaak wat noodsaaklikerwyse gevul moes word.

...../Toe

1. Hofmeyr en Reitz: „Het Leven van Jan Hendrik Hofmeyr (Onse Jan)“, bls. 4b.

2. Bosman: „Hollandse Journalistiek in Suid-Afrika“, bls. 1.

Toe het JOSEPH SUASSO DE LIMA, 'n Portugees-Hollandse Jood, op die toneel van die joernalistiek verskyn. Hy het begin met 'n weekblad wat eintlik op 'n voortsetting van die gewaardeerde ou Kaapsche Courant gelyk het en die naam gedra het van De Verzamelaar (The Gleaner). MEURANT vertel dat die redakteur dikwels in die moeilikheid gekom het weens persoonlike uitlatinge.¹

Die blad het in Januarie 1826 in Hollands alleen verskyn. Om nie met die goewerneur moeilikheid te kry nie het DE LIMA alle politieke sake vermy, en hom toegelê op die bevordering van die „opkomende letterbleei” en verder „loutere waarheidsliefde, onderwys en nut” as oogmerk voorgehou. In hierdie opsig word DE LIMA tereg die vader van die Afrikaans-Hollandse koerantewese genoem.² In die begin het hierdie blad 'n karige bestaan gevoer, want die Kaapsche Courant was daar en hy moes ook met die Engelse blaai, wat tweestalg was, konkurreer. Die veranderinge wat die Kaapsche Courant ondergaan het, het groot ontevredenheid onder die Hollandssprekende bevolking veroorsaak en van 1 Januarie 1827 noem DE LIMA sy blad die Kaapsche Courant, Afrikaansche Berigter of De Verzamelaar (The Cape Courant, African Advertiser or The Gleaner) en gee dit selfs in die formaat van die voormalige Kaapsche Courant uit. Die blad het bestaan uit allerlei nuusberigte, advertensies, ens., en het in die begin taamlik goed beantwoord, maar weens die gebrek aan besighheidsvernuf van die eienaar het die geldelike sake gou verkeerd geloop en in 1830 moes die eerste reeks van De Verzamelaar, soos die blad bekend gestaan het, gestaak word. In 1834 het die blad 'n kortstondige herlewing gehad en daarna weer van 1839 tot 1848.

Weens insolventskap is De Lima se drukpers op 6 Maart 1830 deur een van sy skuldeisers toegeëien en op 9 April het

...../De Zuid-Afrikaan

-
1. Meurant: "Sixty Years Ago", bls. 75.
 2. Bosman: „Drama en Toneel in Suid-Afrika", bls. 260.

De Zuid-Afrikaan as opvolger van De Verzamelaar sy verskyning gemaak en die intekenaars van laasgenoemde is^{as} intekenaars van die nuwe blad beskou, tensoy hulle bedank. De Zuid-Afrikaan was dus feitelik 'n voortsetting van DE LIJN se blad, maar onder redaksie van sy aartsvyand, C.L. BOHIFACE. Die blad het presies honderd jaar bestaan en het in dié tyd meer as enige ander blad gedoen om die Hollandse taal in Suid-Afrika te handhaaf. De Zuid-Afrikaan was later die vernaamste teenwig van die Hollandsprekende Afrikaners teen die geweldige mag van die Engelse pers, en het alle sake van 'n Afrikaanse kant benader. Die behoud van die Dietsse kultuur, waarvan die blad altyd 'n troue voorstander was, is dan ook in geen geringe mate aan hierdie koerant te danke nie. Die heldhaftige stryd wat die blad teen die verengelsingo- beleid gevoer het en die poginge wat hy aangewend het om die Hollandse taal, in teenstelling met die Engelse, in die land te vestig en Hollands-Afrikaanse sedes en tradisies te behou, sal later meer breedvoerig in hierdie werk uiteengesit word; soos in gedurig brandende fakkel was dit^{veral later,} toe alles wat Diets was met ondergang bedreig is en algemene duister op alle gebiede van die Hollandsprekende samelewing gehers het.

De Zuid-Afrikaan het 'n Hollandse sovel as 'n Engelse inleidingsartikel gehad en in die eerste uitgawe was hierdie twee nie dieselfde nie; 'n besonderse woord word aan elk van die twee rasse gerig. Aan Engelse adres lui dit dat dit die plig van elke burger is om die welvaart en goeie naam van die land te bevorder,

„and whoever wantonly attacks these, should be visited with indignant vengeance of all Africans, whether Dutch or English.”

Die blad slaan dus uit die staanspoor 'n duidelike rigting in, en het dus^{ook} gou by die Hollandsprekendes byval gevind en 'n groot sirkulasie gekry. Die eerste Hollandse inleidingsartikel is meer aktueel vir die tyd en stel die verhouding tussen die Hollands- en Engelsprekende burgers okerp teenoor mekaar:

(61) a

Commercial Advertiser wat ook tweetalig was. So het dit dan ook gebeur dat eersgenoemde blad hoe langer hoe meer Hollands geword het, totdat dit eindelijk eentalig was en lausgenoemde steeds meer Engels.

DE LIMA en BONIFACE verdien egter besondere vermelding, daar albei hul op ander letterkundige gebied as die joernalistiek onderskei het. Hulle was in die eerste plaas kinders van hul tyd en moet as sulks beoordeel word. Dit sou dan ook verkeerd wees om 'n moderne maatstaf op hulle toe te pas.

Dat DE LIMA die Hollandse taal hartstogtelik lief gehad het, hoef geen verder betoog. Aan die Kaap het hy alles in sy vermoë gedoen om die taal te handhaaf. Op letterkundige gebied het DE LIMA in sy tyd gepas, en meestal werk met 'n uitgesproke godsdienstige of nedekundige strekking geskryf.¹

In 1822 verskyn sy vertaling van Raymond uit die Frans. Dit is die gewone sentimentele roman na die aard van die romantiek.

In 1823 word DE LIMA onderwyser in die Evangeliese Lutherse Hoofskool in Kaapstad, en skryf dan sy Geschiedenis van de Kaap de Goede Hoop, wat in 1825 verskyn. Dit is die eerste geskiedenisboek in Suid-Afrika geskryf, en die inhoud wat in vraag- en antwoord opgestel is, moet vir jong kinders heeltemal doeltreffend gewees het. Die Nederduitsch Zuid-Afrikaansch Tijdschrift sê dat daar

„op byna elke bladzijde eene absurditeit of onwaarheid in het geschiedkundige gevonden werd,”²

maar hierdie kritiek is onvoldoende.

In hierdie tyd (1825-26) het DE LIMA 'n kindertoneel-geselskap onder die naam Tot Oefening en Binaak geleë. As gevolg van besware teen hierdie soort vermaaklikheid wat in die Nederduitsch Zuid-Afrikaansch Tijdschrift geuit is, verskyn 'n verdediging in 'n brochure van DE LIMA onder die naam Iets over het Dansen, en Toneelspelen in 1825, maar dit het nie die voortbestaan van die geselskap gered nie. Tot die gebied van die toneel behoort ook De Dolzinnige, 'n Hollandse vertaling van BONIFACE se L'Enragé. In Oktober 1824 verskyn daar 'n gedig Teleurgesteld in 15 koeplette in die South African Chronicle, waarin DE LIMA sinspeel op die teleurstelling wat 'n mens gewaar word as BONIFACE se dramatiese opvoeringe so laat begin.³

...../Hierdie

1. Vir 'n beoordeling van hierdie letterkundige werk verwys ek na die proefskrif van mej. L.J. Conradie.

2. Nederduitsch Zuid-Afrikaansch Tijdschrift, Deel I, bls. 438.

3. Vgl. Bosman: „Drama en Toneel in S.A.”, bls. 285-289.

In 1840 verskyn Nieuwe Gedichten in Kaapstad.

1844. De Taal der Kapenaren verdedigd tegen de schandelyke derzelve van Prof. Changuion.
1846. Ter Verjaring..... van P.B. Borchersds.
1847. Het gesprokene in de St. Stephens Kerk.
1851. Vaarwel aan Sir A. Stockenstrom.
1854. Census of the Municipalities of Cape Town, etc.
1856. Heilgroet by de Gouden Bruiloft van P.B. Borchersds (ens.).
1857. Titles and index to Ordinances etc. 1825-'56.¹

„De Taal der Kapenaren verdedigd tegen de schandelyke aanranding derzelve van Prof. Changuion" was 'n brochure geskryf na aanleiding van dr. CHANGMION se grammatika: „De Nederduitsche Taal in Zuid-Afrika hersteld", en uit die gebelgdheid van DE LIMA blyk dat hy CHANGMION se „Proeve van een Kaapsch Taal-eigen"^{as} / 'n belediging van die Afrikaners se taal beskou het, wat egter hoegenaamd nie die bedoeling was nie. So sê hy byvoorbeeld, waar CHANGMION beweer dat die Kapenaars „Zoomerzoo" vir „zoo maar" gebruik, „jij schuld mij banjan geld," „kraal" in die betekenis van veekraal, „Wie spreek zoo, professor?" Hieruit blyk dat DE LIMA nog nie die Afrikaanse taal behoorlik beluister het nie, maar aan die ander kant ook dat hy goedgesind teenoor die volk was, en hul taal teen die „schandelyke aanranding" wou verdedig. Hierdie houding spreek deurgaans uit sy werk.

...../3.

2. Vir 'n behandeling van die letterkundige werk van De Lima verwys ek na die proefskrif van mej. E.J. Conradie.

Robertus Chaz de Brivenda van LAMART LIÈRE in 1849.¹ In 1811 is die geselskap ontbind en het BOHIFACE 'n boekema gevind deur toe te gee in Duits, Frans, Spaans, Portugees, Italiaans, Grieks, Latyn, in die skryfwerk en op die gitaar, maar in 1813 is hy lid van 'n Hollandse liefhebber-groep, wat 'n ballet-pantomien van hom, Het Bolon en het Horen van Troyen, die eerste van hierdie soort in Suid-Afrika ontstaen, op die planke bring. Van 1818 is hy 'n goeie lid van die Hollandse toneelgeselskap wat onder die leuse Hant volk uit die y Panco (Hierdie geselskap word Door Yvor blaas die Kunne gekon van en van 1834 tot 1835 dra dit naam Vlyt en Kunne). Hy kom dan ook gou voor die dag met Janne - Groot Ballet in drie bedrijven..... wat deur P.C. Scho-nogovel uit die Frans vertaal is. In sy manlikwende natuur vertel sy voorliefde vir die ballet. Wanneer hy leier van die geselskap word, lê hy hom op groot verskeidenheid en afwisseling in die toneeldeel, kostumering, musiek en dans toe.

In die begin was hy bevriend met J. SUASSO DE LIMA, by wie hy ook 'n tydperk aan huis gewoon het, en deur wie se bemiddeling hy hoof van 'n skool op Rondebosch geword het. Na twee jaar keer hy egter na Kaapstad terug en open 'n Latynse skool, en lê hom verder op toneelbeoefening toe. Men ontstaen daar rasie tussen hom en DE LIMA.

BOHIFACE se ware karakter, woe dit in sy verdere loopbaan openbaar word, tree duidelik te voorskyn, want hy sy diege gebelghoid uit deur 'n kleinlike, sel-persoonlike spel onder die naam Linaen de Dichter te skryf en voor 'n groot gehoor op te voer. In die stuk word DE LIMA se persoonlike eienskappe en veral sy uiterlike voorkome en mank doen bespotlik voorgeel. DE LIMA is dadelik geroed met 'n verrengreek tussen

...../Linaen

1. Bogen: „Drama en Toneel in S.A.“, bl. 124. Alleen De Dichter Adrien is bewaar, en die handskrif berus by die Jardine-verzameling, Parlementgebou, Kaapstad. Sien ook bl. 283.

Limacon, een Dichter, en een prozaïsch Gaskonjer waarin BONIFACE weens sy ondankbaarheid aan die kaak gestel word.¹ BONIFACE kry egter die laaste woord in 'n alleenspraak: De Twee Slakken of Limacon Sen. en Limacon Jnr.² Hoewel hierdie toneelpolemiek hier eindig, is die saak nooit tussen hulle bygelê nie.

In 1827 het BONIFACE bankrot gegaan, waaruit blyk dat taalonderwys nie juis winsgewend was nie. Sy toneel-geselskap word tydelik ontbind en die veelsydige BONIFACE wat nog meer as een beroep op sy kerfstok het, word „translateur“. Hy het DE LIMA egter nie vergeet nie en bewerkatellig sy bankrotskap, sodat 'n medepligtige laasgenoemde se drukpers op onwettige wyse in besit kry en sy blad De Verzamelaar stopsit. Die intekenaars word egter behou vir die nuwe blad De Zuid-Afrikaan wat nou verskyn met BONIFACE as hoofredakteur; na ses maande moes hy egter as gevolg van sy kontensieuse artikels die redaksiestoel verlaat.³

Nou volg weer 'n tydperk van toneelbedrywigheid en dramatiese werk, en sy geesdrif het veel daartoe bygedra om die Hollandse toneel aan die gang te hou. Hy het inspirasie gevind in die sterk oordrewe matigheidsbeweging wat destyds die Kaapse gemeenskap in beroering gebring het en skryf 'n tendensieuse leesdrama waarin die toestand gehekkel word. Dit heet De Nieuwe Ridderorde of de Temperantisten, kluchtig blyspel in vier bedryven, door C.E. Boniface. Op die buiteblad teken hy 'n esel op 'n verhoog, wat die woord „Temperantia“ dekreeteer en onderaan kom die woorde: „And never get drunk“ voor. Teenoor die esel is 'n stralende son en daarom is 'n krans waarvan een helfte uit 'n Skotse distel en die ander uit 'n blygende wingerdloot bestaan, saamgebind met 'n lint waarop die woorde: „We abstain from Brandy“

...../voorkom

1. Vgl. Bosman: „Drama en Toneel in S.A.“ Bylae VII, bls. 529-531.

2. Vgl. Dieselfde, Bylae VIII, bls. 535-538.

3. Vgl. Bosman: „Hollandse Joernalistiek in S.A.“, bls. 2.

voorkom. Die simboliek is duidelik; wysheid en ootterny gaan hand aan hand met mekaar. Die nuwe ridderorde van eegenaamde „Temperantiste“ of afskaffers is goetig en daar word „ridders“ geslaan wat egter op klugtige wyse die een na die ander van die vermaante tot die geringste vir die bekering van Bacchus swig. Interessant is die dele wat sinnepeel op die destydse teorie van die onfeilbaarheid van die Hottentot-karakter, soos deur dr. PHILIP voorgestaan. BONIFACE laat alle blankes Hollands praat, maar al die klourlinge praat Afrikaans.¹

In 1834 is Classius of Het Proosa en een Komodie-Loetig kluchtig en geschiedkundig Trouwspel in twee bedrijven, deur don Heer C.L. Boniface opgaveer. Die stuk is teen DE LIMA gerig en het betrekking op sy enigins twyfelagtige private le-
we.²

BONIFACE het gedurig lán van sy kreditoure ge- had, en in 1843 besluit hy om die Kaap te verlaat en met CORNELIUS MOLL, 'n beroepsdrukker, na Natal te gaan. Langgeneemde het twee jaar lank (1837-38) The Mediator, later De Meditator uitgegee, 'n tweetalige weekblad waarvan BONIFACE redakteur was. Hy het 'n goeie peil en 'n hoë mate van onpartydighoid in die blad gehandhaaf. MOLL wou 'n nuusblad aan Natal gee, en in Desember 1843 stel BONIFACE die proepoktus van 'n weekblad, De Natalier en Pietermaritzburgse Trouwe Aantekenaar op, en stuur eksimplare aan persone wat daarna in Natal en die Kaap intekenare aanverf. BONIFACE het toe met MOLL na Natal okeopgegaan waar hulle hul in Pietermaritzburg gevostig het.

Die eerste nummer van De Natalier, waarvan BONIFACE as redakteur opgetree het, het op 6 April 1844 onder die

...../opruuk

1. Vir 'n bespreking van die inhoud, sien - Deeman: „Drama en Toneel in S.A.“, bls. 311-318, asook die proefskrif van mej. E.J. Conradie.

2. Vgl. Deeman: „Drama ons.“ bls. 322-329, en E.J. Conradie vir bespreking van inhoud. Manuskrip in Openbare Bibliotheek in Kaapstad.

opreuk: „Vitam impendere vero“ vorokyn. Hoewel Natal in 1843 deur Engeland geannexeer is, is die blad uitsluitlik in Hollandse opgestel en was die eerste nuusblad van Natal. Die inleidingsartikels was skitterend, maar ongelukkig dikwels ongewens persoonlik. Dan het BONIFACE ook die Boere gereskam oor hul „kniebuigingen“ en ondordanigheid ter geleentheid van die aanbidding van 'n adres aan majoor Smith, en hul van lafhartigheid beskuldig toe hulle uit die kolonie wegtrek. Dit spreek dus vanself dat hy ~~nie~~ as redakteur^{nie} gevild was nie, en dit het nie lank geduur nie of daar ontstaan rusie tussen hom en MOLL, omdat leensgenoomde sy artikels vermink deur weglating van paragrawe, of invoeging van ander, sonder sy medewete. In November 1846 het BONIFACE 'n hofsak teen MOLL ingebring, en as gevolg daarvan eindig sy loopbaan as redakteur van De Natalier, net oore dit tevore die geval gewees het met De Zuid-Afrikaan, The Moderator, Die Leditator. Hou ontstaan daar 'n vyandskap tussen MOLL en BONIFACE wat in die dood oore sal eindig.

In die tussentyd het 'n tweetalige blad De Natalische Getuige (27 Februarie 1846) sy verskyning gemaak, en hierin het hy as „A Looker On“ aan die adres van De Natalier en sy nuwe redakteur, ARTHUR WALKER, allerlei hantlikhede opgedin. Dit het weer op 'n hofsak uitgeloop wat BONIFACE gegen het, en as gevolg daarvan moes MOLL en WALKER die uitgawe van De Natalier staak, dog dit was elegs 'n tydelike maatregel, want op 4 Desember verskyn die blad weer onder die naam De Patriot - The Patriot - as tweetalige weekblad. Hierdie geskiedenis van BONIFACE en MOLL is feitelik ook dié van dié eerste Hollandse nuusbladsie in Natal, wat dan ook saam met hulle van die toneel verdwyn.¹

...../Benevens

1. Vgl. Dionabor: „C.E. Donifaco, 'n Geestelike Voortrekker“, Onn Vaderland, 1 Julie 1929.

Benevens die direkte aanvalle op KOLL en WALKER het BONIFACE hom ook van 'n ander middel bedien om hulle in die rug te steek. Hou skryf hy die Bluetten France - Nataliennes, ou Recueil de Contes, Fablons, Chansons, etc., en vers et en prose par C.L. Boniface, die eerste hekelskrifte in Natal ontstaan. Die eerste nommer is 14 September 1846 in handgeletterde boekvorm te koop aangebied.¹ Hierdie „venke" sou maandeliks verskyn en daar was ongeveer vyf geroelde intekenaars op. Ongelukkig is almal behalwe een of twee verlore gegaan, dus is dit nie moontlik om veel van die inhoud te wete te kom nie, benaamde dat hulle gif van die ergste op BONIFACE se twee vyande, en veral op WALKER, wat nou by aartsvyand geword het, gespu het.

In 1852 het die eerste deel van sy grammatika in Engels verskyn onder die naam:

„Boniface's Dutch Grammar, No. 1; Dutch, made easy to an Englishman, or the art of correctly speaking and writing that Language, taught in twenty-five lessons methodically given in the form of familiar and amusing dialogues, occasionally mixed with critical remarks on both the English and Dutch Grammars, by C. Boniface, professor of Languages. A Grammar published in Monthly parts at Pietermaritzburg, Natal, 1852".

Die boek het ogter nooit klaargekom nie, en het dus niks in die oek gebring nie.²

Hoewel ek BONIFACE geen geestelike voortrekker kan noem nie, omdat hy m.i. te weinig voorbeeldig in gedrag was en sy geestesprodukte te venynig en ongebalanseerd was om se 'n benaming te verdien, verdien hy tog erkenning as eerste Hollands-Afrikaanse dramaturg en sy verdere beytering, op toneel- en joernalistiese gebied, asook om sy poging om 'n grammatika te skryf wat die Engelse sou help om die Hollandse taal met minder moeite te bestudeer.

1. Vgl. Hienaber: „C.L. Boniface" in Onn Vaderland, 2 Julio 1929.

2. Vgl. Hienaber: „C.L. Boniface", Onn Vaderland, 3 Julio 1929.

4. Antoine Nicolas Ernest Changuion.

ANTOINE NICOLAS ERNEST CHANGUION is op 15 Desember 1803 in den Haag gebore. Sy vader het uit 'n ou Hugenote-familie gestam wat na Holland gevlug het, en is met 'n dogter van 'n Leidse burgemeester getroud; in die begin skyn dit of hy aansien in politieke kringe geniet het, want in 1814 was hy Nederlandsse gesant in Washington. As gevolg van geldelike moeilikhede het hy uit die openbare lewe getree en in Frankfurt-am-Main gaan woon, waar ANTOINE op vroeë leeftyd die Duitse taal en letterkunde leer ken en bewonder het. Hy het ook Frans geleer en in Engela en Frans in Frankfurt les gegee. In Amsterdam het hy daarna in die drie tale les gegee en ook Latyn en Grieks studeer. Daarna het hy in Leiden in die lettere studeer en privaat les gegee.¹

In hierdie tyd moes daar 'n dosent vir klassieke tale met Hollands as voertaal benoem word aan die „Zuid-Afrikaansche Athenaeum“ wat in 1829 opgerig is en die enigste inrigting vir hoër onderwys in die land was. Die bestuur van die Athenaeum het die Leidse Fakulteit van Lettere versoek om 'n geskikte persoon vir die professoraat aan te wys. Die betrekking is aan CHANGUION aangebied en voor sy vertrek van die Leidse Universiteit. ken die Senaat hom die titel van Philosophiae Theoreticae Magister et Litterarum Humaniorum Doctor „honoris causa“ toe, wat gebruiklik was, wanneer 'n student 'n professoraat verkry het voordat hy gepromoveer het.² Hy kom in 1831 in Kaapstad aan, en aanvaar sy betrekking met 'n introrede oor: „De heilsame invloed eener deelmattige studie der Oude Letteren“.

Dr. CHANGUION was elf jaar aan die Zuid-Afrikaansche

...../Athenaeum

1. Onuitgegeewe skripsie van A.H. Conradie oor A.N.E. Changuion vir die B.A.-graad van die Kaapse Universiteit, bls. 1.

2. Ritchie: „History of the South African Colloge“, Vol. I, bls. 76.

Athenaeum" verbode, en het van die moeilikste jare van die bestaan van die inrigting beleef. 'n Gedurige gebrek aan fondse was oorsaak dat die geringe salaris van die professore (£200) in 1837 met die helfte verminder is, waardeur die professor in Lagolo sy betrekking neergelê het en predikant in die Nederauto-Hervormde Kerk geword het. Die getal studente het stadig verminder en in 1839 moes die inrigting veertien dae gesluit word om die personeel in staat te stel om sy sake behoorlik te reël. In 1840 het daar pokkie in die stad uitgebreek en dr. CHANGUION was naderhand die enigste dosent wat die werk kon waarneem, terwyl daar slegs sesstien studente was. Onderwyl was daar 'n nuwe gebou in aanbou en in Januarie 1841 het hy en die klein groepie studente daar hul intrek geneem.¹ Hierdie dinge is egter nie oorsaak van dr. CHANGUION se uittrede uit die inrigting nie.

In 'n Engelse voorlesing wat hy in 1842 in Kaapstad gehou het oer: "European education adapted to the wants of the youths of this colony", gee hy te kenne dat dit vir hom onuitwendig in die inrigting geword het. WALKER vertel in hierdie verband dat die Athenaeum na dr. CHANGUION se bedanking die beleid om deur medium van Engels sowel as hollands onderrig te gee laat vaar het. Die eintlike rede waarom hy sy betrekking neergelê het, is te vind in die feit dat die inrigting hoe langer hoe meer 'n Engelse rigting opgegaan het. Sy aanwesigheid daar het die stroom toegelê, maar kon dit nie keer nie, en uiteindeelik moes hy ook uittree. Dit het hy egter gedoen, omdat hy die toestand van die land op onderwysgebied goed begryp het en gewoet het dat daar goeie vooruitsigte was vir 'n skool met hollands as voertaal. Jare later, toe hy reeds in Switserland gewoon het, het hy die posisie as volg saam gevat:²

...../„The

1. Walker: "History of the South African College", bls. 19-23 soos aangehaal deur A.L. Conradie. bls. 17.

2. Changuion: "Introductory discourse delivered before numerous English audience at Lausanne." Lausanne 1868.

(75)

"The Government had appointed English or rather Scotch teachers, who did not understand a word of Dutch in the country districts where the body of the people did not know a word of English. I constituted myself the interpreter of the two parties by publishing school books in both languages in opposite columns, and thus assisted in spreading a knowledge of the English language, an object which the Government had much at heart, but was attempting to secure in the wrong way".

Dr. CHANGUION was inderdaad die toek ("interpreter") van die twee partye, en die feit dat hy etlike leerboekies, soos: Elements of Reading, (vir Hollandsprokendes), Elements of Dutch Grammar, (vir Engelsprokende kinders), Elements of Translation in easy lessons (vir Hollandsprokende kinders), uitgegee het om albei dele van die blanke bevolking by die studie van mekaar se tale te hulp te kom, teen dat hy nie juis anti-Engels was nie. Hy het hom veelmeer in 'n positiewe rigting beywer en sy kragte hoofsaaklik aan die bevordering van die belange van die Hollandsprokende gemeenskap bestee. Maar dit eger nodig was om hierdie party te berispe, het hy nie gehuiver om dit te doen nie, soos blyk uit 'n redevoering wat hy in 1840 in Kaapstad gehou het:¹

"Gij hebt er wellicht geen org in dat onderwijzers, uit Schotland ontboden, met aansienlike jaarloonen in de buitendistrikten aangesteld zijn, een maatregel strekkende om de Hollandsche taal als een verderfelijk onkruid met wortel en tak te helpen uitroeien, terwijl jongelieden, die bij mij ieder oogenblik het getuigenis in geschrifte krijgen kunnen, dat zij de noodige geschiktheid bezitten om in beide talen onderwijs te geven, niet eens in de gelegenheid gesteld zijn om hun talenten te doen gelden."

In De Zuid-Afrikaan van 10 Januarie 1842 kondig dr. CHANGUION aan dat hy voornemens is hom aan die opvoeding van sy die kinders te wy en nog 'n paar leerlinge van 8 tot 10 jaar sou byneem. Die eerste jaar het hy alleen sy die twee kinders en nog drie ander gehad, maar later het hy kinders van 9 jaar af

...../ingeneem,

1. Aangehaal uit artikel van dr. D.P. Lagolbrecht: "A.D.L. Changuion - 'n Leensame Taalstryder", (Die Huisgenoot 12 Februarie 1932, bls. 27).

ingenoom, en van 1845/ook keegangers. Die kinders sou 'n „Europieche Opvoeding" ontvang, „neither wholly English nor exclusively Dutch, French or German, but a judicious combination of both systems", en verder sê hy:¹ „it shall be assumed as a fundamental principle that a South African by birth has two languages which have equal claims to his attention." Die onderwerpe wat hy aanbied is „Engeloch, Nederlandoch, benevens de kunst van vertalen, schryven, cijferen, aardrykkunde en geschiedenis."

Op opvoedkundige gebied was dr. CHANGNIEN besonder aktief. Hy was as ouderling van die Gereformeerde gemeente in Kaapstad jarelang sekretaris van die kommissie vir die kerklike dagskole en het in 1862 'n toespraak gehou (Voorlesing ter aanprijzing van eenazaar ten behoeve der dagskolen in verband met de Ned. Gerof. Kerk in Kaapstad) tot stywing van die fondse vir genoemde skole. Verder het hy 'n aansienlike aantal privaat leerlinge vir die publieke eksamens van die Raad van Examinators opgelei.

Die skoolboekies wat van hom verskyn het is die eerste van die aard wat in hierdie land verskyn het, met uitsondering van J. SUASSO DE LIMA se Geschiedenis van de Kaap de Goede Hoop van 1825. Hierdie boekies is omtrentlik vir sy die skool geskryf en het veel gedeën om die aanleer van Engels onder platte-landse kinders te vergemaklik, en was ^{verder} tot groot hulp vir onderwyers van Hollandsprokende sowel as Engels kinders. In die inleiding van Beginselen der Cijferkunst sê hy dat die werk se bedoel is om „het Hollandsch dienstbaar te maken tot het aanleeren van het Engelsch".²

...../Sy

1. De Zuid-Afrikaan, 20 Desember 1842.

2. A.M. Conradie: Skripsie oor A.N.E. Changuion, bls. 48.

Sy meen bekende boek was egter 'n Hollandse spraakkunst: De Nederduitsehe Taal in Zuid-Afrika heresteld wat in 1848 verskyn het en waarmee dr. CHANGUION ge hoop het om die Hollandse taal se 'n vaste grondslag te gee dat Afrikaans, of die „Kaapsehe Taalreigen“ ook hy dit noem, vir altyd die bodem ingeslaan sou word. Dat hy met hierdie opset misgetaan het, het hy egter spoedig ingesien, want in die inleiding van die tweede druk (1849) erken hy dat die Nederlandse taal geen kans ~~groot~~^{het} om die volkstaal van die Afrikanernasie te word nie.

Wij wenschten eens poging aan te wenden om het Nederduitsch in Zuid-Afrika te herstellen. Wij kunnen dit niet ter nederbeschrijven, zonder zelf te glimlachen om het denkbeeld, dat we ons, bij den aanvang deser onderneming misschien diets maakten, dit te kunnen doen. Drie jaren en zes maanden zijn er sedert verloop; en in dien tijd hebben wij zooveel nieuwe proeven van onverschilligheid, ten aanzien van de Hollandsehe taal, opgemerkt, dat wij nu althans over de mogelijkheid om het kwaad te stuiten geheel anders denken. Thans beschouwen wij de taal, waaraan wij onze moeite besteden, gelijk een gegeneesheer een ongeneeslijken lijder, wiens kwaal in hare verdorfelijke uitwerkingen wel eenigezinds kan gematigd, wiens gewinse doed wel eenigen tijd vertraagd kan worden, maar op wiens volkomen herstel niet meer te hopen valt“.

Hierdie spraakkunst het in 'n groot behoefte voorsien, en dr. CHANGUION het ook in die teks Kaapse uitdrukkinge aangegee om die verskil tussen Afrikaans en Nederlands aan te toon en teon die gebruik daarvan te waarsku. Eine van die begroepde is besonder interessant, veral waar 'n poging aangewend word om die uitspraak van die Kaapnaars weer te gee. Hy sê bv. dat waar ij verouwyg word 'n voorafgaande v tot z verhard" word: hy pkreef vir schreeft; „de zachte tongletter d wordt achter n of l weggelaten: zonnig, schuldig, voor sondig, schuldig.“¹

...../Interessant

1. Changuion: „De Nederduitsehe Taal in Zuid-Afrika heresteld“, blz. 23.

(78).

Interessant is die feit dat dr. CHANGUION nie altyd in staat was om te onderskei tussen die gewone Afrikaanse spreekwyse en dié van die klourlinge nie: „Tegen de Hottentotsche spreekwijzen: ek is, ek heef, ons het, in plaats van ik ben, ik heb, wij hebben, behoeven wij beschaafde sprekers wel niet te waarachtwen; maar als aardigheidjes in het Zuid-Afrikaansche taalgeen, moet er toch in het voorbijgaan van geroept worden”.¹

Vorder vertel hy dat alleen in die platte spraak die uitgange van die werkwoorde verlore gegaan het: ik kom, jij kom, hij kom, jullie kom, hullie kom.² Ook gee hy 'n voorbeeld van die verdubbeling van nie en al: Eks al(s) moeg al, ik kan nie meer loonnie.³ van die gebruik van voor tussen die werkwoord en die 3de of 4de naamval, bv. kan je nie voor mijnie? Kent gij mij niet? Ik zeg voor hom: si jij sla voor die kind, ik zal voor jou bijkom.⁴ Hieruit blyk dat sy waarneminge nie baie noukourig was nie. Dan wy hy enige bladsye aan 'n „Proeve van een Kaapsch taalgeen” wat reg het op die naam van „oorste bouste en uitvoerige dokument oor die Afrikaanse taal.”⁵ Sy vooropgestelde deel, soos aangegee in die inleiding tot die „Proeve”, was om „het Nederduitsch, voor zoover de taal/^{die} in deze kolonie gesproken wordt, dien naam dragen mag, van doels geheel

...../vreemde,

1. Changuion: „De Nederduitsche Taal in Z.A. hersteld”, 2de druk, bls. 100f

2. Dieselfde, bls. 106.

3. " bls. 128. Lees: eks al moeg al.

4. " bls. 130.

5. Malherbe: „Afrikaanse Spreekwoorde en Verwante Vormen”, bls. 2. Vgl. artikel van E.J. Conradie in Tydskrif vir Wetenskap en Kuns, 1932, Deel 4, bls. 20.

(79)

vreemde, doels verminkte woorde en spreekwysen te zuiveren, of althans de weg daartoe aan te wysen", en en "na aanleiding van beginnende dialektondersoek in Nederland ook oienaardighede van „Knapsch-Nederduitsch" byeen te bring wat as vergelykingsmateriaal sou kan diens doen".¹ Die „Proeve....." is vervat in 'n lys agterin die boek, en is veronderstel om woorde aan te gee wat in Hollandse 'n ander betekenis het, of glad nie in Hollandse bestaan nie, maar die verklaring wat hy gee is dikwels onjuis, bv. vollekijskor = bedorven uitspraak voor verrokijskor. (Hierdie vorm is my onbekend); bultzak = stroomzak of matras.

Ek is dit eens met BESSÉLAAR waar hy van hierdie opraakkunde sê dat CHANGUION te veel nadruk gelê het „op grammatikale dissipline en schoolse opvoeding en hy was, naar de geest des tijds, wat koppig behoudsiek, waar het verstaende overblijfselen gold uit een oerwaardig verleden."²

Dr. CHANGUION se skooltjie het binne 'n paar jaar tot 'n groot instituut gegroei, miskien omdat die „Tot Nut" die voorbeeld van die Atheneum begin volg het, en nou „completely bilingual" was. CHANGUION is getroud met 'n Kaapse dame, ~~Kaptein~~

...../Fauro

1. Malherbe: „Afrikaanse Spreekwoorde en Verwante Vormen, bls. 2. Vgl. artikel van L.J. Conradie in Tydskrif vir Wetenskap en Kunst, 1932, Deel 4, bls. 20.

2. Besselaar: „Zuid-Afrika in de Letterkunde", bls. 198.

Faure, wat hom op bekende wysse bygestaan het, veral in die koo-
skool wat later aan sy bloeiende instituut verbonde was. Hierdie
inrigting het spoedig so baie leerlinge getrek dat dit met die
Atheneum gelyktydig het. Die instituut is natuurlik uitsluitend
dour Afrikaners ondersteun, want in hierdie tydperk van aktiewe
verengelsing was dit alleen Afrikaners wat dour die duidelik uit-
gesproke pro-Hollandse sienwyse van die skoolhoof getrek sou word.
Die groei van die instituut teen die middel van die eeu is 'n be-
wys dat daar nog baie Afrikaners in Kaapstad was wat hoegenaamd
nie verengels was nie, terwyl die onwettigheid van die koo-
skool teen dat hy die vertroue van die Afrikaners op die platteland be-
uit het en van hul kinders onder sy leiding gehad het. In 1860
is die skool egter om finansiële redes gesluit. Dr. CHAMBERLAIN het
agter nog tot 1865 in die Kaap gebly en hom veel op s'n onderwyse-
gebied beywer.

Op opvoedkundige was dr. CHAMBERLAIN in Suid-Afrika werk-
lik die skynende lig van sy tyd. Op sy aanbeveling is die Board
van Examinators in 1858 in die lewe geroep en hy was jarelank 'n
ywerige lid daarvan. Vorder het dr. ~~CHAMBERLAIN~~^{hy} aan die kommissie
wat in 1861 onder voorsitterskap van regter WATERLYLLE ondersoek
oor die onderwysestand mee instel, enige nuttige voorstelle ge-
maak, waaronder dat 9 van die 19 „established schools“ weens hul
ondoeltreffendheid gesluit moet word. Nadat sy skool weens fi-
nansiële redes gesluit is, het hy enige jare 'n private meisiesklas
gehad, want hy was 'n sterk voorstander van behoorlike opvoeding
vir die vroulike geslag. Hy het 'n groot minagting gekoester vir
die oppervlakkige Engelse opvoedingstelsel, waar jong dames 'n paar
uiterlike kundighede soos „dancing, deportment and music“ in die
oogenaamde „finishing schools“ geleer het, waarna hulle dan vol-
leerd beskou is. Ek laat hom self aan die woord:

„Lorden onse dechters niet geleerd hoe zij oene
kamer moeten binnentreden, en hoe zij uit oeselve moeten gaan,

...../hoe

hoe te gaan zitten en hoe op te staan van een stoel, hoe de handen ooreen te slaan, en hoe zij zich op bevallige wijze moeten bewegen, soewel binnens- als buitenshuis? In hoest dit alles den ouders niet veel gold? Ja, mejf., veel meer dan het waard is, dat geef ik toe, doch veroorloef mij te vragen of gij dit opvoeding noemt?"

Uit 'n kulturele oogpunt moet dit in hierdie tyd van oedeverbastering vir die Kaponars veel beteken het om onder hulle 'n persoon te hê wat so moedig en uitgesproke vir die Hollandse taal en sedes gestry het, en daarom verdien hy die naam van „een- come stryder".¹ Hy was 'n persoon van ansien, geleerd, geëerd by almal en daarby 'n merkwaardige redenaar, maar dit was voeloor die gesonde, redelike lewenshouding en sy ywer vir die saak van die Hollandsprokendes wat hom bo sy tydgenote verhef het.

Dr. CHANGUION was jonk en goeddriftig toe hy in die land aangekom het, en een van die gebiede waarop hy hom besonder toegelê het was die bevordering van die letterkunde. Hy was een van die oprigters van die „Maatschappij ter Uitbreiding van Beschaving en Letterkunde" wat in 1833 tot stand gekom het. Die proepoktus oë o.a.: „Dat de Maatschappij twee algemeene jaarliksche vergaderingen zal houden, bij welke een voorlezing door een der leden en in de geest van den titel der Maatschappij sal gehouden worden", en verder „dat de Maatschappij ook eene medalje of eenige andere premie soemaandelijks zal uitloven voor het beste antwoord op eene vraag over geschied-, natuur-, letter-, of staatshuishoudkunde, daarbij soveel mogelijk den titel der Maatschappij in het oog houdende." Hierdie „Maatschappij" het minstens tien jaar bestaan en moet jarolank as kultuurdraer groot invloed op die Hollandsprokende gemeenskap uitgeoefen het. Op die eerste vergadering op 18 Julio gehou, is honderd lede voorgestel en die eerste prysvraag uitgekryf: „Welke is de staat van het schoolwezen in de

...../Kolonie

1. Engelbrecht in artikel: Die Huigenoot 12 Februarie 1932, bls. 27.

Kolonie? Is hetzelfde voor verbetering en uitbreiding vatbaar? en, zoo ja, door welke middelen kunnen die verbetering en uitbreiding worden bevorderd?" Die vraag klinkt ook na die sekretaris-didakticus, dr. CHANGUION. 'n Erepenning ter waarde van vyftig ryksdaalders is as pryse uitgelooft. Die „Maatschappij" het van tyd tot tyd vergader en die verslae van die verrigtinge word gereëld in die Nederduitsch Zuid-Afrikaansch Tydschrift, wat feitlik sy offisiële orgaan geword het, gepubliseer. Veral die voorlesinge van die bestuurslede verskyn volledig in die Tydschrift. In Junie 1834 is daar weer 'n prysvraag uitgeskryf: „Of en hoever de bevordering van het onderwys der Nederlandsche taal nuttig is voor de beschaving van de inwoners dezer kolonie; en of dezelve eenige invloed heeft, en welken? - op hunne zeden en gewoonten?" Presien wat dr. CHANGUION graag sou sien dat elke individu homself afvra. Van die lesinge deur hom voor die „Maatschappij" gehou, moet genoem word: „Aanmerkingen over levensbeschrijving in het algemeen, en meer bijzonder over het leven van Erasmus", waarvan hy self boken dat hy sowat honderd bronne geraadpleeg het. Benewens die „Hollandse" doeglikheid en noukeurigheid wat uit hierdie werk straal, is dit 'n besonder goeie voorbeeld van dr. CHANGUION se algemene taalvaardigheid, omvangryke uitdrukkingsvermoë en pakkende styl. 'n Ander lesing, op 29 Junie 1836 gehou, heet „Het Kalf in het oog Slaan". Hy het tot 1837 die „Maatschappij" as sekretaris gedien, en daarna het hy steeds op die bestuur gebly. In 1843 het die Nederduitsch Zuid-Afrikaansch Tydschrift opgehou om te verskyn, en daarvandaan is die verslae van die verrigtinge van die „Maatschappij" nie meer beskikbaar nie.¹

'n Ander sy van dr. CHANGUION se aktiviteit wat melding verdien, staan in verband met 'n voorlesing wat hy op 1

...../Februarie

1. A.M. Conradie: „Skripsie oor A.N.E. Changuion, bls. 60.

Februarie 1837 in die Zuid-Afrikaansche Athenaeum gehou het oor „De beoefening der Schoone Kunsten in het algemeen en meer bijzonder over de Wolprekendheid.” Op treffende wyse het hy uitgewei oor die hooftrekke en nodige bevoegdheids van 'n ware redenaar, en daarna sou hy elke Woensdag 'n stuk oratoriese Latynse prosa, deur hom in Nederlands vertaal, voordra; dan sou hy die stuk met die oorspronklike vergelyk om sodoende die voortreflike hoedanigheid van Wolprekendheid in die klassieke onder die aandag van sy gehoor te bring en hulle „met het onderscheid tussen het Latynsche en het Nederduitsche taaligen nader bekend te maken”, en ook om hul die kunst „van vrij en tevone trouw te vertalen, in te wijden”.

Dr. CHANGUION was ook 'n man met idee. Afgesien van sy verbodende aktiwiteit op sewel verskillende gebiede, was hy nie net 'n uitvoerder van planne wat by ander ontstaan het nie; intendeel, hy was die vindingryke persoon by wie allerlei moontlikhede hul voorgedoen het, en by wie planne vir verbetering van die samelewing opgekom het. 'n Bewys van hierdie versiene blik is te vind in 'n brief wat hy oor die verveerdiging van 'n Nederlandse woordboek aan die sekretaris van die „Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde” in Holland in 1848 geskryf het.¹ Hy moen „dat alle groote ondernemingen beter deur samenwerking van velen dan door den arbeid van eenen, hoe uitmuntend ook begaafd, tot stand gebragt worden. Oordeelkundige verdeling van den arbeid is het eenige middel om tijd te besparen, en van velelei kundigheden partij te trekken”. Hy gee aan die hand dat die rangskikking van die woorde alfabeties moet wees, en ook dat in so 'n werk plek ingeruin moet word vir „uitvoerige proeven van gewestelijk taaligen”.

...../Die

1. Bylae I. Brief van A.H.L. Changuion in die Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde - Handschriften-aal, Leiden. (Gevind en afgeskryf deur mej. L.J. Conradie).

Die „Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde“ het hierdie ontwerp vir 'n Nederlandse woordeboek aan die „Commissie voor Taal- en Letterkunde“, waarvan dr. MATTHIAS DE VRIES, die aangewese samesteller van die groot Nederlandse woordeboek, die voorsitter was, voorgelê. Die rapport van die „Commissie“ is uitgebring op die maandelikse vergadering op 1 Desember 1848 gehou, oorgenoem, goedgekeur en onderteken deur die sekretaris van die „Maatschappij“. Dit bevat die bevore van genoemde liggaam teen die saamstelling van 'n Nederlandse woordeboek soos deur dr. CHANGUION voorgestel, en daarom is geen uitvoering aan sy ontwerp gegee nie.¹

Dit is ogter interessant om in hierdie verband na te gaan hoe verslende dr. CHANGUION in die uiteensetting van die ontwerp werklik was. Toe dr. DE VRIES in 1851 op die 3de Nederlandse Letterkundige Kongres sy oie ontwerp vir 'n groot Nederlandse woordeboek voorgelê het, moes hy erken dat die alfabetiese woordorde die enige uitvoerbare was en die etimologiese rangskikking soos in die stamboomteorie van SCHLICHER voorgestel „om die verskillende takke van den taalboom in al hulle vertakkinge, tuijgen en spruiten, nauwkeurig geleidelijk te beschouwen“, hoeltemal onprakties was. Dr. CHANGUION se plan ten opsigte van die versameling van woorde „dat iedere letter een geëvonredigd getal bladsijden gegeven werd en met vloeipapier doorschoten voor het gemak van inboeken“ kom natuurlik nie naby die moderne logkaartstelsel wat elke woord moteens op sy regte plek sit nie, maar bewys tevens dat hy die moeilikhede om die woorde te rangokik goed ingesien het. Dr. DE VRIES het nooit die bron wat eerste die alfabetiese rangokikking uiteengesit het, erken nie, nog minder

...../gewag

1. Bylae E - Aanhangsel: Rapport van die „Commissie voor Taal- en Letterkunde“, bl. 64. Januarie 1849. Handschriftenzaal, Leiden. (Afskrif gemaak deur mej. E.J. Conradie).

gewang van dr. CHANGUION se werk en „uitvoorige proeven van gewestelijk taaleigen" in die groot Nederlandse woerdeboek op te neem. Op die Brusselse kongres waar sy ontwerp goedgekeur is, is voorgestel dat „aan de zoogenaamde Idiotismen slechts eene beperkte plaats is aangewezen, daar de uitbreiding van den arbeid tot de grenzeloze ruimte der gewestelijke spraken om duchtige redenen onraadzaam was geoordeeld". Later het hy egter besef „dat zij (die Redaksie) zich met den schat onzer dialekten zoo veel mogelijk vertrouwt behoorde te maken". In die Inleiding van die Woerdeboek gee hy te kenne dat die Zuid-Nederlanders hom tot hierdie punt oorgehaal het, maar van dr. CHANGUION maak hy g'n melding nie.¹

Dr. CHANGUION was benevens sy menigvuldige werksaamhede ook nog digter, en as sulks was hy in alle opsigte 'n kind van sy tyd. Sy digbunael Nagalmen het in 1865 verskyn, d.w.s. toe hy die leyd verlaat het, en soon hy in die voorrede sê, kan hy die wens nie ontveins² „dat dit tydperk van zijn leven bij velen, die hom gekend hebben, nog lang moege nagalmen". Die versameling bestaan uit gedigte wat in sy studentetyd ontstaan het, ander wat in die Nederduitsech Zuid-Afrikaansch Tijdschrift verskyn het, asook enige geleentheidsgedigte en vertalinge. Hy erken volmondig dat hy g'n hoogbegaafde gunsteling van die Muse is nie: „De schrijver heeft op den naam van dichter nooit aanspraak gemaakt. Hy had daartoe te veel goeie gedichten in zijne jeugd gelezen", en tog is sy werk nie benede die peil van Keith, Holmer en Tollens nie. Die heersende stemming is gemoedelikheid en sentimentaliteit, hoewel retoriek en gemaniercordheid nie altyd afwesig is nie. Verheve ontroering, grootste

...../opset

1. EJConradie in artikel oor „Ontwerp van 'n Nederlandse Woerdeboek" in Tydskrif vir Letterkunde en Kuns, 1932, Deel 4, bls. 20.

2. Changuion: „Nagalmen".

opvoet, klankrykheid, skone sogging, beelderyEdem, plaastiek, indi-
viduele sioning is eise wat nie hier teogepas moet word nie, maar
daar is tog 'n sekere waardigheid van sogging, 'n indigheid van
toon en opregtheid van gevoel wat strelend op die leser inwerk.¹

Dr. CHANGUION se bedrywigheid op letterkundige gebied
hang saam met sy joernalistieke werkzaamhede, wat weer ten dele
gepaard gaan met sy optrede in die politieke lewe van die tyd.
As yweraar vir die belange van die Hollandsooprokende bevolking het
hy hom altesaam aangetrek wat teen hul welvaart ingegaan het. In
1848 het graaf GREY en sy kollegas, waaronder GLADSTONE, in Eng-
land besluit om die Kaap 'n strafkolonie vir Engelse bandiete te
maak. Die kolonie het egter soos een man, wit en swart, hierteen
weerstand gebied, en 'n Anti-bandietbeweging, waarvan FAIRBAIRN
die leier was, is op tou gesit. Daar is veel in die keurante oor
die saak geskryf en op hierdie gebied het dr. CHANGUION die voor-
tou geneem; op 4 Julie 1849 is 'n groot protesvergadering op die
Parade gehou en hy het die voorsitterstoel ingeneem. Daar was
duisende teenwoordig, wat urelank in die reën gestaan het. Daar
is tien besluite geneem, waarvan no. 6, deur dr. CHANGUION voor-
gestel, as volg lui:²

"That it is the right and duty of the inhabitants of
this Colony, individually and collectively, in their private
and public capacities, to oppose the execution of this inju-
rious, degrading, despotic and dangerous measure by all con-
stitutional means, and that one of the most effective means
will be to sign and rigidly adhere to the following pledge:
"We, the Undersigned, Colonists and inhabitants of the Cape
of Good Hope, hereby solemnly declare and pledge our faith to
each other that we will not employ or knowingly admit into
our establishments or houses, work with or for or associate
with any convicted felon or felons sent to the Colony under
sentence of transportation, and that we will discountenance
and drop connection with any person who may assist in landing,
supporting or employing such convicted felons'."

Op 'n later vergadering van die Anti-bandietvereni-
ging is 'n artikel bygevoeg dat niemand toegelaat is om aan enige

...../persoon

1. Vir 'n afoonderlike bespreking van die gedigte
verwys ek na die proefskrif van mej. E.J. Conradie.

2. Fauro: „My Life and Times“, bl. 8-10.

persoon wat aan die militaire of oemag of die Staatsdiens behoort, voedsol of enige ander lewensmiddel te verstrekk nie. 'n Sekere ~~max~~ Letterstodt wat graan aan die Regering verkoop het, is dan ook op alle maniere geboikot, en selfs die hoërskool teen sekere lewensveransiers, wat hul kontrak nie uitgeoef het nie, moes hy uiteindelik terugtrek.

Die aankoms van die „Neptune”, die bandietskip, is aangekondig deur 'n dreuwige gelui van kerkklokke vroeg in die môre van 19 September 1849. Die angst en verdriet van die burgers was oorweldigend, en om te verhoed dat iemand die skip verlaat, is partye burgers deur die Anti-bandietvereniging na Simonsbaai gestuur en daagliks deur ander afgelei. Die opwinding het ook nie verminder voordat die Britse Regering ingesien het dat dit onmoontlik was om die Kaap in 'n strafkolonie te verander en die gewraakte skip in Februarie 1850 na elders vortrek het nie.¹

Hierdie suksesvolle poging om 'n bevol van die Britse Regering te laat skipbreuk ly is van belang, want hoewel die verengelsing teen hierdie tyd in die Kaap baie ver gevorder was, teen dit dat die burgers hul individualiteit ower bewaar het dat hulle hul eie belange en dié van hul nageslag by die wense van die Britse Regering gestel het.

Wat die oorgrote meerderheid van die Kapenaars betref, was die verengelsing dan ook meestal uiterlik, d.w.s. Engelse maniere en gewoontes is nageboots omdat die uitheemse deur die regenteklasse as deftig voorgesien is; en selfs in die keurante het artikels verskyn om die Engelse opvatting van wellevendheid te propageer.² Die Engelse taal is aangeleer omdat dit van owerheidsweë ten koste van Hollandse boekere is, en die kennis daarvan

...../van

1. Baure: „My Life and Times”, bl. 10.

2. De Mediator, 21 Maart 1837.

as goeie opvoeding beskou is. Verder was daar ook nog geen opraak van 'n opvallende of selfs bewuste nasionaliteitsgevoelnie. Die Afrikanernasie was nog nie bewus van 'n eie volkbestaan nie, van eie regte op taal- en staatkundige gebied nie.

Dr. CHANGUION se joernalistiese werk was omvangryk van aard, en sy aktiviteit op hierdie gebied begin kort na sy aankoms in hierdie land, toe hy medewerker aan Het Nederduitsch Zuid-Afrikaansch Tydschrift geword het. Sy styl is gekenmerk deur 'n holderheid van oegging wat nou nog treffend is. Hierdie tydskrif het 'n godsdienstige rigting opgegaan en daar dr. CHANGUION uitgesproke godsdienstig van aard was, het hy veel vir hierdie tydskrif gedoen totdat dit in 1843 gestaak is. In 1849 het die kerklike blad De Kerkbode tot stand gekom, en dr. CHANGUION het toe sy heelhartige steun aan hierdie blad gegee. Sommige van sy artikels wat in hierdie blad verskyn het, is later in Holland gebundel onder die titel: "Licht op uw Levenspad - woorden van den Zaligmaker op eene bevattelijke wijze toegelicht" door A.D.L. Changuion.¹ 'n Brochure wat hier melding verdien is: "Bezwaren tegen het oprichten eener Theologische Kweekschool in dese Volkplanting", wat in 1863 in Kaapstad uitgegee is. Omdat CHANGUION die invloed van die Skotse predikante van naby gesien^{het}, en ook dié van Afrikaanse predikante wat in Engeland teologie studeer het, was hy van mening dat dit gevaarlik sou wees om 'n kweekschool in hierdie land op te rig, waar invloedryke teoloë soos die MURRAYS groot oegenskap sou hê. Aan die ander kant was hy oertuig dat die band met Holland bewaar sou bly as die Afrikaanse studente daar in die teologie opgelei sou word. Hieroor het daar 'n reeks artikels in De Zuid-Afrikaan verskyn. Dit het egter niks gebaat nie, want in 1859 is die Kweekschool in Stellenbosch opgerig.

...../Ongevoer

1. Dreyer: "Levensketes van Hollandse Joernaliste in Kaapland", bl. 28.

Ongeveer 1854 het hy hom as hoofartikelkryter aan De Zuid-Afrikaan verbind en hierdie werk het hy tot 1860 volgehou. In hierdie rol het hy nie alleen leiding aan die vernaamste Hollandse blad in die land gegee nie, maar ook 'n streng Afrikaanse goed oopbaar wat, in 'n tyd toe die verengelsing hoogty gevier het, vir menige Afrikaner 'n rion onder die hart mees gewees het. Sy artikels was eerlik en kordaat in teen en hy het nie geskroom om die ^{foute van die} Britse beleid aan die kaak te stel waar hy dit nodig gegag het nie. Op 28 Julie 1856 trek hy te veldo teen die voorstel en Ingelso proke in die Nederduits-Gereformeerde Kerk in te voor. 30 Julie val hy die Engelse natuurlepolitiek aan; 19 Maart 1857 kritiseer hy die voorgestelde Onderwyswet van die Regering en op 22 April oopbaar hy 'n sterk anti-Engelse houding waar hy die Britse koloniale politiek aanval. 17 Augustus kom Indië se verhouding tot Engeland aan die bouit. Oor opvoeding en onderwys het hy dikwels iets in die pen gevoer, en aan godsdienstige, staatkundige, letterkundige, filosofiese en wetenskaplike onderwerpe het dit nie ontbroek nie.

Op die gebied van godsdienstige literatuur moet ook melding gemaak word van sy werksaamhede in verband met die liberale tydskrif De Onderzoeker wat in 1860 tot stand gekom het. Op 28 Oktober 1863 is die Kerkverdedigings-Genoetschap opgerig en dr. CHANGUION was een van die bestuurders en ook sekretaris.

„Het doel van dit Genootschap zal zijn om de Nederduitsch-Gereformeerde kerk in deze Kolonie als een geheel, en de leden in het bijzonder te beveiligen en te verdedigen tegen alle inbreuken op hunne regten van welken kant ook ondernomen, en vooral zich te verzetten tegen willekeurige aanmatiging van kerkelijke lichamen“.

Die aanleiding tot die stigting van hierdie Genoetschap was dat dr. KOTZÉ van Darling die Sinode van 1862, wat besig was om die saak te behandel van dr. S.P. HAUDÉ wat sekere twyfelagtige uitlatinge sou gemaak het, geskok het met die bewering dat hy die Kategismus-artikel wat sê dat die mens „ganselik onbekwaam

(90)

is tot enig goed en geneigd tot alle kwaad"; nie as ewangolio kon aanroem nie. Dr. KOTZÉ is gevolglik in 1864 afgesit, en ook dr. T.F. BURGERS wat geskors was omdat hy hom aan 'n doortgelyke oortreding skuldig gemaak het. Die Kerkverdedigings-Genootskap het eers die saak van dr. KOTZÉ opgeneem en op 23 Augustus 1864 is sy afsetting onwettig verklaar; daarna het dr. BURGERS aan die beurt gekom en op 27 April 1865 het die hof teen die handeling van die Sinode uitspraak geger.

In 1865 het dr. CHANGUION die land verlaat. Vergesel van sy vrou en twee dogters het hy hom na Frankryk begeve en hom later in Duitsland gevestig, waar hy hom op sy ou dag met private onderwys moes onderhou. Al sy inspanning om die belange van die Hollandse gemeenskap in Kaapstad te bevorder het hom dus nie veel in die sak gebring nie, en juis daarom verdien hy erkenning vir die stryd wat hy feitelik alleen (en sonder hulp) gestry het. In 1866, met die uitbreek van die oorlog in Pruise, was hy verplig om na Switserland te gaan, alwaar hy op 14 Oktober 1881 in die dorpie Lörrach oorlede is.¹

1. Dreyer: "Levensketen van Hollandse Journaliste in Kaapland", bl. 28.

(91)

5. Die Ontwikkeling van die koerantwese.

BONIFACE het nie as redakteur van De Zuid-Afrikaan gedolg nie, en na een maande was daar ooreenstemming met die oprigters dat hy die redaksie-stool moes verlaat. Hy is opgevolg deur nekere ROBERT J. STAPLETON, 'n persoon wat leier was van 'n Engelse liefhebberystemgenootskap en wat die eerste versameling Engelse gedigte aan die Kaap uitgegee het.¹ STAPLETON het ogtor te na aan FAIRBAIRN gestaan, wat sy mening oor die inboerlingbeleid van die Engelse betref, en so is hy deur die Zeichaar van die koerant ~~na~~ na enige maande ^{uit sy betrekking} ontlaan. Nog ander verwisselinge het plaasgevind en daarna het 'n aantal wakkere patriotte, waaronder adv. (later sir) CHRISTOFFEL BRAND, adv. J. DE VET, adv. J. HOEFLYR, ook C.H. HELLTHLING, M.L. HELLTHLING en P.A. BRAND, die voortou geneem en onder hulle is vir die publikasie van die blad gesorg. 'n Sindikaat van tachtig aandeelhouers is opgerig en daarna is die bestaan van die blad behoerlik gevestig. Die blad is in Walstraat gehuisves en die sirkulasie het so uitgebrei dat dit daarna tweekeer soveel as dié van die South African Commercial

...../Advertisor

1. Dorman: "Hollandse Journalistiek in S.A.",
bls. 4.

Advertiser was. Aangesien daar geen vaste redakteur was nie, is die inleidingsartikels deur verskillende medewerkers bygedra en daardeur was daar gebrek aan samhang wat aanleiding gegee het tot onaangename uitlatings, soos dat die blad „een onecht kind was, daar het geen vader had, maar wel tachtig voogden“. Verder moes dit ook van die kant van die Engelse pers allerlei vyandelikhede verduur. Die „Cape of Good Hope Literary Gazette“ het uitdrukkinge soos „barbarous“, „besotted ignorance“, „inspiring venom“, „viperous“ in oervloed opgedis.¹

In 1836 het De Zuid-Afrikaan ogter 'n redakteur gekry in die persoon van die heer J.J.H. SMUTS, wat eers as klerk op die blad werksaam was, asook 'n uitgewer, J.W. LOTZ, en hulle het die blad jarelank goed bestier. SMUTS het egter 'n troue ondersteuner gehad in adv. CHRISTOFFEL BRAND, later eerste Speaker van die Kaapse Parlement; hy het leiding aan die blad gegee en baie van die hoofartikels bygedra. Ook moet melding gemaak word van dr. A.H.E. CHANGWION wat hom baie beywer het om 'n behoerlike peil in die blad te laat handhaaf. Hy was 'n man met 'n vaardige pen en dit is miskien aan sy sterk pro-Hollandse gesindheid te danke dat die blad in hierdie tydperk van stelselmatige verengelsing nooit die minste neiging tot verelapping van tradisie getoon het nie; intendeel, dit het moedig weerstand gebied teen die veynige aanvalle van die Engelse pers, en waar nodig, ook selftande gewys.

Die verengelsing het in hierdie tyd met rasse skrede gevorder, want Engels was nou deurgang die enigste of-fisiële landstaal. Van die goewerneur af ondertoe was die meeste amptenare Engelse en die taal en kultuur is deur hierdie amptenare

...../aan

1. Bosman: „Hollandse Joernalistiek in S.A.“, bls. 5.

aan die koloniste voorgoed as die enigste erkende beskawings-
 vorm in die land. Van onder af beoent het die kinders op skool
 alles deur Engelse en voertaal geleer, en alles uit 'n Engelse
 standpunt benader. Gewoontes wat vir die Engelse vreemd was,
 moes afgeleer word, en dan moes die Engelse manier van doen voor-
 aangeleer word. Die denasionalisering was verregaande. Oral
 op die vernaaemste plattelandse dorpe is Engelse onderwyers ge-
 plans om as die ligbakens van die enigste erkende beskawing hier-
 die denasionalisering aan te help. Die Hollandse Kerk wat se-
 kerlik die mees gevestigde bolwerk van die Hollandse taal was, is
 tot op sy fondament geskud, soos blyk uit die feit dat van sy die
 predikante ten gunste van aansluiting by die Kerk van Skotland
 was. Die Hollandse taal is skroemlik uit alle gereghede, hoër
 sowel as laer, in die stad sowel as op die platteland, verban,
 en die Engelse taal het geseëvier, hoewel daar skaars een Engelse-
 man onder elke ag blankes in die land was.¹ Die vryskole waar-
 in Engelse voertaal was, het in die begin floreer en baie van die
 privaatkole wat gestig is om die Hollandse taal te handhaaf moes
 later weens gebrek aan ondersteuning gesluit word. Tussen 1830
 en 1839 was daar egter nie meer as 28 Engelse staatskole nie,
 terwyl die privaatkole van 39 tot 94 vermeerder het. Dit was
 die enigste sterk reaksie van Afrikaanse kant teen die verengol-
 ding.²

Dat die rasschaat egter in hierdie tydperk getier
 het is te verstaan. Die Hollandseprokende burgers het passief
 hierdie angliseringsbeleid gedoeg, maar dit het hul geweldig
 teen die bors gestuit. Die Engelse het hul medeburgers so ge-
 veelens hoegenaamd nie in ag geneem nie, en soveel minagting
 moontlik getoon vir al wat aan die ou koloniste die was; hierdie

...../superioriteitswaan

1. Malherbe: „Education in S.A.“, bls. 57.

2. Dieselfde, bls. 68.

superioriteitstaan van die Engelse in die onderwerp van die inleidingsartikel van 18 Julie 1837 in De Mediator. 'n blad wat hom bereen het op sy absolute onpartydigheid ten opsigte van die twee blanke rasse: Die Kaapstad van 1806-1814 word beskryf:

"Doe tyds waren wy Engelsch even als nu, of liever, wy waren beter Engelsch dan nu. Dat hatelyk woord Dutch volk thans in ledere mond is, en welk altyd met eene bysondere uitdrukking van verachting wordt uitgesproken, was geneoogenam onbekend onder ons."

Die redakteur, vermoedelik BONDAGE, skryf die verandering toe aan die invloed van die drukpers, en dink waarskynlik aan die Commercial Advertiser, waarin FAIRBAIRN sy venyn teen die Afrikaners, en veral teen die Voortrekkers gelug het:¹

1. Om Retief en zijn geselschap te gelasten terug te keren om terecht te staan, op straffe van op staande voet te worden doodgeschoten.

2. Om alle omgang tussen de onderdanen van de Koningin en de emigranten te verbieden en te straffen; en al hun bezittingen verbeurd te verklaren en om betaling van alles, waarop zij zich niet onderwerpen, hen dan als verklaarde vyanden te behandelen."

Aan die ander kant is dit interessant om te sien met hoeveel goedrif Prins Willem Frederik van Oranje, die derde seun van die toenmalige prins van Oranje, in Mei 1838 in hierdie land ontvang is. Waarskynlik is hierdie onthoofdiensvervelking 'n uiting van reaksionaire gevoelens teen die Engelse bewind. Die Prins het in Simonswal een wal gestap, en 'n groot aantal burgers van Kaapstad het hom tegemoet gegaan toe hy Kaapstad ingekom het. Toe hy by die Kasteel verbykon, is hy met een-en-twintig saluutskote begroet. Byna ^{die beskrywing van} aandoenlik blink/die besoek van die Prins aan Stellenbosch in Lonsvelt se woorde:²

"De geheele reis loek een triomftocht. Te Loo-
ste-Rivier werd L.H. door 30 burgers te paard met Oranjovlaggen en 21 saluutskoten verwelkemd. Wat verder, op de „plaats" van P. Veltolen van der Bijl, werd hy met Koninklijke saluut-
schoten begroet en bood men hem een adres van de wijnbeeren

...../uit

1. S.A. Commercial Advertiser, 4 November 1837.

2. Lonsvelt: "De Betrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika..." blz. 15. Vgl. De Mediator, 13 Mei 1838.

(95)

uit de omliggende wijken en een "collation" aan. Onder kanongebulder ging het daarop verder naar Stellenbosch en overal hoorde men vreugdeschoten knallen. Buiten het dorp werd de stoet opgewacht door den Civielen Commissaris (Burgemeester) D.J. van Rijnenveld met 100 burgers te paard. Aan den ingang des dorps was een eerepoort opgericht en stond een schaar van ingezetenen met Oranjestrikken versierd, namens welke de Civiele Commissaris een hartelijke aanspraak hield, terwijl de kweekelingen van den onderwijzer Jansen, allen in 't wit en met Oranjelinten getooid, den weg met bloemen bestrooiden. Bij het Drostdijhuis werd de Prins met gejuich en onder 't gebulder van vreugdeschoten verwelkomd, terwijl het plaatselijk muziekkorps zich mede niet onbetuigd liet en 's avonds, terwijl het dorp algemeen verlicht was, den Veretelijken vertegenwoordiger van het oude Nederland een kostbare maaltijd ten huize van den Civielen Commissaris werd aangeboden. Zulk een illuminatie had nog nooit te Stellenbosch plaats gehad en strotte, zegt de kroniekschrijver,¹ ten bewijze van de achting, welke de ingezetenen van Zuid-Afrika nog keesteren voor het Huis van Oranje. Deze achting - en meer dan dat - spreekt ook uit het adres van de ingezetenen zelve, dat den volgenden dag aan z. H. overhandigd werd en waaruit wij ten slotte dezen sin meenen te moeten aanhalen: "Ja, Doorluchtige Prins! ook in Afrika's afgelegen uithoek wordt Uw Vereteljk Huis steeds geëerd en in dit dorp, het alleroudeste en eerste alhier onder het bestuur van Uwe Vereteljk Vooroudersgenacht, is menig hart, hetwelk U het heil toebrengt, als kwam het van Uw eigen volk".

Hieruit blyk duidelik hoe sterk die burgers nog vir die ou stamland gevoel het, en hoe na die verwantskap met Nederland aan hul harte gelê het.

Voor 1854 het die burgers nie veel belang in die politiek gestel nie, want in hierdie jaar het die land eers Verteenwoordigende Bestuur verkry, en die burgers gevoel dat hulle deel in die landbestuur had.

...../Doroering

1. Kroniek in Mei-Junie-nummer van Het Nederduitsch Zuid-Afrikaansche Tydschrift, 1853.

(96)

Beroering op godsdienstige gebied het egter die belangstelling van die publiek in beslag geneem. Daar was feitlik twee godsdienstige groepe aan die Kaap, die orthodoxe party wat in 1853 die Christelyke Boeken Vereeniging opgerig het en in 1859 begin het met die stigting van die Theologiese Seminarium op Stellenbosch; en die liberale groep wat De Onderzoeker uitgegee het (tot 1884 voortgeait) en die Kerkverdedigings-Genootschap opgerig het. Die orthodoxe party het ook in 1859 'n blad De Waker uitgegee wat 'n sirkulasie van ongeveer 5,000 gehad het en tot 1925 bestaan het. In 1849 tydens die Anti-bandietebeweging het D.J. VAN DE SAHDT DE VILLIERS Het Volksblad begin en 'n jaar lank uitgegee. Dit was die eerste keer dat die twee blanke rasse aan die Kaap tot samewerking geneop was. VAN DE SAHDT DE VILLIERS was een van die persone wat „samenwerking der beide kolonistonsrassen ten behoeve van hun Zuid-Afrikaansch vaderland, en van sichselve als heersend volk" voorgestaan het, en daarby was hy 'n prominente liberaal - soos duidelik oorek uit die kolomme van sy blad, wat in 1856 herleef het en tot 1886 voortbestaan het. Hy was trouens uitgewer van al genoemde liberale blaasie, asook van 'n orthodoxe blad Elpis wat van 1867 tot 1879 driemaandelike verskyn het en die medewerking van drs. H. BERTS, DE GEER en VAN OOSTERZEE geniet het. Hierdie blad en De Kerkbode het feitlik die plek vervang van De Honigby,¹ „een Nederduitsch Maandnchriff van zuiver Godsdienstigen inhoud", wat bestaan het uit „leerredenen, bevattende nu oom Schriftverklarings, dan weder de behandeling van eenige stellige Godgeleerde Waarheid, of eenig deel van de Beoefenings- en Zedeleer des Christendoms, op een eenvoudige wijze voorgedragen", en wat van Oktober 1836 tot

...../1846

1. Onder hierdie tydskrifte moet ook melding gemaak word van Vruchten (1837-38) die orgaan van die wetenskaplike vereniging Scientia et Amicitia wat 'n sekere mate van letterkundige smaak openbaar het.

1846 maandeliks verskyn het. Die Kaapse Elpis, „een Algemeen Tydschrift voor Zuid-Afrika“, het onder die redaksie van dr. GERRIT VAAS HOFMEYR, van Montagu, gestaan, en was een van vier uitgaves waarvan die ander in Rotterdam, Nu-York en Batavië verskyn het; hierdie blad het dikwils as toehang^{gedien}or van gewone koerante soos De Zuid-Afrikaan wat streng onpartydig, en Het Volksblad wat heeltemaal liberaal van beskouing was. Laasgenoemde blad het driemaal per week verskyn en spoedig so in populariteit toegeneem, dat die orthodoxe party dit nodig geag het om 'n eie koerant te stig om sy dienwysse te propageer.

In Januarie het al die Protestantse^{predikante} en theologiese professore in die omtrek van Kaapstad 'n Christelike Konferensie belê, waarop besluit is om die Christelyke Drukkers Vereeniging op te rig met die doel om 'n tweewoeklikse blad uit te gee waarin die „behoud en de verspreiding van de Konservatief-Orthodoxe opvatting van de godsdienst en de politiek“ voorgestaan sou word.¹ So het De Volksvriend tot stand gekom, met cerv. D.J.H. RUIJTENBERG as eerste redaktour; om fondse vir die blad in te samel het laasgenoemde 'n reis deur die Kaapkolonie, Natal en die twee Republieke onderneem. Die blad het 8 Januarie verskyn onder die leuse: „De vreesse des Hoeren is het beginsel der wysheid“. Die inleidingsartikels het 'n sterk godsdienstige gees openbaar, maar dit was na die smaak van die publiek, wat intense belang in alle kerklike geskille gestel het en skerp aanvalle op anderogesinde persone met grondte gelees het. Vir die orthodox-gesinde koloniste het De Volksvriend in 'n groot behoefte voorsien, want hulle was boslig teen Het Volksblad gekant en wou ook nie 'n blad soos De Zuid-Afrikaan ondersteun^{nie} wat, hoe onpartydig ook, die mening van die voorstanders van Liberalisme geplaas het.

...../Daar

1. Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr (Onze Jan)“, bls. 52.

Daar was in hierdie tyd, benevens genoemde tydskrifte en De Zuid-Afrikaan wat Maandags en Dondordags verskyn het, en Het Volkblad wat Dinsdags, Donderdags en Saterdagse gepubliseer is, ook nog vyf Engelse koerante: die Argus wat in 1858 opgerig is en vier keer in die week verskyn het; die Mercantile Advertiser, 'n advertensie- en nuusblad wat saam met eergenoemde deur Saul Solomon en Kie uitgegee is; die South African Commercial Advertiser and Cape Town Mail (soos die Commercial Advertiser nou heet) wat drie keer per week verskyn het; die Cape Chronicle deur W. Mathew uitgegee, en die Cape Monitor deur Charles Cowen en Kie gepubliseer.¹ Met die oog op die klein bevolking van die land en geringe lesende publiek is dit verbasend dat daar so baie nuusblaaie bestaan het, en ook g'n wonder dat die meeste dit op die duur nie kon volhou nie.

De Volksvriend moes met al hierdie blaaië konkurree. Lerw. RUIJTLIBBECK en sy neef U. van Alphen het meer hulp nodig gekry, en so het JAN HENDRIK HOFMEYR, wat sestien jaar oud was en pas sy studie aan die Suid-Afrikaanse Kollege voltooi het, by die personeel aangesluit en sy verskyning op die toneel van die joernalistiek gemaak. RUIJTLIBBECK was egter geen gebore joernalis nie en in Julie 1862 het hy na die kansel teruggekeer. Hy is opgevolg deur WILLIAM RODGER THOMSON, seun van die Skotse predikant van Stockenström, wat sy theologiese studie in Utrecht voltooi het. Hy is een van die weinige Engelse digters wat Suid-Afrika opgeloer het, en daar hy meer aangetrokke tot die joernalistiek as tot die predikantsamp gevoel het, het hy enige jare De Volksvriend redigeer. Die dweepsinnige goos van die voorvegters in diestryd het die gevoelige THOMSON egter teen die bors gestuit, met die gevolg dat hy in November dieselfde jaar sy betrekking neergelê het.

...../nog

1. Hofmeyr: „Het Leven van J.H. Hofmeyr (Onne Jan)“, blz. 57.

Nog in dieselfde jaar, op 24 Desember, word aangekondig dat alle mededelinge in die toekomst aan J.H. HOFMEYR, junior, gerig moet word. HOFMEYR het dus hoofredakteur van De Volkvriend geword voordat hy sewentien jaar was, en 'n salaris van £7 per maand getrok.

De Volkvriend het dit opdraend teen die ander gevestigde koerante gehad, en daar was dikwels geen geld om die salaris van die personeel te betaal of selfs om die nodige pensioene vir die afsonding van die blad te bekostig nie. HOFMEYR moes nou self die hoofartikels skryf, soms as veralaggewer agter, en toe Mathew van die Chronicle, wat De Volkvriend uitgegee het, in 1866 bankrot opeel, het HOFMEYR met behulp van sy familie die drukpers gekoop, en daarna moes hy by sy ander werk ook nog die drukkerij bestuur. In die begin kon die blad nie as nuusblad met die ander koerante gelykstaan nie, maar die gehalte van die blad het tog gestadig verbeter.²

HOFMEYR se finansiële posisie het verbeter as gevolg van 'n geskenk van £80 van sy grootmoeder, en ook deur die wins behaal uit 'n tweede uitgawe van dertien redovoorlinge van do. ANDREW MURRAY onder die titel Het Moderne Ongeloof, gerig teen die Unitariese propaganda van do. D.P. PAULS. Dan het hy ook voor die Sinode van 1870 sirkuliere uitgestuur dat hy volledige verslae van die verrigtinge sou publiseer en intekenare vir die sitting van die Sinode sou inskryf. Op hierdie wyse het enige honderde persone na die sitting intekenaars gebly, en kon die blad kop bo water hou. Dit was egter oers teen 1869 dat dit betalend geword het.³

Onderwyl De Volkvriend met J.H. HOFMEYR aan die roer hierdie gestadige verdere gemaak het, het De Zuid-Afrikaan 'n

...../merkbare

-
1. Hofmeyr's "Leven" van J.H. Hofmeyr (Onze Jan)", bls. 60-62.
 2. Dieselfde, bls. 65.
 3. Dieselfde, bls. 67.

merkbare agteruitgang begin teon. Die v^ooortokap tussen JIJTS en LOTZ is in die begin van 1868 ontbind, omdat laasgenoemde hom 'n betrekking as landdros in die Oranje-Vrystaat laat volgeval het. Die blad was reeds in 1864 'n gevoelige slag toegedien deur die verlies van sy hoofartikelskrywer, dr. A.H.E. CHANGUION. JIJTS was reeds bejaard en sieklik en, op sy eie kragte aangewese, het sy werk die oortuiging gegee wat nodig was om die publiek te bevredig. Gevolglik kon die blad moeilik konkurreeer met twee bloeiende koerante soos Hot Volkblad en De Volkvriend. Ook het die advertensies voortdurend verminder, met die gevolg dat die blad twee keer kleiner gemaak moes word.¹

Die Christelike Drukkers Vereniging het nog al die tyd die eegenskap oor De Volkvriend gehad, maar in 1870 gaan HOFMEYR 'n kontrak met die predikantsbestuurders van die blad aan en daarin word verklaar dat genoemde vereniging hom van die uitgee van De Volkvriend onttrek; tydens die Sinode van 1870 het hulle egter nog die rigting van die hoofartikels bepaal en did van die minderheid ondersteun, hoewel HOFMEYR self van mening was dat KOTZÉ en BURGERS weer in die Sinode toegelaat moes word. So het die blad op die naam van J.H. HOFMEYR, jnr., 6 Houtstraat, Kaapstad, oorgestaan. HOFMEYR het dadelik met JIJTS begin onderhandel en 'n kontrak opgestel wat egter nie voor 21 Augustus 1871 onderteken is nie. Op 2 September 1871 het De Zuid-Afrikaan vereenigd met de Volkvriend verskyn. Die blad het Woensdags en Saterdag verskyn, en was eintlik niks anders as 'n voortsetting van De Volkvriend nie. Daar was slegs een inleidingsartikel, en geen nuus in engels nie. Die inleidingsartikels wat voor die tyd reeds minder die godsdienstige rigting opgegaan het, het hoe langer hoe meer die kerklike element laat vaar, hoewel die blad tog nog die

...../orthodoxo

1. Hofmeyr: „Leven van Jan Hofmeyr“ bls. 76.

as
orthodokse sionwysse ondersteun het en die mondstuk van die Neder-
duits-Gereformeerde Kerk beskou is. Die blad het hom veel meer op
die behandeling van politieke en staatkundige gebeurtenisse begin
toelê, en so het dit gebeur dat Elpis wat na die oprigting van De
Volksvriend geskors is, weer herleef het, en deur die firma HOFMEYR
en SMITS gedruk is.¹

Onder die nuwe redaktour het De Zuid-Afrikaan 'n
nuwe bloei beleef. Die advertensies het snel vermeerder en die aan-
tal intekenare aangegroei, en die blad het nogmaals sy ou posisie
as vernamste Hollandse blad in die land ingeneem. In 1881 was
HOFMEYR, wat weens sy politieke bedrywighede geen tyd meer aan die
blad kon wy nie, verplig om dit te verkoop, maar hy het tot 1883
nog die politieke rigting daarvan aangegee. Die koper was HENDRIK
REGTER, 'n Hollander, wat reeds 'n tydlang aan die blad werksaam
gewees het; laangeneemde het ogter kort daarna gesterf en is deur
sy seun JAN opgevolg wat die bekwame dr. J.W.G. VAN OORDT tot re-
daktour benoem het.²

Hier dien ogter ook melding gemaak te word van die
heroprigting van Het Zuid-Afrikaansch Tydschrift, wat in 1843 opge-
hou het om te bestaan. HOFMEYR het in Augustus 1877 'n brief in
De Zuid-Afrikaan gepubliseer waarin hy die oprigting van 'n verenig-
ing vir die bestendiging van die Hollandse taal bepleit het. Die
wenk het dadelik penne in beweging gebring, en daar volg talryke
briewe tot ondersteuning van die wenk en baie wat afkeuring te konn-
gee, omdat die skrywers reeds oortuig is dat die Hollandse taal in
Suid-Afrika tot die dood gedoem is. Die beware het HOFMEYR dan
weer in sy hoofartikels behandel.¹ Een van die doeleindes waarna die
voorgestelde vereniging sou streef, sou die oprigting van 'n tyd-
skrif wees, en HOFMEYR het dadelik te werk gegaan om hierdie doel
te verwesenlik. In November word die blad aangekondig en op 1 De-
seMBER 1877 verskyn onderstaande advertensie in De Zuid-Afrikaan,
wat bewys dat HOFMEYR die tydskrif as 'n voortsetting van die ou
blad Het Nederduitsch Zuid-Afrikaansch Tydschrift wil uitgee:³

...../Het

1. Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr”, bls. 79-80.
2. Dieselfde, bls. 81.
3. Dieselfde, bls. 82-83.

'Het Zuid-Afrikaansche Tijdschrift'.

„Daartoe van verscheidene kanten versoekt, zal de ondergetoekende met medewerking van eenige Koloniale schrijvers, van den 1sten Februarie af uitgeven een Hollandsch Tijdschrift onder den naam van Het Zuid-Afrikaansch Tijdschrift (Nieuwe Rook).

De inhoud zal bestaan uit algemeene verhandelingen en verhalen, een vast hoofdstuk over den landbouw onder redactie van een praktisch en tevens wetenschappelijk landbouwer, een overzicht in populairen stijl van de voornaamste wetenschappelijke ontdekkingen en uitvindingen des tijds, een kort relaas van Philosophische en Theologische boeken, fragmenten en correspondentie.

Intoekeninge Prijs: 12s. 6d. per jaar.

Het doel van het Tijdschrift is: eenvoudige en dogmatieke lectuur te verschaffen aan het Hollandschspreekend publiek en hiet om de belangen van de eene of de andere partij te bevorderen.

Gedienstige en staatkundige polemiek zal worden vermeden.

J. H. Hofmeyr."

JAN HOFMEYR was redakteur van hierdie tydskrif, terwyl die theologiese gedeelte aan prof. J. I. MARAIS toevertrou was en die landbou-rubriek onder die sorg van enr. F. W. BLITZ, vader van die latere president van die Oranje-Vrystaat, gestaan het. Die tydskrif het in Februarie 1878 verskyn en tot 1893 voortbestaan. Die blad het dadelik 'n plek in die Hollands-Afrikaanse samelwing verworf, en daar dit die enigste van sy soort was, en getrag het om deur die verakaffing van interessante leesstof die leeslus van die volk op te wak, het dit veel gedoen om 'n letterkundige smaak te kweek. Daar was dan ook groot verskil tussen die opsoet en gehalte van die voorremlige tydskrif en hierdie een; laangeneemde het in die eerste plek daarna gestreef om belangwekkende lektuur van onsektariese aard aan te bied wat die publiek tot lees sou bring, terwyl eersgenoemde so ongeveer die funksie van 'n godsdienstige blad verrig het.

Hierdie nuwe rook van Het Zuid-Afrikaansche Tijdschrift het egter nie alleen interessante artikels vir die leesende publiek verstrekk nie, maar ook deelgeneem aan die stryd wat daar sou volg vir die bevordering van Hollands tot amptelike landstaal, en vir die handhawing van hierdie taal as landstaal in teenstelling met die Eerste Afrikaanse Taalbeweging, wat die verheffing van Afrikaans tot skryftaal beoog het. Hierdie blad het later die offisiële orgaan van die Zuid-Afrikaanse Taalbond geword, 'n liggaam wat in die lewe geroep is uitsluitend vir die bevordering van die Hollandse taal.

6. Die Botekonis van die Groot Trek.

Die Groot Trek (1834-1836) is een van die belangrykste mylpale in die geskiedenis van die Hollandse taal en sy uitbreiding in Suid-Afrika. Die Britse natuurlikebeleid wat daarop afgestuur het om die Kaffers aan die oostelike grens van die Kolonie aan te moedig om die boere te plunder en te vermoor, die onekonomiese wyse waarop die slawe vrygestel is, en die verbaning van die Hollandse taal uit die gereghoue, die regeringskantore en die skole, is die mees belangryke faktore wat aanleiding gegee het tot die trek van 'n groot deel van die oostelike deel van die bevolking na die noorde. Hierdie Trek het uitsluitend uit Hollandssprokende grensboere bestaan wat die wildernis ingegaan het om daar vir hulle 'n nuwe tuiste te soek. Hulle het die Kaapkolonie met sy vreemde regering en denasionaliserende elemente in die kerke en skole agter die rug gelaat en 'n woesteny vol moorddadige barbare ingetrek om daar 'n vry en onbelemmerde volksbestaan te kan voor. Al wat hul meegenom het was 'n groot ossowa, volgelaaie met die nodige proviand en onontbeerlikste meubels, en hul voe het hulle vooruitgeja.

Hoe gering hierdie toerusting ook skyn vir die stigting van 'n nuwe staat - daar was in elke ossowa minstens een boek wat die Trekkers van ongeletterdheid sou vrywaar, en dit was die Hollandse Statebybel. Dat die Voortrekkers g'n analiefete geword het nie, is hoofsaaklik aan die Bybel te danke. Waar die spel- en leesboeke meestal ontbreek het, het die moeders hul kinders aan hul knie uit die Bybel leer lees, en baie van die mense het hul hele lewe lank g'n ander boek as die Bybel vir lektuur gehad hie. Die streng Calvinistiese geloof en die dioge godedienste van die Voortrekkers is deur hierdie intieme omgang met Gods Woord bevorder, en die bewaarding van die Bybellektuur kan moeilik te hoog geskat word.¹ Die Hollandse

...../Statebybel.

1. Vgl. Doornan: „Drama ens.“ bls. 3 ; Donhoff: „Volk en Taal in S.A.“, bls. 120-122.

Statobybel was dus nie alleen die vernamste kultuurdraer in die Voortrekkergemeenskap nie, maar ook 'n middel om die Hollandse Bybeltaal gedurig in die oer en oog van die trekboer te laat leef. Verder was daar ook die Gesang- en Psalmboek wat gedurig in gebruik was. By elke godsdiensoefening, soggons en eens, en by elke kerkdiens was dit gebruiklik om 'n Hollandse gesang of psalm te sing en die meeste Voortrekkers het talke gesang- en psalmveroe uit die hoof geken, om van Bybeltekste en die katekismusboek nie eens te praat nie.

In hierdie tydperk het daar dus 'n groot groep Hollandssprekende burgers hul afgeskei van hul medeburgers in die Kolonie, met die uitsluitlike doel om alle bande te breek met al wat Engels was - regering, wette, skole, taal en kultuur, - en hulle sou 'n plek soek waar hulle hul eie sedes onghindord in al hierdie opsigte kon handhaaf. Dit het ook nie lank geduur nie of daar is twee republieke gestig, elk met 'n eie staatsvorm, en in albei was Hollands die enigste offisiële taal. Hier was dus 'n steeds groeiende gemeenskap wat die Hollandse taal in ere gehou het, en waar dit nie gedurig aan bande gelê en verdring is om 'n vreemde taal stelselmatig te bevorder nie.

Die Groot Trek het ook tot gevolg gehad dat 'n groot deel van die burgers bevry is van die denasionalisering wat die sterkste vesting van die Hollandse taal, nl. die Kerk, bedreig het, want hulle was toe buite bereik van die invloed van die Skotse predikante. Trouens, selfs die predikante van die Moederkerk was weinig geneë om die Voortrekkers tegemoet te kom; baie van hulle het op versoek van die goewerneur die burgers ten sterkste afgeraai om aan die Trek deel te neem, en het gewoier om die kinders te doop van ouers wat in die verbytrek sulks van hul verlang het.¹ As 'n mens egter onthou dat byna al die predikante

...../in

1. Engelbrocht: „Geschiedenis van de Nederduitsch-Hervormde Kerk in S.A.“, bls. 18.

in die grensdistrikte Skotte was, wat ingevoer was met die doel om die Engelse taal en saden voort te plant, is hierdie handelwyse beter begryplik.

Die houding wat die Kaapse Kerk teenoor hierdie pioniers van die binneland ingeneem het, blyk die duidelikste uit die Herderlike Brief wat die Sinode van 1837 „aan allen, die het Evangelie van Jesus den Gekruisten omhelzen, en meer bijzonder aan de leden der onderscheiden Hervormde Gemeenten aan de Kaap de Goede Hoop" gerig het. Terloops mag hier gemeld word dat twaalf van die twee-en-twintig predikante wat in hierdie Sinode sitting gehad het Skotte was. Geneemde brief bevat onderstaande waarskuwing teen die Groot Treks:¹

„Te regte bedroeft zich de Synode over den tegenwoordigen toestand van zoo vele Ledematen der Hervormde Kerk, die hunne haardsteden en altaren hebben verlaten, zonder eenen Mozes en Aaron de woestyn intrekken, en zonder belofte of aanwijzing thans een Canaan voor zich opsoeken. De Synode houdt die allen verantwoordelijk voor hun gedrag, en wil hen slechts bij deze gelegenheid herinnert hebben aan hunne dure verplichting, die zij bij den doop hunner kinderen op zich namen, en aan de belijdenis, die zij zelve vrijwillig aflegden, toen zij tot leden der Kerk werden toegelaten. Zoo kan de Synode hare goedkeuring geenszins hechten aan het voornemen van volen, die deze Nomaden op 't spoor wenschen te volgen, zoolang zij zich niet overreden kan, dat het een gebiedende wolk der Goddelijke Voorzienigheid is. - Zij herinnert hen het zeggen van den Heiland, die zijn kruis niet opnoemt en mij navolgt, kan mijn discipel niet zijn. Zij vermaant met allen ernst elk en een iegelijk, om onderworpen te zijn aan hen, die God over hen gesteld heeft als Zijne dienaars, met allen aandrang te bidden, dat deze het wereldlijke zwaard met gerechtigheid en bescheidenheid mogen dragen. Het is toch lachbaar, dat men van der Overigheid verge, dat deze zich uitlooiend naar onzen zin en belangen schikken, daar zij zelve bovendien in afhankelijkheid van hogere magten zich gedragen moet, en voeltijds naar ontwerpen handelt, welke betrekking hebben op het algemeen welzijn en die de toekomstige welvaart van het land verzekeren. De staatkunde moege aan ook in onze dagen verordeningen daarstellen, die met onze wijze van denken en handelen of met onze belangen strijdig schijnen, vergeten wij niet dat alle deze eene wijziging omlangen naar mate van onze gehechtheid aan godsvrucht en deugd.....

Voorts Broeders en Zusters! betoont u in den burgerstaat als eerlijke, arbeidzame en nuttige leden der maatschappij, als getrouwe en gehoorzame onderdanen, zoo zult

...../gij

¹ Almanak voor de Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika: 1929, art. van prof. dr. S.P. Engelbrocht, bls. 164-165, 167.

gij gouis de bescherming en teogenegenheid wegdragen van hen, die u regeren. Zulks zal onder andere een gunstige aanbeveling voor u zijn bij Hare Majesteit onze geliefde Koningin, wier troonsbeklimming gij moogt toejuichen, daar dezelve met een vast vertrouwen geschiedde op de Goddelijke ondersteuning, en wier verklaringen en eerst werkzaamheden zoo zeer gekenmerkt zijn geworden met uitgedrukte gevoelens van hartelijke belangstelling in die bevordering van Godsdienst en deugd."

Die brief is gedateer 22 November 1837, Kaapstad, en is onderteken deur die voorsitter van die Sinode, ds. ANDREW MURRAY, en die scribe, ds. WILLIAM ROBERTSON. Die rol van die Skotse predikante is nog duideliker te sien uit die handelwyse van die Graaff-Reinetse Ring van 1840, waar daar geen gebore Afrikaner was nie, en vier uit die vyf predikante Skotte. Di. REID (Coloosberg) en TAYLOR (Cradoek) het aansoek gedoen om toestemming ten einde die Voortrekkers te gaan besoek en bearbei. Aan laasgenoemde is die volgende besluit meegedeel:¹

"Dat deze vergadering, veronderstellende dat de Vol. Kerw. Heer Taylor schriftelyk permissie van zyn Excellentie den Gouverneur verkregen heeft om voor den tyd van drie maanden buiten de gronzen te gaan, zoodanig verlof niet kan tegenstaan onder deze stellige voorwaarde dat zyn Welcervoorwaarde aan deze vergadering de verzakering zal gevon dat hy aldaar de Sacramenten niet zal uitdoelen noch liamaten annemen."

Hierop het ds. TAYLOR beloof: "Zich aan het besluit der vergadering te onderwerpen en beloofde plechtiglyk sich daarnaar te zullen gedragen in geval hy de Emigranten mogte bezoeken."

Di. REID en TAYLOR het ogter nooit die Voortrekkers besoek nie, miskien omdat hul aanwesigheid onder sulke omstandighede nie gewens was nie. Hoewel alle predikante van die Hollandse Kerk stantsomptenare was wat deur die Regering beoeldig is, en waarskynlik ook gemeen het dat dit hul plig as Britse onderdane was om die Voortrekkers as opstandlinge te beskou, is die besluit van die Ring van Graaff-Reinet weinig te regverdig as onthou word dat sir BENJAMIN D'URBAN verklaar het "dat het hem

...../schier

1. Dreyer: "Die Voortrekkers en Hul Kerk", bls. 9.

schier onmogelyk schoon om door eenige bestaande of op te stollen wetten personen, die de Kolonie wilden verlaten, dat te verhinderen?¹

Sir GEORGE HAPILR wat ogter in 1838 goewerneur gewora het, het in die predikante 'n middel gesien om die emigrasie teen te werk, en het 'n publieke kennisgewing in die Government Gazette van 27 April van daardie jaar laat verskyn waarin die volgende voorkom:

"Zyn Excellentie vermaant ten ernstigen....alle Predikanten.... die niets anders dan het onvermydelik gevolg van deze razerny van Emigratio kunnen voorzien om door alle middelen in hun vermogen te trachten diegenen die voornemens zyn te emigreeren terug te houden van een plan dat vroeger of later hunzelf in zekere en onherstelbare ondergang zal storten."

In die Government Gazette van Julie 1838 rig die goewernour 'n openbare brief

"aan de boeren, die over de Grenzen der Kolonie zyn getrokken dat hun uittoeg naer de Binnenland hen geenszins kan ontlaan van hun verschuldigde getrouweid als Britsche onderdanen, noch van hunne onderwerping als zoodanig aan de in deze Kolonie regerende wetten, zoowel als aan de Regtsbanken, die deze wetten handhaven."

Kort na hierdie kennisgewing het ds. A. FAURE van Kaapstad 'n omsendbrief opgestel waarin die predikante verzoek is om ooreenkomstig die oproep te handel en die emigrasie teen te gaan. Hierdie houding van die goewernour het dit dan ook moeilik gemaak om die Voortrekkers se status as lianate te bepaal, as hulle dan nog Britse onderdanen was. Die kwesbie is op die Ringsvergadering van Graaff-Reinet in 1838 bespreek en op voorstel van die praeeses (ds. A. MURRAY sr.) is besluit:²

"Dat de Ringsvergadering zich bekwamd gevoelt wegens de bijzondere en ongehoore omstandigheden waarin de bewoners van de gewesten aan de Koorde zijde der Oranje Rivier en buiten de grenzen der volkplanting gelogen, zich bevinden om een algemeene regel voor te schrijven, waarnaar men behoort te handelen in ieder geval 't welk soude kunnen gebeuren, maar dat de Vergadering ieder Kerkraad recomandeert om in elk bijzonder geval van aien aard waarop bedoeld wordt te handelen zooveel als mogelijk met de grootste voorzichtigheid en tevens met Christelike toegewendheid, ooreenkomstig met de bestaande wetten en gebruiken der Kerk."

...../Dat

-
1. Dreyer: "Die Voortrekkers en Hul Kerk", bls. 11-13.
 2. Dreyer: "Die Kaapse Kerk en die Groot Treck", bls. "

Dat hierdie besluit 'n Christelike goon openbaar, kan nie ontken word nie, en tog was die poginge van JACOBUS UYS en ANDRILS PRETORIUS om 'n predikant vir die Voortrekkers te vind vrugtelos. Van die Vrystaatse Hoëveld af is 'n salaris van driehuisend ryksdallers gewaarborg, wat seker onder die omstandighede 'n baie groot bedrag was, maar tevergeefs.¹

Toe Natal in 1843 finaal deur die Engelse goannexoer is, het ds. A. FAURE op versoek van die goewerneur die Voortrekkers gaan besoek en het 'n hartlike ontvangs^{hom} te beurt geval. Toe hy egter in die eerste diens vir Koningin Victoria bid, was die Trekkers dadelik op hul hoede, en toe dit blyk dat die besoek op lae van die goewerneur geskied het, is twee ouderlinge van Loonon gestuur om genoemde predikant te berig dat hy daar nie ontvang sou word nie. Ds. FAURE het toe sonder meer na die Kaap teruggekeer.²

Hierdie ongesonde toestand van sake op kerklike gebied was hoofsaaklik te wyte aan die feit dat die Kerk aan die genag van 'n vreemde regering onderworpe was. Sir GEORGE HAPIER het by Ordonnansie No. 7 van 1843 die Kerk volmag verleen om sy eie innerlike sake te reël, kerkwette te maak, te herroep of te verander. In 1845 is hierdie Ordonnansie teruggetrek, maar op 11 November 1851 is die Ordonnansie van 1843 weer geldig verklaar en borus die aanstelling van predikante weer by die goewerneur. Die groter selfstandigheid van die Kerk het jou 'n verandering in die beleid teenoor die Voortrekkers tot gevolg gehad. In 1844 het die Ring van Graaff-Reinet besluit om deur middel van briefwisseling met die „uitgewekenes" in verbinding te tree en die volgende jaar is ds. W.A. KRIGL van Victoria-Leeu afgevaardig om hulle 'n herderlike besoek te bring.³ Daarna het Kaapse predikante van tyd tot tyd besoeke aan die uitgeweke lede van die Kaapse Kerk gebring, en sodoende kontak met die ou Kolonie bewaar.

...../7.

1. Engelbrecht: „Geschiedenis van de Nederduitsch Hervormde Kerk in Zuid-Afrika" (Deel I), bls. 18.

2. Almanak voor de Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika: Artikel van S.P. Engelbrecht, bls. 169.

3. Droyer: „Die Voortrekkers en Hul Kerk", bls. 15.

7. Die Kerk en die Hollandse Taak.

Hoewel die kerk nou meer onafhanklik van staatsge-
nag geword het, beteken dit nog nie dat alle vreemde invloed on-
middellik daaruit verdwyn het nie. Intendeel, die verengelsing
deur middel van die Kerk het toe nog glad nie sy hoogtepunt be-
reik nie. In 1847 is die Heidelbergsse Kategismus en die Kort
Begrip in Engels vertaal, soos daar die lede van die Hollandse
Kerk wat nie meer Hollands kon of wou verstaan nie, deur middel
van die Engelse taal tot die inhoud van genoemde katechetiese
boeke toegang kon kry en as lede van die Kerk aangeneem kon word.¹

Op 24 Oktober 1859 is 'n kerkraadsvergadering in
Kaapstad gehou, waarin die wenslikheid, al dan nie, om voorsiening
te maak vir Engelse preke in die Nederduits-Gereformeerde Kerk
weer te berde gebring is. Dit sou verhoed dat die verengelsing
lede hul by ander kerkgenootskappe aansluit wat nie die „zuivere
en onvervalschte leer“ van die Hollandse Kerk huldig nie. Die
geskiedenis van hierdie saak kan feitelik deur uittreksels uit
die koerante saamgestel word. Opvallend is een van die sprekers
se besprekings, waarin die tydgees verduidelik word.²

„Het is thans in de kolonie alles Engelsch, en wij,
hoe ook verkleefd aan de taal waarin wij opgevoed zijn, of welke
wij onze moedertaal noemen, kunnen even zoo min de ob en vloed
der zee keeren, als beletten dat de Engelsche taal algemeen
worde! - Getuige de laatste jaren: het Parlement, het Hooge
Geregtshof, de Magistraats Hoven, alle publieke bezigheden,
zoo wel van het Gouvernement als die waaraan de ingezetenen
deel hebben - het is alles Engelsch. In zevent alle scholen
maakt het Engelsch het hoofdonderwijs uit - en misschien met
een of twee uitzonderingen, waar men in het Hollandsch ook on-
derwijst, worden de scholen voor jonge jufvrouwen, bij uitslui-
ting bestuurd door Engelsche onderwijzeressen, die geen onkol
woord Hollandsch verstaan.“

Dit lyk asof die vroulike geslag oor die algemeen
meer gereed was om die Engelse taal te gebruik as die man.³ Uit

...../die

1. Het Volksblad 25 Oktober 1859.

2. Het Volksblad 25 Oktober 1859. Vgl. Elpis 1859 Deel
VI, bls. 271 - polemieks oor Engelse dienste in die Hollandse
Kerk, voorgesit in Elpis 1860, IV, bls. 61.

3. Vgl. Lady Anne Barnard: „South Africa a Century Ago“,
bls. 26. Cowper Ross: „Four Years in Southern Africa“, bls. 6.

die toespreek blyk verder dat die Sinode reeds in 1847 'n voorstel om Engelse preke in die Hollandse Kerk in te voer behandel het.¹

"En het is eene bekende daadsaak dat de gevallen niet weinig zijn, waar het aannemen tot lidmaat onzer kerk geschied is geheel in de Engelsche taal. De Synode bepaalde zich niet alleen hierbij, het stelde vast en maakte het een vereischte in de onderwijzer (zie art. 56) dat godsdienstig onderwijs zouden worden medegedeeld "zoo in de Engelsche als Nederduitsche taal"; en als het natuurlijk gevolg van het geven van onderwijs in het Engelsch, werd ook bepaling gemaakt voor het prediken in het Engelsch, by Artikel 57, dus:— Waar het nodig is zullen de leeraars die het doen kunnen, ook in het Engelsch prediken, en ook daartoe werden zij aangemoedigd mits zulke geschied zonder nadeel aan de Hollandse gemeente, en na voerafgaande kennisgeving aan den kerkraad omtrent het gebruik daartoe van het kerkgebouw."

Hierdie kwessie van Engelse preke in die Nederduits-Gereformeerde Kerk word dan ook nie weer met rus gelaat nie, want op 24 Oktober 1859 het die Sinode bepaal dat, waar die behoefte bestaan, die predikante gevolg moet gee aan die wense van hul gemeentes, mits „zeedanige dienste geen inbreuk moeg maken op de Hollandse dienst”.²

Die feit dat die predikante van die Nederduits-Gereformeerde Kerk nog al die tyd deur die Regering besoldig en dus feitelik niks anders as amptenare van die Engelse Regering was nie, het egter niks met hierdie invoering van die Engelse taal in die kerkdienste te doen nie; of liever, die predikante was nie verplig om in Engelse te prek omdat die Regering hul salaris betaal het nie. Die Engelse preke is op aandrang van die gemeentelede en sommige predikante ingevoer. Op 30 Junie 1879 is dan ook 'n wet aangeneem wat bepaal het dat die staatsondersteuning aan Christelike predikante verstrekk, na vyf jaar ingetrok sou word. Dit het beteken dat van 1880 af alle godsdienstige gesindhede op hul eie hulpbronne aangewese sou wees en hul leraars te salariseer. Hierdie wet het alle kerke heeltemal onafhanklik

...../van

1. Hot Volksblad 28 Oktober 1859. Vgl. Lipia 1859, Deel VI, bls. 271 - polemiek oor Engelse dienste in die Hollandse Kerk, voortgesit in Lipia 1860, IV, bls. 61.

2. Do Zuid-Afrikaan. Byvoegeel, 21 Februarie 1880, vgl. 17 Augustus 1880.

van die Regering gemaak.¹

In Kaapstad is daar toe 'n Engelse ekklesiastiese, voor die gewone erediens gehou, wat ogter baie swak bygewoon is. In Februarie 1880 word 'n groot vergadering, waarvoor daar die aand 'n spesiale tram gelaap het, belê en poginge aan te wend om 'n Engelse ekklesiastiese te verkry. 'n Kommissie is beneem om uit te vind hoeveel van die gemeentelode 'n Engelse ekklesiastiese verlang. Die kommissie het verslag gedoen ten effekte dat daar 331 was, waaronder die leerlinge van die Good Hope Seminary en die studente van die Normaalskool.² ~~veroordeeld was~~ Later het geblyk dat laasgenoemde almal Hollandseoprekende Afrikaners was wat volgens die reëls verplig was om die Engelse diens by te woon, en „ongearne tot de Engelse gemeente zouden willen gerekend worden”.³ Onder die ander wat die Engelse diens verlang het, was daar „volen die oven veel Engelen verstaan als de Eilistynsche God Dagon”.⁴ Daar is toe 'n moede aangemoen om 'n predikant vir die Engelse gemeente te beroep. Daar was selfs sprake van om 'n aparte kerkgebou vir die Engelse gemeente op te rig. Uiteindelik is dit so gereël dat die Engelse ekklesiastiese 'n kwartier vroeër sou aanvang, en daar 'n gereelde ekklesiastiese gehou sou word, en ds. STEGLAND is vir hierdie dienste en die sogenaamde Engelse gemeente verantwoordelik gemaak. Om dr. J.J. KOTZÉ, die ander predikant, nie heeltemal uit die Groot Kerk uit te sluit nie, sou hy verantwoordelik wees vir die Hollandse ekklesiastiese, en vir die ander dienste te Boepunt en Papendorp. Oor hierdie reëling het daar groot ontevredenheid ontstaan, want ds. STEGLAND was die eerste predikant van die gemeente en het 'n groot aanhang gehad wat eerder by hierdie „Engelse gemeente” sou aansluit as om hulle hul geliefde

...../LEWIS

1. Cape of Good Hope Statutes 1662-1880 (Ecclesiastical) Act No. 5, 1875.

2. De Zuid-Afrikaan, 13 Maart 1880.

3. Dieselfde, 13 April 1880.

4. Dieselfde, 20 April 1880.

leeraar te laat ontruk. „De de wets, Hofmeyrs, Krynauws, de Sueurs, Lyburghs en soo vele anderen, zullen er wel voor bedanken, maar zoo plotseling te worden afgesneden van hun leeraar. Maakt de (kerk) raad hem Engelsch, zij zullen met hem Engelsch worden“.¹

Daar is toe 'n groot vergadering in die Bours in Kaapstad gehou oor die „prosentmaking“ van ds. STEGMANN son 'n klompie Engelse. De Zuid-Afrikaan het 'n lofendige belangstelling in hierdie saak gestel en talryke artikels is daaroor gekryf waarin kritiek uitgeoefen en wenke aan die hand gegee is; sy laaste wenk - om ds. STEGMANN 'n Hollandse sowel as 'n Engelse prookbeurt te gee - is egter nie uitgevoer nie, aangesien genoemde predikant/^{hon}'n beroep na Oudtsheorn laat volgeval het.

In November 1880 het die Sinode in Kaapstad sitting gehad, en by hierdie geleentheid is 'n lang en warm bespreking oor die regte van die Hollandse taal in die Kaapkolonie gevoer. Dit word uit die verslae ~~van~~ die verrigtinge duidelik dat daar onder hierdie predikante 'n ander gees geheers het as in die Sinode van 1824 wat hoortemal onder invloed van die Skotse lede geslaan het. Hierdie manne was reeds bewus van 'n eie volkbestaan, 'n nasionale ontiteit. „Er waren, weliswaar, enkele sprekers, wien het duidelik aan te zien was, dat indien zij het gemoed vrij hadden durven uitspreken, zij zouden geroepen hebben ‚weg met het Hollandsch!‘ Een hoorde door dezen tegenever de voorstanders van gelijke regten voor het Hollandsch met het Engelsch, gedurig aanveeren ‚dat wij eene Engelsche Kolonie zijn‘“ maar hierdie persone was uitsonderinge. Die bespreking is ingelei met die voorlegging van 'n rapport uitgebring deur 'n kommissie wat aangestel was om die toestand van die Hollandse taal te ondersoek. Uit paragraaf 10 blyk „dat de Hollandsche taal op de meeste Geewermentscholen wordt onderwezen, en dat er op die scholen ruim vier

...../duizend

1. De Zuid-Afrikaan, 18 Maart 1880.

duizend werden gevonden die in het Hollandsch onderwijs ontvingen.¹ Hierdie getal is natuurlik uiters gering vir die Hollandsprokonde bevolking aangesien die lode van die Hollandse kerke 170,000 getel het. Daarna dien ds. A.A. LOUW die volgende mosie in wat met 54 stemme teen 37 aangeneem word:

"De Synode der Ned. Geref. Kerk, vertegenwoordigende de overgrootste meerderheid van de bevolking des lands, wenscht eerbiediglijk onze Wetgeving te verzoeken bij de behandeling van het Rapport der Parlementaire Commissie over Onderwijs hare aandacht te wijden aan de belangen van de Hollandse taal, als de taal onzer Kerk en de spreektaal van een groot deel der bevolking,² en vooral aan de wenschelijkheid, 1. dat aan de School besturen gelaten worde, of en in hoeverre alleen de Engelse taal het medium van onderwijs sal zijn handelende hierin overeenkomstig den wensch van de meerderheid der belanghebbenden; 2. Dat bij het onderwijzers- en middelklasse examen de kennis van de Hollandsche taal zooveel als van de Engelse taal verplichtend gemaakt worde, behalve voor de examinandi, die in verband met andere Kerkgenootschappe gemelde examina wenschen af te leggen."

'n Amendement word deur ds. KLET ingedien:

"De Synode, met blijdschap gelet hebbende op den uitgesproken wensch, dat aan de Hollandsche Taal in de scholen recht zal wedervaren, spreekt het bij dezen als haar gevoelen uit dat de Hollandsche Taal, als die van den Godsdienst en het dravolijksche leven van verre weg de meesten tot de Nederduitsche Kerk behoorende,³ langs elken wettigen weg dient te worden gehandhaafd, en wenscht met nadruk de aandacht dergenen die over het onderwijs gesteld zijn te bepalen bij de noodzakelijkheid om dese aangelegenheid te behartigen.

'n Ander amendement lui:

De Synode der Nederduitsche Gereformeerde Kerk vertegenwoordigende de overgrootste meerderheid van de bevolking des lands, wenscht eerbiediglijk onze wetgeving te verzoeken bij de behandeling van het Rapport der Parlementaire Commissie over onderwijs,⁴ aan de aanbeveling daarin vervat - dat het nadelijk niet meer een vereischte sal wezen dat het Engelsch het eenige middel zal zijn waardoor onderwijs zal worden toegedeeld - hare goedkeuring te hechten, opdat de Hollandsche Taal in de officieele taal onzer kerk, en de moedertaal van een groot deel der bevolking,⁵ en beveelt den schoolbesturen en allen leden onzer kerk aan, zooveel mogelijk voor de belangen der Hollandsche Taal te zorgen, en die taal recht te doen wedervaren."

...../Hierdie

-
1. De Zuid-Afrikann, 18 November 1880.
 2. Kursivering van my.
 3. Ek kursivoer.
 4. Die kommissie onder voersitterskap van hoofregter J.H. de Villiers.
 5. Lk kursivoer.

Hierdie moeie en amendemente het 'n breedvoerige bespreking uitgeloek, en daar die twee amendemente in die oog van die kerkmense die saak te ver gedryf het, is hul verwerp, die eerste met 48 stemme teen 39, en die tweede met 45 teen 43. Dat die saak belangryk beskou is, blyk uit die feit dat 17 lede van die Sinode aansoek gedoen het dat aangeteken moes word dat hulle in die minderheid gestem het.

Uit die bewoording van die moeie sowel as die amendemente is dit duidelik dat daar verwarring bestaan ^{het} ~~in~~ ⁱⁿ die betekenis van woorde soos „spreektaal“, „moedertaal“, „landstaal“, „volkstaal“. In die moeie word melding gemaak van die Hollandse taal „als de taal onser kerk en de spreektaal van een groot deel der bevolking“. Of ds. LOUW gesien het dat die volk die taal gepraat het wat in die kerk as voertaal gebruik is, is moeilik denkbaar. Hy het geywer om erkenning vir die Hollandse taal in die skole en in die onderwysersexamens te verkry, in teenstelling met die Engelse taal. In hierdie tyd was daar nog 'n geloof onder sekere opgevoede Afrikaners dat hulle self geen Afrikaans gepraat het nie, (en hul het werklik iets tussen Hollands en Afrikaans gebesig), en dat dit meentlik sou wees om deur middel van doeglike onderwyse in die Hollandse taal die spreektaal van die volk tot Nederlands op te hef. Van die Afrikaanse taal as skryftaal, om nie daarvan as offisiële landstaal te gowaag nie, wou hulle nie hoor nie, en baie van hulle het dit ^{as} 'n „barbaarsch patois“ beskou, hoewel ander, minder uitgesproke in hul afkeuring, tog teen die taal as sulke gekant was. Waar in die eerste amendement van die Hollandse taal gowaag word as dié van het dagelyksch leven van verre weg die meesten tot de Nederduitse Gereformeerde Kerk behorende“, en in die tweede: „omdat de Hollandse Taal is.... de moedertaal van een groot deel der bevolking“, moet dit ^{as} 'n vergiesing van die kant van die voorstellers beskou word. Die Hollandse taal was natuurlik die kerktaal

van die tyd, en is in die sinodale besprekings na die beste vermoë van die lede geboeg, maar daartoe was bewaaste inspanning nodig, en dat dit onberispelike Nederlands was wat daar gebruik is, is hoogs te betwyfel. Terloops mag hier genoë word dat hierdie houding van die Sinode die enigsmoentlike was, want as die Sinode in hierdie tydperk vir Afrikaans sou geyster het sou dit die saak meer skade as voordeel gedoen het, want die meeste volksleiers was nog te sterk teen Afrikaans gekant. Dat die Sinode egter nie die ontwikkeling van die Afrikaanse taal geheel oor die hoof gesien het nie, blyk uit besrywingspunt no. 64, deur ds. P.G.J. DE VOS (later professor) ingedien: „Wat is het oordeel der Synode omtrent het Knapsch Hollandsch in verband met school en Kerk?” Die behandeling van hierdie punt en 'n ander oor die gees en strekking op godsdienstige en politieke gebied van die Patriot het byna twee dae in beslag geneem, en is toe na die Sinodale Kommissie in verband met die Normaalskool verwys, wat egter die saak afgehandel het met die bewering dat dit nie in verband met die Normaalskool behandel kon word nie.

Dit mag hier egter terloops gemeld word dat, hoewel die Sinode nie op die reg van Afrikaans as volkstaal wou ingaan nie, hierdie liggaam tog indirek die posisie van die Afrikaanse taal beveilig het deur vir die Hollandse taal te ywer, en daardeur tweetaligheid te bevorder. Soos ds. S.J. DU TOIT in hierdie tyd reeds ingesien het, sou alles wat vir die Hollandse taal verower word, uiteindelik, wanneer die plek van laaggenoemde deur Afrikaans vervang sou word, die Afrikaanse taal ten goede kom.¹

Die eerste Afrikaanse taalbeweging wat reeds enige jare aan die gang was, sal van 1880 dus parallel loop met 'n beweging om die Hollandse taal te bevorder, en waar die

...../voorstandere

1. Du Toit: „S.J. du Toit in beg....” bls. 91.

2. xxxxxxxxxxxxxxx

voorstanders van laasgenoemde soms vyandigheid teen die Afrikaanse taal openbaar het, het eersgenoemde nie slegs die Afrikaanse taal probeer bevorder nie, maar ook veel gedoen om die bevoeliging van die Hollandse taal teenoor die Engelse te verseker. Die leiers van die Afrikaanse taalbeweging het ook die stigting van 'n genootskap vir Hollands bepleit, en selfs medewerking beloof.¹

Op 4 Desember 1880 gee 'n korrespondent in De Zuid-Afrikaan aan die hand dat daar in „Hollandsch-Afrikaansch taalverdedigings- of liever beschermingsgenootschap” opgerig moet word „omdat beide partijen die nu ongelukkig maar al te veel tegen elkander strijden, zich daarbij zouden kunnen aansluiten en alle heterogene elemente tot een behoren opgelost te worden”. Dit sou ogter nog dertig jaar duur voordat aan hierdie wenk uitvoering gegee sou word.

Die Sinode het dus eindelik ower gekom om handelend op te tree in verband met die belange van die Hollandse taal buite die Kerk om. Weliswaar het die Sinode reeds in 1873 beywer vir die oprigting van skole en veral 'n meisieskool in verband met die Nederduits-Gereformeerde Kerk, om te verhoed dat die landsdogters in die hande van die Roomsse sou val, maar die resultaat was telourstellend. Die Good Hope Seminary is opgerig, maar in stede dat Hollands daar die eerste taal geword het, of op gelyke voet met Engels behandel is, heet dit dat daar ook Hollands geleer sal word. En die tyd daaraan bestee?.....Een uur per week! Dus presies dieselfde soos in die meisieskool in Wellington, wat onder die toesig van Amerikaanse dames sonder kennis van Hollands gestaan het.² In 1877 het die Sinode weer na ryp beraad op die oprigting van 'n Normaalskool voorgedring.

...../Die

1. Patriot, 11 Mei 1877.

2. De Zuid-Afrikaan, 17 Augustus 1880.

Die inrigting het in 1878 tot stand gekom, maar aan die hoof daarvan is 'n Skot, mr. WHITTON; geploeg dat g'n woord Hollands verstaan het nie. En die Hollandse taal? 'n Aantal vakke, waaronder Engels, werd in die sillabus verpligtend gemaak, maar Hollands val nie daaronder nie. „Dutch is optional”. Die gevolg was dat die studente weinig aandag daaraan gewy het, want dit was nie nodig om daarin examen af te lê as hul sulks nie verkies het nie. Die gevolge het ook nie uitgebly nie. Onder sulke omstandighede kon die ywerige en bekwame Hollandse dosent, HUBERTUS ELLFERS, weinig vrug op sy arbeid sien, met die gevolg dat hy sy betrekking neergelê het.¹

Hierdie besluit van die Sinode van 1880 om by die regering aan te dring op meer regte vir die Hollandse taal het verreikende gevolge gehad - wat weer betygs hoeveel gevolg die Sinode werklik gehad het, en hoeveel meer hierdie liggaam sou kon uitgerig het, as dit nooit van binne met vorongeloing bedreig was nie. Die Sinode het ook 'n belangrike besluit in verband met die status van die Hollandse taal in die Normalskool geneem:

Aangezien de Synode de kennis der Hollandsche taal voor "de onderwijzer onmisbaar acht;

Aangezien echter het schema van de ~~L~~mina voor het middelklas cortlikaat de kennis derselve niet voorschrijft als vereischte:-

zoo besluit de Synode den Curatoren der Normaal School op te dragen den Superintendent-generaal van Onderwijs dezor kolonie te verzoeken, geneemd schema zoo te wijzigen, dat be-drevenheid in de Hollandsche Taal mede als beslissende toets voor de toelating van den onderwijzer in de Normaal School opgeleid, golden zal."

Hierdie voorstel is met 'n groot meerderheid aangeneem, en bewys nogmaals dat die Nederduits-Gereformeerde Kerk nie alleen as kampvegter vir die Hollandse taal ontwaak het nie, maar steeds die belange van die volkoonderwys op die hart

...../gedra

1. De Zuid-Afrikaan, 17 Augustus 1880.

godra het.¹

'n Ander aspek van die bevordering van die Hollandse taal wat in die Sinode van 1880 bespreek is, is die gelykstelling van Hollandse met Engels in die parlement. Hierdie saak sou spoedig 'n openlike taalstryd veroorsaak en bewys dat dit 'n volksaak geword het.

...../Hoofstuk IV.

1. Vgl. Malherbe: Education in S.A., bls. 109. J.K. Hoffman in bespreking van die School Board Act 1905. „During the last 20 years the Colony has owed an incalculable debt of gratitude to the Dutch Reformed Church. The Dutch Clergyman has been the very best friend of Education. (Kaapse Hansard, 20 Maart 1905). Vgl. ook Cape Times 3/11/26, na aanleiding van die oeffenes van die Ned. Geref. Kerk.

H O O F S T U K IV..DIE HOLLANDSE TAALELIGING.1. Die Ontstaan.

Die ontstaan van die eintlike beweging vir die bestendiging van die Hollandse taal in Suid-Afrika moet in groter verband gesien word. Die grond is gebrak deur allerlei faktore en gebeurtenisse, wat op hul eie meriete beskou, miskien nie van veel belang skyn nie.

Hoewel Kaapstad in die neentiende eeu die vernaamste van die setel van die Engelse was, en die verengeloing daar ook die verste gegaan het, is dit aan die ander kant ook die centrum waarvandaan die inisiatief vir die bevordering van die Hollandse taal uitgegaan het. Kaapstad was die hoofstad en het 'n aaneengeslote Hollandsprekende gemeenskap gehad; verder was dit die regeringsetel, waar die parlement byeengekóm het, die plek waar die Sinode vergader het, waar die Onderwydepartement gevestig was, en waarheen die mense van die binneland gedurig vir handelsoeleindes gegaan het, of waarmee hul in verbinding gestaan het. Dan was dit ook die middelpunt van gebeurtenisse waaroor die drukpers die lesende publiek op die hoogte gehou het.

Die posisie van die Hollands in die Suid-Afrikaanse Kollege, Kaapstad, kan as aanwysing dien van die algemene toestand waarin die taal in alle skole verkeer het. In die jaar 1860 was daar sprake van die instelling van 'n leerstoel vir Hollands. 'n Teenvoorstel het die instelling van 'n leerstoel vir Moderne Tale aan die hand gegee. Die Senaat het laangencende voorstel afgekeur op grond dat dit moeilik sou wees om 'n persoon te vind wat Hollands, Frans, Duits, en ook Grieks en Latyn deur Hollands as voertaal sou kon onderrig. Daarna het die Senaat die Senaat versoek

om 'n lys op te stel waarop die onderwerpe gemeld word, wat die Professor in Klassieke met Hollands as voertaal doceer. Die Raad het ook 'n skriftelike opgawe gevra van die voorwaardes aan die leerstoel verbonde wat die docent genoodsaak het om, in stryd met die gees van die Kollege, een uur per dag aan „Dutch-Classics” te bestee. Die Senaat het daarop geantwoord dat daar geen professor vir genoemde leerstoel was nie; dr. HEYNS, predikant in die Ned. Geref. Kerk, wat aangestel was om die vakature veroorsaak deur die vertrek van dr. CHANGUION te vul, het op 'n vraag geantwoord dat daar geen onderwys in Nederlandse Letterkunde gegee word nie, omdat die studente nie ver genoeg gevorder was om baat daarby te vind nie, en daarna is die saak in die doofpot gestop. Ook die voorstel om 'n leerstoel vir Moderne Tale in te stel is op die doodboek geskryf.¹

Die despotiese onderdrukking van die Hollandse taal het nog steeds voortgegaan. Die Verteenwoordigende Bestuur, waarvoor daar reeds in 1827 'n memorie, onderteken deur sesion honderd koloniste, na Londen gestuur was, is 'n 1854 eindelijk verwesenlik. 'n Grondwet is opgestel, wat bereken was om die Hollandse taal die genadeslag te gee. Artikel 89 van die Konstitusie-ordonnansie lui:²

„And it be enacted, That all debates and discussions in the Legislative Council and House of Assembly respectively shall be conducted in the English language, and that all journals, entries, minutes, and proceedings of the said Council and Assembly be made and recorded in the same language”

Dat die gevoel van verwantskap van die burgers met die Hollandse volk en taal egter glad nie deur al hierdie bewuste poginge tot verdringing doodgedruk is nie, blyk uit die feit dat

...../na

1. Ritchie: „History of the South African College”, doel 1, bls. 184.

2. Hofmeyr: „Het Leven van J.H. Hofmeyr”, bls. 102.

na die groot watersnood in Holland in 1855 meer as duisend pond deur die burgers in die Kaapkolonie ingesamel is en aan hul noodlydenne stamgenote gestuur is.

Verder is daar ook tussen 1843 en 1861 van Afrikaanse kant af 'n skema aan die gang gegaan om jeugdige Hollanders te help om hul in Suid-Afrika te kom vestig, en die Hollandsprekende plattelandse bevolking is op hierdie manier met 664 persone aangevul.¹ Ek het geen bewyse gevind dat daar „'n stelselmatige Hollanderhaat” in die Kolonie aangekweek is, soos soms beweerd word nie.²

Dit kan egter nie ontken word dat al hierdie be-yvering van owerheidsweë om die Hollandse taal in onmin te bring, 'n sekere mate van verslapping van sodes, 'n Jan-Salig-gees, onder die Afrikaners veroorsaak het nie.³ Al wat doftig was, was Engels, en sommige van die mees vooraanstaande Afrikaners het nie gekroom om deur 'n verregende naäperry van vreemde sodes hul inferioriteitsbesef te probeer bewimpel nie, en nooit ingesien dat hulle oedoende juis hul minderwaardigheid verraaai het nie.

Die stelselmatige onderdrukking van die Hollandse taal bereik egter sy toppunt in 1865 toe 'n Onderwyswet aangenomen is wat bepaal het dat:

„The medium of instruction in all First and Second Class Public Schools was to be English, and in the Third Class Schools it was to be introduced at the lapse of twelve months.”⁴

Hierdie maatroël het verreikende gevolge gehad, want dit het ook die plattelandse skole geraak, waar die Hollandse taal nog die be-toon gevoer het. Die verderflike oesverbaatoring sou daarvandaan ook sy invloed tot die onge-kunstelde bevolking van die platteland uitstrek.

...../Op

-
1. Bosman: „Drama en Toneel in S.A.,” bls. 3.
 2. Engelbrecht: „Thomas Francois Burgers”, bls. 5:
 3. Vgl. Die Burger 22 April 1918 - artikel van prof. A. Moorrees.
 4. Malherbe: „Education in S.A.” bls.: 97.

Op 4 Oktober 1866, op 'n tydstip toe die verongelosing feitelik sy hoogtepunt bereik het, flikker daar 'n vlammetjie op uit die as van verslapping van die Hollandse kultuurlewe; op hierdie datum word die Hollandse rederykerskamer Aurora gestig onder die sinspreuk: Onvermoeide vlijt komt alles te boven. Die eerste opvoering het op 15 November 1866 in 'n private huiskamer plaasgevind, en die program was saamgestel uit die voordra, van gedigte en stukke uit dramas. Die oprigters was vyf Hollanders, een na 'n jaar was daar vyf erelede, sewe werkende, sewentien leerlinglede en ses-en-sewentig gewone lede. In 1867 verskyn MELT BRINK op die toneel. Hy word sekretaris van die kamer en bly twintig jaar daaraan verbonde.¹ In hierdie tyd het die kamer deur sy beywering 'n groot bloeitydperk beleef en veel gedoen om die belangstelling in die Hollandse toneel op te wek; dit het tot 1887 voortbestaan. Onder die erelede het o.a. ONZE JAH, presidente BRAND, BURGERS en KRUGER hul bevind.

MELT BRINK was nie alleen 'n ywerige lid ower dit die opvoeringe betref nie, maar het self te werk gegaan om toneelstukke na die smaak van die publiek te produseer. Hy het 'n aantal klugte en blyspele geskryf wat woens hul legwekkende grappe oor die hele land bekend en bemind geraak het, bv. O die Huizen! of Stemrecht voor Vrouwen, Berouw komt meestal te laat, Die kwaaije Huishoudster, De Weddenschap, Gestrafte Nieuwsgierigheid, De Haat verstormt, waar Liefde komt, Grootvader zijn Pijn, Die Lichteoehding, Maljan onder die Hoenders, Een Progressief, Bij die Tandedokter.² Die taal waarvan MELT BRINK hom in hierdie stukke bedien het, was nie Hollands nie, want dit sou nie by die inhoud gepas het nie, en ook nie Afrikaans nie, want die openbare mening was nog daarteen gekant; dit was 'n tussending, 'n

...../„stertjie

1. Besselaar: "Zuid-Afrika in de Letterkunde", bl. 96-97.

2. Dieselfde, bl. 100 en 101. Die inhoud van hierdie werke word in die proefskrif van mej. E.J. Conradie behandel.

1. Besselaar: "Zuid-Afrika in de Letterkunde", bl. 100 en 101. Die inhoud van hierdie werke word in die proefskrif van mej. E.J. Conradie behandel.

Die werklike beweging om Afrikaans as skryftaal te gebruik word in September 1872 ingelei deur 'n brief in De Zuid-Afrikaan van ARTHURUS PAHELVIS, 'n Hollandse onderwyser aan die Paarlse Gimnasium, om die vertaling van die Bybel in Afrikaans te bepleit. Die onderwerp bring onmiddellik baie penne in beweging. G.P. HOOGHEHOUT, 'n Hollandse onderwyser in Bevoel, Wellington, publiseer in 1873 Die Geskiedenis van Jonaf voor Afrikaanse Kinderen en Huis-aanwoning in Afrikaans, en skryf verder 'n aantal Gesprekke oor die nasionaliteit, taal en godsdiens van die Afrikaner in De Zuid-Afrikaan.¹

"Mar di man wat ointlik as advokaat opgetrê het for di regte fan di Afrikaanse taal as skryftaal en folketaal was Ware Afrikaander. Hy het 'n hele spul briewe geskrywe in di Zuid Afrikaan in 1874, waarvan di eerste drie was o'er 'De Afrikaansche Taal'.²"

"Ware Afrikaander" was niemand anders as ds. J.J. DU TOIT van die Paarl nie, die man wat die leier van die Eerste Afrikaanse Taalbeweging sou word. As gevolg van hierdie bakke briewe waarop Klaar Waarsorger Jnr. antwoord, ontmoet ds. DU TOIT en HOUT mekaar en besluit om saam te werk. Hulle gaan uit van die standpunt: "Ons skryf soos ons praat" en neem sêre oplosreëls aan gebaseer op Siogenboek. Op 14 Augustus 1875 stig hulle met nog enige ander persone, waaronder D.F. DU TOIT, A. PAHELVIS, o.a. Die Genootskap van Regte Afrikaners, 'n vereniging wat gomik het op die verheffing van Afrikaans tot skryftaal. Daar was in die begin olegs ag lode, maar hulle was vervul met brandende ywer vir hul ideaal en aanvanklik besiel met vurige patriotisme. In 1876 gee hulle Die Afrikaanse Patriot uit, 'n maandblad in die vorm van 'n boekie van postien bladsie. In 1877 word die Patriot, soos dit bekend staan, 'n weekblad. Hul program van werksaamhede het ook die samestelling van 'n voordeboek, 'n

...../opraakkans

1. Lydia van Nickerk: "Die Eerste Afrikaanse Taalbeweging ons", bl. 3.

2. "Geskiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging", bl. 16.

spraakkunst en 'n geskiedenis van Suid-Afrika beoog; laasgenoemde het in 1877 onder die titel: Die Geskiedenis van ons Land in die Taal van ons Volk verskyn. Die uitgewers van die Genootskap was die firma D.F. DU TOIT, die Paarl, en daar is tussen 1875 en 1894 93,650 eksplare van Hollandse en 81,000 van Afrikaanse werke gedruk, waarvan daar in 1890 slegs 22,550 nog in voorraad was.¹ In 1896 het hierdie firma ook 'n maandblad Ons Klyntjie uitgegee wat tot 1905 bestaan het. Die Patriot het in 1904 ondergegaan.

Die Genootskap van Regte Afrikaners het in 1877 'n groot stoot vooruit gekry as gevolg van die annexasie van die Transvaal deur sir THEOPHILUS SHEPSTONE. Hierdie daad van weergalose onregverdigheid het die gemoedere van die Afrikaners opgesweep, en gevolglik het alle reggesinde burgers met die Transvalers in hul moeilikhede meegeleef. Die sluimerende volksbewussyn ontwaak nou langamerhand en die nodige eenheidsgevoel word in die Afrikanervolk gebore. Die Genootskap neem die voor-
 tou, veral in die opwekking van 'n sterk nasionaliteitsgevoel, en sy koerant sorg dat elke saak uit die oogpunt van die Afrikaner benader word.² Die talryke publikasies maak voorsiening vir nodige leesstof, en dra veel daartoe by om die leeslus van die volk aan te wakker. Die Genootskap het tot 1890 vergader, maar in die tussentyd het sy leier, ds. S.J. DU TOIT, ongelukkig in die troebel water van die politiek versel geraak, en toe hy hom later openlik aan die kant van RHODES skaar en die Jameson-inval verdedig, het hy die vertroue van die volk verloor. Die taalbeweging sou doodgeloop het toe die Patriot in 1904 en Ons Klyntjie in 1905 van die toneel verdwyn het, as J.H.H. DE WAAL nie sy verskyning gemaak het en die Tweede Afrikaanse Taalbeweging

...../met

1. „Die Geskiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging”, bls. 176.
2. Vgl. Boshoff: „Volk en Taal in S.A.”, bls. 66.

nie, en dit is g'n wonder dat die volk so langamerhand 'n minderwaardigheidsgevoel ontwikkel het wat sy nageslag nog nie heeltemal ontgroei het nie.

Op 13 Mei 1876 het hoofregter J.H. DE VILLIERS op die jaarvergadering van die Openbare Bibliotheek in Kaapstad 'n redevoering gehou waarin hy sy mening ontrent die toekomstige landetaal van Suid-Afrika uitgespreek het. Hieronder volg uittreksels uit sy toespraak, wat waarskynlik indruk gemaak het op sy hoorders, en miskien ook die opvatting van menigeen onder hulle weergae.¹

Watter taal sal waarskynlik in die toekomst die van Suid-Afrika wees? In net te praat van die taal van Suid Afrika bedoel ek die taal van die massa van die bevolking nie alleen net inbegrip van die ambtenare, die wat in koophandel betrokke is, die vakkundige en ander verstandelik ontwikkelde klasse nie, maar die landbouende bevolking en arbeidende klasse. Sal die taal van Holland oyn heerskappy uitvoer en onbevlek voor herstel? Of sal dit wees die taal van Hollands, soos dit veranderd, of, soos sommige sê, bederf is deur die aanraking met die taal van Engels, Duitsers, Maleiers en Hottentotte of deur die langsame gang van spraakverwisseling en klinkontbinding? Of sal Engels oor albei voorgaande segevier? Vir die meeste sal die antwoord op die vraag regte eenvoudig lyk. "Dit is 'n Engelse kolonie" sal hulle op "en vroeger of later moet Engels die taal van die bevolking word." Let so te redeneer vergeet hulle egter dat die moedertaal van 'n land sig nie nou 'n ou verolte stuk klore lat weggoi as dit uitgedien het nie; dat daar baie jare toe nodig is, eer 'n vreemde an 'n hele volk geleer word, dat daar velle geslagte moet voorbygaan voordat hulle daarmee die kan word, en dat selfs na daarmee die te wees sê herinnerings en vooreerdele voortdurend sal gaan werk om die indringer teen te staan..... Dit is die boegbevolking wat altyd die meeste vashou an 'n taal, en ons land bestaan hoofsaaklik uit 'n boerebevolking.

Lk moet egter nie verstaan word as of ek die onmogelijkheid wil bewys dat een taal nie deur 'n ander kan verdring word nie.....?

Dan wys die spreker daarop hoe die taal van die Angelsaksers en Jutte die taal van die Kelte verdring het, en hoe die Hugonote hul taal prysegegee het. Voorts maak hy melding van die mislukte poging van dr. CHANGUION om die

...../Nederduitse

1. „Oeskiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging“. Lk haal hier aan uit die vertaling van die toespraak wat natuurlik in Engels gelewer is, soos dit op bls. 97-109 verskyn.

Hedorduitse taal in Suid-Afrika te herstel.

"Selfs die immigrante, wat uit Holland hiernatoe kom, neem die Kaapse taal an, en hulle kinders leer gou by voorkeur om te praat in ons sagte en gemaklike taal as in hulle hardklinkende moedertaal.....Darom, geoordeeld na die ondervinding van verlope tyd, en die strekking van die teenwoordige, kan ons veilig tot die slotsom kom dat Holland nie die boestemming het, om die toekomstige taal van Suid Afrika te word nie."¹

Inderdand, ons hoor ook nie meer van pogings om die Hollandse taal in Suid Afrika te herstel nie."

Dan wei hy uit oor die ideaal van die Patriot-manne om die Bybel in Afrikaans te vertaal, wat hy egter onnodig beskou, aangesien hy twyfel „of daar enig aansienlik gedoolte van onse bevolking is wat nie goed Hollans kan verstaan nie." Tot staving van hierdie bewering sê hy dat die Hollandssprekende bevolking nog lank van Hollandse koerante gebruik sal maak, voordat hulle die Engelse sal gebruik, maar dit is nie nodig „om af te daal tot die gebruik van Kaaps-Hollans, alleen om hulle verstaanbaar te maak".

In verband met die toekoms van Afrikaans sê hy:

„Mar as die nuwe Suid-Afrikaanse letterkunde ten doel het, „om die verspreiding van Engels te'en te hou, en die invoer van Hollandse letterkunde te belet glo ek dat dit 'n misslag is, en op die end sal blyk 'n mislukking te wees. Dit is ydel om te verwag dat Kaaps-Hollans gou, indien ooit, 'n letterkundige taal sal word, in die hoogste sin van die woord, bekwaam om in 'n wedyver vol te hou met Hollans of Engels. Omdat dit arm is in getal van voorae, swak in syn verbuigings, gebrek an juistheid van mening en ongeekik om denkbeelde uit te druk verbode met nogere gedagtenefore, sal dit 'n grote wysiging moet ondergaan, voordat dit 'n letterkunde sal voortbring wat die naam verdien."

Dan gaan hy oor tot die kwessie van nasionalisme en sê dat die Amerikaners hul regte teen Engellans gehandhaaf het hoewel hulle Engels gepraat het. „Lk niet dus son gevaar vor die nasionalisme van Suid Afrikaners, of hulle al in die Kolonie of een van die naburige state woon - en hulle ophou om 'n Hollandse dialek te spreek nie."² In verband met die gebruik van Engels

...../in

in die kerk oë hy:

"Die jongste onder ons kan sig waarskynlik die tyd herinner, toen dit as 'n soort van heiligskennis sou beskou wees en voor te stel dat 'n proek in die Engelse taal sou uitgesproke worde in die Hollands Gereformeerde kerk hier in die stad, terwyl ons tans bevind dat 'n Engelse diens net so gereeld gehou word as 'n Hollands. In menig sogenoemde Hollands huishouding is Engels die huistaal van die familie, en namate die aankomende geslag opgroei, kan verwag word dat die neiging sal toeneem".

Die spreker eindig sy redevoering met die bewering dat:

"die tyd nog ver verwyderd is, waarop die ingesetene van ons kolonie een algemene moedertaal sal spreek en erken; dat dit egter ten laaste sal kom en dat as dit kom die taal van Groot Brittanje ook die taal sal wees van Zuid Afrika."¹

Die voorspelling van die waardige hoofregter, wat in 'n gevorderde stadium van verengelsing verkeer^{het}, is tot dusver nog nie bewaarheid nie. Intoendeel, die Afrikaanse taal het geoëvier, maar as daar 'n tyd moet aanbreek wanneer die Afrikaner-volk 'n volkome eenheid met die Engelse gaan vorm, is dit moontlik dat dit nog verteenik kan word, tensy die Engelse hul die taal en tradisie prygee, iets wat egter nie in die aard van die Engelsman steek nie.

Die Genootskap van Regte Afrikaners het alle Afrikaners in drie klasse ingedeel: „Laar is Afrikaners met Engelse harte. En daar is Afrikaners met Hollandse harte. En dan is daar Afrikaners met Afrikaanse harte“.² Dat genoemde hoofregter onder eersgenoemde klas rensorteer het, ly geen twyfel^{ne}. Diekie het hierdie betoog ook daartoe bygedra dat J.H. HOFFMANN vir die voortbestaan van die Hollandse taal begin voor het deur Het Zuid-Afrikaansche Tijdschrift weer voort te sit nadat dit vyf-en-dertig jaar lank nie verskyn het nie. Die bedrywighede in verband met die eerste Afrikaanse Taalbeweging het hom op die gedagte gebring

...../on

1. Kursivering van my.

2. „Geschiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging“, bls. 75.

om 'n dergelyke poging aan te wend om die Hollandse taal te bevorder. HOMBYR was op 'n goeie voet met ds. DU TOIT en het in Augustus 1877 honderd lyste aan hom gestuur om lede vir die „Hollandse Genootskap” te werf. Aangesien daar 'n tekort van £175 in die kas van die Genootskap van Regte Afrikaners was, is daar selfs aan die hoofbestuur voorgestel dat hulle hul met die voorgestelde „Hollandse Genootskap” sou verenig as dit tot stand kom. Die bestuur het egter besluit om te probeer om hul die rigting alleen voort te sit, as dit kon. Daar het ook 'n voorstel van die voorlopige bestuur van die „Hollandse Genootskap” gekom om die Patriot aan hulle oor te maak, maar hier het niks van gekom nie, omdat hierdie „Genootskap” nie tot stand gekom het nie. Die volgende jaar het die Genootskap van Regte Afrikaners as werkenoë liggaam feitelik opgehou, en die Patriot en die Almanak wat hul uitgegee het is deur 'n aantal vriende verder voortgeit.¹ Die bewering as sou die Genootskap van Regte Afrikaners die Hollandse taal teengewerk het, is uit die lug gegryp, getuie die tal van Hollandse publikasies wat hul herdruk het, en ook die feit dat ds. DU TOIT reeds in 1874 onder die naam „Len wafe Afrikaander” in die Zuid-Afrikaan vir die regte van die „moedertaal” in die parlement, die gereghof, die skool en die kerk gepleit het, met die oog daarop om die Engelse taal uit sy oorheersende posisie te skuif.² Met hierdie „moedertaal” het ds. DU TOIT geensins bedoel dat Afrikaans dadelik naas Engels tot offisiële taal verhef moes word nie; intendeel, hy het geweet dat die publieke mening meer ten gunste van Hollands as Afrikaans was, en het die bevordering van die Hollandse taal gesteun. Hy het die ideaal dat Afrikaans mettertyd hollands moes vervang ogter nie prysgegee nie. In verband

...../hiermee

1. Du Toit: „S.J. du Toit in Log en Werk”, blo. 78-79.

2. Dieselfde, blo. 122, 124.

hiermee oë die Patriot van 11 Mei 1877:

"Ons Genootskap is nie teen die Hollandse taal nie, soos party van ons vyande geseg het; maar ons het die onmoëntlikheid ingesien om die Hollandse taal in ons land te herstel..... Dat ons aangant, ons wil graag meewerk met 'n genootskap vir Holland; ons raai ons lede an om daarvan ook lede te word as hulle lus het."

In die uitgawe van 14 September 1877 lees ons:

"Ons sal die Hollandse Genootskap nie toewerk, maar voeloor ondersteun. Die Hollandse Genootskap is 'n kind van die Afrikaans. Dan, die Hollandse Genootskap sal ons geen kwaad maar goed doen, veral op die gronde waarop hulle dit begin het, nl. Engelse taal van Regering, Hollans van die Kerk, Afrikaans van die Huisgesin..... Die Huisgesin is die bron waaruit die Kerk en die Staat hulle lewe moet kry. Wie die Huisgesin het, het die toekoms in sy hand. Engels en Hollans moet dus kunsmatig aangekweek word in ons land, Afrikaans groei van self..... Die Hollandse Genootskap sal ons dus goed doen. Op watter manier..... Daar te help om 'n dam op te rig dat alles nie deur Engels(e) oërstroom wort. Daar is afkeer nog teen die Afrikaanse taal by 'n groot deel van ons volk, hoewel dit al langzaam uitsterf".

Die beste bewys van die goedgeesinde houding van die Genootskap van Regte Afrikaners teenoor die Hollandse taal, spreek uit onderstaande reëls uit die Patriot van 13 Junie 1879:¹

".....dat die voorstanders van Afrikaans nog altoos die warmste voorstanders was van Hollans ook; dat die herlewing van Hollans, reeds aangevande pogings tot oprigting van 'n Genootskap vir Hollans, die uitgawe van die Fluks v.w.A. 'Tijdschrift', ens., vernameelik hulle ontstaan te danke het aan die Afrikaanse taalbeweging; dat die voorstanders van Afrikaans ook verder die lange mogelike behoud van Hollans sal help bevorder, as 'n dam teen Engelse oërneersing, wetende dat die toekoms ons toebehoor".

Die gebeurtenis wat egter die groot stoot aan die eenwording van die Afrikanervolk gegee het, moet in breër verband gesien word. Lord CARNARVON, die Engelse Koloniale Sekretaris, het 'n konfederasieplan ontwerp, waarmee hy gheoop het om al die state in Suid-Afrika onder die Britse vlag te verenig. Na die mislukking van die eerste poginge deur sir BARTLE FRERE aangewend om hierdie plan te verwezenlik, soos in sy „Veroorloovend Konfederatiewetsontwerp" deur die Engelse Parlement aangeneem,

...../not

1. Du Toit: „S.J. du Toit in leg en werk", bl. 125-6.

het hy aan sir THEOPHILUS SHEPSTONE, Sekretaris van Inboorlingesake in Natal, opdrag gegee om Transvaal te annexeer. SHEPSTONE het in Januarie 1877 in Pretoria aangekom, onderhandelinge met die Volkeraad aangeknoop, en in April eenvoudig 'n proklamasie uitgevaardig dat die Zuid-Afrikaansche Republiek 'n onderhorige staat van Groot-Brittanje was. Die Britse vlag is gehys en die saak was voltrekke.¹

Hierdie skandelike gewelddaad het die ganze Afrikanernasie geskok. In die Kaapkolonie, die Oranje-Vrystaat en Natal het daar onder die Afrikaners 'n gevoel van verafskuwing teen die Engelse, die gemeenskaplike vyand van die Afrikaners, ontstaan, en 'n gevoel van broederskap en sterk meegevoel het van hulle na hul veronroegte landgenote in die Transvaal uitgegaan. Toe die deputasies na Engeland om die vryheid van Transvaal terug te kry misluk het, is tal van petisies uit die ander drie provinsies aan Koningin Victoria gerig om haar te versoek om die Transvalers hul regmatige vryheid terug te gee.² Toe JOUBERT, JORISSEN en KRUGER in die land terugkeer, is hulle met die grootste geesdrif op talryke plekke in die Kolonie onthaal. Oral waar hul in die publiek verskyn het, het die mense in groot getalle opgekrom om hul meegevoel te betuig. In die Kaapkolonie is daar 'n spesiale biddag in die kerke vaaggestel, vergaderinge is gehou, en 'n fonds vir Transvaalse weduwees en wese en doorgewondes gestig.³ Op die dines wat die driemanskap aangebied is, is toesprake gelewer wat bewys hoe sterk die burgers van die Kaapkolonie die onreg aan hul Transvaalse landgenote aangedoen ter harte geneem het. Die Patriot het openlik vir die Transvalers party gekies en lydelike verset voorgeskryf.⁴

...../Loet

-
1. Vgl. Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr“, bls. 162, 170.
 2. De Zuid-Afrikaan, 5/3/1881.
 3. De Zuid-Afrikaan, 15/2/1881.
 4. Du Toit: „J.J. du Toit in leg en werk“, bls. 223. Di Patriot 14/2/1879.

(136)

"Moet nie weg teen Engeland nie. Sit stil. Lat ons
 liewe Here" ver julle strij. Blijf by julle protee, en bepaal
 julle bij lijdolik veroot".

Die gees van broederlike meegevoel opeek duielik uit
 die rede wat aangegee word waarom die handjie vol Boere nie teen
 Engeland oorlog moet voer nie, en die besluit lui:

".....ons ware Afrikaners in die Kolonie en Vrystaat sal dit
 nie o'or ons hart krij en uit en sien, dat julle daar oors
 op 'n onregverdige manier julle land afgeneem is, en dat julle
 dan nog moet doodgeskiet worde ver julle reg nie. Geloof ons
 tog, ons word near as ons daaran wouk. En ons lag nie kon help
 nie".

G'n wonder dat ds. DU TOIT so hoog by die Transvalers
 aangeskreeu gestaan het dat hulle hom in 1881 Superintendent van
 Transvaal se Onderwys gemaak het nie. Dat hy in hierdie tyd on-
 versoenlik nasional was, ly geen twyfel nie.

Die tyd was nou ryp om 'n nasionale beweging op tou
 te sit, en tog het dit nog enige jare goduur voordat dit gebeur
 het. Die nuwe gees het hom die eerste openbaar in die oprigting
 van die Boerevereniginge om die belange van die landbouers te be-
 skerm. Die Sprigg-ministerie wat in 1878 aan die bewind gekom
 het, het 'n swaar aksynobelasting op brandewyn opgelê, en J.H.
 HOFMEYER het onmiddellik vir die wynboere in die bres getree. Ver-
 gaderinge is gehou en petisies onderteken, maar die wet het doorge-
 gaan, en HOFMEYER het toe aan die hand gegaan om 'n vereniging op
 te rig om die belange van die boere op georganiseerde wyse te be-
 skerm. So het die „Boeren Beschermsinge Vereniging" tot stand ge-
 kom. By die eerste verkiesing het hierdie vereniging enkele kan-
 didate benoem en in die parlement ingewerk. HOFMEYER het weer op
 die voorgrond getree, en toe hy in 1879 as lid vir Stellenbosch na
 die parlement gestuur is, het die ander Afrikanerlede in die Huis
 hom as hul leier beskou. Van hierdie tyd af het HOFMEYER dan ook
 hoe langer hoe meer die voortou geneem op enige gebied waar dit
 die belange van sy Afrikaanse landgenote gegeld het, en dit spreek

...../vanself

(137)

vanself dat hy in die eerste plek^{as} die politieke leier van die Afrikaners beskou is.

Die Doerebescherminingsvereniging het floreer en vol-
dra was dit 'n bloeiende organisasie met takke deur die hele Kaap-
kolonie. Daar hierdie vereniging egter geen politieke organisa-
sie van nie, en ook geen geleentheid gebied het vir die ontwikke-
ling van die ontwakende nasionale geen onder die volk nie, moes
daar 'n ander liggaam in die lewe geroep word om in hierdie be-
hoefte te voorsien. Die persoon wat hierdie leunte in die volke-
lewe die eerste gewaagwoord het, was ds. J.J. DU TOIT, die leier
van die Afrikaanse Taalbeweging. Op 20 Junie 1879 het hy in die
Patriot die oprigting van 'n Afrikanerbond aan die hand gegooi, en
sy doel as volg uiteengesit:-¹

"Afrikaner Bond, waarin al wat Afrikaner is sig
kan thuis voel en samewerk tot heil van 'n Verenigde Suid-Afri-
ka: waarin geen nasionaliteit ons van mekaar skei, maar waarin
Almal wat Afrika erken as hulle vaderland same woon, en werk as
breeders van één huis, al is hulle van engels, hollands, fran-
se, of duitse afkoms, met uitsluiting alleen van die wat van
Engeland praet as hulle Home, of van Holland of Duitsland as
hulle Vaderland, en wat hier net hulle bourse wil vul met Afri-
kaanse wolvoert, om dit dan in Europa te gaan vertoer; wat aan
ook die ware belange van ons land en volk en van alle partije
bevorder, en belot dat die belange van Afrika an Engeland of
van die Boer an die Koopman opgeofferd word; wat die oog hou op
die politiek en landvervolgers uit die raadmaal te weer; en te
oerg dat die ware vrinde van die Vaderland hulle place inneem;
wat die ontwikkeling van die hele bevolking beoog, en nie mil-
joene ponde besté an die opvoeding van één deel van die bevolkin-
nie, terwyl 'n ander groter deel totaal verwaarloosd word; en
wat dus vanself daarin moet voorsien dat in die opvoeding die
taal van alle dele van die bevolking gelykelyk moet erkenu
worde in skool en kantoor, in regbank en raadmaal;..... wat
Vrijstaat en Transvaal insluit, met aparte vertakkinge vir heel
Suid-Afrika om besondere belange te beskerm, en 'n Banderad of
Sentraal Bestuur om die algemene belange te behartig. Só 'n
Bond het ons nodig....."

Hieruit blyk dat die Bond hom op politieke gebied
sou beywer. Dit sou dus die eerste politieke organisasie in
Suid-Afrika^{word,} en die begin van die teenwoordige parlementaire

...../partystelsel

1. Vgl. Hofmeyr: "Leven van J.H. Hofmeyr", bls. 218-219.

partystelsel. Op 4 Julie het ds. DU TOIT sy program van reëls en regulasies vir die voorgestelde liggaam in die Patriot gepubliseer, waarin hy veral nadruk lê op die noodsaaklikheid om die volkstaal in beskerming te neem. Daarna het hy die beginsels van die organisasie in 'n reeks artikels uitgelê. Toe is die Afrikanerbond in die lewe geroep en poginge aangewend om takke te stig, maar hierdie werk het in die begin stadig gevorder. Toen die end van 1880 was daar vyftien takke in die kolonie en een in die Oranje-Vrystaat. HOFMEYR was oerversigtig in hierdie saak, want hy het hom nie in die begin met die Bond vereenselwig nie, omdat hy die tyd nog nie ryp ^{beskou het} vir so 'n organisasie ~~beskou het~~ nie, maar hy het erken dat hy die idee uitstokend gevind het. Die Eerste Transvaalse Vryheidsoorlog het egter die genoodere van die Afrikaners so opgesweep dat die Afrikanerbond met rasende skrede vooruitgegaan het. Ds. DU TOIT het selfs beweër dat die Bond op Amajuba wortel gevat het.²

Die verskil tussen HOFMEYR en DU TOIT op hierdie stadium was dat oerogenoemde oortuig was dat dit in die beste belang van die Kaapholonie was om aan die Britse Ryk te behoort,³ terwyl genoemde 'n uitgesproke anti-Engelse houding aangeneem het. In verband met die konfederasiekwes wat sir BARTLE PRETORIA moes uitvoer, het hy in die Patriot gesê:⁴

"Wij hebben het dikwels gezegd, dat daar slechts één ding konfederatie in de weg staat, en dat is de engelse vlag. Laat hen die wegnemen, en dan zou, binnen een jaar, de konfederatie onder de vrije afrikaanse vlag gevestigd zijn. Maar zo lang de engelse vlag hier blijft, moet de afrikaner bond onze konfederatie zijn....."

Dat die Afrikanerbond ook vir die bevordering van die volkstaal moes ywer blyk uit die volgende:

...../Do

Vgl.

1. Hofmeyr: "Leven van J.H. Hofmeyr", bls. 220.
2. Du Toit: "G.J. du Toit in leg en werk", bls. 186.
- 3 en 4. Hofmeyr: "Het Leven van J.H. Hofmeyr", bls. 221.

Die Bond moet die handelaars bestrijden, met uitzondering van die Britten, die gewillig zijn daarmee samen te werken. Daar moeten geen engelse winkels zijn, geen engelse uithangbord, geen engelse advertenties, geen engelse boekhouders. Dan moet daar een Nationale Bank opgericht worden om de engelse banken te vervangen. Vervolgens moet daar fabrieken voor het vervaardigen van ammunitie in de twee Republieken opgericht worden..... Aldus moeten wij een volk worden".

Uit langgenoemde aanhaling blyk dat die aanwezigheid van die twee Boererepublieke in die noorde vir alle regsinnige Afrikaners 'n riem onder die hart gevees het, en dat hulle die voortbestaan daarvan as 'n waarborg vir die behoud van die Afrikanerdom beskou het.¹ As daar onreg aan een van die Republieke geskied het, was dit heiligekennis in die oë van die see van die Afrikanervolk.

Len van die beware wat HOFMEYER teen die stigting van die Afrikanerbond geopper, het was alreeds 'n geskikte leier te vind. Die redakteur van die Patriot het geen antwoord skuldig gely nie: „die Redakteur van die Zuid-Afrikaan besit vaderlandsliefde bekwaamheid en moed genoeg om onse woerdevoerder te lees; die oge van onse Afrikaanse bevolking is oenparig op hom gerig". Aangaande die moontlikheid om so 'n organisasie tot stand te bring en die Patriot:²

„Die Genootskap van Regte Afrikaners' kon wel bydra om die weg daartoe voor te berei, maar selfs kon dit die ideaal nooit bereik nie, daartoe was dit te beperk tot die Afrikaanse taal, en had ook te veel teenstand, en had dus net invloed op 'n deel van die bevolking. Daarom is dit ook dat ons nie meer daarin gewerk het om Takke van die Genootskap op te rig nie, hoewel daar aanvraag was in Kolonie, Vrystaat en Transvaal.

„G.A. Boerenbeskerings Vereniging" beantwoord aan die ideaal nog minder. Daarom moet die Boer dan beskermd worde meer as die winkelier en ambagsman! Daarom moet landbou verdedig worde met uitsluiting van die politiek wat daarop juis die grootste invloed uitoefen?.....

'n „Genootschap om de Rechten van het Hollands in het Parlement en op School te handhaven" is ook te beperk, en sal misluk omdat dit juis op die punt begin, en te veel tot

...../die

1. Vgl. Elpis 1860, Deel IV, blo. 61 o.v.

2. Vl. du Toit: „J.J. du Toit in 'n Dag en Werk", blo. 144.

die punt beperk is, waarop die meeste verskil van opinie bestaan by diegene wat anders o'ereenstem aangaande die welvaart van Suid-Afrika. In ons moet juis 'n gemeenskaplike grondslag hê".

HOMMYR het in De Zuid-Afrikaan ettelike beware geneem, bv. dat daar in so 'n Bond onenigheid tussen die boere en koopliede sou ontstaan weens hul verskil in belange, en dat dit teen die belange van ons goldmark sou wees en ons onafhanklik van die Engelse bank te maak en 'n eie bank op te rig. Die Patriot het ogter op 27 Junie 1879 hierdie beware onmiddellik weerlê. Daarna het daar in hierdie blad sewe hoofartikels verskyn waarin die beginsels van die Bond punt vir punt toegelig is. Hierdie artikels is daarna in 'n boekie herdruk en gratis onder die volk uitgegee. Die eerste oplag van 3,000 is gou versprei. Hier volg enige uittreksels uit die toeligtige boon hulle in die Patriot van 21 November 1878 verskyn het:

"Die enigste manier om 'die welvaart en bloei van Suid Afrika te bevorder is, sonder tepraat; die ankyking van Nasionaliteitsgevoel". Dit was die grote gebrek altijd. Nou begin die Nasionaliteitsgevoel te ontwaak.... en die enigste manier daartoe is so 'n Bond.

"Die beskerming van ons Landstaal moet hoofsaak wees van so 'n Bond, want taal en nasie is één: en die wat dit nie tot doel wil stel nie moet liowers nie lid worde van ons Bond nie. Of ons deur landstaal verstaet Hollans of Afrikaans, daaroor hoef ons nie te strij nie. Die voorstanders van Afrikaans kan en oal vrijwillig daarin toetse dat dit Hollans is vereers, omdat Afrikaans nog nie staatkundig erken is en geen litteratuur, mar veral ook geen leerboeke het nie, en bowenal omdat behoud van Hollans tog netoen bevordering van Afrikaans is want Hollans in Afrika is en word tog mar altijd Afrikaans.¹

Die posisie kan noulike duideliker uiteengesit word. Die rede waarom die Patriotisme gewillig was om voorlopig hul eie beginsel om erkenning vir die Afrikaanse taal te kry op die lange baan te skuif. was dat dit hul nielsoortuiging was dat Hollandse uiteindelik vir Afrikaans sou moes wye, en dat wat hulle vir die Hollandse taal doen, ten lange laante die Afrikaanse taal ten goede sou kom. In hierdie beskerming kon hulle dus na hertoelue die Hollandse taal steun, en op hierdie gebied het hulle selfs

...../in

1. Vgl. Die Patriot, 4 Julie 1879.

in die begin die voortou geneem, soos duidelik blyk uit die geskiedenis wat volg.

Die Afrikanerbond het na 1880 snel uitgebrei en die meeste bevoereniginge het daarby aangesluit. In 1881 is 31 nuwe takke gestig, en in 1882 nog 52 ander. Ook in die Oranje-Vrystaat is die oprigting van die Bond aan die beytering van twee mediese studente, LUGGEM en VOIGT, te danke, wat voor die Groot Vryheidsoorlog uit Skotland na hul vaderland teruggekeer het en die burgers tot teenstand aan te wakker. Die Vrystaatse hoofregter, die heer F.W. RUITZ, het 'n eie konstitusie vir die Bond in daardie staat opgestel.¹

HOFMEYER het onderwyl voortgegaan met die stigting van takke van die Boerebeskermingsvereniging, maar 29 September 1882 het die tak van genoemde vereniging op Oree saamgesmelt met dié van die Afrikanerbond aldaar, en die naam „Afrikaner Bond en Boeren Vereniging” aanvaar. Reeds op 29 Julie 1881 het die Patriot gesê: „Dit word tyd dat daar 'n verstandhouding kom tussen die twe liggeme, anders ry hulle makear nog in die vloer.” Die volgende jaar pleit die Patriot reeds vir samevoelting:² „B.D. Vereniging en A. Bond kunnen en MOET saamgesmolten worden, en dit hoe eerder hoe beter”. Die volgende stap is 'n wenk om 'n „nasionale kongres” te hou, en die saak word nie toegelaat om koud te word nie, totdat die Afrikaanse Nasionale Kongres dan ook op 12 September 1882 plaasvind. HOFMEYER het sterk vir die vereniging van die twee liggeme gepleit.³ Die voorstel is dan ook aangeneem, en daar is besluit om 'n kommissie aan te stel om 'n algemene konstitusie op te stel, wat dan aan die verskillende takke van die Bond, asook dié van die B.D.-vereniging

...../voorgelê

1. *Vgl.* Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr”, blo. 222.

2. Die Patriot, 4 Augustus 1882.

3. *Vgl.* Du Toit: „S.J. du Toit in Oog en Oork”, blo. 170.

voorgelê nou word. Die volgende jaar is daar 'n kongres op Richmond gehou, waar die vereniging van die Afrikanerbond en die Boerebevoermakingvereeniging eindelik beklank is, en die konstitusie behoortlik geformuleer en bekragtig is.¹

Die Afrikanerbond het nou vinnig uitgebrei, nie net in die Kaapkolonie nie, maar ook in die Oranje-Vrystaat en in die Transvaal. Die hoofdoel van die Bond was: „het vormen van een zuidafrikaansse nationaliteit door de aankweking van een ware vaderlandsliefde als voorbereiding der einaanstemming: Een Verenigd Zuid-Afrika“. Met hierdie doel kon alle regsin-
openbaar
nige Afrikaners hul vereenselwig, en van nou af ~~by~~ ^{'n} die Afrikanerbond inderdaad nasionale gaan, en voel die Afrikaners dat hul werklik 'n liggaam besit wat die regte van die Afrikaner-
volk vooropstel. Daar word nou 'n plan opgevat om 'n sentrale bestuur in die land te roep, waarop die verskillende provinsies verteenwoordig sal wees, want tot dusver het elke provinsie sy eie konstitusie gehad. Die verskillende verteenwoordigers, t.w. genl. P.J. JOUBERT en ds. S.J. DU TOIT (Transvaal), ~~en~~ J.G. GRABE en C.J. VISSER (Oranje-Vrystaat) en D.J. DU TOIT en T.P. THRON (Kaapkolonie) het op 17 Februarie 1886 in Bloemfontein byeengekom, en daar is 'n Algemene konstitusie opgestel.² In die Republiek was daar egter geen groot behoefte aan so 'n Bond nie, want daar was 'n Boere-regering aan die hoof van albei state wat dus die lande na die beste belange van die Afrikanerdeel van die bevolking kon reël, en die Hollandse taal was daar die enigste offisiële taal. Buitendien was president KAUGLER teen die Bond, wat dan ook nie lank in die Republiek bly voortbestaan het nie.

...../Reeds

1. Sien Bylae II.

2. Vgl. Du Toit: „S.J. du Toit in Log en Werk“, bls. 174.

Reeds voor die ontstaan van die Sentrale Bestuur het De Zuid-Afrikaan gevrees dat samenwerking van die provinsiale besture die skyn sou wek dat dié van die Kolonie hom in die rigting van republikeinse propaganda beywer, maar die Patriot het so verantwoordig hierdie beweringe weerlê dat daar nie verder oor ge-
 rep is nie.¹ Dat die republikeinse ideaal egter nie geheel uit die harte van hierdie Afrikaners verban was nie, blyk uit die woorde van OMSL. JAM, die leier van die Bond:²

Die Bond was beschuldigd geworden van opstand in de hand te werken, doch dit was er zeer v6r vandaan.... Ook was gezegd geworden dat de Bond het verdrrijven van de Engelsers uit het land beoogde. Dit was echter voltrekt niet het geval..... Er kon geen sprake van zijn van onder de engelse vlag uit te gaan, althans niet voor de eerste 50 of 100 jaar. Toch konden wij niet altoos lopen aan de leiband van Angelana.

Hier moet terloops gemeld word dat een van die ideale waarvoor ds. DU TOIT geveer het, die verkryging van 'n die vlag vir die Kaapkolonie was.³

1. Vgl. Du Toit: "J.J. du Toit in Weg en Werk", bls. 175. Vgl. Patriot 23/1/1885.

2. Vgl. Hofmeyr: "Leven van J.H. Hofmeyr", bls. 227. Ik kursiveer.

3. Vgl. Du Toit: "J.J. du Toit in Weg en Werk", hoofst. IX, bls. 185 e.v.

2. Die Taalstryd van 1880.

In direkte aansluiting by die nasionale oplewing wat die oprigting van die Boerebeskermingsvereniging en die stigting van die Afrikanerbond teweeggebring het, moet die stryd om die erkenning van die Hollandse taal in die parlement ook gesien word. Trouens die taalstryd van 1880 en die volgende jare vind sy oorsprong in 'n besluit van die Albertse tak van die Boerebeskermingsvereniging, reeds op 23 Augustus 1878 geneem, te dien effekte dat die Hollandse taal in die parlement behoort toegelaat word, en gedurende die volgende parlamentsitting het hierdie tak twee memories aan die Wetgewende liggaam gerig met die versoek om dié taal in die Huis toe te laat.¹ Daar was egter niemand in die parlement wat hierdie saak wou opneem nie, en so het dit geen daadwerklike gevolg gehad nie. Reeds jare tevore het die Afdeling Albert 'n gekere heer Ackerman as verteenwoordiger vir die Wetgewende Raad gekies, en aangesien hy geen Engels kon praat nie, is 'n petisie ingedien om hom toe te laat om die Huis in Hollands toe te spreek, maar die versoek is geweier. In die Londense "Times" het daarop 'n artikel verskyn/sterk afkeuring uitgespreek is oor „de lage plannen van hen, die zulk een voorstel durfden ondersteunen”.² Op hierdie wyse is die mond van alle Afrikaners gesnoer wat nie Engels kon praat nie, en dit spreek vanself dat dit onmoontlik was vir hulle om tot dié mate aan die politiek deel te neem as wat anders die geval sou gewees het.

Op 20 Junie 1879 het JAN HOFMEYR vir die eerste keer sy plek as lid vir Stellenbosch in die Wetgewende Raad ingeneem.

...../Met

1. Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr”, bls. 246.

2. Dieselfde, bls. 159.

Met die oog op die belangryke rol wat hy in die taalstryd van die oerovolgende jare gespeel het, is dit interessant om te weet dat selfs hierdie voorstander van die regte van die Hollandse taal sy eerste toespraak voor die kiesafdeling, waarvan hy kandidaat vir die parlamentsverkieping was, in die Engelse taal gelower het. Toe sy toonstanders „Hollands, Hollands!“ skree, verklaar hy dat hy met sy ondersteuners ooreengekom het om Engels te praat, aangesien hy hom verkiesbaar stel as lid van 'n Engelssprekende liggaam.¹ Hierdie motivoring is bepaald flou en lewer die bewys dat die jong HOFMEYR van daardie dag ontzaglik veel moes ontwikkel voordat hy tot die oortuiging van ONSE JAN op hierdie gebied kon geraak.

Ondanks hierdie slag optrede in verband met die taal moet onthou word dat HOFMEYR toe reeds jarelank as redakteur van De Zuid-Afrikaan vir die belange van die Hollandse taal geveer het. Miskien moet sy houding dus meer as die witvoet-soekery van 'n nuwe kandidaat voor 'n enigszins onbekende kiesafdeling aangesien word; of miskien is die oorsaak te vind in sy omsigtige en konservatiewe geaardheid, want hy het nooit self iets gekonsepioneer nie, en in die meeste gevalle het hy in verband met nuwe onderneminge gemeen dat die tyd daarvoor nie ryp was nie.²

Die Sinode van 1880 het 'n belangryke rol in die geskiedenis van die Hollandse taal in Suid-Afrika gespeel, want nie alleen is daar besluite geneem om aan te dring op die invoering van die Hollandse taal in die skole, en om dit verpligtend by onderwysersexamens te maak nie, maar ook is 'n kommissie gevorm wat petisies opgestel het om erkenning daarvan in die parlement te verkry.³

...../Do.

1. Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr“, bls. 155.

2. Vgl. Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr“, bls. 220 - Hofmeyr se houding in verband met die Afrikanerbond.

3. Sien Bylae III.

Ds. DU TOIT, die sekretaris van genoemde kommissie, is tydens die Sinode voorsien van 'n naamlys van ouderlinge en ander persone wat hul medewerking sou verleen. De Zuid-Afrikaan en Het Volksblad het onderneem om die vorms van die petisies gratis te druk en ook om blanko-velle vir ondertekening te lever. Hierdie petisies is deur ds. S.J. DU TOIT, aan agente van die Patriot en ander belangstellendes gestuur, en nie minder as 6,000 naamtekeninge het op die lysste voorgekom nie. Volgens die omsendbrief wat die petisies vergesel het, moen alle lysste weer aan ds. DU TOIT teruggestuur word. Daar hy egter afwesig was toe dit geskied het, het hy met die firma D.F. du Toit, uitgewer van die Patriot, gereël om die petisies verder te besorg.¹ In die Patriot-kantoor was twee of drie bekwame persone sowat drie weke lank besig om die petisies te sorteer, te rangskik, te plak en verder klaar te maak, en daarna is hulle na beide Huise van die parlement gestuur.² Hoewel die Patriotmanne hulle van hul kant af ingespan het om die saak voort te help, het hul aandeel 'n onigsins nadelige uitwerking gehad. Baie voorstanders van Hollands was byvoorbeeld teen die petisies omdat daar beweer is dat die hele saak van die Patriot uitgegaan het. HOPMEYR het dit beslis ontken en uitgelê dat die petisies weens die afwesigheid van ds. DU TOIT in hande van die firma D.F. Du Toit en die Patriot gekom het „die zich het recht hadden aangematigd dezelve onder hun eigen naam en met hun plakbiljetten verrykt naar de Parlementleden te zenden“.³ Miskien kan hieruit afgelei word dat die Patriot-kantoor wou voorgee dat die petisies daar hul ontstaan gevind het, maar as onthou word dat baie van die lysste so vol was dat gewone papier ter aanvulling gebruik is, en dat al die los velle in die Patriot-kantoor behoortlik by die ander geplak is, word hierdie handelwyse miskien meer begryplik.⁴

Daar was vyf-en-dertig petisies, waarvan die eerste

...../van

1. Zuid-Afrikaan, 21 Junie 1881.
2. Dieselfde, 16 Junie 1881.
3. Dieselfde, 21 Junie 1881.
4. Dieselfde, 16 Junie 1881.

van die Scriba van die Sinode, ds. J.H. HOFMEYR, van Somerset-Oos gekom het, met die versoek dat as die rapport van die Opvoedingskommissie, deur die Regering benoem, voor die Huis kom, die Hollandse taal ook sy regmatige plek op onderwysgebied moet verkry. Sommige van die petisies het versoek dat die voertaal in Engelse sowel as Hollandse skole aan die keuse van die publiek gelaat moes word.

Op 13 Mei 1881 het die heer J.H. HOFMEYR in die Huis kennis gegee dat hy op 2 Junie die volgende mosie sou indien:

"That in the opinion of this House it is desirable, that the 89th Section of the Constitution Ordinance be so amended as to allow the optional use of the Dutch language in addressing either House of Parliament."

HOFMEYR was in hierdie tyd lid van die Scanlon-ministerie, en daar die Kabinet die mosie nie wou ondersteun nie, het hy dit teruggetrek en aan ds. V.P. DE VILLIERS, lid vir Beaufort-Wes, gevra om in te dien. Dit het gebeur en daar het 'n belangryke debat oor die kwessie van gelyke taalregte in die Huis plaasgevind. Allerlei beveringe, sommige erg onsinnig, is gemaak om die mosie te laat verongeluk. Die heer HERRIMAN was oortuig dat daar geen sterk gevoel oor die kwessie in die land was nie, en dat die voorstel misverstand in die hand sou werk; Engels was die mees geskikte taal vir parlementaire sake. Die Transvaalse geskiedenis sou dan die mense se gemoedere opgesweepte het, maar die tyd was nog nie ryp vir so 'n mosie nie. HERRIMAN was uiters konservatief en bang vir al wat nuut was, maar daar is 'n duidelike verskil tussen sy houding en dié van die heer SPRIGG wat bepaald vyandig teen die mosie opgetree het. Na die gewone gesanik oor die lede wat nie Hollands kon verstaan nie, en die noodsaaklikheid om 'n tolk aan te hou, as die mosie sou aangeneem word, sê hy, o.a.:¹

...../„Welke

1. Zuid-Afrikaan, 23 Junie 1881.

"Welke mannen zouden er gezonden worden als alleen Hollandsch-sprekende leden? 't Zouden geen opgevoede mannen zijn. Alle welopgevoede Hollanders kennen Engelsch, en die moesten naar 't Parlement gaan. Het zou niet wenschelijk zijn het Boerenelement in dit Huis te hebben. Men moest het karakter in 't Huis veredelen en niet verslechteren.¹ De Boer was geen vertegenwoordigend persoon. Men moest personen van opvoeding en verstand hebben. (sic! - A. de V.)..... De Hollandsch-sprekende bevolking was grooter dan de Engelsche, maar de Inboorlingen waren nog veel grooter in aantal. Als men zeide, dat de Engelschen hier kwamen 'naar ons land' moesten zij Hollandsch leeren, maar het land behoorde eigenlijk aan de Inboorlingen en dus zou men ook Kaffersch moeten leeren. Zal men niet later voorstellen, Kaffersch ook in 't Parlement te spreken? Men kon gemakkelijk een groot aantal krijgen van Kaffers vragende dat Kaffersch in 't Parlement zou worden gesproken..... Dit is een Engelsch Kolonie en men had geen redenen aangetoond waarom het Hollandsch nu zou moeten worden ingevoerd".

Dit is nie die enigste voorbeeld van onsin wat oor die saak te berde gebring is nie. Daar is ook beweer dat die petisies van een koerantkantoor afkomstig was, en miskien die ywer van daardie kantoor bewys het, maar geensins^{as} die werklike begeerte van die ondertekenaars beskou kon word nie. Daar was geen publieke vergaderings oor die ~~saak~~^{saak} gehou nie, en die kiesers van die verskillende distrikte het geen versoeke direk aan hul verteenwoordigers gerig nie, sodat laasgenoemde kon weet of hul kiesers "er wel het allerminst om gaven".

Die debat oor die taalkwessie is twee keer verdaag, en voor dit tot stemming gebring kon word, is die sitting beëindig. Die mosie is dus feitelik doodgepraat deur die teenstanders van Hollands. Die inleidingsartikel van die Zuid-Afrikaan van 30 September 1881 is nogal interessant:

".....Men schein niet te begripen, dat zij tegenover het Hollandsch eischen stelden die doorgaans niet in verband met andere onderwerpen in het Parlement worden vernomen. Toen b. v. eenige jaren geleden petitioes ten gunste van de herroeping der wet op aanstekende ziekten bij twintigtallen de tafels in beide Huizen bedekten, eischte men geenszins het bowijs dat zij de vrucht waren eener als van zelve in het land ontstane beweging. Men vroeg niet of niet soms de eene of andere agitator achter de gansche beroering zat. Of deze niet misschien al de petitioes had laten opstellen, afschrijven en overschrijven en met kwistige hand ter onderteekening over het land had gezaaid..... De tegenpartij dacht in de jongste sessie zeer knap gehandeld te hebben met de zaak dood te praten. Zij zal zich in het volgend jaar deerlijk teleurgesteld vinden. De beweging zal herleven, en dat wel

...../op

1. Kursivering van my.

op eene wijze, die zelfs by den meest goedwillig verblinde geen twijfel meer zal achterlaten omtrent het populaire van haren aard".

Na afloop van die parlamentsitting het die volk 'n kans gehad om op publieke vergaderinge die wenslikheid van gelykstelling van Hollands met Engels in die Wetgewende vergadering te bespreek. Die takke van die Boerebeskermingsvereniging en die Afrikanerbond het dan ook terdeë getoon dat dit 'n saak van die uiterste belang was en besluite geneem om weer petisies aan die parlement te rig. Waar die petisies in 1881 slegs die invoering van Hollands in die skool en parlement gegeld het, word nou die geregshof bygehaal, soos blyk uit 'n besluit geneem op 'n „Speciale Algemeene vergadering van de Z.A. Boerenbeschermingsvereniging”.¹ Daar was dus genoeg bewyse dat daar wel 'n sterk gevoel oor die taalkwessie in die land bestaan het.

Hoel onverwags kondig die Argus van 11 Maart 1882 toe aan dat die ministerie-Scanlen besluit het om self 'n wetsontwerp in te dien om die gebruik van Hollands in albei Huise te veroorloof. Na aanleiding van hierdie skielike wending in die saak maak die Zuid-Afrikaan van 14 Maart onderstaande opmerking:

„Dit berigt kwam zoo kort op de Algemeene Vergadering der Boerenbeschermingsvereniging, dat het de natuurlykste zaak ter wereld was, de beide onderwerpen als gevolg en oorzaak met elkander in verband te brengen. Het ontbrak zaterdag dan ook niet aan enthousiastische Afrikaanders, die, met vreugde op hun gelaat, riepen: "Zie, wat onze vergadering van gisteren al heeft uitgewerk".....

Op 30 Maart het die heer HOFFLYR, wat nou nie meer lid van die ministerie was nie, self die mosie ingedien:²

„That, in the opinion of this House, it is desirable that the 89th Section of the Constitution Ordinance be so amended as to allow members of Parliament the optional use of the Dutch language in addressing either House of Legislature.

...../Die

-
1. De Zuid-Afrikaan, 11 Maart 1882.
 2. Cape Times, 31st March 1882.

Die verslag van HOEMLYR se redevoering, soos in die Zuid-Afrikaan van 1 April voorgegee, is belangwekkend, veral ^{om} die geraffineerde ironie ten opsigte van die houding van die teenparty.

Voorleden jaar reeds was daarover eene breedvoerige discussie gevoerd. Sedert was de zaak verbasend vooruitgegaan. Toen rosen menig lid de haren ten berge bij de aanschouwing van het feit, dat een lid, dat toen tot de ministerie behoorde, zulk een voorstel durfde op papier stellen, al was het ook in zijn private capaciteit. Maar toen het gerucht voor een paar weken de ronde deed, dat de Regering selvo een Bill ging indienen, om de in het voorstel vervatte verandering door te zetten, viel niemand flauw aan schrik, en schoen men het als de natuurlijkste zaak der wereld te beschouwen. Voorleden jaar waren talen van petitiën ten gunste van het voorstel ingediend; maar men bestempelde die als van onwaardige, omdat zij verondersteld waren te komen uit eene besmette bron, met andere woorden van het kantoor eener krant, die menig rechtbaar lid als een paai boelie op de borst drukte. Men klagde toen, dat er geene publieke vergaderingen waren gehouden, waarop de stem des volks zich op onmiskenbaren toon had laten hooren. Thans bestond er geen grond meer voor zulk een klagte. Inters waren er tot dus verre minder petitieën ontvangen dan voorleden jaar, die welke er reeds waren, kwamen uit de meest diverse bronnen, en daar waren er nog vele op weg. In tevens was er geen distrikt, waar het Hollandsch element eenige mate van kracht bezat, of het had op eene publieke vergadering met unanime stemmen eene resolutie genomen ten gunste van het Hollandsch, niet alleen in het Parlement, maar ook op school en in de geregtshoven. In ook de electiën hadden bewijzen geleverd van het overtuigende des populairen gevoels ontrent dit onderwerp".¹

Nadat HOEMLYR sy toespraak beëindig het, het JOHNSON in antwoord op 'n vraag van SPRIGG verklaar dat die voorstel sy goedkeuring wegdra en dat die Regering self van plan was om 'n dergelyke wetsontwerp in te dien. Daar was dan ook weinig teenters; en alleen die here SPRIGG en LAING het hul stemme teen die voorstel laat hoor. Dit is eenparig aangeneem en ologs een stem het „nee!“ geroep, toe gevra is of iemand daarteen was. Daarna het die Regering 'n wetsontwerp ingedien om die konstitusie te wysig; die eerste lesing waarvan het op 17 April plaatsgevind, en die tweede op 24 April. By hierdie geleentheid is daarop gevra dat enige taal in die Huis gesesig kon word. Die

...../Huis

1. De Zuid-Afrikaan, 1 April 1882.

(151)

Huis het op 28 April hierop in komitee gegaan, en toe het die heer Leonard, na raadpleging met die heer HOPKINSON, 'n wysiging ingedien waarby verklaar is dat Hollands en Engels, maar geen ander taal^{nie,} gebruik kon word. . . . Hierdie amendement is aangenom. Die betrokke artikel lui:¹

"From and after the passing of this Act all debates and discussions in the Legislative Council or the House of Assembly may be conducted either in English or Dutch, but in no other language".

Op 1 Mei 1882 is die ontwerp^{vir} die derde maal geloes, en op 9 Junie was die reg om Hollands in die parlement te gebruik 'n landswet, d.w.s. Hollands is naas Engels as offisiële taal erken. Op 13 Junie is die eerste Hollandse toespraak gehou.

So is die oorwinning op politieke gebied behaal, maar die taalstryd was nog hoegenaamd^{nog} nie geëindig nie. Nog in dieselfde sitting is besluit om die skoolregulasies so te wysig dat die voertaal in die eerste- en tweedeklasskole aan die goedvinde van die beherende liggame van die betrokke skole gelaat sou word. Dit beteken dat die voertaal gekies^{kon word} in alle skole, maar in die praktyk is geen uitvoering hieraan gegee nie.² Hierdie mantreël is getref as gevolg van die bevindings van die Regeringskommissie na die Ondertys wat in 1879 benoem is om ondersoek in te stel oor die onderwystoestande in die land. Die hoofregter, sir J.H. DE VILLIERS, het as voorsitter opgetree, en die Superintendent-generaal van Onderwys, dr. DALL, ondervra oor die wenslikheid om Hollands in die skole in te voer; laasgenoemde se betoog het daarop neergekom dat die Hollandsprokende ouers baie begerig was om hul kinders Engels te laat leer. Daarna is dr. VAN OORDE, die waardige redakteur van die Zuid-Afrikaan, ondervra. Hy het 'n sterk pleidooi gelewer ten gunste van Hollands as

...../voertaal

-
1. Lybers: „Select Constitutional Documents" bls. 66.
 2. Kalherbe: „Educ. in S.A.", bls. 414.

(192)

voertaal in plattelandse skole. Hy het o.a. gesê:

"Men heeft mij verteld dat de Vrijstaatsche beeren over het algemeen veel beter ontwikkeld zijn dan de hollandsche beeren der oostelyke provincie."

Voorzitter: "Waarom schrijft gij zulke toe?"

VAN OORDT: "Omdat zij een stelstel van onderwijs hebben, waarbij het Hollandsch verplichtend is....Er is een tal van menschen, die denken dat het Hollandsch gedoemd is om binnenkort te verdwijnen, en dat het er daarom weinig toe doet, of die taal onder de beeren in stand wordt gehouden, maar mijne ondervinding heeft tot andere resultaten geleid."

Daar vertel hy van 'n vergadering wat te Port-Beaufort, een van die nuwe Ingelose distrikte, gehou is, en waar die spreker gesê het: "Daar gij allen, die Ingelose sijn, Hollandsch verstaat en ik hier vele Hollandsene beeren zie, die mij niet zouden kunnen volgen, wanneer ik Ingelose sprek, soo sal ik de vergadering in het Hollandsch toespreken". Of die uweering oor die Ingelose se kennis van Hollands, of selfs Afrikaans, juis is, kan met reg betwyfel word, maar dr. VAN OORDT vervolg: "Dit toont, dat selfs daar vele beeren sijn die aan hun Hollandsch getrouw blyven".¹

Ook die heer J.H. HOFMEYR het getuonie afgelê ten gunste van die gelykstelling van Hollands met Ingels, en betoog dat geen onderwyser onder gewone opstansighede 'n sertifikaat van bekwaamheid behoort te ontvang, as hy geen kennis van Hollands besit nie.² Die mening van sulke hoogaangekroewe persone by die publiek, soos die here HOFMEYR en VAN OORDT, moet gewig gegoo het aan die plesiddele en Hollands in die skole in te veer, en dat die toegestane reg om dit as voertaal te gebruik nie gehandhaaf is nie, is dan ook allermens aan hulpe te wyte.

In 1881 is ook 'n staatsdienskommissie benoem, waarvan die heer HOFMEYR lid was. Uit die rapport het geblyk dat

...../'n

1. Zuid-Afrikaan, 8 Jan. 1881.

2. Vgl. Hofmeyr: "Leven van J.H. Hofmeyr", bls. 250.

'n amptenaar, in sekere gevalle, 'n examen òf in Hollandse òf in Kaffertaal moes aflê. HOFMEYR, wat van mening was dat dit van 'n amptenaar vereis moes word om Hollandse te kan praat, het hom ingespan om hierdie maatroël in die laer afdeling ingevoer te kry, want daar was 'n voorstel om die kennis ^{van} Hollandse verpligtend in die hoër afdeling te maak. Daar is ogter geen uitvoering aan die wenske van die rapport gegoo nie.

Dat die volk ^{hierdie} poginge om sy taal te bevorder en tot sy reg te laat kom, op pryse gestel het, blyk uit die tallo adresse en dankbetuiginge wat HOFMEYR uit alle dele van die land ontvang het.¹ Origens is dit duidelik dat die stryd om die taalregte aanveer is, omdat die volkbegeerte daarin tot uiting gekom het. In antwoord op die adresse verklaar HOFMEYR:¹

"Wat betref het toekennen van grotere voorrechten aan het Hollandse op onse skolen, ook daaraan is in de afgelopen sessie veel gedaan. Het Hollandse zal echter op de scholen nimmer zijn volle bloei erlangen, tenzij het meer op de voorgrond gesteld wordt in examens voor de staatsdienst en in die, welke door onze Universiteit worden uitgeschreven. In geschiedt dit, zal ook de weg tot de gedeeltelike invoering van onze taal in de gerechtshoven worden geopend. Ik heb reden om te veronderstellen, dat in de richting iets in de volgende sessie zal worden gepoogd, en ik twijfel er niet aan of de poging zal gelukken".

Hierdie verwagting is ogter oers in die parlement-sitting van 1884 verwesenlik. Meer was dit die lid vir Albert, die heer VALTER, wat hierdie saak te borde gebring het. Die Upington ministerie het sy oteun aan die mosie toegoo en die tweede lesing is sonder verdeling van die Huis aangeneem. Hollandse het dus gelyke regte met Engels in die gereghoute verkry, en voortaan was dit enige burger veroorloof om sy saak in sy eie taal te bepleit. Die lid vir Albert was hiermee nog nie tevrede nie, en het 'n voorstel ingodien dat alle publike wetsontwerpe wat aan die Huis voorgelê word, in Hollandse sowel as Engels gedruk moes word; die voorstel is

...../daarna

1. Vgl. Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr“, bln. 251.

daarna so gewoosig dat die „Order-papier“ en die notule van die Huis ook in albei tale opgestel moos word.¹ Hieraan is ^{ook} uitvoering gegee, maar in 1889 moos HOFFMEYER in hierdie verband 'n voorstel indien dat 'n staande komitee benoem sou word om te besluit watter parlementaire dokumente in Hollands gedruk moos word; dit beteken dat lank nie almal in albei tale sou gepubliseer word nie.

Die Civiels-Dienstwet van 1885 het vir 'n kommissie voorsiening gemaak wat die regulasies insake die toelatings-examen tot die Staatsdiens sou opstel. Daar beiddeling van HOFFMEYER in Hollands in 1886 'n verpligte onderwerp vir alle kandidate vir die Staatsdiens-examen gemaak. Die volgende jaar is hierdie reëling op versoek van die Kaapse tak van die Afrikanerbond so gewoosig dat g'n kandidaat in die examen kon slaag nie, tenoo hy voldoende punte in Hollands behaal het om in die vak te slaag, en die geslaagde kandidate is in twee klasse verdeel na gelang van hul kennis van Hollands.²

In hierdie tyd het HOFFMEYER reeds veel nadruk geleë op die ontwikkeling van 'n sterk nasionaliteitsgevoel. Op 'n eemaal wat die Kaapse tak van die Bond in 1886 ^{aan} die lede van die Sinode, wat aan die organisasie behoort het, aangebied het, het hy in sy voorsitterstoespraak verklaar dat die neiging van lede van die Ned. Gerof. Kerk om na ander kerkgenootskappe oor te gaan, aan gebrek aan nasionale bewoosyn te wyte was, en geploet vir die aankweking van 'n liefde vir die taal onder die volk. Op die Bondskongres van 1888 het hy weer 'n warm pleidooi vir die handhawing van die taal gelever, en daarop gewys dat die toestand nog ver van bevredigend was.

Op 15 Junie 1889 het hy 'n toespraak oor „Onse Taal

...../en

1. Vgl. Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr“, blc. 295.

2. Dieselfde, blc. 390.

en "Onze Geschiedenis" voor die studente van die Victoria-Kollege gehou, waarin hy o.a. gesê het:¹

"De rechtgeaarde mens heeft bij zijn zucht naar rijkdom en welvaart, bij zijn Goddienstige behoeften, ook nationale voorliefde, nationale aspiratie, nationaal gevoel, nationale trots..... In indien komend meer aan anderen daar aan behoefte heeft, is mij, dunkt mij, de Afrikaner, die omringd van mannen met meestal een betere opvoeding dan de zijne, zonen van een machtig volk, met een rijke letterkunde, een roemrijk verleden en een schitterend heden, maar te leer in de verzoeking komt om zijn eigen volk te minachten en te verguisen!

In hierdie jaar het HON EYR nogmaals 'n poging aangevend om die Staatsdienskommissie die noodsaaklikheid van die erkenning van Hollands in die laer afdeling van die Diens aan die verstand te bring, maar tevergeefs. Hy wou dat Hollands op gelyke voet met Engels gestel sou word, en dat dit in die toelatingsoekamen 'n verpligte vak sou word, maar hierin het hy nie geslaag nie, en Hollands is met Kaffertaal gelyk gestel en kon in sekere gevalle weggelaat word. Die eksamen was ook net vir 'n klein aantal amptenare, bestaande uit kloerke en telegrafiste, verpligend en het weinig beteken.²

In 1889 het die lede van die Afrikanerbond wat in die parlement sitting gehad het, hul onderling verenig in die Afrikaner Nationale Party, en 'n konstitusie opgestel wat hul beleid bepaal het.³ Die konstitusie stem in hoofsaak ooreen met dié wat in 1883 by die oomsmelting van die Soerenbescherminingsvereniging en die Afrikanerbond aangeneem is. Dit is 'n bewys dat die Afrikaners^{toe} reeds ingesien het dat hul krag in samenwerking lê.

...../3

1. J. Hofmeyr: „Leven van J.H. Hofmeyr“, bls. 351.

2. Dieselfde, bls. 399.

3. Dieselfde, bls. 716.

3. De Zuid-Afrikaansche Taalbond.

'n Verdere fase in die geskiedenis van die Hollandse Taalbeweging is die stigting van die Taalbond. Hier is dit egter nodig om enige jare terug te gaan ^{teneinde} om 'n duideliker beeld van die toestand op onderwygebied te kry.

Die „Zuid-Afrikaansche Athenaeum“, wat deur toedoen van ds. A. FAURE in 1829 as private Hollandse onderwysinrigting in Kaapstad opgerig was, het reeds voor die vertrek van dr. CHANGUION in 1842 heeltemal 'n Engelse rigting ingeslaan en was ten tyde van die aanneme van die Onderwyswet van 1865, wat Engels die enigste voertaal in die skole maak het, reeds volkome Engels in gesproke. Op Stellenbosch is daar in hierdie tyd 'n behoefte gevoel om 'n inrigting vir hoër onderwys tot stand te bring. So is daar in 1863 besluit om vyf jaar lank fondse in te sameel vir die stigting van 'n gimnasium wat laer onderwys, sowel as „de voorbereiding tot het Admissie Examen voor de Theol. Kweekskool, en het Gouvernements Examen voor het Certificaat van de tweede klasse in de Letteren en wetenschappen“, sou verstreke. Die manne wat hier die voertou geneem het was ^{professore} ~~dr.~~ JOHN LURMEY en NICOLAAS HORNLYR van die Kweekskool, (wat op 1 November 1859 geopen was), en ds. JAN KILTHELING, die plaaslike predikant.

So eg in die geskiedenis van die tyd is die eerste rektor van „Het Stollonbosch Gymnasium“/of First Class Undenominational School“, wat op 1 Maart 1866 feestelik geopen is, nl. rev. W.L.W. DRAID, vir hierdie werk uit Skotland ontbied.¹ Nog in dieselfde jaar word die noodsaaklikheid van deeglike onderwys in die Hollandse taal en die inrigting gevoel, en 'n theologiese student, A. VAN VALDEN, word aangestel om minstens 4 uur per week,

...../teen

1. Gedenkboek van het Victoria-Kollege (1866-1910) bls. 40.

toon 'n besoldiging van £1.10. per maand, in hierdie vak onderrig te gee.¹

In 1874 het die Raad van Examinatoren plek gemaak vir die Universiteit van de Kaap de Goede Hoop. In hierdie jaar het die bestuur van die gimnasium uitbreiding van die staf gevra, daar^{weens} het toename der leerlingen en de grootte zorg en tijd die besteed moeten worden om vier jongelingen te voorbereiden tot het examen voor den B.A.-graad, het tal van onderwijzers ten ooenmale te klein is".² Dr. DALL het geantwoord "dat opvoeding tot de vereischten van de B.A.-graad alleen aan kollegos competent is, terwijl scholen tevreden moesten zijn met matriculoron", maar daarna is ds. MELTHLING afgevaardigd om die saak aan die toenmalige premier, sir JOHN MOLLELO, voor te lê, en daar laasgenoemde gunstig gesind was, is die personeel vermeerder en het die "Arts. Department" tot stand gekom.³ As sir JOHN MOLLELO nie so tegemoetkomend gewees het nie, sou daar waarskynlik vandag geen Universiteit op Stellenbosch gewees het nie.

In dieselfde jaar het die heer D. MALSVALLT uit Holland gekom om in Moderne Tale (waarendor ook Holbando) in die skool-afdeling onderwys te gee. Die Senaat van die hoër afdeling het bestaan uit drie lede: Volkerw. C. ANDERSON (prinsipaal), A. MACDONALD (professor in Klassieke en Engelse Letterkunde), en G. GORDON (professor in ~~die~~ Wis- en Natuurkunde). Daar die studentetal vinnig toegeneem het, was dit in 1877 nodig om nog 'n professor aan te stel, "waardoor het Professorale Departement volledig zal zijn".⁴ So is die ^{heer} THOMAS WALKER aan die personeel toegevoeg. In 1880 is ~~MR.~~ MALSVALLT tot "Professor in Moderne Talen" bevorder. In hierdie jaar was daar 219 studente wat

...../hollands

-
1. Gedenkboek van het Victoria-Kollege (1866-1916) bls. 42.
 2. Dieselfde, bls. 45.
 3. Dieselfde, bls. 45.
 4. Dieselfde, bls. 49.

(158)

Hollands as vak ^{be}studeer het,¹ en die „Stellenbosch College and Public School," soos die inrigting toe bekend gestaan het, was die enigste inrigting vir hoër onderwys in die land wat vir onderrig in die Hollandse taal voorsiening gemaak het. Die inrigting het steeds gegroei en op 22 Desember 1880 is die hoeksteen van die nuwe hoofgebou deur die administrateur, sir GEORGE C. STRAHAN, gelê. Die gebou is slegs gedeeltelik voltooi, en die volgende jaar in gebruik geneem. Jarelang kon die gebou weens gebrek aan die nodige fondse nie voltooi word nie, maar eindelik het die vroue van Stellenbosch die saak aangepak en die nodige bedrag byeengebring. In 1886 is die hoofgebou feestelik ingewy en, alweer in die loop van die tyd, beseengekom „dat het jubileumsfeest van H. Majesteit, de Koningin, ook langs dese weg kon worden herdacht". So is besluit om „ter herinnering aan de edele vorstin" die inrigting „Victoria-Kollege" te noem, „waarteen niemand onzer bezwaar had", of prof. J.I. Larais.² Niemand het ^{blykbaar} op die gedagte gekom om die inrigting 'n naam te gee wat 'n nasionale of Afrikaanse kleur sou openbaar nie.

Die inrigting het steeds gegroei want in die rapport van die Senaat van 1890 meld o.a.:

The number of successful candidates from Victoria College in "the three highest University examinations was greater than that from any Institution, and the two highest B.A. and Intermediate students from Victoria College took 20 out of the 44 certificates and diplomas awarded by the University for the year".

Terloops kan hier melding gemaak word van die feit dat ondanks hierdie vooruitgang daar in 1896 weer sprake was om die inrigting te laat opgaan in 'n „Teaching University" wat Rhodes by Groot-Schuur wou oprig. 'n Vergadering onder voorsitterskap van dr. HUIJ, die toenmalige Superintendent-generaal van Onderwys, is in Kaapstad gehou, waarop prof. LARAIJ en ds. NIEHTLING

...../die

-
1. De Zuid-Afrikaan, 26 Junie 1880.
 2. Gedonkboek van het Victoria-Kollege, bl. 55.

die Victoria-Kollege vertoonwoordig het: Op die vraag van oorspronke: „Wat gaat gij ons ontnemen?“ is saaklik geantwoord: „...is eisen van u alle studenten boven Matrikulatie!“ Een van die redes van dr. HILTHELM vir die voortbestaan van die inrigting is trefsend, en met die oog op die latere geskiedenis en die manne wat van die inrigting uitgegaan het, het dit iets ~~gaxxxx~~ van 'n vooropspeling: „omdat in het geval van de zelfvernietiging van Stellenbosch Zuid-Afrika weinig te winnen, veel te verliezen had“. Uit 'n vergelykende statistiek van die examenuitslae van die inrigtinge vir hoër onderwys het egter geblyk dat Stellenbosch in die jare 1891-1896 die beste resultate ~~waxxxx~~ ^{dus} gelever het, en ^{dus} alle roeg op voortbestaan gehad het. Die Rhodes-plan het hierop skipbreuk gely.¹ Nietemin is dit van belang om te weet watter poginge aangewend is om die enigste inrigting in die land, waarin daar „behoorlik“ voorsiening vir die Hollandse taal gemak is, te vernietig. Selfs die Superintendent-generaal van Onderwys het hom medepligtig gemak; dit was ook nie die enigste keer dat dr. NIJK gebrek aan simpatie teenoor die Hollandse taal getoon het nie.²

Die „Good Hope Seminary“ en die „Hugonot Seminary“ wat in 1874 gestig is, het die teenoorgestelde rigting ingeslaan. In die eerste plek is Amerikaanse onderrysereese ingevoer wat geen kennis van die lands- of volksaard of -taal besit het nie, en wat alles in die werk gestel het om allerlei uitheemse gewoontes en denkbeelde in die gemoedere van die onbedorpe jong Afrikanerdogeters in te prent, en hul te leer om met minagting op hul eie volk, taal en geskiedenis neer te sien; gegord in 'n keurslyf van aangeleerde moedernery het baie van hierdie ongekunstelae plattelandse meisies totaal van hul eie ^{volk} sedes vervreem.

...../D.D.

-
1. Godenkbok van het Victoria-Kollege, bls. 62.
 2. Hofmeyr: „Is 't ons ernst“ in L.A. Prosa-bandel, bls. 50-51.

Dr. S.J. DU TOIT en dr. VAN DER LINGEN van die Paarl het in hierdie tyd begin voor vir Christelike-nasionaal Onderwys (C.N.O.), d.w.s. godsdiensonderwys binne skoolure, in teenstelling met die stelsel gebruiklik in die onsektariese staatskole, en verder om 'n nasionale gevoel by die skoolgaannde jeug aan te kweek en die volkstaal tot sy reg te laat kom. In die Patriot van 11 Oktober 1878 skryf dr. DU TOIT o.a. „Deur Engels te beoefen, wort die Engelse gees ingeplant.... laat nulle Engelse leer wat tijd en geld daarvoor oer het, mar moet nie uit bindend maak vir algar nie“. Deur die beytoring van dr. VAN DER LINGEN is die Paarlse Gymnasium as 'n C.N.O.-skool opgerig en nie as staatskool nie; Hollands was die voertaal, en godsdiensonderwys het 'n plek op die rooster gekry. Dr. DU TOIT het die C.N.O.-stelsel in talryke artikels in die Patriot en in 'n boekie Die Christelike School in haar Verhouding tot kerk en staat gepropageer, maar uit het veel teenstand uitgeloek, waarop dr. DU TOIT in sy „Replik op alle Reconsien“ (1877) geantwoord het. Dr. DU TOIT het in hierdie boek ^{gekry} ondersteuning van dr. W.P. DE VILLIERS van Beaufort-oo, waar daar 'n bloeiende vryskool op C.N.O.-grondslag ~~bestaan~~ bestaan het. Laasgenoemde ^{selfs} het in 1879 'n motie ten gunste van C.N.O.onderwys in die parlement voorgestel, maar sonder gevolg. Dr. DU TOIT het in 1881 'n petisie laat token wat deur dr. DE VILLIERS ingedien is; hierdie petisie is deur sowat 5,000 persone uit alle dele van die land onderteken, maar weer het dit tot niks gelei nie.¹ Die bestuur van die Afrikanerbond het in 1886 die Vrywillige Beginsel verwerp, d.w.s. toestemming aan onderwysers wat vrywillige pogings aanwend om kinders, wie se ouers dit verlang, uit die Bybel te leer.² In 1885 het dr. DU TOIT in 'n ander boekie, Die Vrije School voor 't Kaapse Parlement, die bestaansreg van vryskole bepleit. In dieselfde jaar bepleit mr. VLETER, lid vir Albert, die

...../toelating

1. Du Toit: „S.J. du Toit.....“ bls. 41.
2. Dieselfde, bls. 43.

toelating van die Vrywillige Beginsel in die skole in die Parlement. In sy toespraak sê hy o.a.:

Volgens dr. Dale's instruksies was het onderwyzers niet toegelaten om kinderen de Hollandse taal te lere, indien hun ouders niet aansoek deden daarom, en godsdienstig onderwys werd slechts buiten de bepaalde schooluren toegelaten".

Selfs die heer HOBLEYR het in 1886 'n lansië vir die onderwys van godsdiens onder skoolure gebreek, maar te vergeefs. Uit mr. VLETER se toespraak blyk dat die toestand op onderwysgebied alles benalve bevredigend was. Oral het daar dan ook „vrywillige skole" verrys.¹

Die Provinsiale Vergadering van die Afrikanerbond het in Maart plaasgevind, en onder die beskrywingspunte was daar een oor die verspreiding van nuttige lektuur en 'n ander oor volksgeskiedenis op skool. In 'n brief wat op 13 Maart in De Zuid-Afrikaan verskyn het, tree Vox Clamantis (prof. MANSVELT, Hollandse docent aan die Victoria-Kollege, Stellenbosch),² as kempvegter op teen die manier waarop die kinders met hul vaderlandse geskiedenis kennis maak:

'Cape History' wordt met een medelijdend schouderophalen en zóó onsympatisch behandeld, dat de leerlingen daardoor, in plaats van tot ware vaderlandsliefde opgevoekt te worden, er even weinig belang in stellen als velen hunner onderwijzers of onderwijzeressen. En wat de lectuur betreft de examenwoede die tegenwoordig bijna overal heerscht, is een der oorzaken, dat het onderwijs in plaats van ontwikkelend te werken, de leerlingen lust en liefde tot kennis in te boozemen, hoofdzakelijk ingerigt wordt om alle leerlingen die maar eenigszins vatbaar zijn, zoo spoedig mogelijk voor het een of ander examen af te rigten en vol te proppen met een oppervlakkige kennis, die hen 'moeg' van alle onerwijs en studie maakt, instede van hen tot verder onderzoek en zelfontwikkeling op te wekken".

Voorts trek Vox Clamantis te velde teen die ondergeskikte plaas wat die taal van die „grootte massa des volks" op skool inneem; Dit word gelykvloers met Duits, Frans en Kaffers as „modern language" gestel en as byvak behandel. Hy sê verder:

...../In

1. Du Toit: S.J. du Toit....." bls. 45.
vir die M.A.-graad van die Universiteit van Witwatersrand
2. W.H. Louw se manuskrip: „Hoofst. oor die Gesk. van die Holl. Taal ens.", bls. 103.

"In plaats van de kinderen onzes volks de taal hunner ouders" en voorouders te leeren lezen en zóó te verstaan, dat ze later met genoegen en vrucht een in die taal geschreven boek ter hand kunnen nemen, leert men hen een béetje spraak-kunst en een béetje vertalen en acht, dat men al heel wat ge-daan heeft, als zij 't examen in 't Hollandsch met redelijk goeden uitslag hebben afgelegd".

Het hierdie brief ontbrand die taalstryd met nuwe gloed. Daar verskyn weer talle van briewe oor tualaangeleenthede, die onderwysstelsel, ens., in die kocrante. Lers maak Vox Clamantis II sy verskyning, maar dit duur nie lank nie of daar is ook 'n Vox Clamantis III. ° Oral waar egter vir gelyke taal-regte stryd aangeknoop word, word die Hollandse taal bedoel, en nie Afrikaans nie; dit lyk dan ook of baie van hierdie taalstryders in alle orns Hollands^{as} die taal van die „grootte massa des volks" beskou het.

1890

Op 29 Maart/verskyn daar in De Zuid-Afrikaan 'n brief van Vox Clamantis II (ds. H. HOFFMEYER)¹ oor „De Plicht der Hollandsche Kerken"

„Kon men de leden der Ned. Geref. Kerk en Geref. Kerken, als door een tooverroede, in een oogenblik, in Engelschen omscheppen, dan komt het niet zooveel er op aan dat 't Hollandsch op de publieke scholen wordt. Dan beantwoorden de scholen, de Examina, de Universiteit van de Kaap, uitmun-tend aan hun doel!"

Dan trek die skrywer teen die Engelse preke in die Hollandse kerk te velde. Daar was juis in daardie tyd weer 'n agitatie om die Engelse preke uit die kerk te ban, maar te vergeefs.² Daarna beroep hy hom op die Afrikanerbond en op die lede van die Hol-landse kerke om die saak ter harte te neem:

Het medium van onderwijs mag niet langer uit-sluitelijk het Engelsch zijn. De Examina mogen niet langer zóó ingericht zijn alsof wij allen Engeland tot "Homo" hebben, en van plan zijn allen later daarheen te verhuizen oor wij sterven. De Universiteit moet niet langer geheel en al op Engelsche leest geschoeid blijven. Maar, de grootte zaak is, geestdrift in de hoofden en leden onzer Hollandsche Kerken, en daarna zal alles regt komen."

...../De Volksbode

1. Louw: „Hoofst. uit die Gesk. van die Taalbeweging", bls. 103.
2. De Zuid-Afrikaan 16 Januarie 1890, Vgl. 28 Januarie 1890.

De Volksbode sou egter g'n antwoord skuldig bly nie, en die perspublisiteit wat die taalstryd op dié wyse orlang het, het die saak van die Hollandse taal alleensins ton gedo gekom, want op dié wyse is dit behoerlik onder die aandag van die volk gebring. De Volksbode was 'n blad deur predikante opeerig en het grootliks die kerklike sienwyse vertolk. In hierdie stryd het die blad egter bitsige uitlatings oor die Afrikanerbona gemaak, en die houding van Engeloesesinde predikante van die Ned. Geref. Kerk probeer verdodig.¹ Gevolglik het hy 'n tydlank 'n gees van vyandigheid teen ^{oor} De Zuid-Afrikaan oopenbaar, maar so langamerhand het albei ~~xxxx~~ tot oeter insigte gekom en is die onverdraagsaamheid uit die weg geruim.

Op 10 April 1890 behandel De Volksbode in 'n inleidingsartikel die vraag of daar meer vir die Hollandse taal gedoen kan word; daar word op drie beware gewys, nl. dat dit ondoenlik is om Hollands verpligtend op skool te maak wens die bestaan van suiwer Engelse distrikte; dat die Engelse taal meer algemeen is en die Engelse letterkunde groter oysel vind, en dat die bestaande metode van onderrys in die Hollandse taal meer daarop bereken is om die leerlinge af te skrik as aan te lok. Die blad gee aan die hand dat 'n konferensie gehou moet word om hierdie en aanverwante kwessies te bespreek.

Op 12 April antwoord De Zuid-Afrikaan in 'n hoofartikel „De Taalkwestie” dat „oerdoelend naar hetgeen wij van jonge Afrikaners gezien hebben, die Hollandsch onderrys van bevoegde leeraars erlangd hadden, het onderrys in de oude landstaal goede vruchten draagt”. Die blad ondersteun die plan om 'n konferensie te hou en gaan dan oor tot 'n bespreking van die onderwerpe wat behandel moet word. Daar word gewys op die feit

...../dat

1. De Volksbode 3 April 1890.

dat daar drie magte is wat regstreekse invloed op die onderwys uitoefen: die Onderwysdepartement, die Kaapse Universiteit en die publiek; eersgenoemde staan eintlik onder die regering, en van die Superintendent-generaal sal die taalkwessie geen ongepunte teenwerking ondervind nie. Wat die Universiteit betref, was die saak egter anders; die Raad van die Universiteit was feitlik almagtig, en uit elemente saamgestel van wie geen steun vir die taal verwag kon word nie. As bewys hiervan dien die feit dat die Oranje-Vrystaat indertyd aangebied het om tot die koste van die Universiteit by te dra, nits die studente toegelaat word om hul van Hollands of Engels by eksamens te bedien, maar hierdie aanbod is van die hand gewys, opdat seer weinige van die eksaminatore Hollands antwoorde kon beoordeel. Dan word daarop gewys dat as Hollands by die Matrikulasië- en Elementaire eksamens by regmatige plek moet erlang, daar van die kant van die publiek sterke drang uitgeoefen moet word. Dit is ook die plig van die Hollands predikante om hul gewig hier te laat voel. Hierdie inleidingsartikel is die eerste van 'n aantal waarin De Zuid-Afrikaan in 1890 vir die taal in die bresse getree het, en die taalzaak is dan ook tot 'n groot mate in die kolomme van hierdie blad uitgestry.

Die stryd ontbrand nou op allerlei punte. In de Volksbode bopleit Vox Clamantis 'n splinternuwe stelsel van onderwys „oet nationaal..... en niet zoo als het volk en de concurrentie van den handel willen - gelijke kennis van de Engelsche taal"; hierop antwoord Vox Clamantis III in De Zuid-Afrikaan en wys daarop dat dit op hierdie tydstip onverstandig sal wees om te ver te gaan, aangesien dr. DALL reeds toegestaan het dat Hollands in beoorekole geboeg word.

Die wakkere Hollands docent aan die Victoria-
 op
 Kollege/ Stellenbosch, dr. HANVELT, tree nou openlik in die

...../kryt

kryt met 'n brief oor : „Onse Nationaliteit en de Taalkwestie“,
waaraan die volgende ontloen is:¹

„Dat van verskillende zijden is uitgesproken, is ook mijn gevoel, nl. dat nu de tijd is aangebroken om, naar een vastgesteld program, alle wettige pogingen in het werk te stellen om de zoo lang verongelijkte landstaal die regten te hergeven, waarop zij alle aanspraak heeft“.

Hy gee aan die hand dat die voorgestelde taalkongres tydens die sitting van die Sinode gehou moet word; dit sal aan belanghobende persone die kans bied om hul meninge en voorstelle in die keurante uit te spreek, en daaruit sal die persone wat leiding in die saak neem dan die grondslag van die kongres kan vorm.

Na aanleiding van genoemde brief word die volgende vraag aan prof. HAMBVILT gestel: „Bestaat er eenige verwachting, dat de spreektaal van den Afrikaner, van den betrekkelijk meer opgevoeden Stellenboscher of Paarlischer wijnbeer, zoowel als van den minder begunstigten bewoner van de Karroo of het Bokkeveld ooit iets anders zal zijn dan Afrikaansch?“ Hierop verskyn 'n antwoord in De Zuid-Afrikaan van 1 Mei, waarin dr. HAMBVILT breedvoerig op die saak ingaan: Volgens sy mening bestaan daar drie soorte Afrikaans, nl.:

„wat ik naar analogie van den bekenden term kombuis Hollandsch „het salon- of voorkamer-Afrikaansch zal noemen, d.i. de taal die men bijv. te Stellenbosch niet alleen op openbare vergaderingen, maar ook in den omgang nog hoort van mannen, die mij zelf verzekerd hebben, dat zij in hun jeugd niet meer dan twaalf maanden onderwijs genoten hebben van den een of anderen weggelepen matroos of soldaat.“

Deze taal nu, hoosker ook in vele opsigten van de Nederlandsche schrijftaal afwijkende, is in haren zinnout, zoewel als woordenschat, suiver Hollandsch en voltrekt niet van buigingvormen ontbloot“.

Dit is die bekeerde taal in Suid-Afrika. In verband met die skryftaal gaan hy voort:

„En totdat de Hollandsche taal in Zuid-Afrika in hare regten hersteld is en als landstaal door het opgroeiend geslacht beoefend wordt, zou het kortzichtig en

...../dwnas

1. De Zuid-Afrikaan 24 April 1890.

dwang zijn, niet de bescheefde schrifttaal van Nederland als middel van onderwijs te benigen.¹

Dan wei hy uit oor die ryk woordenkat van die Afrikaner en sê dat

die Afrikaner van die eerste klas, niet alleen te Stellenbosch, maar ook elders, eens taal spreekt, die allermint den naam van patois verdient.²

Dech daar is nog een andere soort Afrikanisch, waaraan, m.i. met recht de naam van Koebuisc-Hollandsch wordt gegeven. Dit is de taal die bijna alle buigingvormen, vooral bij de werkwoorden verwaarloost,..... en die men niet alleen van de bewoners der koebuisc, maar helaas, ook, dank zij ons tegenwoordig stelsel van onderwijs, van het opgroeiend geslacht hoort. Ik zeg, dank zij ons stelsel van onderwijs, omdat het voor ieder opmerker sonderling moet zijn, dat, als thans nog menschen van volwassen leeftijd, die slechts enige maanden gebrekkig onderwijs genoten, nog zulk een betrekkelijk zuiver Hollandsch spreken, nadat de Knaap reeds bijna een eeuw onder Engelsch bestuur is geweest, dat het, zeg ik, alleen aan de stelselmattige vorengelching onzer kinderen op de school te wijten is, dat het opgroeiend geslacht eens taal spreekt, welke zoo veel verschilt van die hunner ouders en niets beter is dan die hunner bedienden. Komt er dus geen verandering in ons onderwijs, en zijn de ouders eens in het graf, dan blijft er niets anders over dan het Afrikaansch van de tweede en derde klasse waaraan zeker niemand den naam van patois zal ontzeggen.

Om eindelijk nog te spreken van die derde soort, waaraan ik - om bij het huighoudelijk beeld te blijven - geen betere naam dan dien van Mixielig-Afrikaansch weet te geven, die hoort men alleen van menschen, welke in een voortdurenden tweestrijd met zichselve tuschen eens onbewuste liefde voor hunne moedertaal en de modesucht en ook te toonen, dat zij wat Engelsch kennen, heen en weer worden geslingerd. Gelukkig hooren desen tot de uitzonderingen en, wordt het eens onsen kinderen op de school ingeprent, dat het geen schande is Afrikaner te zijn en goet Hollandsch, of, wil men, goet Afrikaansch te spreken, dan zal dit geslacht uitsterven, en - hunne eenige ruste in vrede!

Op de vraag..... of ik verwacht, dat de Afrikaner ooit iets anders dan Afrikaansch zal spreken, antwoord ik dus: Neen; maar op grond van jarenlange ondervinding durf ik zeggen, dat, als eenmaal de jonge Afrikaner op de school leeren zal, zijne begrippen en gewaarwordingen ook door middel van het Hollandsch uit te drukken, dat Hollandsch niet alleen even goed, maar beter nog zijn zal dan het beste salon-Afrikaansch dat men thans nog hoort.

Dat de taal der groote massa ooit zuiver Leu-landsch zou kunnen worden, daaraan valt niet te denken; doch, hoe groot ook mijne liefde voor de Nederlandsche taal en hare niet zoo arme letterkunde (gelijk sommigen meenen) zij,

...../ik

1. De Zuid-Afrikaan 1 Mei 1880. Kursivering van my.
2. Vgl. De Zuid-Afrikaan 1 Mei 1880, artikel van die toenmalige Vrystaatse hoofdgogter P.W. Reitz: Het „Barbaarsch Patois“, in dieselfde trant geskryf.
3. Kursivering van my.

(167)

ik sal al mijn streven en werken ruim beloofd achten, als het Kapsch-Hollandsch, of Afrikaansch, zich in zijne ontwikkeling slechts zoo nabij het Nederlandsch houdt, dat de opgevoede Jonge Afrikaner in staat zal zijn, om zonder groote inspanning de geestesvruchten van Hollandse denkers naast die van Engelse te genieten".

Hierdie brief is besonder belangryk omdat die stand van sake duidelik daarin uiteengesit word. Of daar werklik so 'n groot verskil tussen die eerste en tweede klas Afrikaners was, is te betwyfel, en wat die Mixpiekels betref, sou die getal later nog so toeneem dat hierdie klas byna die grootste van die drie sou word. Daar moes dan ook in later jare bewuste poginge aangewend word om die Afrikaanse spreektaal van hierdie ^{ver} monging met die Engelse taal te suiwer, om van anglicisme geen melding te maak nie; en die stryd is ^{vandag} nog nie volkome besleg nie. Dr. HANSEVELT erken ogter openlik dat dit hom nie te doen is om Hollandse die spreektaal van die volk te maak nie, want hy besef vooraf dat so 'n poging tot mislukking gedoen sou woen. Die groot doel waarom hy vir die regte van die Hollandse taal stryd, is om die Hollandse geestesgoedere vir die Afrikaner toeganklik te maak. Hier is dus g'n sprake daarvan om die Hollandse taal in die keel van die Afrikaner af te druk soos met Engels gedoen is nie.

Op hierdie tydstip tree dr. A. MOOREHEAD (later professor) wat sy meninge reeds enige kere in De Volksbode en De Zuid-Afrikaan geuit het, met 'n belangryke plan voor die daag oornit hy sy idee in twee briewe breedvoerig in De Volksbode uiteen, en daarna word dit in De Zuid-Afrikaan van 6 en 8 Mei 1890 prominent geplaas. Die brief is in vyf afdelinge ingedeel:

"Laat gij traktaten aan te toonen" as die skrywer, "dat ons streven: niet ontijdig, niet van ondergeschikt belang, niet bekrompen, niet in strijd met onze loyaliteit en niet onuitvoerbaar of onpraktisch is".

Die dominee sit sy sieningse punt vir punt uiteen en verklaar

...../dat

dat die tyd ryp is vir die Hollandse taal om gelyke regte met die Ingelse te verkry, dat dit 'n saak van die allergrootste belang vir die Hollandsprekende gemeenskap is, dat hierdie deel van die bevolking alle reg het om vir gelyke regte op taalgebied te stry, dat sodanige stryd hoegenaamd geen afbreuk aan die volk se lojaliteit aan die owerheid doen nie, en dat dit heeltemal moontlik is om hierdie streef uit te voer. Dan stel hy die vraag: „Wat moeten wij doen?” en gee daarop self aan die hand dat daar so spoedig moontlik 'n kongres gehou moet word „waar de verschillende plannen en gevoelens grondig kunnen besproken en een gemeenschappelijk plan van handelen kan ontworpen worden”. Voorts beveel hy aan:

De stichting van een TAALBOND om de belangen der taal te behartigen door:

1. In overleg met reeds bestaande vereenigingen te zorgen voor de verspreiding van geschikte lektuur, en schoolboeken.

2. Het uitloven van prijzen of beursen aan leerlingen op onze voornaamste scholen voor vordering in de landstaal.

3. De taalkwestie voor de aandacht van het publiek te houden, en de belangstelling in de goede zaak op te wekken.

4. Het optrekken en doen teekenen van petities aan het Parlement in belang der moedertaal.

In verband met die veranderinge wat in die onderwysoetelstel aangebring moet word, neem de. MOORLES die volgende punte:

1. Dat niemand sal benoem word tot Inspekteur van Onderwijs (althans voor Hollandsch sprekende distrieten), die de Hollandsche taal niet machtig is; dat intussen voorsiening sal gemaak word voor het behoerlijk examineren der Hollandsche klussen; en dat een volledig verslag van de verderingen der leerlingen in het Hollandsch, in de gedrukte rapporten der Inspecteurs sal word gelovd.

2. Dat het Hollandsch op alle scholen, zoo hooger als lagere, waar zulks door het Comité wordt verlangd, als middel van Onderwijs voor zekere vakken sal word gebruik.

3. Dat bij het Onderwijs van Geschiedenis, de Vaderlandsche Historie als hoofdzak sal word beskouwd; en dat (waar verlangd) de Algemene Geschiedenis de plaats sal innemen van de Ingelse.....

4. Dat voor het Hollandsch papier zulk een getal merken zal worden gegeven, in vergelijking met dat voor andere onderwerpen toegekend, dat kandidaten aangemoedigd worden de moedertaal te beoefenen".

Vorder gee die dominee aan die hand dat die verspreiding van boeke en die uitlooiing van pryse waarmede die Nederlandsch-Afrikaansche Vereeniging (wat in 1881 in Holland gestig was) 'n begin gemaak het, uitgebrei moet word. 'n Ander belangryke wenk wat hy aan die hand gee is dat 'n kommissie benoem moet word om 'n jaarlikse examen in Hollands uit te skryf, en „flynke“ bourne aan die bes-geslaagde kandidate toe te ken. Hierdie examen sal dan „een toetssteen zijn in hoever de moedertaal op de verschillende scholen behoorlijk wordt gedoceerd“.

Hoewel die stigting van 'n Taalbond eerste deur dr. MOORRENS aan die hand ggee is, was dit dr. A.A. LOUW, van die Paarl, wat die eerste stap gedoen het tot verwesenliking van die wenk. In Junie 1890 het hy onderstaande omsendbrief aan die persone boaan vermeld gestuur¹:

Paarl 12 Junij 1890.

Aan:- Dr. G. van d. Wall,
 " Dr. J.J. Kotze,
 Prof. P.J.G. de Vos,
 Prof. H. Mansvelt,
 Dr. A. Murray,
 Dr. A.A. Louw.

Hooggeachte Broeders!

In de jongste korrespondentie over „de Moedertaal“ in de nieuwsbladen is er van meer dan een kant de wensch geuit om het opsommen van en het klagen over wat men verkeerd acht te staken, en liever tot handelen over te gaan.

Ik stem daarmede volkomen in. Laat ons toch iets doen, en daarmede beginnen voor en niet tijdens de aanstaande Synode. Er is aldan in soowel als buiten de zittingen zooveel te doen dat men onmogelijk de aandacht met bedaardheid en ernst aan de zaak kan wijden.

...../Als

1. LOUW: „Hoofst. uit die Gesk. van die Holl. Taal“, blz. 93-94.

Als de "taalkwestie" voor de Synode komt zonder een weldoordacht plan inhoudende de vereischte wijzigingen in het tegenwoordig stelsel van onderwijs - een plan te voren door mannen van verstand uitgedacht en in den vorm van een voorstel op papier gebragt - dan zal de uitkomst ervan zijn - gelijk in 1880 - dat er tijd en geld verspild, kwam bloed gezet, en het beoogde doel niet bereikt wordt.

Ik heb tot hiertoe tevergeefs gezocht op anderen die het initiatief op zich zouden nemen. Onze tijd, om nog iets in de zaak te doen, wordt kort. Een Broeder zeide dezzer dagen tot mij, ik moest maar beginnen.¹

Het plan, dat nu mijn voorstel is, komt hierop neer:-

Laten de Broeders hierboven genoemd zich tot eene Commissie vormen en bijeenkomen aan de Paarl op Vrijdag 20 dezor per eerste avondtrein om dien avond en den volgenden voormiddag te werken. Met den zaterdag namiddagtrein kunnen de Broeders, die Zondag preken moeten, nog huiswaarts gaan. Ik spreek van Vrijdag en Zaterdag omant de D.D. Professooren de overige dagen der week op hun post moeten zijn.

In de vergaering boven bedoeld, kunnen wij de taalkwestie bespreken en besluiten nemen, desnoods tot het houden van een Congres.

Besluit men tot dit laatste, dan zal men om noodelooze kosten te vermijden, eene keuze moeten doen van de geschikte mannen en dezen per circulaire moeten uitnodigen tot bijwoning van het Congres, zeg 10 en 11 Julij aan de Paarl².

In afwachting verblijf ik met de meeste achting

Gehoorde uwe in onzen Heer

(Get.) A.A. Louw.

P.S. De Broeders worden vriendelijk verzocht om dit schrijven zoo spoedig mogelijk te laten rondgaan".

Die vergadering het op die vastgestelde datum plaatsgevind en daar is behoerlik notule gehou:

De Paarl 20 Juni 1890.

Voorlopige vergadering, belegd door Ds. A.A. Louw, tot bespreking en beraming van maatregelen en plannen betreffende de Taalkwestie en de wenschelijkheid van een te houden Congres.

Tegenwoordig zijn: Ds. A. Murray, A.A. Louw, G. van der Wall, Dr. Kotzé, Prof. de Vos en Mansvelt.

Tot voorzitter wordt benoemd Ds. A.A. Louw en tot Secretaris Prof. H. Mansvelt. De volgende voorstellen worden

...../aangenomen:

1. Ds. A. Murray: Vgl. De Zuid-Afrikaan, 9 September 1890.
2. Hierdie paragraaf is deurgehaal in die oorspronklike brief, wat aan my afgestaan is.

aangenomen:

1. Dat 't elementaire eksamen voor een deel in de Hollandse taal zal kunnen aangenomen worden.

2. Een Commissie worde benoemd om hieromtrent een berekend voorstel in te dienen.

De vergadering wordt verdaagd tot den volgende morgen.

21 Junie, 1890

Voortzetting van de besprekingen van den vorigen avond.

Tegenvoerdig: Di. Murray, Louw, van der Wall, Proff. de Vos en Mansvelt. Dr. Kotzé is wegens ongesteldheid niet aanwezig.

De volgende voorstellen werden aangenomen:

1. Dat bij 't Matriculatie examen het Hollandsch als examenvak op gelijken voet met andere hoofdvakken gesteld worde.

2. Dat bij 't Matrikulatie examen aan candidaten de keuze gelaten worde tusschen de Algemene Geschiedenis met Hollandsch als medium en de Griekse taal of de Engelsche geschiedenis.

3. Dat naast 't Matriculatie examen een ander en van gelijke waarde ingesteld worde, waarbij in plaats van Latijn, Grieksch, Meetkunde en Algebra, vakken gesteld worden, meer strekkende tot de algemene en alrijdige ontwikkeling der jeugd met het oog op den toestand des lands.

De leden besluiten Sir L. Dale om een onderhoud te verzoeken, ten einde met hem de voorgenomde punte te bespreken. De Secretaris zal de leden kennis geven van den door Sir Langham Dale bepaalden dag.

Proff. de Vos en Mansvelt zullen een sub-commissie vormen om de voorgeande besluiten nader te formaliseren.

In De Volksbode van 26 Junie 1890 het onder die opschrift „Het Taal-Congres te Paarl” 'n vollediger verslag van die verrichtinge verskyn, en is melding gemaak van die bespreking insake die oprigting van 'n Taalbond. Dit blyk ook dat de „OORRELLS” wat op Richmond werksaam was, nie die uitnodiging om die besprekinge by te woon kon sannaem nie. Die manne wat vel aansoek sig was, was almal gesiene en invloedryke persone in die samelewing en goeddriftige voorstanders van die Hollandse taal; met sulke manne aan die spits sou die taalstryd selfs nie deur die gedugste teenstanders van Hollands veronagsaam word nie.

...../Dio

Die rede waarom oir LANGHAM DALL oor die saak geraadploeg moes word, was om te vernem hoever die Regering geneë sou wees om toestemming te verleen aan die verlangde wysigings in die Elementaire en Matrikulasie-onamens met die oog op gelyke regte vir Hollands en Engels. Daar is ook besluit om die taalkongres in Augustus te hou sodat die besluite daar geneem in Oktober aan die Sinodo voorgelê kon word, maar omdat tallo van belangstellige persone nie die kongres in Augustus kon bywoon nie, is die datum uitgestel tot die sitting van die Sinodo. Die Zuid-Afrikaansche Taalbond het dus sy ontstaan te danke aan die beyvering van vyf predikante en een Hollander.

Die volgende stap was 'n oproep „Aan alle Voorstanders der Hollandsche Taal in Zuid-Afrika“ deur prof. HANSVELT opgestel, en dit het in die meeste Hollandse koerante in die land verskyn, selfs in Natal;¹ hierin is die verloop van sake weer uiteengesit.

Da 'n bespreking van die taalkwessie word genold dat die voorlopige komitee, aangestel om die Superintendent-generaal van Onderwys oor die saak te nader, weens die siekte van laangenoemde verhinder was sulks te doen. Daar is weer 'n vergadering gehou, hierdie keer op Stellenbosch, en toe is besluit om die kongres op 31 Oktober en 1 November te hou. Verder is ook besluit om voor die tyd 'n „breedere vergadering van belangstellenden uit de omstreken der Kaapstad te houden“, teneinde vooraf die nodige voorbereidings vir die kongres te maak en die agenda op te stel. Alle voorstelle wat op die breër vergadering bespreek moes word, moes aan 'n subkomitee bestaande uit proff. DE VOS en HANSVELT gerig word. In dieselfde uitgawe van De Zuid-Afrikaan verskyn die volgende advertensie:

...../Taalkongres

1. De Zuid-Afrikaan 9 Sept. 1890. De Natal Afrikaner 27 Feb. 1891.

(173)

TALCOGONIE.

„Aan alle voorstanders der Hollandsche Taal in Zuid-Afrika“.

Het voorlopig Comité ter voorbereiding van het Taalcongres stelt voor, dat het Congres zal plaats nemen op Vrijdag 31 October en zaterdag, 1 November, te Kaapstad. Uur en plaats zullen later bekend gemaakt worden, alende de agenda, welke door een te benoemen subcomité zal worden opgesteld.

Voorstellen ter bespreking in te zenden aan Prof. De Vos of den ondergetekende. Alle belangstellenden worden dringend uitgenodigd.

Zie verder begeleidenden brief in dit Blad.

Hanno het voorlopig Comité

(Get.) H. Manvelt.

Secretaris.

Die nogerende „breedere vergadering“ het op 1 Oktober in die gebou van die Christelike Jongelingsvereniging in Kaapstad plaasgevind.¹ Die volgende here was aanwoog. Do. A.A. Louw, do. F.S. du Toit, D.F. du Toit, redakteur van die Rye-krig, do. D.S. Botha, do. D.J. Pienaar, do. D. Stoytler, dr. Kotsé, J.D. Krige (Gymnasium, Stellenbosch), cerv. B. Pionner, Immanuel, (onderwyser, Malmesbury), De Villiers (ouerling, Simonstad), Hofstede (sendeling, Noordhoek), do. J.H. van Wyk, do. P.A. Strasheim, dr. van Oordt, proff. Morris, Van der Tuuk/on (Kaapstad) Manvelt, en do. Muller. Die heer J.H. HONELYR was weens 'n misverstand insake plek en uur nie teenwoordig nie. Do. A.A. LOUW is tot voorsitter gekies en prof. MANVELT tot sekretaris. Die notule van die voorlopige vergaderinge in die Pearl en Stellenbosch gehou is voorgelees, asook die beskrywingepunte wat die voorlopige komitee ontvang het. Daar is besluit om die voorgestelde punte in die dagblaaie te publiseer sodat die publiek vooraf van die agenda kennis ken neem. Tot „Commissie van Orde ter

...../regoling

1. De Zuid-Afrikaan, 4 Oktober 1890.

regeling van de Beschrijvingspunten" is beneemd de A.A. LOU, dr. VAN OORDT en proff. VAN DER TUUK en LANGEVELT. Om fondse vir die onkoste byeen te kry, is besluit om 'n bydrae van vyf shillings te vorder van elkeen wat 'n stem op die kongres sou uitbring, en om toegangsgeld van een shilling van alle ander kongrengangers te vra. Hierdie besluite is in 'n oproep: Aan alle voorstanders der Hollandse Taal in Zuid-Afrika aan die publiek voorgedra.¹ Ook is 'n aantal van die ontvangte beskrywingspunte in verband met die teekening van meer regte aan Hollands of gelyke regte met Engels gepubliseer. Hier volg enkele wat deur die voorlopige komitee voorgestel is, en wat tot aanwysing van die algemene toestand op taalgebied kon dien:

1. Dat 't Elementair Examen voor een deel in de Hollandse taal zal kunnen afgenomen worden.
2. Dat bij 't Matriculatie Examen 't Hollandsch als examenvak op gelijken voet met andere hoofvakken gesteld en niet als een vreemde taal gerekend worde.
3. Dat aan candidaten bij 't Matriculatie Examen de keuze gelaten worde tussehen de Algemeene Geschiedenis (in 't Hollandsch) en de Griekse taal of de Engelsche Geschiedenis.
4. Dat naast 't Matriculatie Examen een ander examen ingesteld worde, waarbij in plaats van Latyn, Grieksch, Leestkunde en Algebra vakken gesteld worden meer strekkende tot de algemene en alzijdige ontwikkeling der jeugd het het oog op den toestand des lands".

Die bereoerde "toestand des lands" word duidelik uit die blote feit dat dit nodig is om sulke voorstelle te maak. Tot toeligting en aanvulling van bogenoemde voeg die subkomitee die volgende by:

(a) Dat bij het Elementair Examen 't Hollandsch als examenvak naast de andere gesteld worde, en dat 't examen voor een deel in de Hollandse taal zal kunnen worden afgenomen.

(b) Het examen in 't Hollandsch zal omvatten: 1, een eenvoudige dictos; 2, een vertaling van een eenvoudig

...../stuk

stuk Hollandsch in 't Engelsch en omgekeerd; 3, eenige vragen over de gewone verbuiging der naamwoorden en werkwoorden.

(c) Aan de candidaten worde de vrijheid gelaten, zich bij 't examen in de Geschiedenis van Zuid-Afrika en in de aardrijkskunde van de hollandsche taal te bedienen.

(d) Dat bij 't Hooger Schoolexamen de kandidaat de vragen over de vakken genoemd onder 5 en 6 van groep II (natuurkundige aardrijkskunde, natuurkunde, plantkunde en dierlijke physiologie), des verkiezende in 't Hollandsch zal mogen beantwoorden.

(e) Dat bij 't Hooger School Examen 't examen in 't Hollandsch zal omvatten: 1, een dictoec; 2, een vertaling van een stuk Hollandsch in 't Engelsch, en omgekeerd; 3, eenige vragen over de woordvorming; 4, een zin ter ontleding; 5, een opstel.

(f) Dat bij 't Matriculatie Examen 't examen in 't Hollandsch dezelfde onderwerpen (doch grondiger) omvatte als 't Hooger School Examen, met bijvoeging van 6, zinvorming (syntaxis).

(g) Dat voor 't Hollandsch papier bij 't vóór B.A. Examen dezelfde eischen gesteld worden als bij 't Matriculatie Examen, en bevondien nog de kennis van de hoofdzaken van de Geschiedenis der Ned. Letteren.

(h) De Sub-commissie beveelt aan, dat de Geschiedenis bij 't Elementair Examen zich uitsluitend bepale tot die van Zuid-Afrika, bij 't Hooger School Examen, tot die van Engeland, en dat bij 't Matriculatie Examen de kandidaat een redelijk helder insicht zal toonen te hebben in de hoofdzaken der Algemeene Geschiedenis.

II. Door de. A. I. STYLLER voorgesteld:

Dat in alle Openbare Scholen in de Kolonie de helft van 't Onderrwijs door middel van 't Hollandsch en de andere helft door middel van de Engelse taal zal gegeven worden.

III. Door de. M. P. A. COLTJIE, jnr. van Burgersdorp voorgesteld:

Art. 1. Er worde een vereeniging gesticht tot bevordering van de kennis der Hollandsche taal, welke den naam dragen zal van: De Zuid-Afrikaansch-Hollandsche Taalvereeniging.

Art. 2. Om dit plan door te voeren wordt bepaald, dat elk, die lid van zoodanige vereeniging wenscht te worden, jaarlijks vooruit, als subscriptie betaalt de som van een pond sterl. Dit geld zal gebruikt worden voor de volgende doeleinden:

- (a) Voor de noodige uitgaven der Vereeniging.
- (b) Tot belooning van schrijvers (auteurs) die manuscripten leveren, welke goed gekeurd en aangenomen worden;
- (c) Voor de kosten van drukken.

H. B. Leret wanneer er 200 leden zijn, zal de Vereeniging beschouwd worden tot stand gekomen te zijn.

...../Art. 3.

Art. 3. Om centralisatie te voorkomen en de Vereeniging in de gelegenheid te stellen haren invloed over het gansche land te verspreiden, wordt de Kaapkolonie verdeeld in drie afdeelingen: de Oostelijke Provincie, de Middellandsche districten en het Noordenland, en verde er eene commissie voor elk dezer afdeelingen gekozen, bestaande uit drie leden. Deze drie commissies maken te zamen het Hoofdbestuur uit dat jaarlijks in de maand November aan de Kaapstad vergaderen zal tot de behartigen van de algemeene belangen der Vereeniging".

Dr. F.S. DU TOIT stel voor:

"Dat de kwessie met betrekking tot Hollandsch versus Afrikaansch voor 't Congres zal behandeld worden om te zien hoever er overeenstemming en medewerking tusschen die twee kan wezen".

Prof. HANSVELT stel voor:

1. Dit Congres spreekte zijn meening uit over de volgende punten:

(a) De opleiding onzer onderwysers met betrekking tot de taalkwessie.

(b) Het onderricht aan oerbetbeginners deur middel van de moedertaal.

(c) De noodzakelykheid van een voldoende kennis der Hollandsche taal bij alle Inspecteurs van Onderrys in districten met eene gemengde bevolking.

2. Dit Congres bespreekte de middelen die aangewend dienen te worden om de beoefening der Hollandsche taal onder de Hollandsch-Afrikaansche dames te bevorderen".

Die feit dat prof. HANSVELT uit nodig geag het om laasgenoemde beskrywingspunt in te dien bewys dat die Afrikaanse dames oor die algemeen meer vatbaar vir die verengelsinges-ken van as die teenoorgestelde geslag. Hierdie voorliefde vir die Engelse taal en gewoontes moet as 'n medesug van verbygaande aard beskou word. Die vroulike geslag is van huis uit meer ontvanklik vir medegrille, en die tydgee het allesins die bevoorring van Engelse eodes in die hand gewerk. Daar was wel een jongenskool, die Gimnasium in die Paarl, waar die Hollandse taal en kultuur in ere gehou is, maar daar was ni geen meisieskool waarvan dieselfde genê kon word nie. Die Bloemhof-nominarie op Stellenbosch het 'n Amerikaanse dame aan die hoof gehad; en in hierdie verband moet onthou word dat al die skole vir meisies

...../cowol

sowel as jongetjies op inisiatief van besadigde manne opgerig is wat die rigting van onderwys vasgestel het; hierdie mans was egter van die mees vooraanstaande persone in die samelewing, en die feit dat hulle skole opgerig het waarin die heilige erfrechte van die taal en sedes van die Afrikanerjeug aan hul ontse, en 'n vreemde oppervlakkige vernis in die plek daarvan gestel is, bewys dat hierdie manne of geen kans gesien het om vir die boerekinders 'n normale skoolomgewing te skep nie, of dat hulle self met die stroom saam gedryf het en nie die belangrikheid ingesien het dat 'n Afrikanergees in die skool van die boerekind moet heers nie. Teen hierdie ongesonde stand van sake is 'n middel aan die hand gegee, en wel om Hollandse onderwyseresse in to voer, soos reeds in enkele meisieskole die geval was.¹ Hierdie maatreël beteken dat daar destyds aan uitlanders die voorkeur gegee is; moontlik was daar ~~aan~~ nie genoeg opgeleide Afrikaanse onderwyseresse beskikbaar nie.

Dat die Stellenbosch van 1890 nie juis 'n sterk vesting van die Hollandse taal genoem kan word nie, blyk uit die feit dat 'n week voor die Taalkongres plaasgevind het, daar 'n buitengewoon belangryke vergadering gehou is waarop enkele van die punte wat die aandag van die Taalkongres sou geniet warm bespreek is. In De Volksbode van 30 Oktober verskyn die volgende verslag:

De leden der twee debatsverenigingen (Hollandssprekende jongelingen, die het Victoria Collego bijwonen) waren namelijk, op verzoek, en onder voorzitterschap van Prof. HOFMEYER zamen gekomen om hunne gevoelens uit te spreken ~~na~~ over ettelijke der vragen, die weldra de aandacht van het taalkongres zullen bezig houden. Een tiental vragen werd door den voorzitter der vergadering voorgelegd, en nadat men 't een en ander daarover gezegd had, ter stemming gebragt.

...../De

1. De Zuid-Afrikaan, 4 November 1890.

De vragen waren:

1. „Zal men in de scholen waar Afrikaansche kinderen niet langer dan één of twee jaar schoolgaan, ze alleen Hollandsch leeren? Over deze vraag stakten de stemmen, zijnde er 26 die er op "Ja", en 26 die "Neen" antwoordeu.

2. „Moet, in scholen waar Afrikaansche kinderen blijven totdat zij 't Elementaire Examen kunnen ondergaan, het medium van onderwijs voor de eerstbeginnenden het Hollandsch zijn? Met eene meerderheid van 14 werd deze vraag ontkennend beantwoord.

3. „Zal men het aan de keuze van den examinandus overlaten, om, bij 't Elementair Examen, een deel van 't examen in het Hollandsch af te leggen? Hierop antwoordeu 31 "Ja", en 17 "Neen".

4. „Moet het Hollandsch bij het Matriculatie Examen tot een der hoofdvakken worden gemaakt? Slechts 3 zeggen "Neen", de anderen zijn er voor.

5. „Moet er meer tijd te Stellenbosch aan 't Hollandsch worden gegeven? Hierop werd met een meerderheid van 8 "Neen" geantwoord.

6. „Moet men te Stellenbosch eerder dan nu geschiedt, de leerlingen laten Hollandsch leeren? Hierop wordt door 17 "Ja", en door 24 "Neen" geantwoord.

7. „Zal men te Stellenbosch een of meer vakken, die nu in 't Engelsch worden gedeeerd, alleen in 't Hollandsch onderwijzen? Hiertegen verklaren zich allen.

8. „Moeten de Afrikaansche meisjes ophouden onder elkander en met Afrikaansche jongens Engelsch te converseeren? Hierop antwoorde niemand "Ja", maar 25 "Neen", terwijl een 19-tal verzoekt als buiten stemming blijvende te worden beschouwd.

9. „Is 't wenschelijk dat het Hollandsch dat op de scholen wordt geleerd, vergemakkelijkt worde naar het Kaapsche taaleigen? Zonder over de mogelijkheid hiervan uitspraak te doen, verklaardeu zich 26 voor de wenschelijkheid, terwijl 18 er tegen waren.

10. „Is er hoop voor een beschaafd Afrikaansch Hollandsch om, op den duur, in beschaafde kringen in Zuid-Afrika naast het Engelsch te blijven voortbestaan? Op deze vraag werd, naar eene korte maar levendige discussie door 15 "Ja", door 26 "Neen" geantwoord.

Deze resultaten mogen wel als teekenen des tijds worden beschouwd, daar al deze jongelingen leerlingen van Prof. Mansvelt zijn".

Uit die stemme kan opgemaakt word dat daar tussen vyftig en zestig studente teenwoordig was, en zo 'n mens die verkillende vraag bestudeer en nagaan hoe die stemme verdeel was,

blyk dit dat die Stellenbosse studente van daardie tydperk nog glad nie die sterk nasionale gevoel van later jare besit het nie. Trouens, die algemene mening, soos deur die stamme openbaar, is meer ten gunste van Engels as voertaal en omgangstaal dan Hollands of Afrikaans. Vraag 8 is hier van besondere belang, daar niemand die mening toegedaan is dat die Afrikaanse meisies minder Engels moet praat nie, iets wat blykbaar destyds erg opvallend onder die meisies moet gewees het. Hierdie voorliefde van die vroulike geslag om die Engelse taal te besig dateer reeds uit 'n vroeër tydperk, want lady ANNE BARNARD maak in die begin van die eeu al gewag daarvan.¹ Hieruit moet egter nie afgelei word dat die Afrikanervrou gaandeweg gedenasionaliseer was nie. Intendeel, die geskiedenis van Suid-Afrika lewer telkens baie bewys van die holdhaftige teenstand wat die Afrikanervrou teen die Engelse heerskappy gebied het in tye toe die mens geneig was om die ostryd op te gee.²

As 'n mens die stamme van die Stellenbosse studente wat in hierdie tyd uitsluitend uit jongmense bestaan het, nagaan, blyk dat hulle oewermin van verengelsing vry te spreke was as die meisies, hoewel hulle siekien minder die Engelse taal in die omgang gebruik het. As 'n mens egter onthou dat die Hollandse taalbeweging reeds tien jaar aan die gang was en dat hierdie studente hoofsaaklik uit Afrikanerhuise afkomstig was, aan die Hollandse Kerk behoort het, en dat hulle daaglik in aanraking gekom het met 'n yweraar vir Hollandse soos prof. MANVELL,^{dan} /hui hul houding in verband met sommige van die vroeë 'n uiters leekbare

...../gebrok

bls. 26.

1. Lady Anne Barnard: "S.A. a Century Ago", / Vgl. wat Cowper Rose "n reisiger wat na 1820 in die land was en in "Four Years in Southern Africa" bls. 1-2; ".....though the older Africans keep a sore and sullen distance, yet their sons and daughters move with the march of events, (if not of intellect), and make an attempt at imitation not always unsuccessful. It is thus the society of Cape Town is a copy of English society, and like most copies, catches little except the faults of the original. (bls. 5).....Then the Cape ladies are frequently pretty, dance well, flirt readily, and speak their broken English softly..."

2. Malen: "Marie Koopmans-De Wet", hoofst. I.

(180)

gebrek aan nasionaliteitsgevoel aan; verder bewys dit ook dat hierdie studente geen sprankie van die goeëdrif gevoel het wat die predikante-voorstanders van die Taalbond beweeg het om hul al die moeite te getrees om die Taalkongres te belê nie.

In dieselfde nommer van die Cape Times waar- in die verslag oor die vergadering op Stellenbosch verskyn, is daar ook 'n inleidingsartikel, waarin die blad die goeë deur die studente geopenbaar lof toegesaa en dit tot voorbeeld aan die lede van die Sinode, wat juis sitting^{gehad}/het, voorhou:

"The Taal question^{was} disposed of in the Synod of the Dutch Reformed Church with an unanimity which would have been sweet in the case of the local dispute over which much precious time has been spent. But "Young South Africa" as represented in the Students Debating Society is not so quick in jumping at conclusions; Youth indeed sets a laudable example to age in applying calm and logic to the decision of a controversy rather than, what we must respectfully request to be permitted to call, Claptrap".

Uit hierdie artikel blyk dat die houding wat die Stellenbosse studente in verband met die taalkwessie ingeneem het water op die moule van hierdie blad was, anders sou 'n besluit van daardie Hooggeerwaarde Vergadering nie so skanteloos as „Claptrap" bestempel geword het nie.

Daar was nog tallo ander beskrywingspunte wat van alle oorde in die koerante verskyn het, maar almal was so ongeveer in hierdie trant. Die feit dat daar van so baie kante voorstelle ingedien is om die Hollandse taal tot sy reg te laat kom, bewys dat die taalkwessie werklik 'n volksaak geword het, en dat die standpunt van die volk nie onder^{die} Stellenbosse studente van hierdie tyd weerklank gevind het nie.

Op 14 Oktober verskyn daar 'n inleidings- artikel in De Zuid-Afrikaan onder die opskrif: Het Taalverbond, waarin ds. COLTJEE se Taalvereniging bespreek word:

"Het verbond moet met het oog op taal, literatuur en volksbesaving, soo wat even eens zijn ingerigt als, met het oog op politieke en maatschappelijke oelangen, de Afrikaner Bond, behalve dat er geen reden bestaat om het niet voor 's hands binnen de grenzen der Kolonie te beperken. Het

moet alleen in zoe ver van den Bond verskillen als dese sich politieke doeleinden stelt, en als daarom sij die om hun beroep sich buiten politiek houden, maar des te meer geroepen zijn om volksbesaving te behartigen, dat wil zeggen predikanten en onderwysers, or niet van zijn uitgesloten, maar daarentegen or de hoofdroel moeten vervullen¹

Die Taalkongres is op 31 Oktober en 1 November 1890 in die ou Mutual-gebou in Kaapstad gehou. Daar was 'n groot aantal belangstollende aanwesig, waaronder predikante wat die Sinodocitring bygewoon het, parlamentslede, professore en onderwysers. Die kongreegangere was ook verteenwoordigend van „beide richtingen“¹, d.v.s. voorstandere van Afrikaans sowel as Hollands. Die vraag watter taal bedoel word is dan ook heel spoedig te orde gebring. Hieroor meld De Zuid-Afrikaansche Tijdschrift, Januarie 1890, die volgende:²

„.....Da conige voordewisseling werd besloten de vraag, of de voorgestelde Taalbond de eigenlijke Hollandse taal, dan wel den eenen of anderen vorm van het Afrikaansch Hollandsch zou voorstaan, ter sijde te stellen en het aan de toekomst over te laten, welken vorm de Volkstaal in Zuid Afrika zal sannen“.

Dit hoef geen verder betoeg dat die Taalbondmanno besef het dat as die kongres sou oergaan tot 'n formulering van die ointlike betekenis wat aan „taal“ geheg moes word, die argumente vir Hollands as volkstaal waarskynlik die onderapit sou dolf. As hulle nie ~~konink~~ bewus hiervan was nie, sou hulle dit 'n strydpunt gemak het en die kwessie uitgestry het. Die go-skil wat noodwendig op so 'n redenasie sou gevolg het is verduur deur die deel van die Taalbond vaag weer te gee: „bevordering van de kennis der Volkstaal en aankweeking van een ontwikkelde nasionaliteitsgevoel“.³

„Volkstaal“ het voorlopig ogter vir alle praktiese

...../doeleinde

-
1. De Volksbond, 26 Junie 1890.
 2. Vgl. Van Niekerk: „Lerote Afrik-Taalbeweg. ons“, bls. 36.
 3. Art. 2 van Taalbond Statuten.

doelwende die Hollandse taal beteken. Dit was op hierdie stadium verstandig om nie op die saak in te gaan nie, want hoe onbetwibaar die regte van die Afrikaanse taal ook was, die publieke mening was ten gunste van Hollands, en waar dit 'n stryd teen die oorheersende Engelse taal gegeld het, sou dit veronnipering van kragte beteken het om Hollands en Afrikaans teenoor mekaar te stel. Om tot definitiewe voorstelle te kom, moes daar eenstemmigheid in die vergadering heers.¹ Die ondersteuners van Afrikaans het dan ook hul volle ondersteuning aan die stigting van die Taalbond gegee en grootmoedig hul die wense agterwoë gestel. Dit is ook die voorstanders van Afrikaans wat Hollands vir Suid-Afrika gered het. Die werkzaamhede van hierdie taalhelde kan byna 'n volksbeweging genoem word omdat dit die steun van die hele Afrikanergemeenskap geniet het. Prof. P.G.J. DE VOS se woorde bevestig dit:²

.....niemand kan ontkennen dat het volk al geheel verklaard" heeft: Wij willen onze taal behouden en de rechten daarvan handhaven".

Oor die geesdrif wat daar in die kongres vir die belange van die taal gespenbaar is, getuig 'n ander volkman, ds. A. MOORMAN, later:³

*J*ek geloof niet ooit in mijn leven een meer geestdriftvolle vergadering te hebben bijgewoond".

Die „Commissie van Orde" het uit die verskillende ontvangte voorstelle twaalf boekswingspunte as volg opgestel:⁴

I.

(a) Dit Congres is van gevoelen dat de tijd gekomen is, vooral met het oog op degenen die zich voor het Civiele Leven voorbereiden, dat de Hollandsche taal bij het Elementair

...../Schoolekamen

1. Du Toit „71 Stellingo...." Stelling 44 van die Genootskap van Regte Afrikaners: „Afrikaans het sig dan ook nooit vyandig getoon teen Hollands nie, maar alle pogings tot behoud van Hollands teenoor Engels ondersteun, in die oortuiging dat Hollands hier tog die orfoel is van Afrikaans".

2. De Volkobode, 10/12/1891.

3. Die Burger, 22/4/1918.

4. De Volkobode, 30/10/1890, soos aangehaal deur W.H. Louw in „Hoofst. uit die Gesk. van die Holl. Taal", bls. 109.

(183)

Schoolexamen behoort toegevoegd te worden en dat met de merken zal gehandeld worden, Locale thans geschiedt met die der Grieksche taal bij het Matriculatie-examen, dat, ofschoon het Hollandsch by genoemd examen juist niet verplichtend wordt gesteld, een candidaat, die zich niet aan een onderzoek naar zijne kennis van het Hollandsch bij genoemd examen onderwerpt, bloot staat aan het gevaar, zijn naam zooveel lager op den do lijst der geslaagde candidaten te zien.

(b) Het examen in het Hollandsch zal omvatten: 1, Een eenvoudig dictee; 2, Een vertaling van een eenvoudig stuk Hollandsch in het Engelsch, en omgekeerd; 3, Eenige vragen over de gewone verbuiging der naamwoorden en werkwoorden.

II.

Dit Congres is van gevoelen, ten einde meer vaderlandsliefde in het opkomend geslacht aan te kweeken, dat in alle scholen de geschiedenis en de aardrykkunde van Zuid Afrika, zowel als de algemeene aardrykkunde, of in het Hollandsch, of in het Engelsch geleerd worde, en dat de Universiteitsraad verzocht worde, het examen in genoemde vakken in beide talen af te nemen.

III.

Dit Congres is van oordeel, dat bij het Elementair Examen de geschiedenis zich uitsluitend behoort te bepalen tot die van Zuid Afrika; bij het Hooger Schoolexamen tot die van Engeland, en dat by het Matriculatie-examen de candidaat een redelijk inzicht zal toonen te hebben in de hoofdzaken der Algemeene Geschiedenis welk vak als wisselkous naast het Grieksch zal gesteld worden.

IV.

Dit Congres is van oordeel, dat bij het Matriculatie-examen het Hollandsch niet met vreemde talen op éénen voet behoort gesteld te worden, maar dat daaraan een even groot aantal merken moeten worden toegekend, als aan een der hoofdvakken, met dien verstande evenwel, dat het onderzoek in het Hollandsch bij dit examen eenigszins grondiger zal zijn dan zulke tot heden het geval is geweest.

V.

Dit Congres is van gevoelen, dat op alle lagere scholen het eerst-beginnend onderwijs door middel van de taal van de meerderheid der bevolking behoort gegeven te worden, waarbij zich dan elders het onderricht in de tweede taal kan aansluiten. Maar het op boerenscholen randzamen geoordeeld wordt, de leerlingen alleen door middel van het Hollandsch te onderrichten, behooren deze scholen gelijke aanspraak op ondersteuning van den Staat te hebben als scholen, waar uitsluitend Ingeloch geleerd wordt.

VI.

Dit Congres besproke de Middelen, die aangevend dienen te worden om de beoefening der hollandsche taal

onder de Hollandsoh-Afrikaansche doros te bevoorgeron.

VII.

Dit kongres sprake sijn mening uit oetreifende de opleiding onzer onderwysers met betrekking tot de "Taalkwessie".

Hierdie punte is ook 'n aanduiding van watter sake die Kommissie die mees dringende beskou het. Aangesien dit onmoontlik was om al die punte te bespreek, is die verneemste oopke van die saak in oegenoemde sewe artikels saamgevat. Soos uit die aangehaalde beskrywingepunte blyk, mees enkele belangryke kwessies vir later bespreking oorstaan. Op die kongres is die Zuid-Afrikaansche Taalbond formeel in die lewe geroep.

Dat die tyd alreeds daar was vir 'n groot organisasie in belang van die taal blyk verder uit die feit dat daar spoedig takke dwars oor die land gestig werd. Soos prof. DELSVELT dit in sy Ope Brief: Aan alle Voorstanders der Hollandsehe Taal in Zuid-Afrika, wat na die stigting van die Taalbond in die nuublaai gepubliseer is, dit uitgedruk het, was die ointlike doel van die organisasie om "aan de landstaal de rechten terug te geven" waarop dit aanspraak kon maak. Die Zuid-Afrikaansche Taalbond sou dus veral deur middel van 'n eksamen trag om die volk Hollands en okryftaal te leer gebruik en het dus 'n opvoekundige doel voor oë gehad.¹

Die Statute van die Zuid-Afrikaansche Taalbond (wat op 1 November 1890 deur die Taalkongres in Kaapstad gestig is) lui as volg:

Art. 1. Er bestaat een Zuid-Afrikaansche Vereeniging onder den naam van "Zuid Afrikaansche Taalbond".

Art. 2. Het doel van de Vereeniging is: bevordering van de kennis der volkstaal en aankweeking van een ontwikkelde nationaliteitsgevoel.

Art. 3. Het in Art. 2 omschreven doel tracht de Vereeniging te bereiken door:

(a) In overleg met reeds bestaande vereenigingen te zorgen voor de verspreiding van geschikte lectuur en schoolboeken.

...../(b)

1. Vgl. E.C. Pienaar by geleentheid van Taalbondprysuitdeling 1923. Ons Land, 24 April 1923.

(185)

(b) Het uitloven of toekennen van prijzen of oorvolle onderscheidingen voor hier te lande geschreven of vertaalde stukken (werken) in de volkstaal.

(c) Het de Regering des lands, den Afrikaner Bond en de Kerkelijke Lichamen samen te werken ter bereiking van het doel der Vereeniging.

Art. 4. Stemgeregtigde leden der Vereeniging zijn zij, die tot het in Art. 2 omschreven doel toetreden en eene jaarlijksche bijdrage van minstens vijf snillings vooruit betalen.

Donateurs zijn zij, die minstens vijf pond storting in eene in de kas der Vereeniging storten, waardoor hun levenslang het stemrecht verzekerd wordt.

Art. 5. In elke plaats, waar minstens tien leden wonen, wordt een tak opgericht, die zijn eigen bestuursleden kiest.

Art. 6. Om de twee of drie jaren zal er een Congres gehouden worden, dat, om centralisatie te voorkomen, beurte- lings op verschillende middelpunten bijeenkomt, en waarop alleen afgevaardigden (uit ieder tak één) der verschillende takken, als stemgeregtigden zullen worden beschouwd.

Art. 7. Dit Congres kiest een hoofdbestuur, aan hetwelk tot het eerstvolgend Congres de behartiging van alle be- langens der Vereeniging wordt toevertrouwd, en waarvan de leden telkens gezamenlijk of afzonderlijk verkiesbaar zijn.

Art. 8. Het hoofdbestuur der Vereeniging bestaat uit zeven leden, waaronder een Voorzitter, een vice-Voorzitter, een Secretaris en een Penningmeester, door het hoofdbestuur zelf te kiezen. Vijf leden vormen een quorum. Bij afwezig- heid van één of meer der gevone leden wordt het quorum uit de reserve leden aangevuld. Bij mogelijke vacature gedu- rende het tijdperk tusschen de Congressen vult het Hoofdbes- tuur zich zelf aan.

Art. 9. Het Hoofdbestuur behartigt de zaken der Ver- eeniging bij briefwisseling, of komt, als het zulke nodig acht op een geschikt middelpunt samen. De vergoeding der onkosten geschiedt uit de algemeene fondsen.

Art. 10. Het Hoofdbestuur is belast met:

(a) het behartigen van de doeleinden van de Ver- eeniging, genoemd onder Art. 2, en het aanwenden van de middelen, vermeld onder Artikel 3.

(b) Het de uitvoering van wat er verder door het Congres besloten wordt betreffende de openbare oem- mens, de opleiding van onderwijzers, de aanstelling van schoolinspecteurs, enz.

Art. 11. Het Hoofdbestuur zal gehouden zijn, jaar- lijks een verslag van zijne verrigtingen en van den staat der geldmiddelen onder alle leden te verspreiden.

...../Art. 12

Art. 12. De Vereeniging bedient zich, met toetsing en onder goedvinden van den Redakteur, van het Zuid-Afrikaansche Tijdschrift als haar orgaan.

Het hierdie twaalf artikels het die Zuid-Afrikaansche Taalbond sy looppaas begin; die nuusblaad het die Ope Brief wyd en wyd gepubliseer, en spoedig word daar van die stigting van Taalbond-takke melding gemaak; die eerste is nog dieselfde jaar op Burgersdorp gestig. Drie jaar later het daar dertig takke bestaan. Daar is dus veel op hierdie kongres uitgeg. As eerste taalkongres in Suid-Afrika, die land van taalkongresse, is met hierdie byeenkoms 'n belangryke mylpaal in die kultuurgeskiedenis van die Afrikanervolk bereik, en die voormanne kon met innige tevredenheid terugkyk op hul arbeid.

In die inleidingsartikel van De Zuid-Afrikaan van 4 November word die Taalkongres bespreek. In verband met die vraag watter taal die Taalbond wil bevorder, sê die blad dat dit voorlopig die Hollandse sal wees wat as kanseltaal geboeig ~~xxx~~ en in die skole geleer word „terwyl het aan die toekomst wordt gelaten of die taal, als schrijftaal, niet naar de behoeften der bevolking moet gewijzigd worden, en gelooven wij, bij het aanmoedigen eener Zuid-Afrikaansche literatuur gesochriften in de taal en spelling van de Patriot volstrekt niet zullen worden uitgesloten“. Dit is 'n vingerwysing in die rigting van die Vereenvoudiging en die latere samenwerking tussen die voorstanders van die twee rigtinge. Dat De Zuid-Afrikaan heegenaam nie vyandiggesind teen die Afrikaanse Taalbeweging was nie, word duidelik waar die blad sy spyt te kenne gee dat „de voorstanders der Afrikaansche taal niet zoo op het bestuur vertegenwoordigd zijn als het geval zou zijn geweest indien men zich bij de stemming in alden deele naar den raad van Dr. Coetzee, om aan de verskillende rigtingen en belangen in het Bestuur plaats te geven, gehouden had“. Die Patriot het van sy kant af ook die stigting van die Taalbond verwelkom.¹ Hoewel

...../die

1. Die Patriot, 16 Oktober 1890.

die voorstanders van Afrikaans dus nie deur 'n gelyke getal op die dootuur van die Taalbond verteenwoordig was nie, wat miskien ook nie verwag kon word nie, aangesien die kongres deur die voorstanders van Hollands belê was, het die ywerars vir die twee rigtings hoegenaamd nie lynreg teenoor mekaar gaan staan nie; intendoel, hulle het hand aan hand saamgewerk, voorstanders van Afrikaans immer met die onwrikbare geloof dat wat vir Hollands goed is, vir Afrikaans goed is.

Voor die Taalkongres plaasgevind het, het die Sinodospitting van 1890 begin, en daar hierdie liggam die toestand van die volkvoeding op die hart godra het, het die predikante ook hier die taalvraagstuk voorgebring. 'n "Commissie voor de Hollandische Taal" het veertien dae ná die Taalkongres 'n verslag oor die onderwys ingedien, en die volgende aanbevelinge aan die Sinodo voorgelê:¹

1. Uwe Commissie acht het van groot belang, dat het artikel in het Reglement van Onderwijs, vaststellende dat het medium van onderwijs de Engelsche taal moet wezen, er nu uit weggenomen is, terwijl het vrijgelaten vorat aan school-commissiën, te bepalen wat het medium zijn zal.

Uwe Commissie meent, dat hiermee óón groot bezwaar uit den weg is geruimd.

2. Uwe Commissie bepaalt de aandacht deser Hoog Lerrw. Vergadering bij wat zij geloofit een gezond opvoedkundig beginsel te zijn, namelijk, dat aan eerstbeginnenden het onderwys behoort megedeeld te worden in de respectieve moedertalen, soos ook geschiedt in andere tweetalige landen.

Uwe Commissie meent ten seerste er op te moeten aandringen, dat dit beginsel gehandhaafd zal worden.

3. Verder meent zij, dat in de "Educational Manual", bl. 40, par. 5, waar gesproken wordt van de vereischten van Ronanglende Schoolonderwijzers, het volgende behoort ingevoegd te worden: "English or Dutch or both".

Alomede, dat op p. 30, waar de vereischten van Standard V gerangschikt staan, oven als bij die van Standard VI, moet staan "either or both" i.e. "English or Dutch or both".

4. Dat de Inspectoren voor de scholen waarin onderwys in beide talen gegeven wordt, ook in beide talen behooren te kunnen examineeren.

...../5.

1. Vgl. Louw: "Hoofstukke uit die Geskiedenis van die Holl. Taal ons", ois. 67-69.

(188)

5. Dat het Hollandsch als examen-vak bij het Elementair Examen behoort gevoegd te worden, alsoo echter, dat geen candidaat verplicht zal zijn het examen in dat vak af te leggen, maar dat hij die het doet een hooger aantal merken zal kunnen behalen.

6. Dat bij het "School Higher" Examen in de papieren over Hollandsch en Engelsch de merken, aan die vakken toegekend, meer behooren te zijn, dan die aan papieren over de andere talen.

7. Dat ook bij het Matriculatie Examen de Hollandsche en Engelsche papieren gelijke waarde behooren te hebben. En wordt het Hollandsch gelijk gesteld met Duitsch en Fransch, en aan al deze vakken wordt minder waarde toegekend dan aan Engelsch.

8. Dat, bij het Elementair Examen, candidaten de gelegenheid behooren te hebben, om in die vakken, waarin zij in 't Hollandsch onderwijs hebben ontvangen, ook in 't Hollandsch goexamineerd te worden.

9. Dat in onze scholen zekere vakken, vooral de geschiedkundige (gewijde en ongewijde) en beschrijvende aardrijkskunde, in Hollandsch behooren ondervzen te worden.

10. Dat in al de examina de vragen over de Hollandsche taal in 't hollandsch gesteld moeten worden, maar des verkiezende ook in 't Engelsch mogen worden beantwoord.

11. Uwe Commissie gewaagt met blijdschap van de vordering in de studie der Hollandsche taal, waarvan de laatste jaren betuigen, - en van de ruimere bepalingen hieromtrent van Regeringswege gemaakt.

Zij kan echter niet nalaten deze Hoog Eerw. Vergadering er op te wijzen dat, deels van wege het gebrek aan onderwijzers, die beide talen behoorlijk machtig zijn, en deels van wege misverstand of gebrek aan belangstelling bij ons volk, nog veel zal moeten worden gedaan, indien de taal der kerk die plaats innemen zal op onze scholen, die zij, als moedertaal van het grooter deel der bevolking, verdient. Zij beschouwt het, derhalve, als noodzakelijk, dat deze Hoog Eerw. Synode den krachtigen invloed, dien zij bezit, zal gebruiken om onze volk op te wekken tot meerderen ijver in de bevordering van de studie der moedertaal, en tot een dieper gevoel van het groot gewicht dezer zaak, met het oog op den bloei onzer kerk en de geschiedenis van ons volk. Wordt dit gevoel niet opgewekt en levendig gehouden, dan zullen alle andere pogingen ochipbreuk lijden, en al wat wij doen om verandering te brengen op onze scholen en in onze examina zal nutteloos zijn.

Wenende hiernede aan de opdracht dezor Hoog Eerw. Vergadering te hebben voldaan.

MOEKEN wij ons,
met hoogachting,

A.A. Louw, Voorzitter,
A. McGregor,
G.W. Stogmann,
J.J. Kotze, G. zn.
A. Moorrees,
C.P. de Villiers.

G.A. Scholtz,
H. Hofmeyr,
A.I. Stoytler,
A.J.L. Hofmeyr,
Scriba.

Amptsd
31 October 1890.

...../Hiordio

(189)

Hierdie rapport is op 14 November 1890 aan die Sinode voorgelê, en in paragraafgewyse behandeling. Die Superintendent van Onderwys, sir LANGHAM DALL, het op uitnodiging van die Sinode deel van die bespreking bygetoon;¹ in antwoord op die verwelkoming van die Moderator het hy beweer dat hy begaan niks teen Hollands het nie, maar dat dit baie moeilik was "om onderwysers te krygen die in beide talen onderwys konde doen..... Zijn plicht was eenvoudig om met het volk samen te werken....."

Het uitsondering van paragraaf 3 in die rapport het weinig diskussie ongewygs aangeleem; genoemde paragraaf was bedoel om Hollands onlelik te maak vir die kandidaat deur die moontlikheid in die vooruit te stel om meer punte daar-in te behaal as in ander vakke. Sommige van die Engelse-georiënteerde predikante, soos ds. C. Murray en ds. Stogmann, het gemeen dat Engelse kinders hierdeur veronreg word, want hulle word deur hierdie regulasie verplig om Hollands te leer. Enige lode het gemeen dat kennis van albei tale die kloof tussen Hollands- en Engelseprokendes nou oerbrug. Hierdie paragraaf is eindelik met 100 stemme teen 5 aangeleem.

Die weg van die Sinode op onderwysgebied word anaermaal duidelik uit die Superintendent-generaal van Onderwys se rapport oor 1890, paragraaf 2:²

"The stir in school-life, the awakening of public interest in the cause of popular education, and the growing sense of the importance of the measure for its diffusion and improvement, are largely due to the inquiries of the Synod of the Dutch Reformed Church into the educational wants of its adherents; and the various suggestions and resolutions emanating from that body have commanded general attention".

...../Voor

1. De Kerkbedg. 28 November 1890.

2. Aangehaal uit skripsie van W.H. Louw, bl. 74.

(190)

Voer die stigting van die Afrikanerbond was die Sinode van die Ned. Geref. Kerk die enigste Hollandseprokendo liggaam in die land wat aktief vir die belange van die Afrikaners opgetree het; die werksaamhede van hierdie liggaam was egter hoofsaaklik van godsdienstige aard. Dit was dan ook alleen meentlik om iets tot stand te bringe, as se 'n liggaam verteenwoordigend was van 'n groot deel van die bevolking. Van die Genootskap van Regte Afrikaners het ná 1875 wel invloed uitgegaan, maar dit was nie verteenwoordigend van die Afrikanerdom as sulke nie; in hierdie opsig was die Sinode dus nog die sterkste organisasie, want dit was verteenwoordigend van die oorgrote meerderheid van die Hollandseprokende Afrikaners.

Die eerste invloed van die nuutgeboore Taalbond is vermeld in die jaarverslag van die Kaapse Superintendent-generaal van Onderwys oor die jaar 1890:

To the suggestions of the Taal Congress and the Synod of the Dutch Reformed Church the following reply was sent:-

(a) As regards the language in which the younger children should receive instruction this Department does not interfere; the matter rests with the Managers and the people whose interests they represent.

At present schools are conducted through the medium of (a) English; (b) English and Dutch; (c) Dutch only; (d) German and English; (e) English and Kaffir; (f) Kaffir only.

(b) There is no objection to accept qualifications of teachers in English and Dutch, or in both languages.

(c) As early as possible, the requirements of Standards V and VI will be assimilated as regards the Dutch language.

(d) Of the staff of inspectors, four are thoroughly competent to examine in both English and Dutch, and two others have a scholarly acquaintance with Dutch.

(e) Papers in the Dutch language may be written in Dutch, if it is found by experience that candidates are not thus discouraged from presenting themselves for examination in that language. The Department has found it necessary to bring the Dutch papers within the average capacity of candidates, and to avoid technical and linguistic questions".

...../Hoewel

Hoewel die gesegde waarin hierdie antwoord opgestel is tegemoetkoming teen, en dit op papier lyk asof Hollandse taanlik regverdig deur die Onderwysdepartement behandel word, en feitelik gelyk met Engels staan, was dit hoegenaamd nie die geval nie; die volkome gelykstelling van Hollandse met Engels sou baie later oore geskied.

Die Zuid-Afrikane¹ wys in verband met hierdie saak daarop dat, nadat die voorstel van dr. LOUW in 1880 aangekom was, daar van tyd tot tyd poginge aangewend is om die posisie van die Hollandse taal in die skole te verbeter, poginge

„die eigenlijk weinig te wenschen oerlaten. Zoo er enkele om ten doele belangryke wysigingen in het bestuur en de reglementen van onderwys nog noodig schijnen, dan kan men dit niet aan Sir Langham Dale wijten, maar alleen daaraan dat het steeds tijd kost om het oude door het nieuwe te doen vervangen. Het oude is, wat het Hollandse in Zuid-Afrika betreft, een voorkeur aan het Engelsch als ware het Hollandse bestemd hier uit te sterven. Dat men een kwart eeuw geleden aan dat uitsterven geloofde, daarin is niets vreemde; de gang der zaken scheen er toe te leiden“.

Hierdie woerde roep die toespraak van sir J.H. DE VILLIERS in 1876 gehou voor holder voor die gesegde. In 1890 het genoemde sir, trou aan sy aard, ter geleentheid van 'n reunie van oudstudente van die Zuid-Afrikaanse Athenaeum, 'n rede oor „Taal en Vaderlandeliefde“ gehou, waarin hy o.a. gesê het dat daar 'n neiging heers om die taal te toetasteen vir vaderlandeliefde te beoig. Hy het die voorbeeld opgehaal van Switserland waar daar 'n sterk gevoel van vaderlandeliefde heers, hoewel daar drie tale in die land gepraat word. In Zuid-Afrika word Hollandse en Engels gepraat, en dit hoef g'n rede te wees waarom daar g'n dergelike nasionaliteit as die Switserse govern kan word nie.² Hy kon dan blykbaar glad nie insien dat as so 'n nasionaliteit destyds ontstaan het, die Afrikaners hul in die Engelse

...../sou

1. Die Zuid-Afrikane, 20 November 1890.

2. Dieselfde, 27 November 1890.

(192)

ou moes opgelos het, en hul taal deur Engels verwag sou geword het, of miskien het hierdie ny van die saak by hom daar minder op aangekom.

Die bepligte optree van die Sinode in verband met die taalkwessie het egter aanleiding gegee tot allerlei bitsige artikels in die Engelse koerante, en nie alleen die Engelse sou hul stem laat hoor nie, maar ook gebolde Afrikaners. „Buitenman“, waarskynlik 'n plattelandse lid van die Kerk, skryf in die Cape Times van 25 November 1890:

“.....Many of us feel deeply humiliated that our Synod, which could turn a deaf ear to the wooings of the Afrikaner Bond, has at length, in a moment of weakness, consented to become a mere tool in the hands of outsiders..... Consented besides, to take this new political association (De Z.A. Taalbond) under its protection.”¹

.....What ^{the} recognition of the Taal Bond and the toleration of its interference mean for the Synod itself bitter experience will show;..... as I have not the slightest doubt as to the political nature of this Taal Bond, we shall soon see our Ministers in the very thick of political contests, and thus degrading themselves and their positions”.

Kenmerkend van hierdie tydperk van stryd is die antwoord op „Buitenman“ se brief wat in De Volksrede van 27 November 1890 verskyn het, en waareer die redakteur die volgende opmerking maak:

„Uij raden het lezen van den brief in onzen tijdsneet aan allen aan die zien willen tot welke langheden vereengolichte leden der Nederduitse Gereformeerde Kerk hier vervallen”.

Dit is van belang om hier te let op die houding van die Engelse pers. In plaas van die venyn van vroeër is die strokking van die kommentaar meestal lugtige opot en sarkasme oor die onsekerheid in verband met Nederlands en Afrikaans se toekomstige landstaal:²

...../Thone

-
1. Kursivering van my.
 2. Cape Times, 17/11/1890.

"Those who demand justice for their language contend that as Taal-speaking children are compelled to learn English for the purposes of public examinations so it is no grievance to English-speaking children to be compelled to learn the Taal in order to take good places in those examinations. Now this way of putting the case, specious though it be, involves a fallacy of some magnitude. Taal-speaking children are not forced to learn English, merely as a foreign language, but as a means, and the only means of enabling them to master the text-books of the subjects in which they are to be examined. On the other hand it is proposed to compel English-speaking children to learn the Taal merely as a foreign language; for as a literary instrument it is confessed to be devoid of use or value. Some day it may indeed possess literary value; but not until Professor Mansvelt and his friends have decided into what shape it shall be finally moulded; and then not until Dr. Van Oordt and his associates have finished their promised labour of love and furnished a new Afrikaner literature".

In verband met 'n wêreldgeskiedenis wat dr. VAN OORDT voornemens was ^{om} te stel, maak die Cape Times die volgende opmerking:¹

".....it may be doubted whether the learned doctor's genius will be sufficient after all to degrade his language to the requirements. It is no easy task for a scholar to take up the dialect of a bumpkin".

Hierop antwoord prof. MANSVELT die volgende dag in 'n brief waarin hy daarop wys dat die blad die oorkorrek begryp:²

".....it was the sense of the great majority of the meeting that for the present Dutch proper should be the medium of instruction, and that it should be left to time and circumstances to determine and shape the literary language of the Dutch speaking inhabitants of South Africa.

What I said myself in this discussion, or at least meant to say, was that I did not think that the Dutch language, as spoken by the educated in Holland, would ever again become the conversational language of the Dutch-speaking community in South Africa.

As Cape Dutch, in spite of the most unfavourable circumstances, and in spite of many inflectional and phonetic changes, has hitherto preserved its homogeneous character, and in its very essence is still pure Dutch, so it is the object of the 'Z.A. Taalbond', by study of Dutch proper to cultivate and develop the popular language (Volkstaal) in South Africa, until it will possess a literature of its own and will no longer require the leading strings of the mother tongue".

...../Die

1. Cape Times, 3/11/1890.

2. Diecolfde, 8/11/1890.

Die Taalbond sou dus doelbewus te werk gaan om die volkstaal deur die invloed van Nederlands op te hef en die grond te breek vir die toekomstige letterkunde wat daarin goe okep sou word. Ook moes die volkstaal so 'n vorm aanneem dat dit liefde en eerbied van die hele volk sou afdwing; hierdie otrowe het die Taalbond gemeen¹ met die Genootskap van Regte Afrikaners. Ook blyk uit die woorde van prof. MARVELT dat hy, net soos dr. CHANGUION 'n half-eeu te vore, ingesien het dat dit onmoontlik was vir die Hollandse taal om ooit weer die opraaktaal van die Afrikaner te word.

Die hoofbestuur van die Taalbond het onmiddellik na die kongres handelend opgetree; sy eerste daad was om die Raad van die Universiteit te nader insake die toekenning van gelyke regte aan Hollands met die ander vakke van die Elementaire Eksamen. In 'n inleidingsartikel in De Zuid-Afrikaan² word op die billikheid van hierdie eis gewys, en word heel beoedig getoon hoe onregverdig dit teenoor die Hollandesprekende bevolking sou wees om hierdie versoek te weier. Maar 'n sterk organisasie op so 'n saak aandring, is dit moeilik om te weier, soos ook hier die geval was, maar wat op papier verkry is, is nie altyd in werklikheid verkry nie, en dit was ook hier die geval. Dit is egter 'n bewys hoe die Afrikaner gedurig moes stry voordat hy iets verkry het wat hem regmatig toekom; sonder stryd het hy niks gekry nie. Dat die Hollandse taal egter nog lank nie op gelyke voet met Engels behandel is nie, blyk uit die getuenis van die volgende kommissie aangestel om ondersoek insake ~~ook~~ die plek van Hollands in die skole in te stel.³ Die waarde van moedertaalonderwys, veral in die beginjare van 'n kind so

...../skoelloopbaan

1. Vgl. Boschhoff: „Volk en Taal ons.“, bls. 66.

2. De Zuid-Afrikaan, 6 Desember 1890.

3. Die kommissie van 1892. Vgl. Malherbe: „Educ. in S.A.“, bls. 414 e.v.

skoolloopbaan, sou eers later posvat.

Wat die Taalbondexamens betref, het dr. S.J. DU TOIT die voortou geneem. Die Paarlse en Wollingtonse takke van die Taalbond het op 30 April 1892 'n vergadering in verband met die saak belê. Dr. DU TOIT het as sekretaris opgetree, en die datum vir die eerste eksamens in die Hollandse taal en Suidafrikaanse geskiedenis (leer en hoër) is vasgestel op 11 Junie van daardie jaar. Die kandidate was beperk tot genoemde twee afdelings en het 129 getel. Die eksamen het goed van stapel geloop en groot goedsdrif het geheers by die publieke prysuitdeling in die Paarlse stadsaal. Prof. DE VOS, voornitter van die hoofbestuur, het die sertifikate onderteken, maar kon nie teenoordig word nie, en dus het die heer D.P. VAN DER MEULEN van die Afrikanerbond die woord gevoer. Hy het daarop gewys dat die Afrikanerbond ook in die Paarl gebore is, en dat die Paarl nog steeds in nasionale aangeleenthede die voortou neem.¹

Later het die Hoofbestuur die eksamens onder sy beheer geneem, en toe die Taalbond-takke enige jare later weens die oorlog van 1899-1902 almal van die toneel verdwyn het en nie weer ná die tyd opgorig te word nie, het die eksamens in die Hollandse taal en Suidafrikaanse geskiedenis voortbestaan en die naam van die Taalbond bestendig. Die belangrykheid van hierdie eksamens vir 'n behoorlike studie van die Hollandse taal en letterkunde en die vaderlandse geskiedenis van die Afrikaner kan nie oorskakel word nie. Hierdie eksamens het 'n geweldige mag vir die bevordering van die Dietsse kultuur in Suid-Afrika geword, want ter wille van die sertifikate was menigeen wat hom anders miskien nie die moeite sou getroos het om 'n behoorlike studie van die betrokke eksamenvakke te maak nie, verplig om

...../aan

1. Du Toit: „S.J. du Toit in Begrens", bls. 133.

(196)

aan die voorgeskrewe vereistes te voldoen.

Dat die nasionalistiese gevoel van die Afrikaner-
volk ogter nog nie tot volle ontplooiing gekom het nie, blyk
uit 'n artikel uit die pen van die Stellenbosse student, C.J.
LANGELHOVEN, wat in die joernaal van die Unie-dobatsvereniging
(11/3/1893) opgeneem is:¹

"What shall be the future language of South Africa?"

The birth of the Taalbond is a proof of the firm footing which the English language has already obtained in our country..... And the fact that to oppose the efforts of the Taalbond no counter movement has been made by the advocates of the English Language, shows us on which side the confidence of superiority is.

The main argument of the Taalbond, viz. that Dutch was the language of our forefathers and that therefore we ought to readopt it, is its worst argument. The fact that Dutch lost the position it had, proves that it was not qualified for that position. Supposing even that it will regain its position, where is the guarantee that it will this time succeed in holding it, and not once more regenerate into a patois? But even if Dutch had continued what it was, and had been today what Afrikaner Dutch is, then other circumstances being what they are, our consideration for the welfare of our country should have induced us to abolish it and adopt English instead..... In our opinion no greater injustice could be done to our country than by forcing upon us a worthless and insignificant language, especially after it has been clearly shown that the rising generation takes to English more easily and appreciates it more readily than Dutch.

There is a third competitor, namely Afrikaner Dutch. Among its advocates the most prominent parties are certain inhabitants of the Pearl, whose love for the language in which they have been brought up makes one entertain the suspicion that their filial feelings have been better attended to than their education. The ringleader has had a somewhat eventful career; he has, among other interesting escapades, exchanged the profession of minister for the more lucrative one of gold speculator, and that again for the more unusual one of prophet. As a matter of fact, the somewhat doubtful indications of the genuineness of his prophesying powers do not go far to convince the impartial observer of the ultimate victory which he announces for the Afrikaner Dutch Language..... the qualifications of Afrikaner Dutch for the position of national language will depend not upon its greater or lesser individuality, but upon its intrinsic qualities, and upon circumstances. Now, would these justify the adoption of Afrikaner Dutch as a national language? For intellectual training Afrikaner Dutch offers no scope, for it has no literature, and a very poor vocabulary..... In the writer's opinion, English is powerful enough in itself to fight its own battle and to gain its own victory".

...../Tot

1. „Na Vyftig Jaar“, bls. 111-113.

Tot sover die plooi van die LANDGENHOVEN van 1893 vir die Engelse taal. Dit was egter die jong, onervare student wat nog in die smeltkroeg gelouter moes word. Die man wat sy volk deur die vuurproef van die Tweede Vryheidsoorlog sien gaan het, en self die smart gemaak het wat ieder opregte Afrikanerhart innerlik in daardie bittere lydenstyd deurgemaak het, daardie man het ook 'n hele omkeer in sy opvatting oor „Africander Dutch” ondergaan. Dit was 'n herbore LANGENHOVEN wat sy naam aan die stryd om die erkenning van Afrikaans in die skole gekoppel het. Die felle aanvalle wat van hom op die Engelse, maar veral die Hollandse taal in teenstelling met die Afrikaanse, uitgogaan het, getuig genoegsaam van die besieling waarmee hy later vir sy ideaal in die strydpark getree het.¹

In 1893 is daar deur die beywering van die wakkere professore van die Kweekskool en ds. Cootzee, die predikant, te Burgersdorp 'n groot Taalfees gehou, ter geleentheid van die oprigting van die Taalmonument.² Die feit dat daar so iets soos 'n taalmonument opgerig is, bewys hoeveel geesdrif vir hul taal daar onder die Afrikaners in die noordoostelike distrikte van die Knapkolonie geheers het, en ook dat die gees wat daar destyds onder die studente op Stellenbosch geheers het, geen uiting van die algemene houding van die volk ten opsigte van die Hollandse taal was nie.

Hier moet ook melding gemaak word van die oplewing wat in 1895 in Stellenbosch plaasgevind, en die stigting van die bekende „Ons Spreekuur” tot gevolg gehad het. Die doel van hierdie vereniging was om die belangstelling van Jong Suid-Afrika vir die Hollandse letterkunde op te wek. Die vereniging was dan ook van die begin af gewild onder die studente, en het later veel invloed op die studerende jeug uitgeoefen.

Dan moet gekonstateer word dat daar in hierdie tyd deur verskeie ywerige persone poginge aangewend is om

...../skeppende

1. Vgl. ook sy verklaring in „U Dienwillige Dienaar” bls. 122-123.

2. Lord Milner het hierdie monument na die oorlog van 1899-1902 laat afbreek, en vor van die kus in die see laat stort. Vgl. Besselaar: „Zuid-Afrika in de Letterkunde”, bls. 197.

skoppende werk in die Hollandse taal te doen. Hierdie werk is egter nie van besonder hoogstaande aard nie, maar aangesien die stof Afrikaans was, en daar so weinig bekende lektuur was wat oor Suid-Afrika gehandel het, het hierdie geprodute nogal 'n sekere mate van populariteit geniet, hoewel nie ontken kan word dat die Afrikaanse volk so sulke geen groot localus openbaar het nie. Dat daar geen magistrale werk van letterkundige aard uit die „Hollandse” tyd aan te wys is nie, is 'n feit wat geen verder betoeg nodig het nie. Hierdie werke kom sporadies voor en daar kan geen direkte verband tussen hulle en die Hollandse taalbeweging aangetoon word nie. Sommige van hulle het die beweging voorafgegaan.

In die eerste plek moet melding gemaak word van 'n boek wat reeds lank voor hierdie tyd geskryf is, maar wat weens sy besondere populariteit, ook in Holland, gedurig weer herdruk is: De Kinderbijbel van dr. JOHN MURRAY wat in 1856 verskyn het. Binne die eerste ses maande is drie duisend exemplare verkoop. „Een ongehoord feit hier aan de Kaap”, merkt die godsdienstige blad Elpis op. „Wat broffend bewijs dat men wel lezen wil, als maar wat men te lezen ontvangt, in stijl en inhoud, aan de bestaande behoeften beantwoordt”.¹

Prof. JOHN MURRAY het met medewerking van D.V. KOLBE later Het Volksleesboek (1890) uitgegee, wat jarelank die voornaamste leesboek van Suid-Afrika gewees en 'n groot rol in die opvoeding van die Afrikanervolk gespeel het. Die inhoud van van uitlopende aard soos blyk uit die „-akenregister”:

...../Leerstukken

1. Elpis 1857, bl. 236.

Leerstukken, Verhalens, Fabels en Vertelsels, Spreekwoorde,
Parabolen, Raadsels, Uit de Natuur, Gemengde Stukken, Gedichten
en Liederen, Geestelyke Gezangen, Platen ter Opheldering.

Ander boeke wat ook deel in die volksoopvoeding
gehad het is die jaarboek van die Ned. Geref. Kerk, die Almanak,
wat van 1850^{af} gereeld verskyn het. Nog 'n boek wat in die
godsdienstige opvoeding van die volk voorsiening gemaak het, is
die Catechisatie-boek (over de Leer der Zaligheid) van JOHN
MURRAY.¹

Dit is hier nie die plek^{om} uit te wei oor die verdien-
stelikhede van die pennevrugte van hierdie tydperk nie, en daarom
word hier slegs 'n beknopte lys van die vernamste Hollandse
werke tot die end van die eeu gegee:²

Tooneelen uit Ons Dorp of Schetsen uit Ons Dagelyksch
Leven, oorgedruk uit Het Volksblad deur VAN DE SANDT DE VILLIERS
en Cie, Kaapstad, 1867.³

Lenvoudige Mededoelinge over Zuid-Afrika (1868) van
ds. PILT HULT lewer vormaaklike en stigtelike lektuur in die
vorm van reisverhale. Voor die tyd het ds. HULT ogter ottelike
bundels gedigte uitgegee: Paarlose Gedichten (1856), Uit
Natal (1858), Afrikaanse Gedichten (1868). Die gedigte her-
inner aan die domineespoësie, in hierdie tyd in Nederland in die
mode, maar het baie in die smaak geval, getuie die feit dat
ds. HULT die enigste digter was wie se werke van sewe tot tien
drukke belewe het.

Uit den Goeden Ouden Tijd der Kolonie, Rotterdam,
1869. Hierdie werk handel oor die tydperk wat die koms van die
Engelse voorafgegaan het.

...../Schetsen

1. Die vyfde druk het reeds in 1872 versuyn.
2. Hierdie werke word in die proefskrif van mej. D.J. Conradie behandel.
3. Die eerste druk alleen te vind in boekery van dr. B.P. Engelbrecht, Lisdogan-laan 164, Pretoria.

Schetsen uit de Transvaal deur THOS. F. BURGERS, uitgegee deur VAN DE SANDT DE VILLIERS, Kaapstad, 1872. Hierdie sketse getuig van noukeurige waarneming en 'n sekere mate van skryftalent. Veral die drukte in die dorp tydens die Nagmaal, en die winkeltoneel, is goedgeslaag. Die werk herinner sterk aan De Pastorie van Eastland van dr. C.E. KOETSWELD (1843), en dra duidelike tekens van die Hollandse predikantoliteratuur wat tydens Burgers se studietyd in Holland hoogty gevier het.

Stichtelijke Gedichtjes deur ^{ds.} H.F. SCHOON het in 1873 verokyn en Uitdorsting den Harten in 1885. Hierdie digwerke verskyn ook onder die predikantepoësie. Houding verdien verder die feit dat dr. SCHOON die dagboek van Abraham Juit, predikant van die Voortrekkers in 1838, geredigeer het; hy sou ogter vorstandiger gewees het as hy die dagboek oesangeroer jelaat het.¹

Schetsen en Beelden uit Zuid-Afrika (1882) deur B.H. VAN BRILLEN. As skoolmeester het die skrywer in noue aanraking met die boerelewe gekom, en in sy dialoog probeer hy die Afrikaanse spreekvorm weergee, wat ogter nie altyd goed slaag nie.

De Vorstelostrijd der Transvalers (1882) deur dr. FRANK LION CACHET (nie te verwar met JAN LION CACHET, skrywer van Die Nuwe Duiwel nie), is een van die mees bekende boeke van die tyd en is selfs in Nederland veel gelees. Die wol en woe van die Voortrekkers word hierin op gevoelige wyse behandel.

Zuid-Afrika, Reishorinneringen (1889) deur dr. H.P.H. MULLER, konsul van die Oranje-Vrystaat in Nederland, 'n man van grote ervaring en voeloydige kennis. Die reisindrukke word op lesenswaardige wyse meegedeel, en handel oor allerlei plokke en sake van belang. Die skrywer oponbaar heelwat skryftalent hier en ook in sy latere werk: Oude Tijden in den Oranje-Vrystaat (1908).

...../Korte

1. Vgl. Proefskrif van mej. L.J. Conradie wat veroor op die saak ingaan, en Prellor se oansel in die werk uiteensit.

(1890)
Korte Geschiedenis van Zuid-Afrika door G. McC. KEAL,
 in Hollands vertaal deur die Hoog-Ed. Gestronge Heer J. B. SMIT,
 president van die Oranje-Vrystaat.

Kykien in onze Geschiedenis (1893) deur HICO HOEHLER.
 Hierdie boek is besonder populair gewes en is later in Engels
 en Afrikaans verwerk. Hierdie skrywer het nou later ghoelenaal
 van Afrikaans bedien. Voor die tyd het egter ook nog godigte en
 'n oorlogsboek Zes Jaanden by de Commando's (1903) van sy hand
 verskyn.

Deborn (1893) deur HILBERTUS DEWERS is 'n drama met
 reis en kore, waarin die Bybelverhaal in versvorn behandel word.

De Voortrekkers of het Dagboek van Izak van der Merwe,
 (1898) deur HICO HOEHLER en dr. J. D. KESTELL; en later van leen-
 genoemde alleen: Met de Boerecommando's waarin die skrywer sy
 ervaringe as veldpreiker van die Boere op beeiende wyse verhaal.
 Die mees verdienstelike werk van hierdie predikant-literator is
Uit het Afrikaansche Boerenleven (1897), sketses wat in Ons tyd-
geschrift verskyn het. Hieruit spreek 'n fynbesnaarde temperament
 en die sketses getuig van 'n diepe godsdienstige en ryke geestes-
 lewe. Maar die Nederlandse taal nie goed by die sketses te pas
 gekom het nie, het die skrywer 'n taalvorn tussen Nederlands en
 Afrikaans gebesig, waardeur hy die boerelewe veel makliker kon
 besker.

'n Besondere plek verdien D'Arbe (J. F. VAN OORST-
 die geskiedenisvorn en taalkundige, soun van dr. J. C. VAN
 OORST, die bekwame redakteur van de Zuid-Afrikaan en later ge-
 skiedskrywer van Transvaal. D'Arbe het bekendheid erlang as
 die skrywer van dertien historiese romans, van weinig kunstwaarde
 maar besonder gewild onder die later lewende publik. Die titel
 is: de Familie van den Liekentreester (1893), 'n Hugonoto-ver-
 haal; de Strijd en recht (1898) handel oor die tyd van Willem
 Adriaan van der Stel; aan Tafelbaai's strand oor die Engelse ok-
 kupasie. Liede en Plicht oor slachterneerbellie; David Klein

(1898) oor Die Groot Trek; Tusschen Berg en Zee (1899) handel oor die Boere in Natal; Voor Land en Volk (1899) oor die slag by Boomplaats; Zwart en Wit (1899) oor die geskiedenis van LOWW WEPE-
NER in Basoetoland; Een Vader des Volks oor president BRAND; Macht en Recht (1898) oor die Eerste Transvaalse Vryheidsoorlog; Aan Tafelbaai's Strand (1903) teken die lewe van 'n Kapenaar; Onder die Vierkleur oor die Jameson-strooptog; Mooi Annie (1897) 'n verhaal uit die tyd van WOLRAAD WOLTEMADE. Verder het VAN OORDT ook 'n breedvoerige biografie van PAUL KRUGER die lig laat sien.¹

Piet Uyg (1897) deur C.W.H. VAN DER POST, waarin die geskiedenis van die Voortrekkers tot die slag van Bloedrivier (1838), behandel word. 'n Ander werk van hierdie skrywer is Ignas Prinsloo of Volharding bekroond (1897)

'n Boek wat in hierdie lys² 'n plek verdien is die alombekende Een Eeuw van Onrecht (1899) op las van die toenmalige Staatssekretaris F.W. REITZ geskryf. Die werk is nie alleen met die grootste eerbied en gevoel vir die Afrikanervolk opgestel nie, maar is in 'n forse taal geskryf en openbaar 'n militante houding teenoor alles wat strydig is met die regte van die nasie; en die toon van die werk dwing die eerbied van die leser af vir die heldhaftige volk wat soveel gely het om te kon voortbestaan. Die skrywer het sy naam agterweë gehou; onder die weinige persone wat sy identiteit kan openbaar is F.W. REITZ en genl. J.C. SMUTS, die toenmalige Staatsprokureur, wat in sekere kringe^{as} die auteur daarvan beskou word. In 1915 is die kwessie in die parlement te berde gebring, en het genl. SMUTS verklaar „dat anderen met hem hadden saamgewerkt“.³ Dit is reeds genoegsaam bewys dat REITZ nie die skrywer was nie.⁴ Die boek het groot opspraak verwek en is in Engels vertaal onder die titel: A Century of Wrong deur Montagu White, vir Engeland, en onder die naam: A Century of Injustice, vir Amerika.

1. Besselaar: „Z.A. in de Letterkunde“, bls. 63-64.

2. Hierdie lys wil geen aanspraak op volledigheid maak nie, en alleen die mees bekende skrywers van die tyd word genoem.

3. De Burger, 13 September 1915.

4. Leyds: Tweede Verzameling (Correspondentie 1899-1900) Deel I Tweede Band, bls. 297. Ook Leyds Tweede Verzameling (Bijlagen - Index) bls. 126.

H O O F S T U K V.

Die Vereenvoudiging.

As daar onder die Taalbondmante een of ander persoon gewees het wat 'n floue hoop gekoester het dat die Hollandse taal tog nog uiteindelik die landstaal sou word, en hy het sy oë nie vir die tekene van die tyd gesluit nie, sou hy die een ontugtering na die ander moet beleef het. Die Taalbondmante het hul egter blind gestaar op die sukses van hul aanvanklike poginge om erkenning vir die Hollandse taal te verkry en halstarrig gewoer om die taalstryd in sy regte perspektief in oënskou te neem.

Op die gebied van die joernalistiek was De Zuid-Afrikaan die oudste en vermaaste nuusblad, maar soos in die geval van die meeste ander belangryke Hollandse koerante,¹ is die blad deur 'n uitlander, dr. J.W.G. VAN OORDT, geredigeer, en die taalvorm waarvan hy hom bedien het was te moeilik vir die gewone Afrikaanse leser; ook was hy nie in staat om 'n saak van die standpunt van die Afrikaner te benader nie, al het hy die volk se belange op die hart gedra. Hy het by die gewone lesers gestaan en kon hom nie met hul vereenselwig nie; derhalwe het die blad 'n moeilike bestaan voortgesleef en sou nie lank meer kon volhou nie. Hoewel invloedryke persone soos O.J.J. JANS die toestand duidelik gesien het, was dit 'n notelike punt om van hierdie volksvriend ontslae te raak. HOFFMEYER het toe besluit om 'n eie blad op te rig, en so is Ons Land in 1892 die wêreld ingestuur met J.H. HOFFMEYER L.A., gewese predikant van Uitenhage, in die redakteurofsteel. Die nuwe blad se redakteur het 'n taalvorm

...../gebruik

1. De Volkstem (in Pretoria) deur F.V. Ingelburg; De Express (Bloemfontein) deur Borekenhagen.

gebruik wat onbegrypbaar ná genoeg aan die volkstaal gestaan het om verstaanbaar te wees, terwyl dit andersyds genoegsaam aan die eise van tyd insake Hollands voldeën het om geen aanstoot te gee nie. Soos OUBB JAN verwag het, het Die Zuid-Afrikaan na twee jaar feitelik weggekwyn, en toe het hy die blad gekoop en „veroenig” met Ons Land wat in ’n bloeiende toestand verkeer het.¹ Hoewel niemand hierdie gebeurtenis destyds as ’n oorwinning van die taal van die Afrikaner oor die taal van die hollander beskou het nie, het die opgaan van die ou blad in die nuwe niks anders beteken nie. Hierdie gebeurtenis het die weg vir die sogenaemde spelling- of taalvereenvoudiging voorberei.

’n Ander faktor ~~was~~ wat, oppervlakkig beskou, ’n steun vir die Hollandse taal gewees het, en dit tydelik miskien ook was, was die rond-en-bontspringery van ds. S.J. DU TOIT, die leier van die Afrikaanse Taalbeweging. In 1887 is ’n nuusblad, De Volkstem, deur drie vooraanstaande predikante van die Ned. Geref. Kerk, prof. J.I. MARAIS, (van die Kweekskool, Stellenbosch), ds. C.F.J. MULLER, (van die Nuwe Kerk, Kaapstad), en ds. B.P. MARCHAND, (van Wynberg), in die leue geroep om teenstand^{te bied} teen die Patriot te bied, nie as taalpropaganda nie, maar as Evangelieververtolker. Die Patriot het ~~ook~~^{ook} in hierdie jare veel aanstoot gegeroep omdat dit vir die Bybel in Afrikaans gegee het. Die predikante het dan ook geen steun onaangeroer geleent om hierdie dryfveer verfoeilik in die oë van die volk voor te stel nie. Ds. DU TOIT het nie ingesien dat hierdie ideaal, hoe goed ook, nie een was wat inderhaas en sonder deeglike voorbereiding aan die Afrikaanse volk, wat juis so besonder konservatief^{was} op godsdienstige gebied ~~was~~ en enige nuwigheid aldaar met uitermatige agterdög sou beskou, opgedring kon word nie. Alleen wanneer

...../die

1. Vgl. De taal: „By Herinnerings....” bls. 13.

die volkamaars en sulks die behoefte daaraan sou voel, en daarom sou vra, sou die vertaling van die Bybel in Afrikaans verwek word.

Dr. DU TOIT het hom ook nog ander bekoprengs veroorloof wat hom onpopulair (onder die volk ^{gemaak het.}) De die Jameson-inval het JAN HOFFMANN sy vrienaskap met OSBORN JONES RHODES, die man wat agter die strooptog gesit het, volkome verbreek.¹ Dr. DU TOIT het egter nie alleen sy betrekkinge met RHODES voortgesit nie, maar ook die inval in die Patriot probeer goed praat; trouens hierdie blad wat sy krag onder die volk aan ^{die} vurige nasionalisme te danke gehad het wat ~~van~~ aanvanklik van hom uitgegaan het, het skielik anti-nasionaal gaan word, en alles wat hy self met soveel toewyding tot stand gebring het, begin aanval en probeer afbreek. Eers kon die Afrikanerbond waarvan Dr. DU TOIT self die stigter was aan die bouit. Daarna verkleiner hy president KRUGER, met wie hy in 1884 medeafgevaardigde na Engeland was om die onafhanklikheid van Transvaal terug te kry. Sy ergste wroed sou hy egter teen JAN HOFFMANN, leier van die Afrikanerbond, lag, en ook die Kerk waarvan hy leraar gevees het, sou hy nie ontsien nie. Dr. DU TOIT het daarna nog verder gegaan en hom die hoofredakteurskap van Hoogland, 'n nuublad van die „Progressive Party“, laat welgeval; die man agter die skerm was RHODES, en die blad moes natuurlik die imperialisme van hierdie „empire-buider“ onder die Hollandsprekende Afrikaners saai. Die blad het net een taal gesprook en dit was „Hoog-Hollands!“² (as dit nie Engels was nie). Die feit dat Dr. DU TOIT hom later so solde van Afrikaans bedien het, bewys dat die wrok wat hy in hierdie tyd teen so baie Afrikaners gekoester het, sy vroeëre ywer vir die Afrikaanse taal totaal laat afkoel het. Die

...../blote

1. Van Niekerk: „Loro Afrikaanse Taalbeweging ens.....“ bls. 52.

2. Pienaar: „Taal en Poësie.....“ bls. 19. Vol. De taal: „Herinnerings“ bls. 42.

(206)

blote feit dat RHODES licwer 'n nuwe blad opgerig het as om die Patriot vir sy doel te gebruik, is al bewys genoeg dat hy nie sy imperialistiese propaganda wou toevertrou aan 'n blad wat in so 'n slegte reuk by die volk gentsaan het nie.

Die rede waarom die Patriot in onguns geraak het is aan ook hoegenaamd nie aan die Afrikaanse taal toe te skrywe nie; hy het veld gewen omdat die nasionale gees wat van hom uitgegaan het, wat op die volk gehad het, en hy het ondergegaan, en sou ondergegaan het al was hy ook in die beste Nederlands geskryf, omdat die anti-nasionale gees wat hy later uitgesaam het, vir die Afrikanervolk aanstootlik was. Die Talboon kon egter tydelik uit die ongunstige posisie van die Patriot profiteer, omdat hulle altans 'n nasionale gees openbaar het, en hulle strewe vir die hollandse taal by die volk steun gevind het.

Op 19 Desember 1895 het die ondersteuners van die hollandse taal in die Victoria-Kollegesaal op Stellenbosch 'n konferensie gehou en die wenslikheid oorweeg om 'n komitee te benoem met die oogmerk om sekere wysiginge in die hollandse spelling aan te bring. Professor DE VOS het die stoel ingeneem en dr. W.J. VILJOEN het as sekretaris opgetree. Daar is 'n brief van ds. E.Z. DE BEER voorgeloes waarin hy wenke vir die wysiging van die spelling van sekere woorde in die hollandse taal aan die hand gee. Ds. DE BEER baseer sy voorstelle op die fonetiese grondslag en daarom is hy feitelik niks anders as 'n voorstander van Afrikaans nie.¹

Prof. HOLMAYR het melding gemaak van die feit dat daar reeds in die Oranje-Vrystaat en Transvaal sulke komitees benoem is en dat dit wenslik was om in die Kaapkolonie 'n gelyksoortige te benoem om met dié van die Republieke in verbinding te tree, in verband met die vereenvoudiging van die

...../hollandse

1. Ons Land, 1 Jan. 1896 - brief van ds. E.Z. de Beer.

Hollandse taal en spelling en om 'n Suidafrikaanse Taalkongres te belê. Daar was tal van persone wat die taal van Holland voorgestaan het, en ander wat die taal van die Patriot wou praegeer, en dit was tyd om 'n eenvormige skryfwyse vas te stel. Dr. LOUW het hom teen Afrikaans verklaar en toe 'n voorstel ingedien ten effekte dat alle persone wat verskillende meninge insake die vereenvoudiging van die Hollandse spelling en taal^{toegedaan} was, byeen moet kom met die doel om eenstemmigheid oor die saak te bereik. Hierdie voorstel is aangeneem.

Die heer J.H. HOFMEYR het hom teen die vereenvoudiging verklaar, omdat hy bevrees was dat so 'n stap die literatuur van Holland 'n geslote boek vir die Afrikaanse skoolkind sou maak. Dr. VILJOEN het met die heer HOFMEYR ingestem, maar daarop gewys dat dit nie die taal nie, maar die grammatikale konstruksies was, wat eenvoudiger gemaak moet word.

Die volgende persone is op die komitee benoem: Dr. A.I. Steytler, A. Louw, H. Hofmeyr, dr. Marais, prof. De Vos, J.H. Neethling, J.H. Hofmeyr, C.F.J. Luller, I. Albortyz, A.J.L. Hofmeyr, U.P. de Villiers, G. van Lingen, J.P. van Heerden, E.Z. de Beer en P.S. du Toit, drs. Hoffman en Viljoen, advv. Smuts en Malan, dr. Van Oordt, mnr. Stucki, J.D. Krige, Fouché en van der Maas.¹ Die werk van hierdie komitee was om 'n kongres te belê om die vereenvoudiging van die Hollandse taal in te voer soos voorgestaan deur dr. R.A. KOLLEWYN, dr. F. BUITENRUST HETTEMIA en dr. J.J. SALVERDA DE GRAVE.

Dit is van die allermeeste belang om op te merk dat dit die stigters van die Taalbond is wat by die vereenvoudiging die voertou neem. Hierdie persone het toen hierdie tyd al begin insien dat die taal van Holland 'n onmoontlike en onnatuurlike voertuig vir die uiting van die Afrikaner se

...../gedagtes

1. Capo Timon: 20 Desember 1895.

gedagtes was, maar hulle kon nie, of wou nie, insien dat Afrikaans die enigste skryfwort van die volk kon wees nie. In die begin het die Taalbondmanno dan ook alleen die vereenvoudiging van die Nederlandse spelling, soos deur KOLLUMYN voorgestaan, as doelwit voor oë gehou. Later sou hierdie vereenvoudiging veel meer as die uiterlike beeld van die taal insluit.

In die eerste paar jaar na die stigting van die Taalbond is daar 'n groot aantal takke deur die land gestig, en in die begin het die takke gebloei, maar soos dikwels met sulke verenigings gebeur, het dit nie lank geduur nie of die geesdrif het verflou, en dit was duidelik dat daar iets met die organisasie verkeerd was. Die rede wat dr. MOORRELS dectyde daarvoor aangegee het, was dat so 'n Bond hom met letterkundige sake moes besig-hou, maar dat die meeste voorstanders van die moedertaal geen letterkundiges was nie.¹ Dat daar miskien ook 'n ander lekplek was, het dr. MOORRELS nie besef nie, want hy het by sy oortuiging gebly „dat onze volkstaal zijn moet: zuiver hollandsch, doch zonder dat wij gebonden zijn aan een slaafsche navolging van het tegenwoordige Nederlandsch“. Dr. MOORRELS teen dus in 1896 neigings in die rigting van vereenvoudiging. Terog wys hy daarop dat, hoewel die bloei van die Taalbond nie aan die verwagting voldoen het nie, dit van groot betekenis is dat hulle in die hoofbestuur 'n liggaam besit wat, soos reeds meermale geskied het, handelend kan optree waar die belange van die taal dit eis. Die Taalbond het ogter in ^{bepaalde} een/rigting gebloei en dit was in die toenemende populariteit en die waarde wat aan sy oransens geheg is.

In die Transvaal was daar in 1896 'n sterk komitee bestaande uit vooraanstaande Afrikaners sowel as Hollanders

...../wat.

1. Ons Tijdschrift, 1ste Jaargang (1896) bls. 287.

Wat, oors uit die bladsye van De Volkstem blyk, geredd al om die ander week byeengekem het om die spellingveroenoudiging te bespreek en te bevorder. Die komitee het bestaan uit die volgende here: I. van Alphen, ds. H. Bosman, dr. Breyer, dr. Ingelburg, J.F.L. Colliere, H. Hofmeyr, dr. Lingboek, dr. Manovelt, dr. Reinink en J.G. Smit. Die werkende komitee het bestaan uit:¹ dr. H. Manovelt, H. Hofmeyr, ds. Postma en dr. Reinink, en het in April 'n voorstel ingedien dat die Kolloewynspelling in beginsel aangeneem moet word; hierdie voorstel is deur die komitee aangeneem op voorwaarde „dat ee analoge-beweging in Nederland officieele orkennung sal erlangon”.²

Die beweging vir die vereenvoudiging van die Nederlandse skryftaal het in Holland onder die leiding van dr. R.A. KOLLEWYN gegroei, oors blyk uit die verslag van die jaarlikse vergadering wat op 11 April in Amsterdam gehou is; die ledetal het met meer as 225 vermeerder, en die spelling is nie alleen in 'n aantal koerante en tydskrifte toegepas nie, maar ook in boeke.³ Dat die leiers van die beweging hier te lande in regstreekse verbinding met die leier in Holland was, blyk uit die volgende uittreksel uit 'n brief van dr. KOLLEWYN:⁴

Hier evenals in L. Afrika maakt de beweging vorderingen, al "hebben wij veel te strijden tegen onverschilligheid en domheid. Er zijn nog zoveel mensen die geloven dat "spelling" hetzelfde als "taal" is. Met dat al winnen wij toch".

KOLLEWYN het geseeg dat sy beweging ee sou uitbrei eut sy spelling offisiële orkennung sou kry, en sy ondersteuners in die Transvaal was daar ee ongeveer eertuig van, anders sou hul nie ee gou die genoemde voorstel aangeneem het nie.

Hier dien getot te word op die feit dat in

...../die

1. De Volkstem, 27 Maart 1896.

2. Dieselfde, 11 April 1896.

3 en 4. Dieselfde, 10 Mei 1896.

die begin van hierdie jaar van bedrywigheid ten gunste van die opellingvereenvoudiging van Nederlande die eerste Afrikaanse taalkongres in die Paarl gehou is.¹ Daar was ongeveer honderd persone teenwoordig, en benevens die voorsitter, dr. J.J. DU TOIT, was die vier professore van die Gereformeerde Kweekskool op Burgersdorp die voornaamste voordvoerders.² As gevolg van die beroering deur die Jameson-streoptog veroorsaak, kon 'n aantal van die afgevaardigdes van die Transvaal en selfs die Oranje-Vrystaat nie teenwoordig was nie. Hierdie mislukte poging van dr. JAMESON op 31 Desember 1895 om die Transvaal onder aanleiding met geweld in te val en te annekeer, het die hele Afrikanerdom geskok.

Op die kongres is die verhouding van Afrikaans tot Hollandse bespreek en die groot vraag was of dit wenslik was om „'n tusschentaal tussen die twee te maken“. Die voorstanders van Afrikaans wat lank reeds ingesien het dat die taalverspreiding voor hulle soveel baanbrekerswerk gedoen het, die natuurlike en regmatige taal van die Afrikanerfolk was, het nogmaals hul oortuiging laat uitken deur die volgende voorstel aan te neem:³

„Di Afrikaanse taalkongres verklaar sig voor di beginnel „skryf oos jy praat“, dat wil se om di be-skaafde spreektaal van ons land tot grondslag te lê en tot roepel van skryftaal en samen met ons volk te ontwikkel“.

Hierdie taal-onthoofdieste sou dus stil maar buig op die ingesette weg voortgaan, aangemoedig deur die groeiende oortuiging dat hulle uiteindelik die verlangde eindpunt sou bereik. Die beweging in die rigting van opellingvereenvoudiging, of om 'n tussentiaal te skep, het hulle gestoerk in hul streef om al hul gewig in belang van die Afrikaanse taal in te gee.

Daar was ogter genoeg werk vir die voorstanders van Hollandse, want ondanks alle beloftes en regulasies op papier

...../VAN

-
1. Ons Land, 18 Januarie 1896.
 2. De Volkstem, 15 Februarie 1896.
 3. Ons Land, 18 Januarie 1896.

van owerhoudswêë, het die posisie van Hollands in die skole veel te wense oorgeleat. In 1896 behandel dr. A. MOORRELS die taalkwessie in die aangestigte Ons Tydschrift wat onder redaksie van homself, dr. E. DE BIER, dr. W.J. VILJOEN, mnr. H.J. STUCKI, prof. P.J.G. DE VOS en ander gestaan het, en die mondstuk van die Z.A. Taalbond geword het. Hy oë o.a.:

Geen enkel vak, dikwyls niet eens de Hollandsche Grammatica, wordt door middel van 't Hollandsch ondervosen. Welke de geschiedenis van zijn eigen land wordt den jongen Afrikaner in een voor hem vreemde taal verhaald. In vele scholen wordt er aan de moedertaal van het kind niet meer tijd besteed dan aan 't Latijn¹.

Op 4 en 5 Januarie 1897 is die Herote-Congres ter Vereenvoudiging der Nederlandsche Taal in Kaapstad gehou. Die kongres is bygewoon deur prof. DE VOS, H.J. HOFFMEYER, LOUWIS en VILJOEN, dr. MOORRELS, die here H.J. STUCKI en J.H. HOFFMEYER uit die Kaapkolonie, dr. BOSMAN, dr. REINHINK en NICO HOFFMEYER uit die Z.A. Republiek en dr. BRILL, rektor van die Grey-Kollege, Bloemfontein. Dit was dus 'n kongres wat vry verteenwoordigend van die verskillende Hollandseprokende provinsies was.

Uit die notule blyk dat die kongreslede begorrig was en in ooreenstemming met die beweging tot vereenvoudiging in Nederland te werk te gaan. Die sekretaris, mnr. NICO HOFFMEYER, het vroegtydig verklaar dat die kwessie van 'n Afrikaanse taal nie op die kongres tuischoort nie; hulle het bygevoeg en die Nederlandse taal te help vereenvoudig, sonder meer. Daarna is tal van vereenvoudigingvoorstelle in die Kollovynse rigting aangegom, heelal nie so ver doorgesoor nie. Op voorstel van die heer J.H. HOFFMEYER is besluit om aan hul Uitvoerende Kommissie bestaande uit prof. DE VOS en dr. VILJOEN van die Kaapkolonie, dr. BRILL (Oranje-Vrystaat) en dr. REINHINK en mnr. H. HOFFMEYER

.....(Afnouwal)

1. Ons Tydschrift, I, blo. 284.

en liggame
 (Transvaal) aka opdrag te gee om van die gesaghebbende persone /
 op taalgebied in Nederland (soos die Koninklijke Academie van
 Wetenschappen, die Leidsche Maatschappij van Nederlandsche Let-
 terkunde, die Literariese Fakulteite van die verskillende Uni-
 versiteite, die Bestuur van die Nederlandse taalkongresse en voor-
 aanstaande persone) 'n verklaring te verkry ná raadpleging van
 die Vereniging tot Vereenvoudiging der Schrijftaal in Nederland,
 dat die vereenvoudiging deur die kongres voorgestel nie in stryd
 met die Nederlandse taaleie was nie.¹

Die Tweede Transvaalse Vryheidsoorlog het alle
 beywering ten opsigte van die taal tydelik onderbreek. Op 9
 Oktober 1899 het president KRUGLER die ultimatum teen Engeland
 uitgevaardig, en daarmee het een van die mees berugte oorloë
 aangevang wat die wêreld nog gesien het. Die oë van alle nasies
 was in bewondering op die voronregte Boere gevestig. Dit is
 nie hier die plek om uit te wei oor die heldemoed waarmee die
 handjievol Boere van die twee Republieke onder hul dappere
 leiers drie jaar lank teen die leërbendes van die wêreld se
 magtigste moondheid weerstand gebied het nie; ook nie om in te
 gaan op die bittere lyding wat die vroue en kinders van die stry-
 dende Boere deurgemaak het in die konsentrasiekampe, waar daar
 tussen 26,000 en 30,000 vroue en kinders omgekom het nie, neer
 as die aantal manne wat op die oorlogsveld gonneuvel het. Hier-
 die oorlog wat ten ewigen dage 'n skandvlek op die Engelse
 sal bly, het die hele Afrikanernasie ontwrig. In die twee
 provinsies wat reeds onder die Britse vlag gestaan het, was dit
 hoogverraad as 'n Afrikaner by die Boereleërs aangesluit het;
 en as so 'n persoon gevang is, is hy onmiddellik gefusilleer.
 Wat die Afrikaners kon doen by wyse van geldbydraes, is gedoen,

...../maaf

1. De Z.A. Taalbond en de Taalvereenvoudiging, bl. 7.

maar dit was slegs 'n druppel in die emmer in vergelyking met die ontbering wat die oorlogsgeteisterdes deurgestaan het.¹ Ook uit die buiteland is gifte ontvang wat gereeld na die konsentrasiekampe gestuur is. Die hele Afrikanerdom het gebuk gegaan as gevolg van die onbeskryflike ramp wat hul landgenote in die Republieke getref het.

Toe die ongelyke stryd eindelik besleg is, en die vredesverdrag op 31 Mei 1902 te Vereeniging geteken is, was die hele Afrikanervolk lam en met onmag geslaan, en dit sou enige jare duur voor die nasie hom weer uit die puinhoop sou op-rig tot herstel.

Artikel vyf van die verdrag het bepaal:²

"The Dutch language will be taught in public schools in the Transvaal and the Orange River Colony where the parents of the children desire it, and will be allowed in Courts of Law when necessary for the better and more effectual administration of justice".

Hog voor die einde van die oorlog het sir GORDON SPRIGG, die toenamlige Eerste Minister van die Kaapkolonie, "tydelik" die bepaling herroep waardeur kandidate in die vak Hollands moes slaag om tot die Staatsdiens te kon toetree.³ Deur hierdie maatreël kon die Staatsdiens dus vol Engelse gestop word, en omdat bevordering by sentaliges berus het, het hierdie terrein van die publieke lewe weinig kans vir die Afrikaner gebied om sy land te dien. Hierdie sentalige amptenare het in alle afdelings van die Staatsdiens 'n minagtende houding teenoor die Hollandspreekende publiek aangeneem, en die Afrikaners was gedurig aan beledigings van allerlei aard blootgestel. Onder die Milner-régime het hierdie toestand, veral in die gewese republieke, steeds erger geword, en dit sou jare duur, voordat hierdie ewel uit die openbare lewe

...../verruyder

1. Vgl. Malan: "Marie Koopmans-De Vet, hoofst. IX. Emily Hobhouse: "The Brunt of the War", in Afrikaans vertaal deur dr. H.J. v.d. Merwe onder titel: "Die Smarte van die Oorlog", 1923.

2. Eybers: "Select Const. Doc." No. 173, bls. 346.

3. Vgl. Zuid-Afrika, 15 Feb. 1910, bls. 2. Vgl. De Waal: "My Herinnering van Ons Taalstryd", bls. 71.

verwyder sou word. Benewens hierdie verregaande afskoping van Afrikaners deur die Engelse was daar ook nog 'n ander gebied waar hulle probeer het om die Afrikaners te veronreg. Die Afrikaner kon nie met die wesenlike swaard uitgeroei word nie, en dus sou die „geestelike swaard“ gebruik word. 'n Aanhaling uit 'n brief van JARGENT, destyds Direkteur van Onderwys in Transvaal kan tot staving van hierdie punt dien:¹

„Wij moeten 'n beroep doen op Engeland en de broeders en zusters van hen die voor 't Rijk gestreden hebben, hen vragen om over te komen om dat deel van de arbeid te verrichten dat hun mannelijke familieleden niet in staat waren te voltooien. Onze militaire operaties hebben ten gevolg gehad dat 't grootste deel der jongens tans in de kampen verblijft; en ik ben overtuigd dat wij geen betere gelegenheid hebben dan tans, om hen 't volgend jaar allen Engelsprekend te maken. Wat wij tans hier nodig hebben, zijn vrouwen, hoogst bekwame onderwijzeressen, met sterke vaderlandsliefde, die genegen zullen zijn hierheen te komen en de ontberingen van 't kampen te doorstaan, ten einde de kinderen van de burgers onze taal en onze idealen te onderwijzen. Leer die kinderen langzamerhand ook onze grote imperiale idealen.“

Dit dan is Engelse moraal. Die kanongebulder het nouliks opgehou, en die handtekeninge op die vredesverdrag was nog skaars droog, of die hoogste gesag op onderwysgebied in Transvaal gee wenke aan die hand hoe om die Afrikanerkind in een jaar tyd „Engelsprekend te maak“, en om Britse imperiale ideale op die jeugdige republikeinse gemoed in te prent; dat dit 'n verwronge geesteslewe tot gevolg kon hê is vir hierdie „empire-builder“ en sogenaamde opvoedkundige minder. Deur die bemocing van „The South African Colonisation Society“ is aan hierdie wenk uitvoering gegee en binne vier jaar na die oorlog het sowat 3,000 Engelse dames binnegekom om met bekwame speed die Boerekinders „Engelsprekend te maak“. ² Dit was hul eger nie beskore om in hierdie doel te slaag nie, iets wat nie aan gebrek aan ywer van hul kant te wyte was nie, dog aan die

...../hardnekkige

1. Pienaar: „Taal en Poësie.....“ (Vierde druk), bls. 7, soos aangehaal uit Die Brandwag I, 14, bls. 418.

2. Vgl. Pienaar: „Taal en Poësie.....“ bls. 8.

hardnukkige ^{aanhanklikheid} ~~aanhang~~ van die Afrikanervolk aan sy taal en sodos.

Hier mag egter bygevoeg word dat die poginge van hierdie ingevoerde onderwysers nie volslae misluk het nie, en deur hul invloed is spore op die Afrikaanse taal nagelaat wat tot vandag toe nog nie volkome uitgewis is nie. Dit het 'n tydlank mode onder die opgevoede Afrikaners geword om Engels te praat, en hierdie mode is oral op die skole aangeneem dig. Baie Afrikaners het dit ^{as} 'n teken van opvoeding beskou om selfs wanneer hulle 'n Afrikaanse gesprek gevoer het, dit met Engelse woorde te deurspek, om nadoende te toon hoeveel Engels hulle ken. Daar is dan ook op 'n later tydstip aktiewe poginge aangewend om hierdie taalverbastering teen te werk, en nie sonder sukses nie, hoewel daar nog veel te verbeter oorbly.

Die Tweede Transvaalse Vryheidsoorlog het die nasiegemoel en eenheidsbesef onder die Afrikanervolk tot volle ontplooiing laat kom. Voor die oorlog was daar reeds 'n oekere mate van nasionaliteitsbewussyn by die volk te bespeur, maar dit het die smarte en ellende van 'n stryd teen 'n onoorwinlike oormag geken om die Afrikanervolk tot volle ontvaking te bring. Uiteindelik, toe die volk die vuurproef moes deurmaak, is alle provinsiale verskille en gekille opgelos, en het 'n gelouterde volkseenheid uit die smeltkroes voortgekom, 'n volk „een van siel en een van sin“.

Die eerste jaar of wat na die oorlog moes die volk as sulka eers tot verhaal ^{kom} en is op taalgebied niks uitgerig nie. In 1902 het die voorstanders van die Hollandse taal hul werk in die rigting van die vereenvoudiging ^{egter} opnuut aanvaar. Die Transvaalse Onderwysdepartement het in hierdie jaar 'n vraag aan prof. DE VOS, voorsitter van die kongres van 1897, en ooreens van die S.A. Taalbond, gerig, of die kongresbesluite offisiële krag besit het en of hulle in taalonderwys as bindend beskou kon word. Daar die kommissie geen offisiële goedkeuring

van die voorstelle uit Nederland gekry het nie, het die hoofbestuur van die Taalbond dr. W.J. VILJOEN versoek om 'n rapport uit te bring oor die vereenvoudiging van die Hollandse skryftaal, nees dit in die grammatika, woordvorm, woordkeuse en woordgebruik toegepas nees word. Dr. VILJOEN was voornemens ^{om} na Lurope te gaan, en derhalwe het die hoofbestuur hom opdrag gegee om aldaar, met die oog op verkryging van offisiële erkenning van die vereenvoudigde taal in Suid-Afrika, met die erkende taalkundige verenigings oekere taalvorme te bespreek, sodat hul later aan die Kaapse Universiteit ter bekragtiging voorgelê kon word, en examinateurs tot leidraad kon dien.¹

Prof. VILJOEN het in April 1903 na Holland vertrek om aan sy opdrag uitvoering te gee. In 'n brief van prof. DE VOS word die standpunt van die Taalbond nogeens duidelik uiteengesit:

„Wij willen geene nieuwe taal gaan schoppen, die den naam van Nederlandsch niet waardig zal zijn. Wij wenschen, dat ons nageslacht zich nog altijd zal kunnen bedienen van de literatuur van Nederland. Maar wij zijn verplicht rekening te houden met onzen volksaard en landsomstandigheden en ook met den sterken wedijver van de Angelsche taal hier te lande. Door al te conservatief te willen zijn en naar het onmogelijke te streven, zouden wij alleen op den duur des te meer schade lijden.

Wij houden ook het oog op veranderingen en vereenvoudiging, die in Nederland zelf burgerrecht hebben verkregen en wenschen daarvan gebruik te maken, voor zoo ver zij ons van dienst kunnen zijn, en dienen daarin de onocrouting te hebben van lichamen die op taalkundig gebied met gezag kunnen spreken.

Wel te verstaan dus, wij sluiten ons daarmede bij geen partij in Nederland aan.....

Als wij aan de Universiteit alhier, zoodoende, de verzekering kunnen geven, dat wat wij bedoelen uit 't bovenstaande oogpunt beschouwd moet worden, en ook in Nederland zoo beschouwd wordt, dan, dunkt mij, sal zij daarmede tevreden zijn“.

By sy aankoms in Holland het prof. VILJOEN yuerig

...../aan

aan die werk gegaan. Hy het mondeling of skriftelik met die vernaamste Nederlandse taalkundiges en gesaghebbende liggeme op taalgebied in verbinding getree, en het die vernaamste stede in Holland en België, o.a. Brussel, Gent, Leiden, Utrecht en Amsterdam besoek en aan vergaderinge en besprokinge deel te neem. Op 19 September het die „Commissie voor Taal en Letterkunde bij de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden“, waarvan prof. VERDAAL voorsitter was, 'n vergadering gehou waaraan twintig professore deelgeneem het; op 5 Oktober het prof. VILJOHN 'n Verklaring onderteken deur die bestuurslede ontvang:¹

1. „Dat de algemene beginselen volgens welke de Zuid-Afrikaansche Taalbond by het vereenvoudigen van de schrifttaal in Zuid-Afrika wil te werk gaan in overeenstemming zijn met de wetenschappelijke begrippen omtrent de eischen eener taal;

2. Dat de voorstellen tot vereenvoudiging van de spelling in Zuid-Afrika niet in strijd zijn met het karakter en de wetten der Nederlandsche Taal;

3. Dat het alleszins gerechtvaardigd is om woorden en uitdrukkingen, die in Zuid-Afrika algemeen bekend zijn ook in de schrifttaal te gebruiken, en dat kleine wijzigingen in woordgebruik en taalvormen, zooals die welke de Zuid-Afrikaansche Taalbond voorstelt, geen afbreuk doen aan de hoogere eenheid der Nederlandsche taal“.

Die vereenvoudiginge waarop hierdie „verklaring“ betrekking het, sluit dus nie alleen die Kolloewynse rigtinge in nie, maar laat toe dat woorde wat in die Afrikaanse spreektaal algemeen bekend is ook in hierdie „vereenvoudigde“ skryftaal opgeneem word. Prof. VILJOHN het ná sy terugkeer verslag gedoen oor sy sending na Holland op 'n vergadering van die Zuid-Afrikaansche Taalbond, gehou op Stellenbosch op 30 Januarie 1904. By dié geleentheid is daar besluit om 'n brochure te laat druk waarin die voorstelle van die Verklaring uiteengesit word, sodat professore en onderwysers wat in die saak belangstel hul daarvan ken

...../vergewis

vergewis en hul mening daarvoor kon uitspraak. Die brochure is gedruk en het in September 1904 verskyn; in die eerste bylae word die voorstelle vir spellingveroenvoudiging, soos deur die Maatschappij der Nederlanasche Letterkunde te Leiden voorgestaan, aangegee; verder bevat dit 'n stuk uit Schetsen uit de Geschiede te Nantland in die spelling van 1843, en in die kolom naasaan in die vereenvoudigde spelling oorgesit. Dan is daar enige briewe van dr. BRILL, een aan prof. DE VOS en twee aan prof. VILJOEN, waarin hy aan die hand gee dat 'n taalkongres gehou moet word en die saak van die vereenvoudiging te bevorder.

Voor die verrigtinge van die kongres . . . behandel word, moet ogter melding gemaak word van die Boerekongres wat in die begin van Desember op Brandfort in Transvaal, ¹⁸⁹⁹ die Oranjo-Vrystaat in hierdie tyd genoem is, plaasgevind het. Daar is o.a. kragtige redevoeringe deur genls. HERTZOG en DE VET gehou vir die Hollandse taal, waarvoor die volk dieselfde regte eis as vir Engels. Die Milner-beleid is hevig aangeval. Na aanleiding van hierdie toesprake is die volgende voorstel omtrent die taal aangeneem:¹

„Dat de Hollandse Taal de taal is der grote meerderheid van de bevolking dezer Kolonie en overwegende,

Dat een volk dat zichzelf respekteert, niet kan toelaten dat zijn taal wordt verdrongen, overwegend bevoordien

Dat het gebruik van de Engelse taal als enige officiële taal veel nadeel en onbilligheid veroorzaakt, besluit bij de Regering van Z.A. er op aan te dringen

Dat beide talen, Hollands en Engels, in alle publieke kantoren, alle officiële stukken van het wetgevend, uitvoerend en rechterlik gezag gelijke rechten zullen hebben, en beide talen als officiële taal zullen worden erkend en geen ambtenaar of vertegenwoordiger van het officieel gezag zal worden aangesteld dan na het afleggen van een eed waarin hy blijk gegeven heeft, beide talen voldoende machtig te zijn^o.

...../Die

1. De Volksstem, 10 Desember 1904.

Die kongres het besluit om hierdie resolusie aan Sy Excellensie die Luitenant-gouverneur van die Oranjerivierkolonie te oerhandig „met het vriendelik en dringend verzoek te bewerken dat zij voor L.H. de Koning werde gelogg“.

In verband met die skole het die kongres besluit:

„Dat het medium van onderwijs zal zijn Hollands of Engels of beide, met dien verstande, dat voor de eerste twee leerjaren slechts een taal medium van onderwijs kan zijn, de keuze te geschieden door de school kommissies, terwijl voor de volgende leerjaren de beide talen gelijkelijk moeten worden bedeed.

.....Dat de inspekteur van onderwijs zal besitten een certificaat van bevoegdheid, om het onderwijs in beide talen te kontroleren“.

Hierdie besluite lever bewys dat ná die Tweede Transwaalse Vryheidsoorlog die taalsaak van die Afrikanervolk so gely het dat daar weer van nuuts af 'n stryd aangeknoop moes word, om die taalregte te herower wat reeds tevore given was, en op papier aan die volk behoort het, maar wat in die werklikheid goom betekenis gehad het nie. Verder is dit duidelik dat die taalregte weer in die politieke kryt uitgevog sou moes word, en die volksleiers wat van nou af die Afrikanersaak behartig, moes ook met die taal rekening hou. Die man wat hom dan ook as voorvogter vir die Hollandse taal, in teenstelling met die Engelse, sou toon, sou die man wees wat uiteindelik die steun van die holo volk sou orlang.

Die Taalkongres deur die Zuid-Afrikaansche Taalbond belê het op 28 Desember 1904 in die Hugenotegobou, Kaapstad, plaansgevind. Die vergunning om die Hollandse taal te vereenvoudig, soos deur die Nederlandse taalautoriteite aan prof. VILJOEN toegestaan, sou op hierdie kongres behandel word. Die hoofbestuur het verteenwoordigers uit die Transvaal en Transorangje uitgenooi om aan die kongres deel te neem, en daar was ook ander belangstellendes teenwoordig.¹

...../Prof.

1. De Volksstem, 31 Desember 1904.

Prof. DE VOS het as voorsitter opgetree; verder was die Kaapkolonie verteenwoordig deur: JAN HENDRIK HOFFMEYER, ds. MOORELES, en adv. F.S. MALAN, redakteur van Ons Land; Trans-Oranje deur dr. BRILL en generaal HERTZOG, en die Transvaal deur dr. H.L. HOOGENHOUT, direkteur van die Lendracht-skool, die heer VAN ROOYEN, verteenwoordiger van die vereniging van C.I.O.-onderwysers, die heer NICO HOFFMEYER van die Transvaalse Goev.-mentskole, en dr. P.V. ENGLERBURG, redakteur van De Volkstem. Uit Natal is 'n brief van instemming ontvang van ds. DE WET van Greytown. Ander belangstellendes aanwesig was prof. LOGEMAN, ds. DU TOIT en HUBERTUS EIFFERS.

Daar het ernstige besprekinge plaasgevind, en daarna is 'n besluit aangeneem om offisiële erkenning te ontvang vir die spelling- en taalvereenvoudiging, waartoe deur bemiddeling van prof. VILJOEN instemming van die taalgelcerdes in Holland verkry was. Op die kongres het geblyk dat die regering van die Transvaal en Vrystaat hul reeds gewillig verklaar het om die vereenvoudiging te aanvaar as dit genoegsaam deur goedgehebbende Afrikaners gesteun word. Hier moet melding gemaak word van die feit dat De Volkstem ^{toe} reeds tien jaar lank die vereenvoudigde taalvorm gebruik het. Op die kongres is 'n interkoloniale komitee benoem om die vereenvoudiging aan die onderwysowerhede, ens., voor te lê.

Die Patriot is in hierdie jaar oorlede, en Onn Klyntjie het nog 'n kwynonde bestaan tot 1906 voortgehoop. Maar dit het glad nie beteken dat Afrikaans dood was nie, want in Julie 1903 het adv. J.H.H. DE WAAL met behulp van mevr. KOOPMANS-DE WET en J.H. HOFFMEYER, met De Goede Hoop voor die dag gekom, „een Zuid-Afrikaansch maandblad voor jongelieden“. Die naam en aanhef klink dus belowend vir die Hollandse taal, en die eerste uitgawe het ook meestal Hollandse artikels bevat, hoewel daar twee Afrikaanse gedigte en twee kortverhale

(ongeveer vier bladsye uit die oes-en-twintig aan leesstof gewy) geproes is. In die Inleidingswoord het DE WAAL sy houding teenoor die twee taalvorme duidelik te konne gee: kontribuanten was vry om na die keuse hul bydrae op te stel en „geen knappe bydrage sal word afgewezon van wege spel- of taalfouten”. DE WAAL het egter nie lank getalm om sy ware kleure te toon nie, want op 'n klagte van 'n korrespondent uit Stellenbosch as oou daar te veel Afrikaans in sy blad voorkom, antwoord hy: „Dese korrespondent sal dan nog meer over dit nommer te klagon hebben, want er komt hierin oneindig meer Afrikaansch voor, dan in 't laatste nommer”. In dieselfde nommer verskyn die eerste deel van Anieling, 'n liefdespel met tragiese afloop. In die derde nommer merk hy op dat dit hom getref het dat soveel gedigte, grappe, ens., wat hy ontvang, in Afrikaans gestel word. Maar die ondersteuners van die blad moeilikheid met die spelvorme ondervind, gee hy ter wille van die eenvormigheid aan die hand: „Spel Volgens De Uitspraak, Maar Gyk Niet Onnodig Van De Hoog-Hollandische Spelregels Af!” Hieruit, en uit die gees van die blad, blyk dat DE WAAL hoegenaamde nie teen Hollands gekant was nie, maar dat hy klaar besef het dat die groot kloof tussen die spreektaal en watter skryftaal ook oorbrug moet word, en dat die Afrikaanse taalvorm die reg gehad het om die skryftaal van die volk te word. DE WAAL sou hom ook nie deur teenstand van hooggeleerde taalhere van die ingeslae rigting laat afbring nie, en sou hom dan ook nie alleen tot 'n aanmoediging van die Afrikaanse taal as skryftaal beperk nie, maar self in die strydpark tree om Afrikaans te bevorder. Die volgende jaar bepleit hy die reg van die Afrikaanse taal as skryftaal in vervorm: Di Afrikaanse Taal en di Woord¹. Later gee hy weer aan die hand

...../dat

1. De Goede Hoop, 1 Junie 1904.

dat 'n eenvormige spelling deur 'n kommissie van Afrikaanse taalgeloesdes vasgelê moet word, en dat 'n vereniging opgerig moet word „met het oog op het behoud en het voorthelpen van ons geliefd Afrikaansch”.¹ Hierdie wenk is in 1906 uitgevoer, toe die Afrikaanse Taalvereniging as gevolg van sy bemoeiing tot stand gekom het. Dieselfde jaar het ook sy romantiese verhaal: Johannes van Eyk in De Goede Hoop verskyn. DL WAAL het ook van 1907 af 'n A.T.V.-kolom in Ons Land geredigeer.²

Die vereenvoudigers het hul in die begin egter nie hierdie werk van DL WAAL ten gunste van Afrikaans ernstig aange-trek nie. Nadat die verteenwoordigers van die verskillende provinsies die gesamentlike besluit geneem het om erkenning vir die vereenvoudiging te verkry, en aangesien nulle deur die regering van Transvaal en Transoranje gerugsteun is, was die eerste stap van die hoofbestuur van die Taalbond om die Raad van die Universiteit van die Kaap de Goede Hoop en die Onderwynde-partement oor die saak te nader. Hierdie liggame het egter geen beswaar daarteen ingebring nie, aangesien die voorgestelde vereenvoudiging deur die groot taalkundiges in Holland goedgekeur was.³

Op 4 April 1905 is, met die stigting van die Zuid-Afrikaanse Onderwyzers-Unie (Z.A.O.U.), 'n ander mylpaal in die geskiedenis van die Hollandse taal bereik, want daardeur is die Afrikaner-onderwysers in 'n vereniging georganiseer wat onverholo daarvoor uitgekom het dat, waar die South African Teachers' Association meer werk van die Engelse taal maak, dit die nuwe vereniging te doen is om die belange „van 't onderwys in 't algemeen en die van 't Hollands in 't besonder

...../te

-
1. De Goede Hoop, 1 Jubio 1904.
 2. Vgl. Pienaar: „Taal en Poësie.....” bls. 23.
 3. De Unie, September 1905.

to helpen bevorderen." Daar die z.A.O.U. deur die beytering van prof. W.J. VILJOEN tot stand gekom het, spreek dit vanself dat hierdie liggaam 'n magtige faktor sou word by die bevordering van die vereenvoudiging. Allereers het die nuwe liggaam 'n eie orgaan, De Unie, in die lig gegee, en reeds die eerste nommer bevat die beginsels van die vereenvoudigde skryftaal deur die Taalbond neergelê in die brochure: „De z.A. Taalbond en die Vereenvoudiging", en vermeld voorts dat in alle gevalle waar die Taalbond nie voorsien nie, die spel- en taalreëls van die „Vereniging tot Vereenvoudiging van onze Schrijftaal" in Nederland gevolg moet word.¹ In die vierde nommer geskied dan 'n offisiële aankondiging van die toegestane vryhede:²

(I) Die nuwe spelling, soos in die „Woordelijst" samengesteld door dr. Salvorda de Grave, dr. Duitonrust Hettema en dr. R.A. Kollowijn, voor die „Vereniging tot Vereenvoudiging van onze Schrijftaal", en die vereenvoudigingen in die grammatika door dezelve vereniging voorgestaan, zal bij al de examens van de Universiteit worden toegelaten.

H.B. - In al de examens moeten kandidaten, die zich van de nieuwe spelling bedienen, zulks duidelijk, bovendien hun antwoorden melden. Het dooreenhaspelen van twee stelsels wordt niet toegelaten.

(II) Met betrekking tot woorden en uitdrukkingen, aan het Hollands van Zuid-Afrika eigen of die hier gebruikt worden in een andere betekenis dan ze tans in Nederland hebben, zal 't aan de beslissing van elke examinerer gelaten worden om te bepalen in hoeverre het gebruik van zodanige woorden en uitdrukkingen toegelaten mag worden.

(III) De navolgende bijzonderheden mogen niet beschouwd worden als nieuwigheden, aangezien ze reeds in Holland algemeen in gebruik zijn; en mogen derhalve, of in hun geheel of gedeeltelijk gebezigd worden, zoals 't de kandidaten belieft, ook door degenen, die zich wenssen te houden aan de oude spelling:

1. De genitief eindigende op "s" (d.w.z. de "verbogen genitief") behoort geschreven te worden alleen waar hij gebruikt wordt ook in de spreektaal, d.i. bij

(a) eigen zelfstandig naamwoorden en woorden als zodanig gebruikt: b.v. "vader", "moeder", enz., "moeders

...../boek"

1. De Unie, Julie 1905.

2. Dierelnde, Oktober 1905.

boek", "vaders heed", enz., en

(b) het ensydig enkelvoud van het bijvoegelik naamwoord na woorden als "iets", "niets", enz., b.v. "niets kwaad", "veel soets", enz.

2. Het gebruik van de verouderde vormen van de genitief (als b.v. "des goeden mens", enz.) behoort uitsluitend tot de verheven stijl, de taal van de Hansel en der goeden. De levende spreektaal bezigt de omschreven vormen van de genitief en datief. De verbogen vormen behoren derhalve alleen gebruikt te worden, waar de stijl zulke vereist.

3. De vormen "oon", "goen", "mijn", "dijn", "haar", "hun", "uw", mogen gebruikt worden voor alle geslachten en alle naamvallen, enkel- en meervoud; b.v. "de mijnen en de uwen"; "vele oersten zullen de laatsten zijn", enz.

4. De zwakke of toonloze vormen van de voornaamwoorden worden steeds gebruikt, waar men geen nadruk wenst te leggen: "mo" naast "mij"; "ze" naast "zij" of "haar"; "wo" naast "wij"; "'t" naast "het", enz.

5. In het gebruik van de verschillende vormen van het persoonlik voornaamwoord van de tweede persoon, enkel- en meervoud, richt men zich naar het gebruik van de beoefende spreektaal: "gij" en "ge" worden nooit in de spreektaal gebruikt, ze behoren alleen tot de taal van 't gebod, de kansel of de publieke rede, en worden vervangen door "U", "jij", "je", "jelui", enz.

6. Het gebruik van uitdrukkingen als: "Jan s'n heed", "nooder haar", "wie s'n boek heb jij daar?" - d.i. de omschrijving van de genitief door middel van het zelfstandig naamwoord gevolgd door het bezittelik vnv. is niet af te kouron.

7. Zowel "hun" als "haar" kan gebruikt worden voor het bezittelik vnv., waar de bezitter van 't vrouwelik geslacht is: "gelijk de ogen der dienstmaagden zijn op de land van haar (of "hun") vrouwen", enz.

8. "Hun" mag niet voor "hen", maar "so" kan voor beide gebruikt worden: "ik heb 't hun (of "so") gezogd; ik heb hen (of "so") niet gezien".

Hierdie vereenvoudiging van die Hollandse taal het dus veel meer as die wysiging van die taalbeeld op papier beoog. Die feit dat die gebruik van woerde en uitdrukkinge, in Noderlands glad nie, of nie algemeen gangbaar of geldig nie, maar wat in Suid-Afrika ewewel as goeie en goeide Hollandse deurgaan, in hierdie nuwe skryftaal veroorloof sou word, beteken dat daar 'n taal met 'n Afrikaanse koor gekop sou word, maar 'n taal wat niemand gepraat het nie. Dat hierdie

nuutgekape taaltoestand ongevoerd en onnatuurlik was, het goe-
 een van die getabberde Hollandse taalgelcorden, goeoen van die
 Taalbondsmanne ingesien nie. Die pasgebore kindjie wat met so-
 veel sorg en beskerming en onder so 'n vernamse voegdyskap die
 wêreld binnegekem het, het ogter 'n doodskien by sy geboorte go-
 had, wat uiteindelik noodlottig sou blyk. Sy talryke beskerm-
 here het hiervan niks gemerk nie, en hom getroetel en gekoester
 en tot groot aangeper, en onder die gunstige omstandighede het hy
 dan ook aanvanklik tekens van ontwikkeling getoon.

Die vereenvoudiging, soos deur die Zuid-Afrikaan-
 se Taalbond voorgestaan, was dus 'n feit accompli. Eenwone
 die erkenning daarvan deur die Raad van die Kaap de Goede Hoop en
 die Onderwysdepartement, die beskerming daarvan deur die Zuid-
 Afrikaanse Taalbond en die S.A. Onderwysers-Unie, is die ver-
 naamste koerante, Ons Land in die Kaap, De Volksstem in Transvaal,
De Vriend in die Oranje-Vrystaat, daarin uitgegee, sook kerk-
 blaasie soos Het Kerkblad in die Kolonie en De Vereniging, die
 officiële orgaan van die N.G. Kerk in Transvaal, 't Gereformoord
Handblad en De Unie, die orgaan van die S.A.O.U. Met soveel
 ondersteuning sou enige natuurlike en spontane taalvorm gefloreer
 het, en in die begin was dit ^{inderdaad} ~~sakkis~~ ook die geval met hierdie kunc-
 matig-gekweekte taal. Dit het selfs die skyn gehad soof niks
 die stroom kon keer nie. In die skole het die onderwysers die
 netjies gelapte taaltjie in alle erns aan die jeug geleer, en,
 heel optimisties, gemeen dat die onsmaklike Hollandse pil met
 die Afrikaanse suiker wat nou daarom gemeer was, met groter
 gemak en minder onwil gesluk sou word. 'n Godokunsteerde
 voorbeeld van hierdie optimisme spreek uit onderstaande bydrae
 in De Unie van April 1906 opgeneem, maar dit ontbreek nie aan 'n
 fyn ironie oor die toekomst van die Hollandse taal as sulks nie.

...../Don

Een Taalles.

(deur Meester).

Lang per week behandel ik in elke klas een plees vooral en de Hollandse voordoeschat van m'n leerlingen uit te breiden. Ik gebruik "De Ambachten" van Schoopstra en Valstra. De "Mid" is van de boert.

"Wat is dit ook weer?"

"Een schilderij."

"Heen, zeg 't betor, want een schilderij heeft een lijst."

"Een plees."

"Goed. Watter?"

"Van de mid."

"Juist, de mid. Hoeveel mamen is er?"

"Vier."

"Waar staat de vierde?"

"Buitenkant."

"Wat doet hy? (Lange stilte. Een sogg:)

"Hy goet de pord schoonen."

"Heen, betor." (Leer stilte. Daar kom or een:)

"Oor sogt, hij 'beslaat' de pord."

"Goed so, hij beslaat het paard. Wat sogt hij dan onder de poot van het paard?"

"Schoonen!"

"O, neen, schoonen is van loer."

"Hoofjstere."

"Recht so: 'hoofjstere'."

Hierdie gles is tipies van talle ander wat daaglik gegee is. Hou ontbrand daar opnuut 'n taalstryd, hierdie

koer nie tussen Hollands en Engels nie, maar tussen die kunstmatig-gekwakte Hollands en Afrikaans, die natuurlike en ongekunstelde volkstaal. Die stryd vang aan na aanleiding van 'n rede: „In 't Ons Ernst,"¹ op 6 Maart 1905 uitgesproek deur JAN HORNBYR ten eere van „Ons Sproekuur", die bloeiende Hollandse vereniging op Stellenbosch.

„In 't ons Ernst?" vra die spreker. „Ernst met wat? Ernst met ons betoren, met het betoren van so volk, - dat sij, dat wij, de mishandling, verguising, minagting, vertraping van onse taal werkelik gevoelen, die betreuren, verlongen onse taal op te heffen, in eer te herstellen en al wat in ons vermoegen is daartoe bij te dragen?"

Dan trek hy te velde teen die lekbare gewoente en Afrikaanse plokname en persoonname op by Engels te verdraai. In verband met die sake so hy:

...../Op

1. Hoekstra en Viljoen: „Suidafrikaanse Prosa-bundel", bls. 40-61.

„Op de meeste wórdt het (Hollands) volstóekt niet onderwósen, en op het góes van dó scholen, waar het wól op de Tíjdtafel voorkómt, is het onderwíjs daarin só erbarmólik, dat niet óén uit de tíen leerlíngen ooit in stóet wórdt 'n verstaanbaar bríefje aan vader en moeder in eígen taal te óschríjven.“

Wat díe posítie van Hollands in díe openbare óksamens betref, is díe toestand úiters haglík: „Voor ólke óksamen is Engels ón-ontbeerlík, voor geen óksamen in Hollands noodzakelík - álleen met útzóndering van dat voor hollándse tolken“. Voorts be-
trour hy díe feít dat Hollands by díe óksamen vír díe Staatdíens afgekaf is, wat tot góvolg gehad het dat sóveel jongmáns uit Oxford, Cambridge, Edínburgh en Dublin in díe Staatdíens op-
góngem is, dat ólge twee uit díe neón-en-vyftíg kandidáts wat díe verígé jaer díe óksamen afgóló het, gepláas kon wórd. Ge-
woonlík wórd díe skuld in verband met díe benarde toestand op onderwýsgebíed dr. LUIR, díe Superíntendent-generaal van Onder-
wýs, ten laaste góló, maar in díe geval van díe méisíóekeló vóral, reken óspreker díe aan díe Hollánds-Afríkáanse skoolbesture toe dat daar só weíníg aan onderwýs in Hollands gedóen wórd. Verder maak hy meldíng van díe feít dat daar góóte beroering in díe Stellenbóse gémóente was, ómdat 'n ókere greóp díe Engélsé ónd-
díens wou afskaf - wat óan óók níe dóurgegeen het níe. Díe kínders leer op skool Hollánds selfs dóur médíum van Engels, want díe óuers wíl síen dat hul kínders Engels kon. Díe óu ge-
ógde „Hollánds kom vónsólf“ gólde nog stóeds by díe óuer ge-
ólag. Óspreker is égtér níe toón díe óanleór van Engels níe: „
Ik begríjp het óntótaan, de wórdíng, de verdíensten van míjn eígen afríkáanse spreektaal te bóter ómdat ík Engels kon“. Deur díe hóle toópspraak ókomer díe twýfol aan díe erns van díe Afríkáner in verband met díe taalóak.

In óanleíding van híerdíe toópspraak ókryf díe heer GUSTAV S. PRELLER van Próteríe in de Vólkstem¹ 'n óóks

...../artíkóls

1. De Vólkstem, 19 Apríl 1903.

artikels onder die titel: Laat 't ons toch ernst wesen, wat tereg^{as} die manifest van die Tweede Afrikaanse Taalbeweging bestempel kan word.¹ Hierdie artikel is in Julie 1905 saamgevat in 'n brochure: Gedachten over de aanvaarding onzer Afrikaanse schrifttaal. Waar ONSE JAN gebrek aan ernst^{as} die wortel van die kwaad beskou het, wys PRELLER onder aarseling op die regte oorsaak: miskenning van Afrikaans. Hy sê:²

„De voorstanders van 't Hollands zowel als van 't Engels hebben een min of meer vyandige houding aangenomen tegenover het Afrikaans en zonder hier tans in bijzonderheden te treden, menen we buiten vrees voor tegenspraak te kunnen verklaren op grond van het bevolkings-cyfer, waardoor de drie respectievelijk gehandhaafd worden, dat 't Nederlanders en 't Engels in Afrika een bijna even uithoorn karakter dragen, en bijna evenmin kans op voortbestaan hebben. En toch wil men een van beide met alle geweld tot grooten en wroedom dwingen, en aangesien een taal een organisch ding is dat vanzelf groeit en leeft - en ook dood gaat waar ze niet kan leven - zal dit onnatuurlijk proces nooit beantwoorden.“

PRELLER wil egter nie Hollands as onnodige ballas oorboord gooi nie. Hy sien in dat die Hollandse taal 'n onskatbare bron vir die verryking van Afrikaans bied en stel 'n leuse as oorgangemaatregel voor: Afrikaans schrijven en spreken, Hollands leren, albei lezen. Hoewel hy nie teen Hollands as aanvulling van Afrikaans is nie, is laangenoemde hoofsaak. Die „zoveel mogelijk beschaafde taal“ waarin we tans schrijven, die stelselmatig in studiekamers gekweekte eksotiek onser joernalisten, auteurs en predikanten, is te stijf, te aanstellerig en te koud voor ons volk.“ Hy aanroep dan ook nie om die kanseltaal 'n kultuur te neem wat kunstmatig gekweek is en nooit universeel in die mond van die volk kan leef nie. Hy skryf die watoestand dus nie aan gebrek aan ernst toe nie, „maar het is die harmonie die ontbreekt, laat er toch harmonie komen tussen Volk en Taal!“ Die middel om hierdie doel te bereik is om 'n beskaafde

...../Afrikaans

-
1. Pionier: „Taal en Poësie.....“, bls. 27.
 2. Preller: „Laat 't Ons Toch Ernst Wesen!“, bls. 9.

Afrikaanse sproektaal sowel as skryftaal tot stand te bring, en hy beroep hom op jong Afrikaners om hul op die skryf van 'n suiwer Afrikaanse taalvern toe te lê.¹

PRELLER se voorskrif: Afrikaans oeskrif en oespreken, Hollands leer, albei leson, kan feitelik as die grondslag beskou word van die verdere ontwikkeling van die twee rigtinge ná hierdie tyd. Voordat hierdie ontwikkeling oster kenbare vrugte afgeworp het, is dit deur 'n kort tydperk van stryd voorafgegaan. PRELLER het met die vurige volharding van die strydbare held 'n kampanje vir die verwesonliking van sy ideaal aanvaar. Die teenstand, veral van die Taalbond, het hom nie in sy gang gestuit nie. Hy het in medewerking met dr. H.E. HOOGHOUT, dr. M.S. LINGHEEK, NICO HOFELYR en LUGENE MARAIS 'n Afrikaanse Taalgenootskap gestig, waarin hulle onder die leuse nou in Afrikaans geformuleer: „Afrikaans praet en skryf, Hollands leer, albei leson!” vir hul volkstaal propoganda gemaak het. Hulle het met gesaghebbende persone in die Oranje-Vrystaat soos dr. W. POSTMA, Joh. VISSCHER en D.J. DU TOIT, in verbinding getree en genoemde persone beweeg om ook in hul eie provinsie 'n soortgelyke vereniging te stig.²

Die stryd werd ingeloi met 'n ope brief van prof. DE VOS: Aan de Voorstanders van een "Afrikaanse Taalgenootschap", waarin hierdie onvermoede kampvegter vir die Hollandse taal die bevorderaars van Afrikaans feitelik smeek om tog nie op daardie tydstip, wanneer die saak so pragtig in die maak is, met die vereenvoudigde taal, alles in die war te gaan stuur deur 'n beweging vir Afrikaans aan die gang te sit nie.³

.....(ik) wil alleen mijn voornaamste redenen noemen, waarom ik er by u ten sterkste op aandring, toch geen beweging op touw te zetten, om 't Afr. Hollands als

...../zodanig

-
1. Preller: „Leet 't Ons Toch Ernst Beson!”, bls. 37-39.
 2. Pienaar: „Taal en Poësie.....” bls. 42.
 3. Sieh Bylae IV.

soedanig tot onse oeskrifftaal verklaard te krijgen, in ieder geval, het toeh niet op dit ogenblik te doen".

Prof. DE VOS wys daarop dat daar ook in die voormalige republieke boesof word dat die tyd vir toenadering en oamewerking aangebroek het. Daar was twee uiterstes, d.w.o. diegene wat die Hollands wil okryf soos dit in Nederland gebruik word, en diegene wat Afrikaans tot okryfvoem wil verhof. „Tussen die beide was de voldwinnende Kolloewynse riehting". Die professor lê nadruk op die feit dat al die verskillende okryfwoyses wat die kinders onder oë kry, soos die van JILGHELEK, DE VRIES en TE WINKEL, KOLLEWYN en die Afrikaanse taalvoem, groot verwarring okep, en dat kinders wat goeie Afrikaanse woerde, soos dienspans, okinkberd, nioring of biltong in hul Hollands oboosig het, soos hoor „dat het geen Hollands was en dat zij hun eigene taal niet kenden". Op die interkoloniale kongres is ooreengeoek dat die Kolloewynse metode die beste aan die doel sou beantwoord.

„Len kwam daardoor niet alleen de gewenste oenheid nadorbij, maar onnodig ballast wordt overboord geworpen en vereenvoudiging teweeg gebracht. Wat er nog vorder ontbrak, werd er bijgevoegd, namelijk dat wij van ons onvervroembaar recht gebruik zullen maken, om Afrik. woerden en uitdrukkingen die wij nodig en goed achten, als goed Hollands te erkennen.

Is er nu niet ontzaglik veel mede gewonnen....?"

Dan wys die professor daarop dat, as daar eenheid moet kom, die een riehting nie die ander moet verdring nie. Buitendien, wat sou daarby gewon word, as die voorstanders van Afrikaans hul doel bereik het, want wanneer sal die verskillende rogeringe daartoe beweeg word om Afrikaans in die skole toe te laat? En wanneer sal Afrikaans in die Kerk toegelaat word? As daar nog meer oorboord gegoel moet word, kan die volk self in die loop van tyd daaroor beslis. „Dit zijn geen dingen die goveroord moeten worden. Landen wij langs die weg eindelik aan, waar zij zijn wilt, sal 't mij zo erg niet spijten, want ik ben voorwaar

geen vijand of verachter van 't Keeps Hollands."

Uit hierdie brief spreek 'n suiwer Christolike gees, en dat die voorstanders van die "Afrikaanse Genootskap" aan die ornogte pleidooi om hul werk vir die bevordering van Afrikaans te staak geen gevolg gegoe het nie, is toe te skrywe aan hul oortuiging van die rog van hul saak. Die brief bewys verder dat die voorstanders van die vereenvoudiging graag vreedzaam op hul deel wou afstuur, en dus op hierdie wyse hul opposisie op vreedsame wyse uit die strydpork wou stuur en oedoende op hul gemak die oorwinning te behaal.

In die koerante word die stryd opgeneem. Die een beweert dat dit geen volk pas om sy taal te vereenvoudig, en hy wens om die taal in waarde te hou nie.¹ Persone van Hollandse herkoms soos HUBERTUS ILFFERS neem dit weer vir die vereenvoudiging op omdat hulle teen wil en dank oortuig is dat dit die enige moontlike skryftaal vir Suid-Afrika is.² Ons Land kom voor die dag met 'n inleidingsartikel: "Vocht niet in uw eigen kamp!" Die blad meld dat na aanleiding van die brochure van PRELLER "om een Afrikaanse schrijftaal aan te nemen" 'n voorlopige kommissie in Pretoria gevorm is en aan dr. HOOGENHOUT en die heer H. VISSCHER opdrag gegoe is om "'n korto leidraad op te stellen voor de beoefening van Afrikaans, vooral met 't oog daarop om eenvormigheid te krijgen in de spelling van onze woorden en voor de lettertekens die men gebruikt om zekere klanken voor te stellen". Verskeie prominente Transvalers w.o. generaal LOUIS BOTHA, JAN MEETS, ds. PAUL ROUX, het hul instemming met die beweging betuig, en dr. BRILL van die Grey-Kollege, Bloeffontein, sal tydens die besoek van die Britse Genootskap vir die bevordering van die Wetenskap 'n

...../voorlesing

-
1. Ons Land, 29 Augustus 1905.
 2. Dieselfde, 2 September 1905.

voorlesing hou oor „Afrikaans, de bruikbaarheid van deze taal als schrijftaal en het bestaansrecht ervan als zodanig“. Ons Land maan die verskillende partye tot samewerking aan, en veier beslis om kant te kies.¹ Op hierdie artikel word geantwoord deur adv. J.H.H. DE WAAL, wat beslis veier om stil te gaan sit ter wille van die eensgesindheid.

„Ook ik“, sê hy, verlang naar eendracht.... Maar ik ben niet gewillig de rechtmatige, wettige eischen van mijn eigen taal, een taal die voor geen andere taal in verdienste en kracht ten achteren staat, te laten varen. Ter wille van eendracht en conciliatie heeft onze natio doodn meer dan genoeg opgeofford“.²

Op 9 September verskyn daar 'n brief van die heer J.P.J. Roux, waarin hy DE WAAL van konserwatisme beskuldig omdat laasgenoemde nie gereed is om die Kolloewynse spelling aan te neem nie. Hierop antwoord DE WAAL dan weer:³

Dit verwyt acht ik een beetje onbillijk, - ten eerste omdat het alles behalve een conservatieve kan zijn, die Afrikaansch tot spreektaal wil verheffen; ten tweede omdat ik niet de Kolloewynsche spelling veroordeeld heb, maar de invoering daarvan in 't Nederlandsch in Zuid-Afrika heb afgekeurd, daar die nog niet genoeg in Nederland erkend was; Als ik, wanneer ik Hollandsch schrijf, de algemeen erkende spelling van Holland bij voorkeur gebruik..... Waarom moet mijn vriend daaruit aanstoot nemen?”

Op 12 Augustus het die Raad van die Universiteit van die Kaap de Goede Hoop besluit om die gebruik van die Kolloewynse spolvorm by die examens deur genoemde liggaam afgeneem toe te laat. Die reëls is dieselfde soos deur die Taalbond en die Z.A.O.U. aangeneem.⁴

Hier is dit van belang om kennis te neem van die houding wat prof. R.A. KOLLEWYN self ten opsigte van die Afrikaanse taal ingeneem het. Hy het PRILLER se brochure deeglik bestudeer, en sê:⁵

...../Uolnu,

-
1. Ons Land, 29 Augustus 1905.
 2. Dieselfde, 7 September 1905. Kursivering van my.
 3. Dieselfde, 21 September 1905.
 4. Dieselfde, 3 Oktober 1905.
 5. Dieselfde, 11 November 1905.

Volnu, aanemende, dat er geen stryd en de voorrang van 't een of ander dialekt te wachten is wanneer men algemeen het Zuid-Afrikaans gaat oeskriften, komt het mij voor, dat de heer Prollor volkomen gelyk heeft. Eigen taal is niet alleen voor de grote massa, ook voor de kunstenaar beter dan aangeleerde.

Dat ons het Zuid-Afrikaans soms vroomd lijkt, plat, in sommige woorden en uitdrukkingen mischien kindersagtig - dat is geen argument. De fout ligt aan ons, aan onvoldoende vertrouwdheid met die taal.....

Maar - men dient in Z. Afrika (de heer Prollor wijt er terecht op) het Nederlands niet te verwaarlozen. Men kan er niet buiten om de kunst, om de wetenschappelike literatuur. Nederlands, dat zo dicht staat bij 't Afrikaans; Nederlands, waaruit zo heel veel geput sal moeten worden als 't Afrikaans zich krachtig ontwikkel; Nederlands mag er niet van de scholen verdwynen. Men Afrikaander dient 't alrens te verstaan.

En nochtans - vóór het Nederlands ga in Z. Afrika 't Afrikaans. Wordt dat er algemeen geschreven, dan verdwynt ook vanself de minachting van die menschen (en enkele taalgeleerden schuilten daaronder, maar ik vrees), die met de beste wil maar niet kunnen vatten wat taal toeh eighelik is".

Van Nederlandse kant het daar in hierdie tyd ook toenadering gekom. Dour beaiddeling van die Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Vereeniging het die koningin van Nederland vergunning verleen dat sekere examens in Suid-Afrika afgolde, dour die Nederlandse Universiteite erken sou word. Hierdie stap is gedoen voral met die oog daareop om Afrikaanse studente aan te moedig om in Holland te studeer, want daar sekere Engelse Universiteite die Afrikaanse examens erken het, is baie Afrikaaners daardour na daardie inrigtinge gelok. By koninklike besluit is op 12 Februarie 1904 die matrikulasie-examen van die Kaap de Goede Hoop gelykgestel met die gimnasiale eindexamen, wat toegang tot die Nederlandse Universiteite verleen.¹ By koninklike besluit is ook bepaal watter onder vrystellingen ten opsigte van grade en diplomas in Suid-Afrika verwerf aan die Nederlandse Universiteite toegestaan sou word. Daar is reeds

...../in

1. Ons Land, 23 November 1903.

in 1900 'n leerstoel in Romeins-Hollandse Reg in die Leidse Universiteit ingestel, en die eerste docent was prof. AELIUS DE VILLIERS.

Helding verdien ook die werk van „Ons Sproekuur“, die vereniging wat in 1895 vir die bevordering van Hollands op Stellenbosch gestig is. Dr. W.J. VILJOLI wat destyds professor in Nederlands aan die Victoria-Kollege was, was die leidende figuur in die vereniging. In 1905 het die vereniging 'n bloeiende bestaan gehad. Dit is interessant om die belangstelling van die vereniging, soos weerspieël in die debatte van 1905, na te gaan. Onderwerpe soos die volgende is bespreek: „Is die Taalveroenoudiging goed, of af te keuren?“ „Wat is onze moedertaal - 't Nederlands of 't Kaaps-Hollands?“ HUBERTUS LIEBERS, wat in hierdie tyd hard besig was om 'n Hollandse letterkunde in die vereenvoudigde taal te skop, en in medewerking met prof. VILJOLI 'n woordeboek in die vereenvoudigde taal uitgegee het, het een aandag Bybelse drama Deborah voorgeloes. ONKEL JAN het op 6 Maart sy welbekende rede: „Is 't Ons Ernst?“ uitgespreek. Prof. VILJOLI het 'n voorlesing gehou oor Kaaps-Hollands. Van die skrywers wat gedurende die jaar behandel is, word genoem: DA COSTA, TOLLENS, STARING, TEN KATE, SCHAEPMAN, VAN BEEKS, VOELAND, CONSCIENCE, MOLTATULI, WERKMEUS BUNING en JUSTUS VAN MAURIK. „We hebben also mogen kennis maken met enigen van de beste vertoegenwoordigers van de Letterkunde van de 19de eeuw“¹. Dat die Tagtigers in 1905 nog nie genoegsaam erkenning ontvang het, alans nie op Stellenbosch nie, en onder die beste vertoegenwoordigers van die Nederlandse letterkunde van die 19de eeu gereken te word, is duidelik uit hul totale afwesigheid onder bogenoemde skrywers en digters; dieselfde blyk uit die voorgeskrewe werke vir die

...../Hoogste

1. De Unie, November 1905. Ek kursiveer.

Hoogste Taalbondexamen, 1906; TOLLENS: De Overwintering op Nova Zembla; SCHIMMEL: Napoleon Bonaparte; CONSCIENCE: De Loteling Nikko-Tikke-Tak; Siska van Rosemaol. In 1906 het prof. VILJOEN 'n heel eienaardige voorlesing voor genoemde vereniging gehou oor die vraag: „Wat is nu eigenlijk onze Taal?” Genoeg is dit om hier te meld dat 'n mens uit die inhoud van die toespraak nie eintlik wys word wat die sproker^{as} die taal van die Afrikanervolk beskou nie. Behalwe dat hy die vereenvoudigde vorm van Noderlands die skryftaal wil sien, ruim hy tog plek in vir die Afrikaanse spreektaal. „Wie van ons legt, in de famielicking altans, niet gaarne het stramme keurs der etikette af voor de losse huisjak?” Afrikaans sou dus, na sy wens, altyd 'n ondergeskikte plek aangewys word. Maar die professor egter teen die taalverbastering te velde trek, is sy rede van belang. As gevolg van die Milner-régime het daar 'n betreurenswaardige neiging selfs onder die opgevoede klas ontstaan om, waar moontlik, hul taal met allerlei Engelse uitdrukkinge te deuroppek.

„Mensen, sê prof. VILJOEN, „die, als zo toevallig een engelse spel- of taalfout begaan, een week lang geen plezier in het leven hebben, schamen zich niet, hun eigen taal om te scheppen in een wanluident koeterwaals, dat meer overeenkomst heeft met een kakelbont harlekynopak, dan met het gelapte kleed van een arm, maar fatsoenlik burgerman“.

Die professor lê die haglike toestand deels die bestaande onderwysstelsel ten laste, maar voeg daaraan toe:

„Ook spruit deze wat we noemen mogen tartonde minachting voor meer beschaafde vormen voort uit een jammerenswaardige onkunde en beschamende onverschilligheid, gepaard met een idee, dat voor de behandeling van hogere, meer ontwikkelde dingen slechts de fijn geaksentueerde vormer van het Engels deugen. In eindelijk is deze heersende brabbeltaal voor een goed deel te wijten aan de overdreven sport- en examenmanie van onze tijd“.

Die toestand moes dan ook taamlik erg gewees het as 'n examiner dit nodig ag om die volgende stuk vir verbetering op te gee:¹

...../Maar

1. De Unie, Desember 1906. Die tweede deel van die Lager Taalbondexamen..

"Daar is Kees? Hij het gaan "walk" met zijn "room-mate"; "nee, hij het gaan "practice". Zeg ver hom hij moet kom kuier. Is jul klas al "geinspoet?" Ja, ik en Kees was die enigste die de "Arithmetic paper geclare" het. Maar jong, dan het hul 't maar opdraend gehad. Raai, Piet B. het amper alles "gecopy". Hij moet ver hom schaam. Vanaand "achter" thee het ons een concert; ik gaan een hollandse stuk "recite". Ja ik weet, hul het ver mijn ook "goinvite". Mrs. M. gaat een hollandse "song" zing; dat zal zeker baing mooi wees. Nou, "so long!"

As 'n mens hierdie stuk goed oënskou neem in en sien

hoe manhaftig die vereenvoudigers nie alleen die taalverbastering wou beveg nie, maar ook nog die Afrikaans daaruit wou ver-erken word dat moes ban, moett/hulle reuse-optimiste/gowees het. Ek kan nie anders as aan LANGENHOVEN oor hierdie tyd en toestand die woord gee nie:¹

".....nooit het die ou Afrikaner-Bond, of welke ander politieke party ook, op die gedagte gekom om die erkenning van Afrikaans as 'n doel van sy program van beginsels te stel nie. Die woord "moedertaal" ja, die is genoeg gebruik - die eerste beginsel van politieke wysheid bestaan in vernuftige woordkeuse - maar die bedoelde "taal" was nie die daalike praatding nie; dit was die aangeleerde, on-olog-aangeleerde, skryfding en proekding en bidding en singding en gebodding. Nederlands was nou maar ons moedertaal, al het niemand hom ooit gepraat nie en elke domogog kon daarmee domogogel omdat die volk nooit van sy eie voorgangers 'n ander voorskrif of voorbeeld gekry het nie en wat hom nees wysmaak en wyshou dat dit maar deur sy egtorlikheid en ongeleerdheid was dat hy hom vir alledaagse doeleindes van so 'n niksbeduidende tongvalletjie bedien nie".

Hierdie toestand sou egter nie te lank meer voortduur nie, want die voorstanders van Afrikaans het hoe langer hoe beter ingesien dat hul idaal natuurlikerwyse verwenonlik moes word, omdat die Afrikanse taal die enigste spontane en regmatige skryftaal van die Afrikaner kon wees. Trouens, die feit dat daar van verskeie kante af waarskuwinge gekom het dat dit die taalaak alleen skade kon aandoen om in die kamp te veg, en dat die voorstanders van Afrikaans nie bereid was om hul stro-ve prys te gee nie, al sou hul ook die sterkste teenstand

...../ondorvind

1. Langenhoven: „U Dienwillige Dienaar“, bls. 140.

(237)

ondervind, het bewys gelewer dat daar mettertyd toenadering tussen die twee rigtinge moes kom, om daardeur 'n gemeenskaplike front teen die Engelse taal te bied. Voor die tyd sou daar egter weer 'n stryd gevoer word. Die rede van prof. VILJOEN was niks anders as 'n poging om die vereenvoudigde Hollands 'n stoot vooruit te gee nie. In De Unie het die voorstanders van die twee rigtinge hul menings gelug en mekaar beveg. So het daar 'n artikel getitel: „Nederlands of Afrikaans?” verskyn van die hand van J.C.P. waarop dr. D.F. MALHERBE in die nommer van Augustus 1907 onder dieselfde titel geantwoord het, en 'n warm pleidooi vir die Afrikaanse taal as skryftaal gelewer het. Die taalstryders het hul soms baie sterk teenoor mekaar uitgelent, en hul hoel onnodig gekompromitteer, maar die stryd sou nie lank duur nie, want die twee partye het een en dieselfde doel voor oë gehad, hoewel die middele om dit te bereik verskil het. Albei wou die Dietsse taalvorm in Suid-Afrika bestendig, en die tyd sou aanbreek om die hande inmekaar te slaan om ^{saam} teen Engels te wedjwer.

In hierdie jare is daar deur verskeie persone bewuste poginge aangewend om nie alleen die nodige skoollektuur nie maar ook werk van letterkundige aard in die vereenvoudigde taal daar te stel.¹ Persone soos HUBERTUS BILPERS, C. J. VAN RYEN, W. S. LOGEMAN, W. SOUHEL o.a. het grammatika's en taal- en styloefeninge vir die skole saamgestel.

Dr. W. J. VILJOEN het 'n drama Slachtersnek gepubliseer. Van NICO HOFFMEYER het in 1906 'n bundel Zuid-afrikaanse Vorhalen verskyn, en in 1907 Voordrachten. In

...../1906

1. Hierdie werk word in die proefskrif van mej. E. J. Conradie behandel.

1906 het 'n bundel Eerste Twintig Afrikaanse Liederen in die Paarl verskyn. Die liederbundel wat egter die mees populêre was, en wyd en syd in die land versprei is, is dié van dr. H. HANSVELT wat in 1907 in Amsterdam verskyn het. Hierdie bundels het in 'n groot behoefte voorsien, want in die voorrede meld HANSVELT dat daar by gebrek aan Afrikaanse liedere tydens die oprigting van die Taalmonument te Burgersdorp in 1893, Engelse liedere gesing is.

Een Progressief van MELT BRINK is 'n blyspel in een bedryf. Die mees bekende werk is egter die poësie; op hierdie gebied was dit meestal predikante wat iets produseer het. Die bundel van prof. A. MOORRELS: Zevenjaartjes het in 1908 verskyn en is in 1913 herdruk. Pastoriebloemen van ds. GYSBERT R. KLET het in 1911 verskyn, en in dieselfde jaar het Uit mijn Jonkheid van ds. G.B.A. GURDENER die lig gesien.

H O O F S T U K VI.

De Zuidafrikaanse Akademie

voor

Taal, Letteren en Kunst.

Op 3 November 1906 is 'n vergadering van voorstanders van die Afrikaanse taal in Kaapstad gehou, 'n Afrikaanse Taalvereniging (die bekende A.T.V.) gestig, en daarna op Prins-Albert, Wellington, Paarl, Kaapstad, Carnarvon, Steynsburg, Montagu, Swellendam, Stellenbosch, Burgersdorp en Middellburg, takke van hierdie liggaam in die lewe geroep.

Op 19 Desember 1907 is die eerste groot Afrikaanse Taalkongres in Kaapstad gehou. Daar is melding gemaak van die besluit, geneem op die jaarvergadering van verteenwoordigers van die Vrystaat en Transvaal in Pretoria gehou, om 'n deeglike tydskrif vir Afrikaans sowel as Hollands op te rig. "Die voorstanders van Hollands sowel as Afrikaans erken dat noch Hollands noch Afrikaans in die bestaande gedaante daarvan die toekomstal van die Afrikaner is", meld De Volkstem,¹ en verder word in die verslag van die verrigtinge melding gemaak van 'n voorstel deur die voorstanders van Hollands gemaak om weg te doen met die lastige geslagsonderskeiding, d.w.s. om die verskil tussen de- en het-woorde in die vereenvoudigde Hollands uit te skakel. „Op die manier”, sê die blad, „kom die twee rigtinge vanself nader aan mekaar; uiteindelik moet dit een word”. Hoewel die voorstel nie aangeneem is nie, is dit 'n sprekende bewys dat die twee rigtinge so langamerhand

...../na

1. De Volkstem, 28 Des. 1907.

na dieselfde eindpunt loop, naamlik namesmolting.

In Desember 1908 is daar weer 'n Afrikaanse taal-kongres onder voorsitterskap van dr. D.F. MALAN in Kaapstad gehou, wat baie goed bygewoon is en getoon het dat die nuwe beweging inherente lewenskrag besit het. Die kongres was voorafgegaan deur 'n konferensie tussen verteenwoordigers van die S.A. Taalbond en die Afrikaanse Taalvereniging en 'n vaste verstandhouding bereik ten opsigte van gemeenskaplike aksie; die grondslag vir 'n vriendenskaplike verhouding was gelê, ^{iets} wat tot dusver geensins bestaan het, ^{nie.} Om twyfelers de vinu van die vordering van die Afrikaanse taal te oortuig, is 'n oorbloedende aantal Afrikaanse boekwerke in die kongressaal ten toon gestel. Les het president STEYN die vergadering met sy aanwesigheid vermeer. Dr. MALAN het in sy openingrede van die vyftigtal Afrikaanse werke gewag gemaak - die vrug van vyf jaar - en 'n vraag gestel waaroor die aanweziges werklik kon gaan nadenk: „Hoe is 't dat Afrikaners in die 250 jarige bestaan van hul nasie, nog g'n ander eige, nasionale letterkunde - nie eens die begin van 'n letterkunde! - opgelewer het nie? - Laat die tegetandere van Afrikaans antwoord, als hul kan! 'n Taal kan nie net in die gesproke woord bestaan nie (gestel maar dat ons iets anders als Afrikaans praat!) Lterk en groot word 'n taal eens deur die geskrewe woord. En waar is die? waar is die kleinste begin daarvan in ons Suid-Afrika te soek, - behalwe in Afrikaans? Selfs Engels besit nog nie eens 'n neomonofar-₁ dige Afrikaanse begin-literatuur nie.“

Daar is nuttige organisasiewerk op hierdie kongres verrig. Die lede het besef dat daar 'n sterk liggaam, verteenwoordigend van die Afrikaanse verenigings in die ander

...../provincies

(222)

provincies in die lewe geroep moes word, want dan eers sou daar met gesag ten opsigte van die taalkwessie opgetree kon word. Op hierdie kongres is dus die eerste stap gedoen tot unifikasie van die drie bestaande Afrikaanse verenigings: die Afrikaanse Taalgenootskap in die Transvaal, Onse Taal in die Oranje-Vrystaat en die Afrikaanse Taalvereniging in die Kaapkolonie. Verder is daar 'n voorlopige spellingkommissie benoem om oenvermigheid op hierdie gebied te bevorder. Die Kolligwyn-stelsel sou so ver moontlik tot grondslag van die Afrikaanse spelling dien, en daar sou alleen daarvan afgewyk word as die uitspraak sulke vereis.¹ Hieruit blyk nogmaals dat die bevorderaars van Afrikaans van plan was om oral waar moontlik van Nederlandse gebruik te maak. President STUYH het in sy rede ook die hoop uitgespreek dat „die warme jonge voorstanders voor hul skone moedertaal sig nie sou leen aan enige poging om hul lee te maak van die Nederlandse taal en letterkunde nie“. Tot ower die Afrikaanse taalkongres.

Terselfdertyd het die Nasionale Konvensie in Kaapstad sitting gehad. Op 'n wenk van pres. STUYH, J.H. HOEHLER en genl. HERTZOG, is met die voorstanders van Afrikaans in die verskillende state onderhandel, en is daar 'n konferensie belê waarheen almal wat in die Hollandse taal belang gestel het uitgenooi is. Op 5 Januarie 1909 is 'n besonder verteenwoordigende vergadering in die Hugenote-gebou in Kaapstad gehou. Na breedvoerige bespreking is besluit om 'n sterk sentrale liggaam in die lewe te roep wat verteenwoordigend van die hele land sou wees; wat albei vorme van Hollandse simpatiek sou behandel; wat met osekennis oor taal- en letterkundige geskilpunte^{'n} oordel sou kon uitspreek, en wat 'n algemeen erkende gesag sou hê

...../vannoer

1. De Volksstem, 5 Januarie 1909.

wanneer dit nodig was om met die regering of Universiteit te onderhandel.¹

Die voorstel deur genl. HERTZOG ingedien het so volg gelui:

„Dat een lichaam in 't leven werde geroepen ter bevordering van de Hollandse taal en letteren in Zuidafrika.“

As amendement daarop het die heer J.H. HOBLLYR voorgestel, gesekondeer deur adv. J.H.H. DE WAAL, dat die volgende woorde by die voorstel gevoeg moet word: „met kennering van de beide taalrichtingen en van bestaande taalgenootschappen in Zuidafrika“. Na bespreking en stemming word die amendement verworp en die voorstel soos hy staan aangenom.

Die feit dat DE WAAL so amendement verworp is, bewys dat Afrikaans selfs onder hierdie taalmanne nog nie in 'n alte gunstige lig gestaan het nie; die meeste van die aanwesiges was Taalbondlede of voorstanders van die vereenvoudigde Hollandse skryfwys.

'n Breë kommissie, bestaande uit die volgende twintig lede, is benoem om 'n konstitusie op te stel:

Kaapland: Prof. A. Hoerree, die edele heer J.H. Hofmeyr, adv. F.S. Malan, dr. G. Cillie, dr. W.J. Viljoen, dr. D.P. Malan, adv. H.S. van Zijl, ds. Brummer, adv. J.H. de Waal, prof. P.J.G. de Vos, prof. J.I. Larain, adv. W.J. van Zijl, mnr. J.P.L. Volsteedt en die heer W.A. Hofmeyr.

Oranje Vrystaat: Prof. H.T. Steyn, generaal Hertzog, dr. K. Knothe en ds. H. Postma.

Transvaal: Ds. H.D. van Broekhuizen, adv. H.J. de Wet, en die heer G.S. Pretorius.

Die breë kommissie het weer 'n sub-kommissie, bestaande uit prof. A. Hoerree, dr. W.J. Viljoen, ds. H.J. Brummer en W.A. Hofmeyr, benoem om konsep-statute op te stel.

...../Hierdie

1. Jaarboek I van die Zuid-Afrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst, bls. 8.

Hierdie sub-kommissie het dadelik te werk gegaan, en later die opgestelde statute aan die breë kommissie voorgelê, en laas-geneemde het die konsep-statute goedgekeur.

Die breë kommissie het toe van die vergadering opdrag ontvang om 'n genootskap ooreenkomstig die statute te stig. Ondorwyl het die vereniging "Onze Taal" in Bloemfontein egter besluit om in Julie 'n taalkongres te hou oor die belange van Nederlands oor die algemeen, en om beter samewerking tussen ^{die}verskillende liggame in die land te verkry. Hieromtrent is met die A.T.V. in Kaapstad gekorrespondeer, en hierdie vereniging het weer met die breë kommissie in verbinding getree, en daareop is besluit om tydens die Bloemfontein-konferensie van die geleentheid gebruik te maak om die beoogde sentrale liggaam in die lewe te roep. Die breë kommissie het twaalf van sy lede, wat al die provinsies verteenwoordig het, na Bloemfontein afgevaardig om uitvoering te gee aan die opdrag in Januarie aan die breë kommissie gegee, d.w.s. om die sentrale liggaam tot stand te bring. Die twaalf afgevaardigdes was: Prof. A. Moerrees, dr. D.S. Botha, dr. N.J. Brummer, dr. G. Knothe, adv. W.J. van Zijl, dr. H.D. van Broekhuisen, prof. Lion Cachot, dr. T. Postma, prof. G. Besselaar, prof. A. Francken, dr. J.D. Kestell en mr. G.S. Pretter.

Hierdie voorlopige komitee het op 30 Junie, voor die opening van die kongres, op Bloemfontein byeengekom om 'n program van aksie vas te stel. Daar is aangeneem dat die opdrag om 'n sentrale liggaam of Akademie te stig nie by die kongres nie maar by die twaalf afgevaardigdes berus het. Daar is toe besluit om tot die stigting van die sentrale liggaam oor te gaan, en dat dit uit 'n beperkte aantal lede sou bestaan, moontlik vyftig; die genome besluite sou aan die kongres

...../gerapporteer

gerapporteer word. Die konsep-statute sou op die kongres bespreek word, en verder nou by die kongres voorligting gesoek word omtrent die wyse om verband te bring tussen die Akademie en die gewone publiek. Dit het dan ook gebeur. Op die kongres is 'n greelys van vyftig name opgestel, waaruit die komitee van afgevaardigdes dertig as lede van die Akademie moes kies. Nog dieselfde aand, na afloop van die kongres, het die komitee die lede gekies. Die eerste dertig lede van die Akademie was:

Natal: Adv. E.G. Jansen, ds. H.F. Schoon.

Vrystaat: Ond-pres. M.P. Steyn, genl. J.B.M. Hertzog, dr. G. Knothe, ds. J.D. Kentell, prof. A. Francken, dr. J. Brill, mr. J.S.M. Rabie.

Transvaal: Adv. N.J. de Wet, prof. J.L. Cachet, ds. H.S. Bosman, dr. Reinink, dr. N.M. Hoogenhout, dr. F.V. Engelenburg, mr. Jan F.E. Collicro, ds. H.D. van Broekhuizen, mr. G.S. Prollox.

Kaapkolonie: Prof. A. Heerrees, die edele heer J.H. Hofmoyr, dr. W.J. Viljoen, prof. P.J.G. de Voo, ds. H. Brummer, dr. D.F. Malan, ds. G.S. Malan, adv. F.S. Malan, adv. J.H.H. de Waal, adv. W. van Zijl, ds. D.S. Botha, dr. G. Cillie.

Hierdie ledotal vir elke provinsie is gekies in verhouding met dié vir die toekomstige Volkeraad van die Unie van Suid-Afrika, soos voorgestel in die Zuid-Afrika-Wet van dieselfde jaar. Die bestaan van die Zuidafrikaanse Akademie voor Taal, Letterkunde en Kunst was dus nou 'n voldonge feit. Die lede het op 2 Julie 1909 byeengekom, en aangesien daar sekere wysiginge in die konsep-statute deur lede voorgestel is, is genoemde statute punt vir punt behandel.¹

In verband met die behandeling van die statute moet melding gemaak word van die feit dat die Taalbond, die oudste taalorganisasie in die land, nie officieel op die

...../kongres

4. Taal en Nationaliteit. Dat die Kongres die nodige maatregelen moet neem tot verkryging en verspreiding van die allerbeste deskundige voorligting omtrent die wetenskaplike verband wat daar bestaan tussen taal en nationaliteit.

Ook van hierdie punt is afgestap omdat daar geen definitiewe voorstel aan die vergadering voorgelê is nie.

5. Taalgebied. Dat die Kongres in owerweging neem die kwessie van gelykheid van die tale onder die nuwe Grondwet en s'n opinie te kenne gee o'er meest praktiese en meest wenselike toepassing van die beginsel met betrekking tot die onderrig in alle takke van die Staats-diens en meer bepaald met die oog op die vraag: of 't mooglik of wenselik is om die verskillende provinsies van die Unie te verdeel in Afr.-Hollandse en Afr.-Engelse taal-gebiede, waarbinne rekenskap gehou word met een van die twee tale of dat daar doorgaans moet aangedring word op die gelyke toepassing van albei tale in alle provinsies.

Na heelwat bespreking is besluit om van die punt af te stap.

6. Het Kongres besproke die wenselikeheid van het samenstellen van een lyst van Hollandse boeken voor geheel bibliotheken, geschikt voor Zuid-Afrikaanse kinderen en gearrangschikt naar de leeftijd en bevatting der leerlingen.

Hierdie punt is met algemene stemme aangeneem.

Die „Zuid-Afrikaanse Akademie voor Taal,

Letteren en Kunst het dus onmiddellik die skouer aan die wiel gesit, en sonder aarseling kwessies van netelige aard aangepak.

Op 6 en 7 Julie 1910 is die eerste vergadering van die „Zuid-Afrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst in die saal van die Wetgewende Raad op Bloemfontein gehou. President STEYN is tot voorsitter gekies en dr. KNOTHE het as sekretaris opgetree. Benewens sy oie werksaamhede het die Akademie die volgende program vir twee openbare vergaderinge opgestel:

A. Programma vir Woensdag, 6 Julie.

1. Het lezen van briewe en telegramme van gelukwensing en verontschuldiging.
2. Welkomstwoord deur L. Ed. Gostr. de Administrateur van de O.V.S. Provinsie.

3. Dankwoord deur Dr. F.V. Engelenburg.
4. Toespraak van L.H. Ed. President Steyn over "Onze Jan".
5. Dankwoord deur L. Ed. Geotr. Generaal Hertzog.
6. Lezing deur Dr. Brunnor over "De Afrikaanse Volksgeest".
7. Dankwoord deur Adv. Jansen.

B. Programma voor de Openbare Vergadering op Donder-
namiddag.

1. Aankondiging van de Statuten.
2. Lezing deur Mr. Jan M.L. Colliera; over: "Is Kunst 'n Weeldeartikel?"
3. Dankwoord deur de Colloqu. Dr. D.F. Malan.
4. Sluiting deur Dr. Kestell.

Hierdie programma is 'n waardige begin vir die liggaam wat as die hoogste gesag op taal- en letterkundige gebied in Suid-Afrika geld. Die Akademie het onder sy lode van die bekwaamste, mees geleerde en alombekende figure op letterkundige, taalkundige, opvoedkundige, godsdienslike, joernalistieke en staatkundige gebied in Suid-Afrika getel. Met die stigting van die Akademie het daar dus 'n liggaam tot stand gekom wat die belange van Afrikaans sowel as Hollands sou beoekern. Die voorstanders van albei rigtinge is goed verteenwoordig, en die Akademie was bevoeg om met gesag op te tree waar dit nodig sou wees. In die begin het Hollands natuurlik nog voorrang geniet, maar Afrikaans het hoe langer hoe meer sy regmatige plek in die volkswêreld ingeneem en stadig maar seker een Hollandse vesting na die ander verower.

Die vakkommissies waarvan in die statute melding gemaak word, was die volgende: Kommissie voor Taal en Letterkunde, Reklame Kommissie, Kommissie van Werkzaamheid en die Affiliatie Kommissie; laangenoemde „stelt zich in kennis van andere lichamen, die een of andere werkzaamheid beoefent, waardoor 't deel van de Akademie bevorderd wordt en stelt zich bij wijze van korrespondentie of anderszins op de hoogte van zodanige werkzaamheden.“

Afrikaanse Taalvereniging op Stellenbosch en 'n studentotaalkonferensie te hou. 'n Centrale Komitee bestaande uit verteenwoordigers van albei verenigings is benoem om as waakzaamheidskomitee vir die taalbelange op te tree en Studenten Werd-Komitee genoep. Hierdie Werd-komitee het onder die leuse: „Wij zullen handhaven“ vir Afrikaans en Hollands propaganda gemaak. In die verslag van die verrigtinge lees ons o.a.:¹

„De geest drong door tot de konferensie, waar zich geen zweem van polemiek tussen 't Hollands en 't Afrikaans openbaarde, een voldoende bewijs, dat die twee elkaar voor goed de broederhand gegeven hebben en verenigd zich aanwenden tot de strijd.“

Die verslag is in Hollands opgestel, maar die toesprake van die verskillende studentesprekers is in Afrikaans gehou en in daardie taal oorgesom. Opvallend is dit dat persone van die ouer geslag soos prof. HOORRELS, hul redevoeringe in Hollands gelewer het - 'n bewys dat die jonger geslag veel meer ten gunste van Afrikaans was. 'n Ander uiting van die studentebeveging is die groeiende belangstelling wat die studerende jeug vir vaderlandse geskiedenis en historiese figure openbaar het, en wat aanleiding gegee het tot die instelling en geestdriftige viering van Helderdag in Maart 1916. Duisende skoolkinders en studente het urolank gestaan en luister na die geskiedenis van Afrikaanse heldefigure.²

Die volgende jaar is daar 'n behoorlike verstandhouding tussen die Akademie en die Taalbond bewerkstellig en onderlinge samewerking versker. Die volgende voorstelle is aangeneem:³

1. De Akademie maakt gebruik uitsluitlik van de dienste van de Taalbond ter uitvoering van wat door hem en zijn Statuten VII wordt bepaald, terwijl de Taalbond

...../nich

-
1. Brochure: „Studente Taalkonferensie“, bls. 1.
 2. Pienaar: „Taal en Poësie.....“ bls. 130.
 3. Jaarboek II van die Z.A. Akademie, bls. 14; Jaarboek III, bls. 14.

en gangbare ekwivalenten, sodanige ekwivalenten, na bekrachtiging deur die Akademie, te word beskou as burgerrecht in ons land verkregen te hebben".

Die Kommissie vir Taal en Letterkunde was besonder bedrywig en het nou verantwoordelik geword vir die prysovrangafdeling wat vroeër deur die Taalbond behartig is; op inisiatief van hierdie kommissie is onderstaande kennigewing in die prominente nuusblaas gepubliseer om oorspronklike literaire werk aan te moedig:

"Ten einde zoveel moeglik skrywers (skryfters) van oorspronklike werk van letterkundige of historiese waarde aan te moedigen, loof die Zuidafrikaanse Akademie, in termyn van art. 3(e) van haar Statuten, twee pryse uit:

- (a) Voor 't beste stuk 'n geldprys van £10 of 'n goude medalje.
- (b) Voor 't tweede beste stuk 'n geldprys van £5 of 'n silweren medalje.

Die stukke moet in goed Hollands (Nederlands of Afrikaans) gesteld zijn, vijf tot zeh duizend woorden bevatten, op één zijde van 't papier geschreven zijn en de Sekretaris (Postbus 355, Bloemfontein), vóór of op 15 Oktober 1912, bereiken.

In die ^{derde} jaarvergadering van die Akademie is ook sulke sake te berde gebring soos die voertaalvraagstuk by hoër onderwys. Dit word geopper dat daar 'n gevoel in die land bestaan dat die natuurwetenskaplike vakke alleen deur middel van Engels gedoe kan word. Die tyd het dus aangebreek om te bewys dat 'n mens in Hollands ook filosofies kan dink. Daar word gewys op die feit dat volgens artikel 137 van die Uniegrondwet 'n student van die Universiteitsraad kan eis dat hy deur middel van Hollands geëksamineer word.¹ Dat die Akademie nog op hierdie punt nadruk moet lê, bewys dat die Hollandse taal nog steeds by die onderwys ten agter gestel is.

In 1912 het genl. HERTZOG £1,200 aan die Akademie

...../gekenk

1. Jaarboek III van L.A. Akademie, bls. 41.

Daar is geen nadere omskrywing gemaak van watter taal - Afrikaans of Nederlands - met Hollands bedoel word nie. Daarna het /die taal-ordonnansie van 1912 in die Kaapprovinsie ook bepaal:

De voertaal by het onderricht van ieder leerling in alle "standaarde van een openbare school tot en met de vierde standaard is de huistaal van de leerling.....

Eindelik het die saak dus sover gekom dat elke kind in die eerste jare deur sy moedertaal onderrig sou ontvang, of liever, dat alle Afrikaansoprekkende kinders deur die medium van Hollands onderrig sou word. Die Afrikanerkind moet dus 'n vreemde taal leer om daardoor opgevoed te word; na die eerste vier jaar het daar dan nog 'n vreemde taal, Engels, bygekome.

In 1914 het adv. C.J. LANGENHOVEN, destyds redakteur van Het Zuid-Westen, 'n Oudtshoornse koerant, waarin hy die inleidingsartikels in Afrikaans opgestel het, 'n reeks artikels geskryf waarin hy vir Afrikaans as skryftaal teen^{oor} Nederlands propaganda gemaak het.¹ Dr. P.G.J. LEIRING, redakteur van De Kerkbede, het op die aanvalle teen Hollands geantwoord. Sy verneemste argumente was dat die kersel- en Bybeltaal Holland was, en dat al die jong Afrikaanse skrywers hul vorming aan Hollands te danke gehad het.

In 1914 het LANGENHOVEN lid van die Provinsiale Raad geword, en as voorvegtor vir Afrikaans het hy heel diplomatiek te werk gegaan om 'n moede vir die invoering van hierdie taal in die laer skole aangeneem te kry. Hiertoe was daar heelwat oortuigingswerk nodig, en hy het dan ook nie gearoel om onmiddellik daarmee te begin nie. Met behulp van dr. T. MULLER se Geloofsbelijdenis van 'n Nasionalist het hy die Afrikanerlede van die Raad oorgehaal om vir sy Mosie te stem. Daarna het hy 'n onderhoud met dr. NIJH, Superintendent-generaal

...../van

1. Vgl. Langenhoven: "U Dienwillige Dienaar", bls. 163-175.

van Onderwys, en nog een met die FREDERICK DE WAAL, die Administrateur van die Kaapprovinsie gehad, waarin sy grondige argumente hul oortuig het van die billikheid van die mosie; laasgenoemde was gunstiggesind en het die mosie selfs in die Raad ondersteun, iets wat waarskynlik heelwat daartoe bygedra het dat dit so maklik aangeneem is. LANGENHOVEN het selfs die Engelse raadslede in hul die kerk toegeesprek en hul die kern van die saak aan die verstand probeer bring. Die mosie is op 23 April 1914 deur LANGENHOVEN ingedien, goedgekeur deur die heer VAN ROOY, en is in een dag sonder teënstem aangeneem; dit lui so volg:¹

Dat dese Raad sijn goedkeuring hecht aan die toenemende handhaving deur het Onderwijs Departement van dese Provinsie van het gezonde beginsel van onderwys deur medium van de moedertaal der leerlingen, soals neergelegd in de Onderwijs Ordonnantie, en verder aanbeveelt dat dat beginsel uitgebreid worde door het gebruik van het Afrikaans-Hollands als medium op onze lagere scholen tot en met de Vierde Standaard waar het Hollands volgens het de voortaal is: Mits dat geen leerboeken, in het Afrikaans geschreven, voorlopig werden toegelaten tensij deselvo voorsien sijn van een getuigschrift van goedkeuring deur een of meer personen van erkende bevoegdheid, daartoe benoemd door hetzij de Superintendent van Onderwijs, hetzij "de Zuid-Afrikaansche Akademie voor Taal, Letteren en Kunst"; en mits het gebruik van zedelijke leerboeken niet toegelaten worde waar het betrokken schoolkomitee er bezwaar tegen heeft."

LANGENHOVEN het natuurlik goed gevoel dat as die leerlinge tot standaard IV Afrikaans leer, dit heel onwaarskynlik was dat hulle in std. V van die begin af weer Hollands sou gaan aanleer. Voor die leerlinge, wat ná die inwerkingtreding van die Ordonnantie op skool gekom het, eger standaard V bereik het, is 'n ander Ordonnantie (in 1918) uitgevaardig: dat Afrikaans die plek van Nederlands in die oorspronklike Taalordonnantie sou vervang. So is Afrikaans dan deurgegaan in die skole ingevoer. Die Kaapkolonie het die voortou geneem en is in dieselfde jaar deur Transvaal gevolg.

...../Professor

1. Langenhoven: „U Dienwillige Dienaar“, bl. 221-230.

Professor DE VOS, die waardige ploitbesorger van Hollandse, het kort nadat die Transvaal 'n dergelike ordonnansie uitgevaardig het, 'n brief gepubliseer:¹ Haast U Langsaan, waarin hy sy leedwese oor die genome besluite van die Provinsiale Rade te kenne gee. Die argumente wat hy ophaal om te waarsku teen te haastige optrede in verband met die gebruik van Afrikaans is maar weer die ou storie van die kerktaal, en die opinie van die Engelse wat Afrikaans as 'n pratojn beskou; hierop het LANGENHOVEN breedvoerig en afdoende geantwoord.² In dieselfde jaar het laangenoemde ook op die jaarvergadering van die Akademie op Bloemfontein 'n mesie ingodien, wat aangenoem is en as volg lui:³

I. „Die Akademie, beneffende welke voorlopende gevolge die invoering van Afrikaans op die volkstaal sal oplewer, en welke moeilikhede sig in verband daarmee kan voordoen;

en tevens beneffende dat, om talryke redes, die studie van Hoog-Hollands bij middelbaar en hooger onderwys onmisbaar is,

doch lettende op art. 2 al. 1 van sijn statute,

neem met belangstelling kennis van die besluite wat daar gepasseer word deur die Provinsiale Rade van die Kaap, Vrijstaat en Transvaal met betrekking tot die anvending van Afrikaans als voertaal bij die lagere onderwys, en heg sijn goedkeuring aan die redes wat die Provinsiale Rade gelei het tot gemelde besluite.

II. Die Akademie besluit om, met die oog op die resolusies, insonderheid van die Kaapse en Transvaalse Provinsiale Rade, waardoor sijn medewerking ingeroep word, uit sijn midden een Kommissie te benoem om die departemente van onderwys behulpzaam te wees insake leermiddels vir Afrikaans, en draag aan die kommissie op om sonder enige verwyl:

(a) sig in verbinding te stel met deskundige, taalgeneotschappe, onderwysers en belangstellende, wat reeds werkzaam is met die voersiening van leermiddels of wat dit nog wil worde of dit in die

...../toekomst

-
1. Langenhoven: „U Dienswillige Dienaar“, bls. 218-221.
 2. Dieselfde, bls. 221-230.
 3. Jaarboek V, bls. 18.

toekoms op eie initiatief mag onderneem, en hulle aan te moedig om hul werk te onderwerp aan die goedkeuring van die Akademie, wat gemelde kommissie bevoeg is om te verleen;

(b) self voorsiening te maak in sodanige tekstboeke als wat hul nie ooreenkomstig voorgaande kan krij nie;

(c) in onderhandeling te tree met uitgeverse en, in oorlog met die Akademie-raad, sorg te draag vir behoorlike druk en publikasie van alle vereiste leermiddels waarvoor g'n andere voorsiening gemaak word nie;

(d) oer die algemeen te doen al wat nodig is om uitvoering te gee aan bовегаande;

(e) en rapport uit te bring aan die eersvolgende sitting van die Akademie op wat hul op ieder van bовегаoemde punte gedaan het.

III. Die Akademie besluit als 'n voorlopige maatregel om oonvormigheid van spelling te verkry, om die regels wat hier bijgaan en onderteken is deur Dr. T.H. le Roux en andere, aan te bevoel aan skrywers van skoolboeke in Afrikaans; en benoem 'n Kommissie om die regels te redigeer en te formuleer, latende die inhoud en grondslag daarvan onveranderd."

van die Akademie
In die openbare vergadering/het adv. G.J.

LANGENHOVEN 'n rede uitgesprook oor „Afrikaans as Voertaal“, wat 'n merkwaardige pleidooi is vir die reg van die Afrikaanse taal om in die skole as voertaal gebruik te word.

Die volgende jaar het die Akademie 'n spelling-kommissie benoem met opdrag ~~aan te stel~~ om 'n Afrikaanse woordelys aan te stel, waarin die spelreëls toegesien sou word; die reëls moes ook in die boek opgeneem word. Die eerste woordelys is deur hierdie kommissie saangestel en het in 1917 verskyn.

Daar is ook besluit om 'n kommissie te benoem om 'n populair-wetenskaplike leesboek vir die Afrikaanse gesin aan te stel. Hierdie werk het in ses dele verskyn, waarvan die eerste in 1919 uitgegee is, en is uitsluitend in Afrikaans opgestel.

So het Afrikaans in werklikheid die plek

van Nederlands langsemerhand verower omdat dit die natuurlike volkstaal van die Afrikaner was, en die enigse moontlike Dietsse taalvorm in Suid-Afrika.

Van 1922 af gee die Akademie 'n Tydskrif vir Wetenskap en Kunst uit, waarin belangryke vakkundige artikels geplaas word, en is die Jaarboek gemaak. Hierdie Tydskrif neem artikels in Hollands sowel as Afrikaans op, hoewel laasgenoemde oorweënd is. Daar word nog steeds in artikels van kontribuante gewys op die waarde van die Hollandse taal en letterkunde as aanvullingsbron vir Afrikaans. Weens die eksklusiewe aard van die Akademie, en ook weens die deskundige inhoud, is hierdie tydskrif, wat alleen stof van heel hoogsstaande peil plaas, feitelik onbekend onder die volkmassa. Alleen 'n heel uitgesoekte kring van vakmense het toegang tot die blad, hoewel dit moontlik is vir elkeen wat wil om dit gerocld te ontvang.

Die Suidafrikaanse Akademie vir Taal, Lettere en Kunst hou nog steeds 'n wakende oog oor die belange van die Dietsse kultuur in Suid-Afrika, en waar hierdie liggaam hom nou hoofsaaklik beywer om Afrikaanse aangeleenthede op letterkundige, taalkundige en kulturele gebied te bevorder, erken hy die waarde van die ouer Hollandse taal en kultuur om 'n kragtige groei en ontwikkeling van die jongere te bewerkstellig.

H O O F S T U K VII.

BESLUIT.

Die teenswoordige posisie van Hollands in Suid-Afrika is 'n heel ondergeskikte, hoewel dit ooreenkomstig art. 137 van die Zuid-Afrika-Wet nog een van die offisiële tale van die Unie van Suid-Afrika is. Om twyfel insake die betekenis van die woord „hollandse” in genoemde wet uit die weg te ruim, en ook om Afrikaans wettig een van die offisiële tale van die Unie te verklaar, is die Wet op de Officiële Talen van de Unie op 22 Mei 1925 deur die parlement aangeneem. Dit lui as volg:¹

Het woord "hollandse" in artikel honderd zeven en dertig van "de Zuid-Afrika-Wet, 1909, en elders in die Wet waar dat woord voorkomt, wordt hierbij verklaard het Afrikaans in te sluiten".

Het die aannem van hierdie wet het feitelik die laaste vesting van die Hollandse taal geval. Ook is op voorstel van dr. D.F. MALAN besluit dat alle amptelike stukke, wetsontwerpe en wette, en offisiële publikasies in vervolg in Afrikaans in plaas van Hollands opgestel of vertaal sou word.² Die Offisiële Jaarboek van die Unie van Suid-Afrika is ook in 1926 in Afrikaans vertaal.

Die Hollandse Kerke het voor die Regering reeds Afrikaans as offisiële taal naas Hollands erken. Hier het die Vrystaatse Sinode die voortou geneem, en op 25 Mei 1916 Afrikaans as offisiële kerktaal erken.³ In dieselfde jaar is 'n dergelyke besluit deur die Transvaalse Sinode van die Verenigde Kerk aangeneem, en in November 1919 het die Kaapse Sinode gevolg. Dit

...../het

-
1. Wet no. 8 van 1925.
 2. Vgl. Die Burger, 9 Mei 1925.
 3. Vgl. Pienaar: „Taal en Poësie....." bls. 100.

het egter hoegenaamd nie beteken dat Hollands daarna uit die Kerke van Suid-Afrika geban is nie. Inteendeel, die meeste predikante, veral van die ouer gealag, het hul preke in die bestaande kanseltaal voortgesit, en Afrikaans is heel langzaam ingevoer waar die kerkrade sulks verlang het. Die Hollandse Bybel en die Psalm- en Gesangboek was ook nog in gebruik. In November 1924 het die Kaapse Kerk besluit om die Bybel in Afrikaans te laat vertaal, en 'n „vertaalkollege“ is benoem om die werk te doen. Die werk is reeds voltooi en die Afrikaanse Bybel het in Julie 1933 in Suid-Afrika beskikbaar gekom. Binne twee maande was sowat 33,000 Bybels verkoop. Op Sondag 10 September 1933 is in die Kerke 'n Bybel-feesdag gehou om die voltooiing van die Afrikaanse Bybel te vier.

in Suid-Afrika

Hieruit skyn dit asof Nederlands/geheelenaal van die toneel verdwyn het, ~~in Suid-Afrika~~ maar dit is geensins die geval nie. Hoewel Afrikaans naas Engels in die skole geleer word, het die Gesamentlike Matrikulasierraad nog nie Nederlands oorboord gegooi nie, en word die kandidate toegelaat om Hollands in plaas van Afrikaans as hoofvak te kies. Dit is ook die geval in die verskillende eindexamens van die Onderwysdepartemente van die vier provinsies. Daar die kandidate egter heel selde Nederlands kies, behalwe in Hollandse skole,¹ sou dit veel beter gewees het om Nederlands op gelyke voet met Frans, Duits en Latyn as derde taal te stel. Op die oomblik bied die gewone Staatskole die kandidaat g'n geleentheid om Nederlands as taal behoorlik aan te leer nie.

In sommige ander examens, soos die Hoër Staatsdiensexamen, en ook in die Natalse Taalexamens, word Nederlandse werke voorgeskryf, maar alleen die inhoud van die werke word

...../bestudeer

1. Bv. die Hoër Oos-Eindskool, Pretoria, wat egter in Junie 1933 gesluit is.

bestudeer, en geensins die taal as sulks nie.

Op die universiteite is die status van Nederlands enig-sins beter. Die student wat toetree het die Matrikulasie-standaard in Afrikaans of Nederlands behaal, en word veronderstel om een van die twee tale so goed te beheers dat hy hom met gemak daarin kan uitdruk. Hy ontvang dan ook g'n direkte taalonderrig nie, maar maak 'n grondige studie van die Nederlandse en Afrikaanse letterkunde en taalkunde onder leiding van die professore. Nederlands en Afrikaans vorm saam een vak, soos elk van die ander tale afsonderlik as een vak beskou word. Op die universiteit is so 'n reëling beter te regverdig as op die skole, waar elke taal op sy eie aangeleer behoort te word. Tog is dit selfs hier te betreur dat geen student die geleentheid het om 'n voorbereidende kursus in die Nederlandse taal as sulks te volg, soos met Duits en Frans en die Kaffertale die geval is nie.

Die universiteite is die enigste plek in Suid-Afrika waar Nederlands nog in ere gehou word. In die Universiteit van Pretoria is daar 'n leerstoel in Nederlandse Kultuurhistorie, gestig deur 'n aantal Nederlandse vereniginge onder leiding van die Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Vereeniging te Amsterdam, en gesteun deur die Nederlandse Regering. Op inisiatief van die ywerige docent, prof. dr. M. Bokhorst, is daar 'n Comité voor Afrikaans-Nederlandse Lezingen te Pretoria" in die lewe geroep, waardeur vooraanstaande persone in die geleentheid gestel word om lesinge te hou met die doel om die bande tussen die Afrikaanse en Nederlandse volk nouer aan te haal. Die Universiteit van Pretoria is egter nie die enigste wat dergelyke lesings organiseer nie, want aan die meeste inrigtinge vir hoër onderwys in Suid-Afrika word daar gedurig geleenthede geskep om nie alleen onder die studente nie maar ook onder die publiek belangstelling te wek vir Nederlandse kulturele aangeleenthede. Ek wil egter die hoop uitspreek dat daar mettertyd op ons skole en universiteite meer plek ingeruim sal word vir 'n behoorlik studie van die Nederlandse taal, want die gewone Matrikulasie-student wat alleen Afrikaans bestudeer het, beskou dit gewoonlik 'n weersinwekkende taak om 'n Nederlandse roman te deurwaad.

Die ontstaan van die Afrikaanse kultuurbeweging in 1929 is 'n sprekende bewys dat die Afrikanervolk tot 'n besef gekom het van die belangrykheid om sy kultuurbesit te beveilig. Hierdie beweging vind sy begin in die Federasie van Afrikaanse Kultuurvereniginge wat in Desember 1929 'n Uniale Taal- en Kultuurkonferensie op Bloemfontein gehou het. Onder die leuse: Handhaaf en Bou! wil hierdie Federasie op praktiese wyse die gebruik van die Afrikaanse taal in openbare plekke bevorder, en die kulturele belange van die volk behartig. Tot dusver het die Kultuurvereniginge hul nog hoofsaaklik besig gehou met 'n program van werksaamhede, waarop daar geen plek vir die Hollandse taal ingeruim is nie, maar die Federasie is nog heel jonk, en hopelik sal hierdie liggaam later groter belangstelling vir die ou Hollandse geskrifte in verband met Suid-Afrika toon.

Sedert 1827 word daar oral in die land Afrikaanse Eisteddfodau of Kunswedstryde georganiseer, en daar word o.a. kompetisies vir die Nederlandse lied, voordrag en toneelopvoering uitgeskryf.

Dat daar ook nog gedurig deur gesaghebbende persone gewys word op die noodsaaklikheid vir die Afrikaner om ook van die Nederlandse taal, letterkunde en kultuur kennis te dra, blyk uit die bladsye van die Tydskrif vir Wetenskap en Kuns. 'n Voorbeeld van so 'n pleidooi uit die pen van prof. dr. D.F. MALHERBE volg:¹

„Tog pleit ek nie vir die Nederlandse boek as leesstof om verryking van woordeskat nie.... Maar ek dink aan 'n verdieping en verryking van sy gees (die Afrikaner s'n) en gemoed, aan verruiming van sy blik, aan sy kennismaking met 'n gedagte- en kunswêreld wat ver buitekant die horison van sy land lê. En sodanige wins sal hy verkry deur 'n medium wat nie so ver van sy eie verwyderd is nie en wat in velerlei opsig weldadig kan inwerk op 'n uitdrukkingsvermoë wat mag kwyn onder die druk van die Engelse boek en kultuur. En so sal ons stamverwantskaplike belange bevorder, 'n gedagte wat aldeur voorgesit het by die voorstanders van die Afrikaanse taal“.

'n Ander pleitbesorger vir die bestudering van die Nederlandse taal is prof. J.J. SMITH, wat sy standpunt besonder duidelik gestel het in genoemde tydskrif waar hy in 'n artikel oor „Afrikaans en Nederlandismes“ die volgende sê:²

...../(5)

1. Tydskrif vir Wetenskap en Kuns IV, bls. 194. Artikel van D.S. Malherbe oor „Nederlands by ons Onderwys“.
2. Tydskrif vir Wetenskap en Kuns IV, bls. 195.

(5) Kennis van Nederlands is dus altyd uiters wenslik vir alle taalbouers en kultuurskeppers. Daarom moet daar grondige studie aan ^{die} Nederlandse taal en kultuur aan ons Universiteite gewy word.

(6) In die middelbare skool hoort Nederlands reeds gelees te word - dog nie geskrywe nie.

(7) In die laer skool moet Afrikaans volstrek alleenheersend wees.

(8) Nederlands moet met gebruik word om Afrikaans aan te vul en om ^{die} Afrikaanse kultuur te verryk, maar nie om Afrikaans te vervang of tot 'n on-Afrikaanse taalvorm te verbaster nie.

Hierdie citate bewys dat as genoemde professore pro-Nederlands is, hulle dit in elk geval nie ten koste van Afrikaans is nie.

Miskien is dit wenslik om hier melding te maak van die sogenaamde „spellingstryd“ van 1930 en die jare daarna, 'n stryd wat m.i. nog nie volkome besleg is nie. Die aanleiding daartoe was 'n lys van spelvorme, na raadpleging van prof. Smith, opgestel deur die hoof van die pas-gestigte Vertaalbureau in die Staatsdiens. Vooraf dien gemeld te word dat daar in 1921 'n sterkgewysigde woordelys deur die spellingkommissie van die Akademie uitgegee is, en van daardie jaar af dagteken 'n sterk fonetiese rigting in die Afrikaanse spelling, bv. ie vir i in woorde soos psigies, liries, ens. In 1928 het dit aanleiding gegee tot die erkenning van radikale wysigings soos sjemie, orisjineel, visie-voorsitter, hieperkrieties, ens.¹ Die spellinglys van die Hoofvertaler was 'n reaksie teen hierdie rigting, en die aangegewe spelvorme, wat hoofsaaklik op vreemde woorde betrekking gehad het, het die toepassing van die Kollerynse rigting voorgestaan, om sodoende die Afrikaanse skryftaal so na moontlik aan Nederlands te hou. 'n Spellingkonferensie,

...../deur

1. Die Burger, 8 Augustus 1930. Die voorstelle van sekere Akademie-lede in die rigting van 'n ultra-fonetiese spelling, die s. 3. foortfarenthyt-spelling van 1926, laat ek buite beskouing, omdat daar geen gevolg aan gegee is nie. Vgl. Die Burger, 16 November 1926.

deur die Minister van Binnelandse Sake belê, is op 27 en 28 Augustus 1930 op Pretoria gehou, en 'n vergelyk getref tussen die verteenwoordigers van die Akademie en voorstanders van die konservatiewe rigting waarvan prof. J.J. Smith, redakteur van die Afrikaanse Woordeboek, die leier was. Die amptelike verklaring oor die besluite lui as volg:¹

Die grondbeginsels van die ooreenkoms is, in die eerste plaas dat verafrikaanste, algemeen gebruiklike woorde (informasie, koerasie, poeding, ens.) op sy Afrikaans gespel word. Waar die redakteur van die Groot Woordeboek sekere woorde nie onder hierdie klas indeel nie, sal hy in die reël dubbelspellinge aangee. By die Akademie sal voorgestel word om dieselfde prosedure te volg.

In die tweede plaas, behou wildvreemde en moeilik verafrikaanste woorde vir sover moontlik die vreemde spelling, soos autochtoon, genre, patois, camouflage, ens.

'n Tussenklas van woorde, waarby twyfel bestaan of hulle onder een van bogenoemde klasse val, word op twee maniere geskrywe, 'n vreemde en Afrikaanse skryfwyse (café of kafec, charmant of sjarmant, ens.)"

Op 'n later spellingkonferensie, 4 Jan. tot 6 Jan. 1932 op Stellenbosch gehou, is sekere vryhede aan die redakteur van die Woordeboek toegestaan, waarby die klas van dubbelvorme aansienlik uitgebrei is.² Die jongste ontwikkeling is dat die Minister van Binnelandse Sake in 1933 opdrag gegee het dat, waar daar dubbelvorme bestaan, in offisiële dokumente, publikasies, ens., voorkeur aan die verafrikaanste vorm gegee moet word.³ Dat hierdie menigte dubbelvorme tot 'n „tweestroom“-spelling kan aanleiding gee en groot verwarring kan skep wanneer die Afrikaanse Woordeboek verskyn, lyk my nie uitgeslote nie, en dit sal my nie verbaas as daardeur nog 'n spellingstryd veroorsaak sal word nie. Die afgelope spellingstryd het egter die saak sover gegee dat die Afrikaanse taalvorm die spelwyse van

...../vreemde

1. Die Burger, 27 September 1930.

2. Die Huisgenoot, 23 September 1932, bls. 35.

3. Opdrag van Sekretaris van Binnelandse Sake aan die Staatsvertaler, Pretoria, 20 Mei 1933.

(264)

vreemde en internasionale woorde so ver moontlik op die Nederlandse wyse opel, waardeur die twee skryfvoorme nie onnodig vreemd vir die leser sal lyk nie. Hierdeur sal die Afrikaanse student die Nederlandse vaktydskrifte en ensiklopedieë met groter gemak kan hanteer.

Die Afrikanervolk het hom tot dusver hoofsaaklik beyter om die Afrikaanse taal en kultuur te handhaaf en tot nul reg te laat kom, en sodoende 'n damwal op te werp teen die Engelse taal en kultuur wat 'n tyd lank gedreig het om die Afrikaanse na die dieptes te doem, maar miskien het laasgenoemde nou die stadium bereik waar die posisie veilig genoeg is om rond te skou en groter nut te haal uit die verwante kultuurtaal met sy onuitputlik ryke letterkunde.

B Y L A E I.

Brief van A.N.E.Changuion, aan de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde over het vervaardigen van een Nederlandsch woordenboek met Rapport (Jan. 1849) van de Commissie voor Taal- en Letterkunde, Leiden.

Kaapstad, 12 April,
1849.

Aan Mr. J.T. Bodel Nyenhuis,
Secretaris der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde,

WelEdele Heer en Vriend,

De begeerte om niet ten eenen maal een werkeloos lid der Maatschappij van Nederl. Letterk. te zijn deed mij besluiten tot het mededeelen van eenige denkbeelden, betreffende eene belangrijke letterkundige onderneming. Dat wij als nog geen Nederduitsch woordenboek bezitten, dat op volledigheid en naauwkeurigheid aanspraak maken kan, moet, dunkt mij, buiten kijf zijn. Ware er zulk een werk, daar men met betrekking tot geschilpunten, enig gezag aan toekende, dan was er ook een dam opgeworpen tegen de verbastering, welke onze taal als eene verwoestende overstroming bedreigt; dan hadden we ook een sleutel voor vele belangrijke schriften welke, bij gebrek aan zoodanig hulpmiddel, alleen voor den oudheidkundige bruikbaar zijn; dan hadden we eindelijk een geschiedkundige overzicht onzer taal, waaruit taalhervormers, of die daar gaarne voor willen doorgaan, belangrijke wenken, gewigtige lessen ontleenen konden. Maar wie is de man die zich met zulk eene taak zou durven belasten? Gewis niemand die van derzelve omvang enig denkbeeld heeft. Er moet hier meer gedaan worden dan ooit door Adelung of Johnson ondernomen werd. Misschien is mijn ontwerp te kolossaal en daarom onuitvoerbaar: in dat geval zal men, hoop ik, mijn bedoeling niet miskennen, maar eenvoudig van mijn voorstel afzien, welligt middelen beramen om langs een anderen weg hetzelfde wit te beschietsen. Ik zal eerst aantoonen wat er al tot het bedoelde werk, mijns inziens, vereischt wordt, en daarna beproeven den weg der uitvoering met eenige hoofdtrekken aan te wijzen.

1. Men verzekerere zich voor eerst welke voorraad van bouwstoffen in de reeds uitgegeven woordenboeken, zoo wel oude als nieuwe, als ook in andere taalkundige werken voorhanden is. Bij dit onderzoek wachte men zich van uit traagheid voor gaaf over te nemen, wat misschien op lossen voet ten papiere gesteld is. Dit toch zou geen winst, maar een wezenlijk verlies zijn, omdat vroegere dwalingen daardoor zouden vereeuwigd worden. Liever van voren af aan begonnen, dan door lapwerk eene groote onderneming verbood.

2. Men verdeele het geheele tijdsverloop van onze letterkunde in tijdvakken van 30 of 35 jaar, en kieze uit ieder tijdvak een bepaald getal schrijvers, die als vertegenwoordigers van hun tijdvak verdienen aangemerkt te worden. Men vervaardige vervolgers op de werken van elken tot dat einde gekozen schrijver een woordenboek, in den trant van het Lexicon Herodotaeum van Schweighäuser. Deze lexica, die natuurlijk niet gedrukt behoeven te worden, zijn dan de bouwstoffen tot het te maken woordenboek. De overtuiging dat elk schrijver de beste uitlegger van zijn eigen woorden is, heeft aanleiding gegeven tot het vervaardigen van zulke lexica op de meeste der oude Latijnsche en Grieksche schrijvers. Uit zoodanige bronnen worde dan in tijdrekenkundige orde, onder ieder artikel overgenomen, al wat tot opheldering daarvan dienst geoordeeld wordt. Zoo verkrijgt men de geschiedenis van elk woord.

3. Om dit plan op te volgen, zonder het werk zoo groot van omvang te maken, dat weinigen het betalen kunnen, zouden wij raden om in elk geval niet hooger dan de vlaamsche schrijvers der 13de eeuw op te klimmen

...../en

1. In Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde-Handschriften-zaal, Leiden.

en zich niet met andere taaltakken in te laten. Het moge al zeer geleerd schijnen om Ulphilas en het Lied der Niobelingen tolkens aan te halen, maar wij gelooven dat men door eene herhaalde lezing, met de pen in de hand, veel meer licht uit onze oude schrijvers tot verklaring van hunne schriften ontloenen zal, dan men uit zulke verwijderde en deels met het puin der oudheid opgestepte bronnen zou kunnen opdelven. Algemeene bruikbaarheid moet eene hoofdaanbeveling van alle nationale ondernemingen zijn. Wachten we ons voor de draaishoud van hen, die met afleidingen uit het Persisch en Sanskrit schermen, terwijl zij in de taal van Hoofft of Gats nog niet eens recht te huis zijn.

4. Een tweede middel om te groote wijdloopigheid te verkrijgen bestaat in het verkorten van alle tot de taalkunde behoorende kunstwoorden, als ook van de namen der aangehaalde schrijvers. Wanneer men dit doorgaande in acht neemt, en een register van zulke verkortingen voorop plaatst, kan men ongelooflijk veel plaats besparen. Dit is in de meeste woordenboeken zeer onvolledig in acht genomen.

Zien wij nu hoe het werk, in voorwil van den grooten omvang, kan worden tot stand gebracht. Men benoeme uit de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde eene Commissie van toevoorzigt tot het vervaardigen van een nationaal woordenboek. Aan deze Commissie van (zegt men) personen worde de raming van het werk opgedragen, en voorts alles wat tot de bewerktelliging vereischt wordt, als:

1. Het aankopen of door andere middelen bij een brengen van de werken waaruit de bouwstoffen moeten ontloend worden.
2. Het opsporen en uitnoodigen van geschikte mede-arbeiders, en het verdeelen der werkzaamheden onder dezelve.
3. Het houden van vergaderingen op gezette tijden, en rapporten of verslagen te ontvangen van den voortgang van het werk in het geheel, en van elken mede-arbeider in het bijzonder.
4. Het aanvullen van vacaturen door afsterven of andere oorzaken.
5. Het houden van briefwisseling met contribuanten in andere steden van het rijk.
6. Wenschelijk zou het zijn om, buiten de Commissie van bestuur of toevoorzigt, zoo veel mogelijk mede-arbeiders binnen Londen en diens omtrek te vinden.
7. Dezen zouden dan op bepaalde tijden kunnen by één komen, en elkander te raadplegen. Een ieder zou bij zulke gelegenheden eene kleine aantekening ter tafel kunnen leggen van hetgeen hem duister of onverklaarbaar was voorgekomen. Door aldus de kennis van velen in één brandpunt te vereenigen, zou menig vraagstuk opgelost worden, dat anders als onoverkomelijk aan een kant gelaten, of ex tripode, zonder kennis van iken, zou bealst worden.
8. Zoedanige bijeenkomsten zouden ook in andere steden kunnen gehouden worden, en derselver hoofdresultaten, bij wijze van rapport, aan de Leidse Commissie worden overgemaakt.
9. Het zekeren punt van overtoeging kunnen zijn, of men ook gezalarde mede-arbeiders zou aannemen.
10. Bij het verdeelen der werkzaamheden zou de Commissie onder anderen op het volgende te lotten hebben.

(a) Dat alle professionele werken bij voorkour in handen van mannen van die professie, waartoe het onderwerp behoorden, gesteld werden om te excerpieren.

(b) Dat zoo veel mogelijk de werken van een en hetzelfde tijdvak, aan denzelfden excerptant worden opgedragen.

(c) Dat van alle boeken steeds de beste uitgaven gebruikt werden.

(d) Dat allen volgens eenorlei instructie, en dus op eenorlei wijze, naar een gemaakt bestek werken waren. Om dit te bevorderen, zou men een stel boeken voor de mede-arbeiders moeten gereed hebben, van eenorvorn, zoo naar het A.B. afgedoeld, dat men iedere letter een goüvenredigd getal blzz. gegeven word, en met vloeipapier doorschoten, voor het gemak van inboeken.

(e) Dat er bijzondere mede-arbeiders aangesteld werden, om uitvoerige proeven van gewestelijk taal-eigen, hoedanige er in het taalkundig nazijn gevonden werden, tot stand te brengen.

(f) Dat men tot opheldering, wel gebruik, maar geen misbruik make van vroege talen, steeds in het oog houdende dat de bedoeling niet wesen kan, een vergelijkend woordenboek van alle nieuwe talen te leveren, maar een volledig overzicht van de Nederduitsche taal, gelijk zij eertyds was en thans is.

Zal men mij te gemoet voeren, dat zoedanig een ontwerp veel te

...../groot

groot en omslagtig is voor eene onderneming van dien aard? Ik antwoord dat alle groote ondernemingen beter door samenwerking van velen dan door den arbeid van eenen, hoe uitmuntend ook begaafd, tot stand gebragt worden. Oordeelkundige verdeeling van den arbeid is het eenige middel om tijd te besparen, en van velerlei kundigheden partij te trekken.

Een andere tegenwerping is deze: de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde heeft geene fondsen, om de uitgaven, welke tot het uitvoeren van zulk een plan vereischt worden, te bestrijden. Wij antwoorden dat dit van de Maatschappij volstrekt niet gevergd wordt. Immers is het eene nationale onderneming, en het is billijk dat elk, naar zijn vermogen en de mate van zijne belangstelling, daartoe bijdrage. Waaron zou de te benoemen Commissie niet eene lijst van inschrijving openen tot het oprigten van een fonds, onder den naam van "Lexicographisch fonds" of iets dergelijks. Zoodanige lijst zou in de eerste plaats eershalve aan Z.M. den Koning moeten worden voorgelegd, om vervolgens door het geheele rijk bij alle belanghebbenden, vooral ook bij letterkundige genootschappen, te circuleren. Afschriften van zoodanige lijst zouden aan correspondenten in alle steden van het rijk kunnen worden gezonden. Uit datzelfde fonds (want ik stel vast dat zulke pogingen niet zonder uitslag zijn zullen) zou naderhand of gelijktijdig eene omwerking van Schellers Lat. woordenboek kunnen bekostigd worden. Hoe wenschelijk is dat niet! Want niets heeft meer bijdragen om het Hollandsch van den geleerden stand te ontsieren dan het gebruik van dat woordenboek. Immers wemelt het van germanismen. Ten besluit moet ik mijn leedwezen te kennen geven, dat gebrek aan tijd mij noodzaakt om mijn ontwerp zoo onvolledig en onbekoekt over te zenden. Mogt er iets bruikbaar in gevonden worden, of mogt het maar aanleiding geven tot iets beters ter bereiking van hetzelfde doel, dan zal ik mijne moeite meer dan genoeg beloond achten.

Bij deze gelegenheid zend ik U. ook eene vertaling¹ in 1839 door mij vervaardigd. Het zij aan U. overgelaten te beslissen, of het gepast en gebruikelijk is, iets dergelijks voor het Bestuur der Maatschappij te brengen. Het handschrift is geheel ter uwe beschikking. Misschien is het als bijdragen tot eenig Letterkundig Maandwerk bruikbaar.

Met de meeste achting heb ik de eer mij te noemen

WelEdele Heer en Vriend

UwWelEdele & Dienstwaardige Dienaar
en vriend

A.N.E. Changuion.

1. Van Lamartine, 28 September gezonden aan Mr. J.J.D. Nepveu, (1845 - 1850) Redacteur van het Algemeen Letterkundig Maandschrift.

A A N H A N G S E L.

Rapport van die „Commissie voor Taal- en Letterkunde“ Leiden,
Januarie 1849. bis. 574.

Wat van de verzameling van deze geweldige massa van bouwstoffen, zou moeten gedaan worden, heeft de voorsteller niet opgegeven. Dit is des te meer te bejammeren, omdat het niet moeilijk is, gaanden wegs, en met hulp van vele handen, materie te vergaderen, maar het eigenlijke werk bestaat, in het onderzoeken en keuren der stoffe, in het maken van een plan voor den Bouw, en in - den bouw zelven.

De Commissie oordeelt, dat een goed Lexicon, even zeer als ieders organische zamenstelling, naar een onwankelbaar plan, en in éenen geest moet bewerkt zijn. Hij mist dus ongaarne hieromtrent de voorlichting van den Heer Changuion: want zij vermoedt, dat juist in deze zwaarigheid, die zich bij het ontwerpen van zulk een veel omvattend woordenboek bovenal voor de Nederduijtsche taal, opdoet, de oorzaak te vinden is van tot mislukkender pogingen, die vroeger gedaan zijn.

Wat het voorgestelde zelf betreft, - men kan tegen de verdeeling onzer Letterkunde in tijdvakken van 30 of 35 jaren bedenkingen maken, en beweren, dat zij op geen historischen of Letterkundigen grond rust. Voorts - en dit rekent de Commissie van nog grooter belang te zijn - dat een Woordenboek, hoe danig een de Heer Changuion verlangt, nog niet volledig zal zijn. Het zal de taal bevatten, die in boeken te vinden is; de taal, die in den mond van het volk leeft, en hier te lande zich vrij scherp van de boekentaal onderscheidt, zal men er niet uit leeren kunnen. Intusschen zijn wij, in de laatste jaren, zóó verre gevorderd, dat wij behoefte gevoelen, om de gesprokene taal op te merken en te onderzoeken, en proeven te nemen, om, met taet en smaak uit de tusschen aristocratisch en plebeïsch misbruik en verbasering liggende echte volkstaal op te nemen, wat aan de geschrevene taal frischheid, leven en kracht bij kan zetten.

Zal men op de duurzaamheid van de belangstelling en den van buiten onverpligten ijver der medewerkenden mogen, rekenen, en zal er, zonder deze, ooit gelijkmatigheid in den arbeid en volkomen uitvoering van het plan kunnen verwacht worden?

Zij rekent het voorgestelde plan, door te grooten omvang, en door gebreken in het ontwerp, onuitvoerbaar, doch gelooft niettemin dat er bruikbare elementen in gevonden worden.

Uwe Commissie stelt zich voor, hare aandacht blijvend op dit onderwerp gevestigd te houden, en U ter gelagene tijd hare gedachten mede te deelen over Nederduijtsche Lexicographie in het algemeen, en bepaaldelijk over de vraag, of men thans reeds in staat zou zijn om een goed Nederduijtsch Woordenboek te vervaardigen, in acht nemende, van welke eischen daarin zou moeten voldoen worden.

Bylae II

KONSTITUTIE VAN DE AFRIKANER BOND
(ZOALS IN 1983 AANGENOMEN)

ALGEMEEN KONSTITUTIE.

Art. I.- De Bond kent geen nationaliteit hoegenaamd, dan alleen die der Afrikaners, en beschouwt als daartoe behorend een ieder, van welke afkomst ook, die de volvaart van Zuid-Afrika beoogt.

Art. II.- Het doel van de Afrikaner Bond is : het vormen van een zuidafrikaanse nationaliteit door de aankwoking van een ware vaderlandsliefde als voorbereiding der eindbestemming : Een Verenigd Zuid-Afrika.

Art. III.- Maar dit doel zal de Bond streven, door de Afrikaners aan te moedigen zich zowel op staatkundig als op maatschappelijk gebied te doen gelden als een natie.

Art. IV.- Als gewoon lid van de Bond mag men worden toegelaten overeenkomstig bepalingen door de verschillende Provincies vast te stellen.

Art. V.- De Bond zal verdeeld worden in Provincies, waarvan een zal gevestigd worden in elke Republiek, elke Staat en in elke Kolonie van Zuid-Afrika.

Art. VI.- Het bestuur wordt zover doenlik uitgeoefend door middel van Wijkbesturen, Distrikbesturen, Cirkelkomitees, Provinciale Besturen en een Centraal Bestuur.

Art. VII.- Het Centraal Bestuur zal bestaan uit twee afgevaardigden van elk Provinciaal Bestuur, die in dienst zullen blijven totdat hun respectieve Provinciale Besturen andere afgevaardigden in hun plaats zullen benoemen.

Art. VIII.- Het Centraal Bestuur zal minstens eenmaal per jaar vergaderen in elke Provincie, op een telkens door hetzelfde te bepalen dag en datum, en wel op een plaats zo centraal mogelijk gelegen en door de vertegenwoordigers der aan de buurt komende Provincie aan te wijzen; doch loopt de keus van deze vertegenwoordigers uiteen, dan zal het Centraal Bestuur zelf beslissen op welke plaats in de aan de beurt komende Provincie het zal vergaderen.

Art. IX.- Het Centraal Bestuur zal zorg dragen voor de algemene belangen van de Bond en voor de publikatie van een verslag van zijn verrichtingen, zowel als van de algemene toestand van de Bond, zo kort mogelijk na de afloop van elk van zijn vergaderingen.

Art. X.- De Provinciale Besturen zullen

- (a) zorgen voor de invordering en, in overlog met het Centraal Bestuur, voor de besteding van alle de onder hun zorg behorende gelden;
- (b) een-derde van de in hun kas gestorte gelden opnemen

naar het Centraal Bestuur;

- (c) toevoorzicht houden over de hun ondergeschikte besturen; en
- (d) minstens eens per jaar vergaderen en rapporten van hun verrichtingen opzonden naar het Centraal Bestuur, overeenkomstig de instructies van dat lichaam, en voor hun uiteengaan bepalen wanneer en naar de volgende gewone vergadering zal plaats vinden.

Art.XI.- Elke Provincie zal ter regeling van haar werkzaamheden een Provinciale Konstitutie mogen vaststellen, mits de bepalingen derzelve niet in strijd zijn met deze algemene Konstitutie.

Art.XII.- Volgens de bijzondere aldaar bestaande omstandigheden zal de Kaapkolonie een Provincie van de Bond mogen aanstellen onder de naam van Afrikaner Bond en Boeren Beschermings Vereniging van de Kaapkolonie.

Art.XIII.- Alle verkiezingen van bestuursleden zullen met gesloten briefjes plaats vinden.

zal

Art.XIV.- Het Centraal Bestuur met inachtneming der gevoelens van de Provinciale Besturen deze Konstitutie mogen wijzigen.

Art.XV.- Deze Konstitutie zal aan elke tak van de Afrikaner Bond in Zuid-Afrika en van de Boeren Beschermings Vereniging in de Kaapkolonie worden voorgelegd, met het verzoek om hun gevoelens daaromtrent mede te delen aan het Centraal Bestuur voor de 26ste September 1883, en het Centraal Bestuur zal alsdan dezelve mogen wijzigen overeenkomstig de alzo aangenomen gevoelens en zal dezelve daarop vaststellen.

BYLAE III.DIE PETISIE. 1)DE HOLLANDSCHE TAAL IN HET PARLEMENT.

Aan den Edelachtbaren heer den Speaker en Leden van de Wetgewende Vergadering. Geeft de petitie van de ondergetekende ingezetenen van ----- eerbiedig te kennen,

Dat uwe memorialisten mannen zijn van Europeesche afkomst, die de Hollandsche taal spreken en voor het meeren-deel geen andere taal verstaan;

Dat, daar de verrigtingen van Uw Achtbaar Huis in het Engelsch plaats vinden, en vele mannen, die hun volle vertrouwen bezitten en overigens volkomen bevoegd zijn voor de behartiging van Parlementaire pligten, die taal niet genoeg magtig zijn, uwe memorialisten zich dikwijls gehinderd hebben gevoeld in hunne vrije keus van vertegenwoordigers in Uw Achtbaar Huis, en meermalen groote moeilijkheden hebben ondervonden in de keuze van kandidaten, die in alle opzichte bekend zijn met hunne inzichten en in staat dezelve bloot te leggen in de eenige taal, welke in de Koloniale Wetgeving gedooft wordt;

Dat uwe memorialisten hebben vernomen, dat in zekere andere van Harer Majesteits Bezittingen, en wel meer bijzonder in Canada en op Mauritius, bewoond door lieden van twee afzonderlijke Europeesche nationaliteiten, het gebruik sedert vele jaren, en in den laatsten tijd ook in het Transvaalsche, met den besten uitslag is gevolgd, van den leden der Wetgeving aldaar te veroorloven, hunne medeleden toe te spreken in die taal, welke zij verkiezen.

Dat uwe petitionarissen gelooven, dat indien dit loffelijk voorbeeld werd nagevolgd in de kolonie de Karp de Goede Hoop de meest weldadige resultaten daaruit zouden voortvloeijen, - dat het zou leiden tot een meer volkomene overeenstemming tusschen Parlement en volk, - dat menige grievende, die nu wegens het afzijn van eene behoorlijke uiting in uw Achtbaar Huis een rijke bron van ontevredenheid en verbittering wordt, vaardig zou worden gebragt ter kennis van Uw Achtbaar Huis en even vaardig zou worden verholpen, - dat de groote massa des volks slechts dan zou leeren, die wakkere belangstelling te betoonen in de verrigtingen des Parlements, zonder welke vrije vertegenwoordigende instellingen onmogelijk een volslagen success kunnen worden, - dat Uw Achtbaar Huis in den volslagen zin des woords en werkelijk uitvloeisel van den wil en het streven des volks worden zou en dat een groote hinderpaal in den weg der vereeniging van de differente koloniën en staten van Zuid Afrika zou worden weggeruimd.

Waarom uwe petitionarissen verzoeken, dat het Uw Achtbaar Huis noge behagen, zoodanige amendatiën en veranderingen aan te brengen in uwe regulatiën als welke uwen leden zullen veroorloven, het Huis toe te spreken in het Hollandsch of in het Engelsch naar verkiezing.

(272)

BYLAF IV.OPLEN BRILF.

Aan de Voorstanders van een "Afrikaanse Taal-
genootschap".

(Van Professor De Voe).

Geachte vrienden! - Mijn doel is geenszins een tusotgo-
schrijf aan de gang te zetten; alle voorstanders van
de rechten onzer taal en ijverders voor de beoefening
daarvan, beschouw ik als mijn taalbroeders, al mocht ik
ook op sommige punten van hen enigszins verschillen.
Ik wil alleen met bescheidenheid aantoonen door welke
ernstige bezwaren hetgeen gij voorstelt, gedrukt word.

Over de vraag of het Kaaps Hollands tot
een goede taal kan gevernd worden, behoort er onder ons
maar één gedachte te bestaan. Een andere vraag is 't,
of 't verstandig zal zijn te gaan vaststellen, of dit,
als onderscheiden van 't Nederlands of zelfs van het
veroeenvoudigd Nederlands, onse taal zal moeten zijn, en
daaron onse schrijftaal behoort gemaakt te worden. Ant-
woordt men hierop met "ja", dan doet zich nog de andere
gewichtige vraag voor: Of 't gereden is, daarvoor een
beweging, zoals voorgesteld, aan de gang te zetten, en
vooral of 't tanz daarvoor de rechte tijd is? Ik kan
dese vragen hier niet volledig beantwoorden, doch wil
alleen mijn voornaamste redenen noemen, waares ik er
bij u ten sterkste op aandring, tech geen beweging op
touw te zetten, om 't Afr. Hollands als zodanig tot on-
se schrijftaal verklaard te krijgen, in ieder geval,
het tech niet op dit oogenblik te doen.

Het is u wellicht bekend, dat reeds ruim een

acht-tal...../

Ons Land (1905).

acht-tal jaren geleden de eerste poging werd aangewend, om uit de bestaande verwarring, die ons zo zeer tot schade en schande verstrekt, zo veel mogelijk eenheid van doel in streven te weeg te brengen. In de vorige republieken zowel als hier werd de vraag besproken, of de verschillende richtingen dan niet trachten zullen elkander te verstaan; tot elkander toenaderen en samenwerken zullen. Let wel, dat was het eerste en voornaamste doel; eenheid wilde men, en niet doordat de ene richting met geweld de andere verdringt en onze zaak benadeelt, maar voor verstandige samenwerking. Er waren toen reeds de twee uiterste tegenover elkander staande richtingen; zij die het Nederl. zo als in Nederland gebruikt, willen, en zij, die het Afr. Hollands willen. Tussen die beide was de veldwinnende Kolloewijnse richting. Onze arme kinderen kregen, gelijk nu nog geschiedt, de spelling van Siegenbeek, die van de Vries en Tewinkel, die van Kolloewijn en die van't Afr. Holl. te gelijk onder de ogen. Bovendien, als zij op de school zich niet haarfijn hielden aan al de regels en uitzonderingen, waarvan sommigen zelfs in Nederland niet meer in acht genomen worden, of als zij van woorden als dispens of schenkbord, of piering of biltong, gebruik maakten, of van andere erkende, goede Kaapse uitdrukkingen zich bedienden werd hun verteld, dat het geen Hollands is en dat zij hun eigene taal niet kenden; van de andere zijde werd hun weder verteld, dat een rechte Afrikaander alleen Kaaps Holl. moet gebruiken.

Wel, in ieder Staat werd de zaak door voor-
mannen afzonderlijk overvogen en toen afgevaardigden uit die allen op een kongres bijeen kwamen, verklaarde men, dat hetgeen ten naaste bij met de Kolloewijnse methode overeenkwam, 't best aan het doel zou beantwoorden. Men kwam daardoor niet alleen de gewenste eenheid naderbij, maar onnodig ballast wordt overboord geworpen en vereenvoudiging teweeg gebracht. Wat er nog verder aan ontbrak, werd er bijgevoegd, namelijk dat wij van ons onvervreemdbaar recht gebruik zullen maken, om Afrik. woorden en uitdrukkingen die wij nodig en goed achten, als goed Hollands te erkennen.

Is er nu niet ontzaglijk veel mede gewonnen, dat mannen de verschillende richtingen vertegenwoordigende daarin met elkander overeenstemden; dat de voornaamste taalkenners van Nederland hun goedkeuring eraan hechtten : dat het de steun geniet van die krachtige richting in Nederland die ontegenzeggelijk een grote toekomst heeft; dat 't nu ook door de Universiteits Raad in Kaap Kolonie bij de examina wordt erkend. Dat wij alzo de band tussen Nederland en ons blijven behouden, daar die toch voor ons zo veel waard is, terwijl wij hier de eenheid bevorderen en - wat vooral van belang is - het Afrikaans element er in afnemen voor zo ver dat zijn invloed moet laten gelden op de vorming van ons beschaafd Kaaps Hollands. Het is waar, het heeft veel tijd gekost, om te komen waar wij nu zijn, maar iedereen weet, dat oorlog tussen beide is gekomen, en belangrijke stappen op dit gebied, vooral wanneer men met zo veel lichamen, richtingen, vooroordelen, enz. te doen heeft, kunnen en behoren ook niet haastig gedaan te worden.

Dat dan juist op dit ogenblik door u vrienden een ernstige poging aangewend wordt om de Afrikaanse spreektaal tot schrijftaal te verheffen, is mij en velen met mij een bittere teleurstelling. Het is toch duidelijk dat in zo ver dit gelukt, al het andere verdrogen moet worden:

het...../

Ons Land (1905)

het ene uiterste verklaart hiermede de oorlog aan 't andere uiterste, en niet alleen aan 't Nederlands zoals in Holland gebruikt, maar aan alles, wat nog Nederlands, in onderscheiding van Afrikaans Holl., kan genoemd worden. Dit kan dus niet anders dan met geweld, kwaad, schade, geschieden. Neen, zal men zeggen, volstrekt niet. Wij erkennen daarentegen dat wij de invloed, de hulp van 't Nederlands nog nodig hebben, om de taal der toekomst te vormen, wij willen immers het gewone Afrikaans Holl. niet nemen zoals 't is en dat onze schrijftaal verklaren; wij vragen ook nog niet om 't op de school te laten onderwijzen. De heer Prallers schreef: "Er moet een algemeen beschaafde zowel geschreven als gesproken Afrikaanse taal tot stand komen, en daarom stellen we ons niet de volkspraak tot richtsnoer, doch trachten liever om die, indien mogelijk, geheel op te nemen en te versmelten in de beschaafde spraak. "Elders betoegt hij, dat zij niet de spelling willen van het vroegen 'Genootschap van Rechte Afrikaners,' en daarom, zegt hij, is een van de dingen die het nieuwe "Zerkende Afrikaanse Genootschap" te doen heeft, dit, "Ons moet o'reen kom o'e die spelling". Men lette nu hierop, aan de ene zijde wordt geredeneerd als of die taal reeds bestaat alreer door ons volk gebruikt wordt en daarom alleen recht van bestaan heeft, en ook tot schrijftaal moet worden verklaard; en aan de andere zijde wordt erkend, dat die taal, die men hebben wil, nog moet worden gevormd, ja, dat men't zelfs over de spelling nog niet eens is.

Aan de ene kant wordt erkend, dat men de hulp van het Nederlands daartoe nodig heeft, en dat moet derhalve - zij't ook in vereenvoudigde vorm - op school geleerd worden, maar tegelykertijd moet er een genootschap gesticht worden, dat ernstig propaganda moet maken voor het Afrikaans, o.a. door de jeugd aan te sporen zoveel mogelijk Afr. te lezen, te spreken en ook te schrijven; want dat is hun taal, dat moeten zij liefhebben, dat moet de overhand behalen. Het wordt vooral op grond daarvan geveroeden, dat het zo zeer gemakkelijk is, immers zij kennen 't reeds zonder er iets van te leren; ja, zij moeten 't schrijven, al is die taal nog niet eisenlik gevormd.

Is dat nu vrienden de rechte wijze, om onze kinderen aan te voegen het Holl. op de school te leren, maar gees daaraan zo min recht geschiedt, en zo menig kind uit traarheid klagt, dat 't Hollands zo veel zwaarder is dan het Engels, en dan ook het Engels beter leest en meer gebruikt dan 't Holl., of anders zijn traarheid bedekt door te zeggen, dat wat hem geleerd wordt, niet zijn taal is - al zou het ook vereenvoudigd Holl. zijn, en dat hij als ware Afrikaner zijn taal kent zonder er iets van te leren?

Dier wens ik in 't voorbijgaan aan te voegen, dat als men er eens een werlik beschaafde taal van gemaakt heeft, die op elk gebied aan alle vereisten zal beantwoorden zij dan ook zo uiterst eenvoudig niet meer zijn zal, dat elkeen haar zo zonder moeite kennen zal.

Gij erkent dus terecht vrienden, dat gij de invloed van 't Nederlands er van Nederland nodig hebt

voor...../

Ons Land (1905)

voor de rechte vorming van de taal der toekomst. Wat ik nu wens aan te tonen is, dat de rechte wijze om daarbij te werk te gaan, niet is, om't te onderwijzen of 't met geweld te willen verdringen, maar wel op de wijze, zoals met de "Vereenvoudiging" bedoeld.

Of gij't wilt of niet, gij hebt rekening met hen die't Nederl. hier onveranderd behouden willen, evenals 't hun ook niet baat te werk te gaan, alsof gij er niet waart; geen richting kan de andere ignoreren en eisen, dat alles juist op haar leest geschoeid moet zijn. Door verdeeldheid en dwang verzwakken en benedelen wij onze zaak alleen. En hebt gij er goed over nagedacht vrienden wat er toe vereist wort om uw doel volkomen te bereiken, en als gij't eens bereikt zult hebben, wat gij er dan door gewonnen zult hebben? Daartoe zal't toch op de school en bij de examens moeten toegelaten worden; en wanneer dunkt u, zullen de verschillende regeringen daartoe te bewegen zijn? Maak u daarvan toch geen illusien! Maar gesteld ook, dat de een 't toelaat en de ander niet, en dit alles, zie weet hoe lang duurt, dan verkrijgt gij een staat van zaken, waarover zich zeker niemand zal verblijden dan de vijand van onze taal; want die alleen zal er door winnen.

Voorts kent gij de krachtige invloed der Kerk op ons volk; en wanneer dunkt u, zal't er toe komen dat die taal op onze kansels zal toegelaten worden; en wanneer in onze Bijbel? Zijt gij zeker dat gij dit wenselijk acht? Zijt gij dan nochtans verzekerd, dat negentienden van ons volk dit niet hegeren? Neen, als ons volk zo verlangde naar het Afrikaans, dat het meestal spreekt, tot zijne schrijftaal te maken, dan zou de schrijftaal van 't "Genootschap van Rechte Afrikaners" reer veld gewonnen hebben; want de Patriot is maar in later tijd eerst van politiek veranderd, en men heeft veel, ook buiten de politiek, geschreven.

Gestel' echter, dat't er eenmaal - wanneer dan ook - toe zal gekomen zijn dat, wat gij wilt de algemeen erkende, de enig bestaande schrijftaal in ons land is; afgezien dan nog van de eindelose schade al die tyd geleden, wat zult gij dan gewonnen hebben? Om van andere dingen nu niet te spreken, zal men dit gewonnen hebben, dat 't gros van 't volk geen nut zal kunnen hebben van de literatuur en beschaving van Nederland. Zie toch, hoewel men nu nog op school't Nederl. leert, zijn Bijbel, predikatie-boek, courant, enz. in die taal leest, en daarin hoort preken, hoort men toch reniceen, nadat een Nederlander heeft geprekeet, zeggen: Ik kon hem niet volgen, hij spreekt zo vreemd en gebuikt zulke vreemde uitdrukkingen. Wel, denk u eens alles weg, dat ze nog enigszins met 't Nederlands bekend maakt, en hoe min zullen zij er dan van verstaan? Ik ken ons volk, en dit is geen denkbeeldig bezwaar. Nu, hebt gij goed overzogen, wat dat voor ons betekenen zal?

Neent gij, wellicht, dat't Afrikaans dan zo beschaafd zal zijn, dat men toch het Nederl. zal kunnen gebruiken? Wel, als dit zo zal zijn, dan zal men weder tamelijk dicht bij het vereenvoudigd Holl. aangeland zijn! Dan kon men toch liever verveelen hebben, wat ik boven

noemde...../

noemde, en op de wijze door het Interkoloniaal Kongres aan de hand gegeven, samengewerkt hebben, en hetzelfde doel te bereiken. Laat er dan nog Glandoung het een en ander overboerd geworpen worden, laat 't volk zelf in de loop der tijde daarover beslissen. Dit zijn geen dingen die geforeeerd moeten worden. Londen wij langs die weg oindelik aan, waar gij zijn wilt, sal 't mij zo erg niet spijten, want ik ben voorwaar geen vijand of verachter van 't Keaps Hollands.

Wat gij voorstelt is een bewijs van ernst en zelfstandigheid, doch als die zulk een verm aannemen, dat daardoor samenwerking wordt belet en de krachten worden versnipperd dan zijn die ten sterkste te veroordelen. Ons arm volk heeft daardoor teek al genoeg geleden. Ik kom derhalve tot u met het bescheiden doch zeer ernstig verzoek, al kent 't een sekere mate van zelfverloochening, siet teek van u voorname af; en laat ons, ter wille van de zaak ons allen die-rebaar, de handen ineen slaan, en onder de zegen van de God on-ser vaderen doen, wat wij kunnen. De strijd is te uvent niet heftiger dan bij ons, maar ik ben nog vel nood, goleven-de, dat als wij een elkander getrouw blijven, het nog alles recht komen sal.

Uw vriend

P.J.C. de Vos.

STATUTE van die SUIDAFRIKAANSE AKADEMIE VIR TAAL, LETTERKUNDE EN KUNST, soos aangeneem by die stigting op 2 Julie 1909.

1. (Naam). De naam van de Vereniging is de Zuidafrikaanse Akademie voor Taal, Letterkunde en Kunst.

2. (Doel). De handhaving en bevordering van de hollands Taal en Letteren en van de Zuid Afrikaanse Geschiedenis, Oudheidkunde en Kunst, en aan de ontwikkeling 'n wetenschappelijke en artistieke leiding te geven.

Onder het woord "hollands" wordt verstaan de beide taalvormen, gebruikelijk in Zuidafrika.

3. (Middelen). De Akademie zoekt haar doel te bereiken door:

(a) 't publiek omtrent de taalbelangen voor te lichten en de belangstelling in de studie en beoefening van 't Hollands te bevorderen;

(b) 't uitschrijven van openbare eksamens over Taal, Letterkunde en Geschiedenis;

(c) 't uitschrijven van prijsvragen; het aanmoedigen, uitgeven en 't geldelik steunen van de uitgave van oorspronklike of vertaalde werken, geschriften en liederen;

(d) behulpzaam te zijn in 't oprichten, instandhouden en uitbreiden van dorps- en schoolbibliotheken;

(e) in overleg met bestaande verenigingen of maatschappijen te zorgen voor de bekendstelling, beoordeling en verspreiding van geschikte lektuur, en van schooluitgaven;

(f) 't regelen van leesgezelschappen, 't houden van openbare voordrachten en van populaire voorlezingen over vragen van de dag en dramatische voorstellingen;

(g) toe te zien dat 't onderwijs van 't Hollands in de door de Universiteit erkende vorm op school op alle mogelijke wijzen zal worden gesteund en bevorderd en dat aan 't Hollands gelijke rechten met 't Engels bij alle universiteits- en andere openbare eksamens worden verleend;

(h) te trachten alle lichamen, die ditzelfde streven toegedaan zijn, tot samenwerking op te wekken.

4. (Leden). (a) Gewone leden zijn zij,

(1) die na afloop van het Kongres te Bloemfontein (2 Julie 1909) door de speciale kommissie van dat Kongres zijn gekozen;

(2) die door de personen in (1) genoemd worden gekozen, met inachtneming van Art. 9.

(b) Ereleden zijn zij, die vanwege de Akademie daartoe aangezocht, het erelidmaatschap aanvaardden.

(c) Om te beginnen zal het gehele aantal leden (met inbegrip van de ereleden) van de Akademie niet meer dan vijftig mogen bedragen. Voor een mogelijke wijziging van dit getal op een latere datum zie Art. 8.

(d) Leden van de Akademie worden gekozen voor hun leven of tot de tijd, waarop zij voor het lidmaatschap bedanken.

(e) De aanvulling van vakaturen geschiedt bij nominatie door 2 Akademieleden en bij stemming door de stemgerechtigde leden (zie art. 9.)

5. (De Akademieraad). (a) De uitvoerende macht van de Akademie berust bij een raad van twaalf leden.

(b) Vijf leden vormen 'n kworum.

(c) Aan 't einde van elk officieel jaar treedt, volgens een door de raad te bepalen rooster, een-derde van de leden af, die echter niet dan na verloop van een jaar herkiesbaar zijn. Met dien verstande, dat de eerst gekozen raad voor de tijd van drie jaar in funktie blijft. Vakaturen in de Raad worden op de Jaarvergadering door en uit de leden aangevuld. Afwezige leden mogen schriftelik stemmen. Tussentijds ontstane vakaturen worden door de Raad aangevuld.

(d) Het ambtelik personeel van de Akademie bestaat uit een door de Raad uit zijn midden vast en aan te stellen getal leden. Dezen

...../fungeren

fungeren tevens "eks-officio" als de ambtenaren van de Raad.

(e) De Raad stelt zijn eigen vergaderingen vast. Leden, die van drie achtereenvolgende bijeenkomsten zonder kennisgeving wegblijven, worden geacht hun ontslag te nemen. Wanneer de voorzitter het nodig oordeelt, of ten minste vijf leden van de Raad schriftelijk hun verlangen daartoe aan de sekretaris te kennen geven, wordt door de Raad 'n buitengewone vergadering gehouden.

6. (Dagelijks Bestuur). Het ambtelik personeel van de Raad ageert als Dagelijks Bestuur, met macht door de Raad te bepalen, om in spoedeisende gevallen handelend op te treden en dan hiervan verslag te doen op de eerstvolgende Raadsvergadering.

7. (Vak-kommissies). De Raad geeft uitvoering aan de eisen van Art. 3 van de statuten door de jaarlijkse benoeming en controle van de volgende Vak-kommissies:-

(1) De examen-kommissies regelt de syllabus, neemt eksamens af, kent erepenningen, geld en boekprijzen toe en reikt getuigschriften uit.

(2) De kommissie voor Taal en Letterkunde beijvert zich om letterkundige arbeid te bevorderen, letterkundig talent op te sporen, aan te moedigen en voor te lichten; ook beoordeelt zij prijsvragen en zelfstandige letterkundige arbeid en brengt, waar nodig, advies uit over taalkundige kwesties.

(3) De reclame-kommissie beijvert zich in 't opsporen, bekendstellen en verspreiden van boeken, tijdschriften, liederen, enz, welke de hollands-sprekende bevolking van nut kunnen zijn, en, waar mogelijk, om de uitgave of vertaling ervan te bewerkstelligen.

(4) De Kommissie van Waakzaamheid waakt tegen allerlei gevaar, dat Taal of Letterkunde zou kunnen bedreigen op 't gebied van de school, de kerk, wetgeving, siviele dienst, samenleving of waar ook, en doet de vereiste stappen om de belangen, welke de Akademie beoogt, te beschermen.

(5) De kommissie van affiliatie.

8. (Algemene vergaderingen). Er wordt jaarliks zo spoedig mogelijk na de dertigste Junie een vergadering van leden gehouden om het ledental van de Raad aan te vullen en andere algemene belangen van de Akademie te behartigen.

Op elke Jaarvergadering wordt bepaald waar de volgende samenkomst gehouden zal worden.

De Raad kan naar eis van omstandigheden bovendien van tijd tot tijd buitengewone vergaderingen beleggen.

Geen voorstel zal op enige Jaarvergadering in behandeling worden genomen, tenzij met verlof van twee-derden van de leden en na voorafgaande schriftelijke kennisgeving van vier weken aan de Sekretaris.

9. (Wijziging der Statuten). Wijzigingen of veranderingen van de Statuten kunnen alleen na voorafgaande schriftelijke kennisgeving van vier weken aan de Secretaris op de Jaarvergadering worden aangebracht en wel door minstens twee-derden van de leden.

10. (Wijze van stemmen). Tenzij anders bepaald, beslist de volstrekte meerderheid van stemmen. Over zaken wordt hoofdelijk, over personen schriftelijk gestemd, tenzij de vergadering anders besluit.

Bij staking van stemmen over een zaak wordt deze als verworpen beschouwd; bij staking van stemmen over een persoon beslist 't lot.

11. (Officieel Jaar). Het Officieel Jaar vangt aan onmiddelijk na de Jaarvergadering.

12. (Onvoorziene Gevallen). In gevallen, waarin de Statuten niet voorzien, beslist de Akademie-raad in naam van de leden.

BIBLIOGRAFIE.

Acta Synodi, (1824) Kaapstad, 1859.

Almanak voor de Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, 1929.

Barnard, lady Anne: South Africa a Century Ago. (Tweede Uitgawe),
Maskew Miller Ltd., Kaapstad, geen datum.

Barrow, John: Travels in Southern Africa, Londen, 1804.

Besselaar, G: Zuid-Afrika in de Letterkunde, Amsterdam, 1914

Beyers, C: Die Kaapse Patriotte, Kaapstad, 1930.

Blommaert en Gie: Uit Ou Reisbeskrywinge, Kaapstad, 1922.

Borcherds, P.B.: An Autobiographical Memoir, Kaapstad, 1861.

Borcherds, P.B.: Bladen uit de Memoirs van Petrus Borchardus
Borcherds. Uit het Engelsch door Fred. H.
Olland. Kaapstad, 1907.

Boshoff, S.P.L.: Volk en Taal van Suid-Afrika, Pretoria en
Kaapstad, 1921.

Bosman, D.B.: Afrikaans en Maleis-Portugees, Groningen, 1916

Bosman, F.C.L.: Drama en Poneel in Suid-Afrika, Kaapstad, 1928

Bosman, F.C.L. en Dreyer, eerv. A.: Hollandse Joernaliste in
Suid-Afrika en Lewensketse van Hollandse
Joernaliste in Kaapland, Kaapstad, 1930.

Changuion, A.N.E.: Brief oor 'n ontwerp vir 'n Groot Nederlandse
Woordeboek, in Bibliotheek der Maatschappij
van Nederlandsche Letterkunde, Handschriften-
zaal, Leiden, 1848.

Changuion, A.N.E.: De Nederduitsche Taal in Zuid-Afrika hersteld.
Tweede druk. Rotterdam, 1848.

Changuion, A.N.E.: Introductory discourse delivered before a
numerous English Audience at Lausanne,
Lausanne, 1868.

Changuion, A.N.E.: Hagalmen, Kaapstad, 1865.

Cillie, G.G.: „Kijkjes in de geschiedenis van de hollandsche
taal bij het Onderwijs in de Kaap Provincie”,
in Zuidafrikaanse Prozabundel saamgestel deur
Hoekstra en Viljoen, Kaapstad, 1918.

Colenbrander, H.T.: De Afkomst der Boeren, (Uitge. Alg. Ned.
Verb.) 1902.

Commissie voor Taal- en Letterkunde, Rapport en aanhangsel, Hand-
schriften-zaal, Leiden, 1849.

Conradie, A.M.: A.N.E. Changuion. Onuitgegewe skripsie ter
behaling van die M.A.-graad van die Univer-
siteit van Kaapstad, 1931.

- Conradie, E.J.: „Die Aandeel van Dr. N. Mansvelt in die Taal- en Kultuurstryd in Suid-Afrika", in Zuid-Afrika, Julie 1932.
- Conradie, E.J.: „A.N.E. Changuion: Ontwerp vir 'n Nederlandsse Woordeboek" in Tydskrif vir Wetenskap en Kuns XI(1), 1932.
Dissertasie.
- De Lima, J.S.: Nieuwe Gedichten. Kaapstad, 1840.
- De Waal, J.H.H.: My Herinnerings van Ons Taalstryd. Kaapstad, 1932.
- Dominicus, F.C.: Het Huiselik en Maatschappelik leven van den Zuid-Afrikaner in de eerste helfte der 18e eeuw. 'sGravenhage, 1919.
- Dreyer, A.: Die Kaapse Kerk en die Groot Trek. Kaapstad, 1929.
Die Voortrekkers en Hul Kerk. Kaapstad, 1933.
- Du Toit, J.D.: S.J. du Toit in leg en werk. Paarl, 1917.
- Du Toit, S.J.: Afrikaans ons Volkstaal, 71 Theses, of Stellinge. Paarl, 1891.
- Engelbrecht, S.P.: „A.N.E. Changuion - 'n Eensame Taalstryder" in Die Huisgenoot, 12 Feb. 1932.
- Engelbrecht, S.P.: Geschiedenis van de Nederduitsch-Hervormde Kerk in Zuid-Afrika. Amsterdam, 1920.
Thomas Francois Burgers, Pretoria, 1933.
- Engelbrecht, S.P.: „Die Kaapse Kerk en die Voortrekkers" in Almanak voor de Nederduitsch-Hervormde Kerk van Afrika, 1929.
- Eybers, E.: „Opvoeding en Onderwys in Suid-Afrika" in Tydskrif vir Wetenskap en Kuns. III, IV, V. (1925-1926).
- Eybers, G.J.: Select Constitutional Documents illustrating South African History, 1795-1910, Londen, 1918.
- Faure, D.P.: My Life and Times. Kaapstad, 1907.
- Gedenkboek ter Ere van die Genootskap van Regte Afrikaners 1875-1925. Potchefstroom, 1926.
- Gedenkboek van het Victoria-Kollege, 1865-1916. Kaapstad, 1918.
- Geskiedenis van die Afrikaanse Taalbeveging. Paarl, 1909.
- Gie, S.F.N.: Geskiedenis vir Suid-Afrika. Stellenbosch 1928.
- Hobhouse, E.: The Brunt of the War, vertaal deur dr. N.J. van der Merwe onder titel: Die Smarte van die Oorlog, 1923.
- Hoekstra, R. en Viljoen, W.J.: Zuidafrikaanse Proza bundel. Kaapstad, 1918.

- Hofmeyr, J.H., en Keitz, V...: Het Leven van Jan Hendrik Hofmeyr (Onze Jan). Kaapstad, 1913.
- Hofmeyr, J.H.: "Is 't Ons Ernst?" in Zuidafrikaanse Proza-bundel. Kaapstad, 1918.
- Jaarboek van de Zuid-Afrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst. I-V, Pretoria, 1911-1915.
- Jackson, D.L.: Statutes of the Cape of Good Hope, 1652-1886. Vol. 1, Kaapstad, 1887.
- Koerante en Tydskrifte:
- Burger, De. 1915. Die Burger, 1918, 1924, 1925, 1926, 1930, 1932.
- Cape Times, 1882, 1890, 1895, 1924.
- Cape Argus, 1882, 1890.
- Elpis, 1857, 1859, 1860.
- Gids, De. 1901.
- Goede Hoop, De. 1903, 1904.
- Hollandsche Revue, De. 1901.
- Huisgenoot, Die. 1932.
- Kaapsche Courant en Afrikaansche Berigter, De. 1803, 1806, 1813, 1822, Cape Gazette, Government Gazette, 1838.
- Kerkbode, De. 1890.
- Meditator, De. 1837-1838.
- Natal Afrikaner, De. 1891.
- Nederduitsch Zuid-Afrikaansche Tijdschrift, Het. 1824.
- Ons Land, 1896, 1905, 1923.
- Ons Tydschrift, 1896.
- Ons Vaderland, 1929. Die Vaderland, 1933.
- Patriot, Die, Di. Die Afrikaanse Patriot. 1877, 1878, 1879, 1881, 1882, 1885, 1890.
- South African Commercial Advertiser, 1824, 1834, 1837.
- Tydskrif vir Wetenskap en Kuns. 1925, 1926, 1932.
- Unie, De. 1905, 1906, 1907.
- Volksblad, Het. 1859, 1861.
- Volksbode, De. 1890, 1891.
- Volksstem, De. 1895, 1896. De Volksstem, 1904, 1905, 1907, 1908, 1909, 1912.
- Vruchten. 1837-1838.
- De Zuid-Afrikaan, 1842, 1880, 1881, 1882, 1890.
- Zuid-Afrika, 1910, 1932.

- Langenhoven, C.J.: U Dienswillige Dienaar, Kaapstad, 1932.
- Langenhoven, C.J.: What shall be the future language of South Africa? in Na Vyftig Jaar 1876-1926, Stellenbosch, 1926.
- Leyds, W.J.: Tweede Verzameling (correspondentie 1899-1900) Deel I. Tweede Band 's-Gravenhage, 1930.
- Leyds, W.J.: Tweede Verzameling (Bijlagen-Index) 's-Gravenhage, 1930.
- Lloyd, A.C.G.: The Birth of Printing in South Africa. Kaapstad, 1914.
- Louw, W.H.: Hoofstukke uit die Geskiedenis van die Hollandse Taal in die Kaap Kolonie in die Laaste Kwart van die Neentiende Eeu. Skripsie ter behaling van die M.A.-graad van die Universiteit van Witwatersrand, 1927. In verwerkte vorm onder die titel "De Taalstryd tussen 1875 en 1900" in Die Huisgenoot van Julie tot September 1931 verskyn.
- Lugtenburg, A.H.: Geskiedenis van die Onderwys in die S.A. Republiek 1826-1900. Pretoria, 1925.
- Malan, F.S.: Marie Koopmans-De Wet. Kaapstad, 1925.
- Malherbe, D.F.: "Nederlands by Ons Onderwys" in Tydskrif vir Wetenskap en Kuns IV, 4, 1925-26.
- Malherbe, D.F.: Afrikaanse Spreekwoorde en Verwante Vorme. Bloemfontein, 1925.
- Malherbe, E.G.: Education in South Afrika. Kaapstad, 1925.
- Mansvelt, N.: De Betrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika sedert de verovering van de Kaapkolonie door de Engelschen. Utrecht, 1902.
- Mansvelt, N.: De Hollandsche Taal en het Onderwys in Zuid-Afrika, van 1874 tot October 1899, in De Gids, Augustus, 1901.
- Meurant, L.H.: Sixty Years Ago or Reminiscences of the Struggle for the freedom of the Press in South Africa. Kaapstad, 1885.
- Muller, H.P.N.: Oude Tyden in de Oranje-Vrystaat. Leiden, 1907.
- Na Vyftig Jaar, 1876-1926. Stellenbosch, 1926.
- Nienaber, G.S.: Die Afrikaanse Taalbeweging. Pretoria, 1931.
- Nienaber, G.S.: "Charles Etienne Boniface, 'n Geestelike Vortrekker" in Ons Vaderland, Junie-Julie, 1929.
- Nienaber, G.S.: Honderd Jaar Hollands in Natal (tot 1928) Pretoria, 1932.
- Preller, W.: The History of the South African College, Vol. 1 & 2. Kaapstad, 1918.
- Rose, Cowper: Four Years in Southern Africa. Londen, 1829.

- Smith, J.J.: „Afrikaans en Nederlandismes" in Tydskrif vir Wetenskap en Kunst IV, 4, 1925-26.
- Smith, J.J.: „Die Herkoms van die Afrikaanse Volk", in Populair-Wetenskaplike Leesboek, Deel I. Kaapstad, 1919.
- Smith, J.J.: Die Ontwikkeling en Erkenning van die Afrikaanse Taal" in die Offisiële Jaarboek van die Unie van Suid-Afrika, No. 8. Pretoria, 1926.
- Stockenström, E.: Vername Persone. Stellenbosch, 1923.
- Studente Taalkonferentis. Stellenbosch, 1911.
- Teenstra, M.D.: De Vruchten myner Werkzaamheden gedurende myne Reize, over de Kaap de Goede Hoop naar Java. Deel I. Groningen, 1828.
- Theal, G. McC.: History and Ethnography of South Africa before 1795. Vol. III. Londen, 1910, 1922.
- Theal, G. McC.: History of South Africa since 1795. Londen, 1915.
- Theal, G. McC.: Records of the Cape Colony, 1793-1831. 37 Boekdele. (Afgeskryf van M.S.-dokumente in die Public Record Office, Londen, 1897-1905).
- Van Lier, Catherina Allegonda: Dagboek. 4de uitgawe. Amsterdam, 1852
- Van Niekerk, Lydia: De Eerste Afrikaanse Taalbeweging en zijn Letterkundige Voortbrengselen. Amsterdam, 1916.
- De Z.A. Taalbond en de Taalvereenvoudiging. Stellenbosch, 1904.